

SOSYOLOJİ DERNEĞİ'NİN ARAŞTIRMA VE YAYINLARI

1. **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Sosyoloji'nin 53. Yılı Toplantısı**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:1, 1992.
2. **Toplum ve Çevre**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:2, 1993.
3. **Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993.
4. **GAP Bölgesi Göl Aynası Altında Kalacak Yörelere İstihdam ve Yeniden Yerleştirme Sorunları Araştırması**, Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1994.
5. **Dünyada ve Türkiye'de Güncel ve Sosyolojik Gelişmeler I-II, I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:3, 1994
6. **Ailenin Çevre Eğitimindeki Rolü**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:4, 1995.
7. **Kırsal Kadınlara Yönelik Bir Dizi Eğitim semineri**, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Şanlıurfa ve Sinop.1996-1997.
8. **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:5, 1997*
9. **Sosyoloji araştırmaları Dergisi**, Yıl:1998-99, 2000, 2002, 2003, 2004, 2005,2006 Sayı: 1-2*
10. **Sağlık Sosyolojisi**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:6, 1999.
11. **20. Ölüm Yılında Cavit Orhan Tütengil**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:7, 1999*.
12. **III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri Özetleri**, Eskişehir: Sosyoloji Derneği Yayınları, 2000*.
13. **Aytül Kasapoğlu-Mehmet Ecevit**, Deprem sosyolojik Araştırması, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:8, 2001*.
14. **Dünya'da ve Türkiye'de Farklaşma/ Çatışma/ Bütünleşme-I**, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:9, 2001*.
15. **Dünya'da ve Türkiye'de Farklaşma/ Çatışma/ Bütünleşme-II**, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:10, 2002*.
16. **Doğumlarının 100. Yılında Ziyaeddin Fahri FINDIKOĞLU ve Hilmi Ziya ÜLKEN**, (Yayına Hazırlayan: Nevin Güngör Ergan), Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları No:11, 2002*.
17. **Ali Çağlar, Barajlar: Yeniden Yerleşim ve Sosyal Etkiler**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay. No 12, 2003*.
18. **Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler**, IV – Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay. No 13, 2004*.
19. **Türkiye'deki Sosyoloji Bölümlerinin ve Sosyoloji Derneği Üyelerinin Adres bilgileri**, (Yayına Hazırlayan: Gökhan Savaş), Ankara: Sosyoloji Derneği, Yay. No:14, 2005*.
20. **Prof. Dr. Birsan Gökçe- Dr. İsmet Parlak**, Öncesi ve Sonrasıyla Keban Barajı: 30Yıl Ağın Ve Keban Köylerinin Sosyo-Ekonomik durumu, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay. No:15, 2005*.
21. **Prof Dr. Fatma Taşkınöl Başaran, Manisa Şehri Üzerinde Sosyal Bir Araştırma**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay. No:16, 2005*.
22. **Suyun Öteki Yüzü**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları, No:17, 2006*. Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1994.
23. **Social Dynamics of Global Terrorism and Prevention Policies**, : Sosyoloji Derneği Yayınları, No:18, 2006*.

* İlgili kitaplar, dernek merkezinden temin edilebilir.

Sosyoloji / Journal of Araştırmaları / Sociological Dergisi / Research

Cilt / Vol.: 10

Sayı / Nr.: 2

Güz / Autumn 2007

Celeddin ÇELİK Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım

İhsan ÇETİN Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği

Müge K. DAVRAN Türkiye'de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi

Nevin GÜNGÖR ERGAN Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

Birsan ŞAHİN Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

Serkan GÜZEL Kültürel Etkileşim Sürecinde Değişen Gündelik Yaşam: Ankara'daki "Sandıklılılar"

Abdullah KORKMAZ Sosyo-Ekonomik Statü ve Suç: Malatya'da Suç ve Suçluluk

Temmuz GÖNÇ-ŞAVRAN Toplam Kalite Yönetimi ve Endüstri İlişkilerinde Demokratikleşme İkilemi

Muammer TUNA Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz

ISSN: 1302-4426

SOSYOLOJİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ / JOURNAL OF SOCIOLOGICAL RESEARCH Güz - Autumn 2007

SOSYOLOJİ DERNEĞİ, TÜRKİYE/SOCIOLOGICAL ASSOCIATION, TURKEY

Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Yakın ERTÜRK (ODTÜ)
Prof. Dr. Birsen GÖKÇE (Sosyoloji Derneği)
Prof. Dr. Aytül KASAPOğLU (Ankara.Ü.)
Prof. Dr. Faruk KOCACIK (C.Ü.)
Prof. Dr. Enver ÖZKALP (Anadolu Ü.)
Prof. Dr. Sevinç ÖZEN GÜÇLÜ (Akdeniz Ü.)
Prof. Dr. A. Yaşar SARIBAY (Uludağ Ü.)
Prof. Dr. Önal SAYIN (E.Ü.)
Prof. Dr. İhsan SEZAL (TOBB ETÜ)
Prof. Dr. Barlas TOLON (Galatasaray Ü.)
Prof. Dr. Müzeyyen GÜLER (Mimar Sinan Ü.)

Sosyoloji Derneği
Adına Sahibi, Genel
Yayın Yönetmeni,
Yazı İşleri Müdürü
ve Editör/General

Director
Birsen GÖKÇE

Yayın Kurulu/
Editorial Board

Ayşe GÜNEŞ –
AYATA
Nilgün ÇELEBİ
Aykan ERDEMİR
Demet ULUSOY
Ayşe GÜNDÜZ
HOŞGÖR

Yazışma Adresi/Address

Sosyoloji Derneği
Mareşal Fevzi Çakmak Cad. No:
9/7 Nur Apt.
Beşevler / ANKARA
Te l: 0312. 215 67 54
Faks: 0312. 222 12 52
e-mail: e-sosder@gmail.com
www.sosyolojiderneği.org.tr

Teknik Sorumlu: Ercan GEÇGİN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa/Pages

Celaleddin ÇELİK

Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım.....5

İhsan ÇETİN

Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği.....22

Müge K. DAVRAN

Türkiye’de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi.....36

Nevin GÜNGÖR ERGAN- Birsen ŞAHİN

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları.....53

Serkan GÜZEL

Kültürel Etkileşim Sürecinde Değişen Gündelik Yaşam: Ankara’daki “Sandıklılılar”.....74

Abdullah KORKMAZ

Sosyo-Ekonomik Statü ve Suç: Malatya’da Suç ve Suçluluk.....97

Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN

Toplam Kalite Yönetimi ve Endüstri İlişkilerinde Demokratikleşme İkilemi.....114

Muammer TUNA

Türkiye’de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz.....141

of on the meaning of names and practice of giving name. At last, its impact of peculiarities of implying to social categories and classes, and symbolical dimension for Turkish cultural life will be evaluated.

Key Words: *Name Sociology, Personel Names, Onomastic, Sociology of Religion, Identity*

GİRİŞ

Dilsel Bir Sembol Olarak İsimler

Kimliğimizi gösteren ve bizi tanımlayan isimler, kendi seçimimiz dışında atfedilmiş olsalar da zaman içinde kültürel aidiyeti ve toplumsal varoluşu simgeleyen gösterge işlevi taşırlar. Toplumsal kimliği gösteren araçlar olarak isimler genelde tarihsel ve kültürel özgüllüğü simgeleyen kolektif bir hafızadan süzülüp gelmeleri nedeniyle, bir anlamda toplumsal dünyaya ve kimliğe referans olurlar. İsimler, ait oldukları sosyo-kültürel yapıyla birlikte yaşayan ve onu yansıtan dinamik ve değişken niteliklere sahiptirler. Toplumsal etkileşimin özel boyutlarını yansıtmaları nedeniyle bütünleşme veya çatışma simgeleri olarak algılanabilirler. Bu anlamda isimler üzerinden sosyo-kültürel değişimler, düşünceler, eğilimler, tutumlar ve grup kimliklerini okumak mümkündür.

Bu yazının problemini isim vermede etkili olan faktörler ile toplumsal değişme arasındaki ilişki oluşturmaktadır. İsimlerde belirginleşen eğilim ve farklılaşmaların sosyo-kültürel değişme süreçleri ile bir ilişkisi bulunmaktadır. Zira isimler bir toplumsal hafıza ve kültürel bellekten kaynak bulurken, kimi zaman aynen, kimi zaman çeşitli etkileşimlere bağlı olarak bütünüyle farklılaşmış bir şekilde toplum sahnesine çıkarlar. Bu durumda isimler kişileri bir sosyal belirsizlik ve sahipsizlik ortamında bırakmayan, bir sosyal sisteme ve kültürel dünyaya ait kılan, dolayısıyla onları toplumun yaşam sisteminde iletişime açık bireyler haline getiren anlam taşıyıcı kodlar olarak ta işlev taşırlar.

Kültürün diğer unsurları gibi isimler de toplumsal değişim süreçlerinden etkilenmektedir. Bilindiği üzere kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme gibi büyük değişim süreçleri geleneksellikte karakterize edilen toplum yapılarını dönüştürmekte, gündelik ve sosyo-kültürel hayat yaşanan çatışmalı modernleşme tecrübesinde şekillenmektedir. Modern toplumsal yapının sosyal devingenliği içinde yalnızca kırsal kesimden kentsel hayata değil, kent içinde

*Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler:
Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*

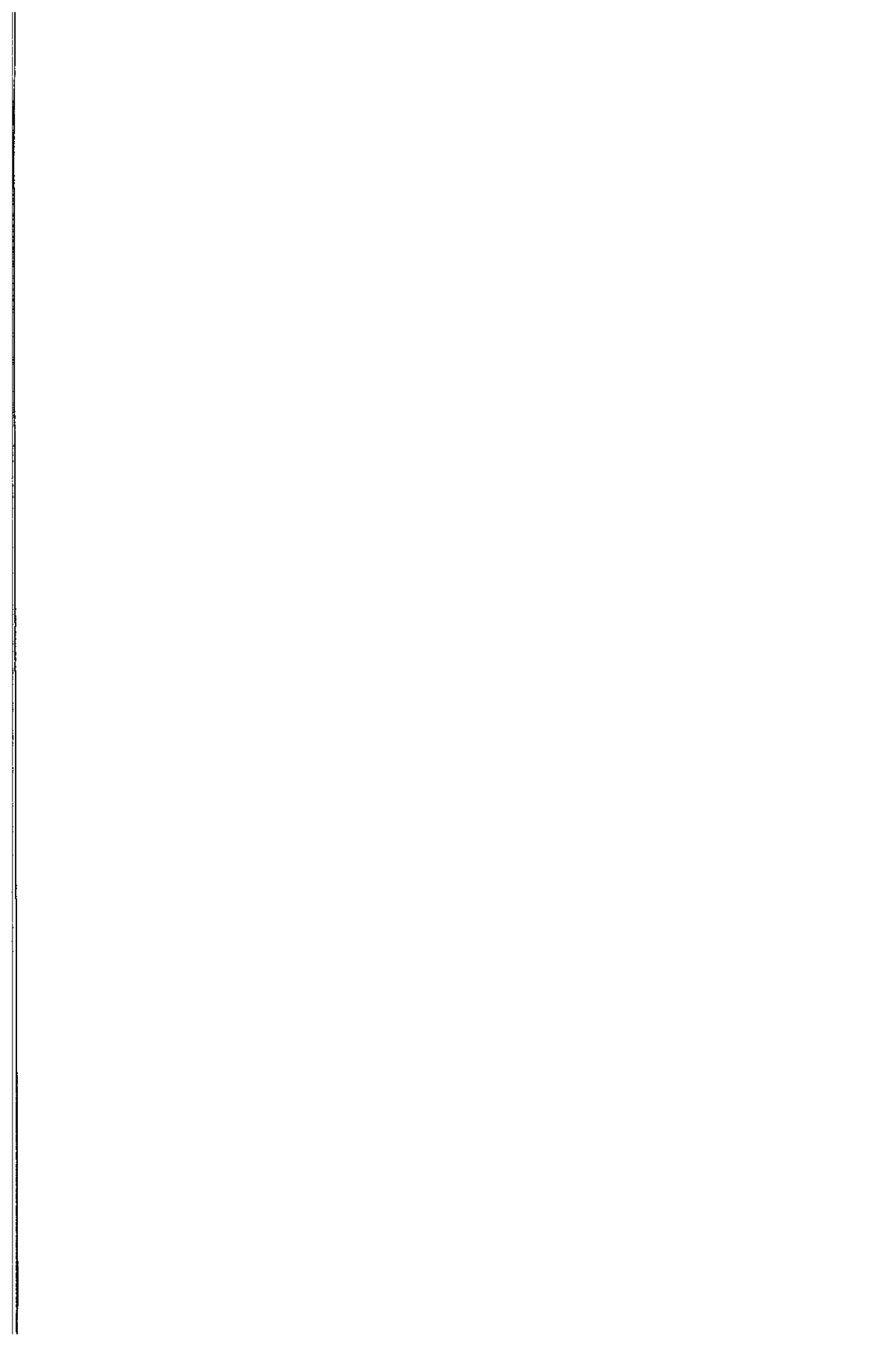
de katmanlar ve statüler arasında gerçekleşen geçişler ve etkileşimler, burarlarda kendine özgü kültürel ortamlarını üretmektedirler. Türk toplumu yaşadığı hızlı kentleşme ve sanayileşme tecrübesine bağlı olarak, kültürel alanda bu sürecin kendine özgün sonuçlarıyla karşılaşmıştır. Bu süreçte geleneksel topluma özgü algılama, anlayış ve yaşantılarda farklılaşmalar ortaya çıkmış, ancak bu değişimin yönü modern kentsel yaşam biçiminin dışında çok farklı arabesk, melez yansımaları da içermiştir. İşte etkileri ve sonuçlarıyla çok daha geniş bir düzlemde tartışılabilecek olan bu değişim süreci, kültürün hemen her alanında olduğu gibi isim verme anlayış ve uygulamalarında da önemli farklılaşmalara yol açmıştır.

Hızlı değişimin sosyo-kültürel yapıda yarattığı sarsıntı, isim kültüründe de geleneksel paradigmayı, tarihsel ve kültürel kodları zayıflatan hatta yer yer devre dışı bırakan bir etkiye yol açmıştır. Türkiye’de özellikle yetmişli yıllarla birlikte güç kazanan ve popülerleşen çatışmacı siyasal kültür, ulusal kültürün üst sembolik birliğini ve kodlarını temsil eden isimleri bu anlamda bir farklılaşma ve ayrışma aracı olarak kullanmıştır. Ancak genel sosyo-kültürel yapıda olduğu gibi isimlerde de geleneksel paradigmadan modern paradigmaya bütünsel bir geçişten söz etmek zordur.

Form ve içerik bakımından şahıs isimleri sözcüklerle ifade edilen bir semboller sisteminde en önemli dilsel sembollerden birisidir (Koş, 2000: 87). İsimler kişileri tanımlamanın dışında, onları kültürel sisteme refere ederler, ortak dil dünyası içinde anlamlı bir iletişime katarlar ve geçmişle bağ kurarlar. Ancak bu sembolik gösterge öznel düzeyde kişiyi belirsizlikten kurtararak ortak bir anlamı içselleştirmeye, nesnel düzeyde ise kozmos ve sosyal kimlikle özdeşleşmeden doğan bir sükûnete ulaştırır. İsim bir tanımlama olduğu kadar aynı zamanda temsil ettiği özne için de nesnel bir sınırlamadır, fakat onun burada bireysel ve toplumsal ilişkileri düzene sokan anlam fonksiyonu bu sınırlamayı çekilir kılmaktadır (Örnek, 1995: 148).

Türk isim kültüründe ad vermeyle ilgili anlayış, tutum ve eğilimlerin yanı sıra isim haznesinde de İslamiyet’e geçişle birlikte başlayan dinsel motiflerin yaygınlığı ve sürekliliği, bir dilsel sembol sistemi olarak isimlere atfedilen rolü gösterir. Keza tarihsel gelişime bakıldığında örneğin Selçuklular döneminde Farsça isimlerin yaygınlaşması olgusunda bu etkileşimin özellikle kültürel karşılaşmalarda ortaya çıkan boyutunu görmek mümkündür. Bu durum alt kimlik ve gruplar içinde geçerli olmuş, tarihsel süreçte etnik, dinsel, mezhepsel, cemaatsel ayrımlar, kimliğe ilişkin bir gösterge ve grup içi iletişimin şifresi kabul edilen isimlerle pekiştirilmiştir. Bu sayededir ki belli dönemlerde etkili olmuş düşünce akımlarının yansımalarını edebî literatürde ve kişisel tercihlerde kullanılan isimlerden tespit edebiliyor, hatta isimlerin bir kimliği inşa etmede taşıdığı fonksiyonu da Cumhuriyet Dönemiyle birlik-

isim koyma olgusu hadislerde geniş biçimde ele alınmaktadır.⁴ İsimlere verilen önem, isimler arasında “haram, mekruh, müstehab” gibi kategorilerin oluşmasına yol açmıştır.⁵ Dinî meşrulaştırma gereksinimi, müslüman toplumlarda isim verme ile ilgili anlayış, uygulama ve pratiklerin yapısını belirlemiştir. Bu çerçevede İslam inanç ve uygulamaları etrafında gelişen isimle ilgili özgün anlayış, tutum ve eğilimler, Müslüman toplumların kendi kültürel çevrelerinde ortak unsurlar içeren bir örüntü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine de ayrıntılara bakıldığında her toplumun özgün tarihsel ve sosyo-kültürel gelişimi, isim kültüründe de spesifik yapısal farklılaşmaları dikkate almayı gerektirmektedir (Çelik, 2005: 44).

Genel anlamda Türk toplum hayatında isimlerin verilme kaynakları ve isim seçimini belirleyen faktörler, kendi içinde bir sistem oluşturacak kadar çeşitlilik ve bağlantısallık gösterir. Hemen bütün çalışmalarda meşhur Türkolog Rasony'nin yapmış olduğu bir tasnif dikkate alınmaktadır. Rasony Türk isim sistemini “totemistik isimler, ruhlara ya da yaratıcıya (koruma veya temenni) işaret verme amacıyla isimlendirme, çocuğun doğduğu zaman ve mekanla ilgili rastlantıları isim verme, kadere (kötülüğü, kötü ruhları şaşırtma, şükranı ifade etme vb.) mesaj anlamında isimler, güzel duyguları ve tabiattaki güzellikleri yansıtan isimler ile rütbe ve unvan isimleri” (Rasony, 1988: 22-26) gibi yedi ana başlık altında toplar.

İsim kaynaklarıyla ilgili bu tasnifin olgusal dayanaklarına veya örneklerine hem eski Türk destanlarında, hem de bütün Türk dünyasının folklorunda rastlanmaktadır. Bu bakımdan Türk dünyasında isim kültürünün temel motifleri büyük ölçüde müşterek görünmektedir. Çocukların isimleri genellikle aile büyükleri tarafından verilmekte, isimlendirme esnasında bir imam, hoca veya saygı duyulan bir büyük çağrılmakta, çocuğun kulağına ezan okunmakta, çocuğun doğum zamanına rast gelen olaylarla ya da geleceğe dönük temennilerle ilgili isimler koyulmaktadır. Türk dünyasında isim kültürünü ortak kılan motiflerin kaynağını İslamiyet oluşturmaktadır. Nitekim İslam kültür çevresinde yer alan Türk dünyasında Arapça ve Farsça isimlerin yaygın oluşu, daha çok isim kültüründe dinsel boyutun belirleyiciliği ile bağlantılıdır. Rasony'e göre de orijinal Türk isimleri daha kuşatıcı ve yaygın olan

---

⁴ İsim koyma ile halk arasında da en yaygın olarak bilinen hadis; “Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız, onun için isimlerinizi güzel isimler koyunuz.” (Ebu Davud, Edeb, 61 [V, 236] hadisidir.

⁵ Allah'tan başkasına kulluk anlamı taşıyan isimler “haram”, anlamı hoş olmayan ve putpe-restliği çağrıştıran isimler “mekruh”, söyleniş ve anlam güzelliği taşıyan isimler ise “müstehab” isimler olarak tanımlanmıştır. Bkz. Aras, 1998: 333

İslamiyet'le birlikte zaman içerisinde kaybolmaya yüz tutmuştur (Rasony, 1963: 66).

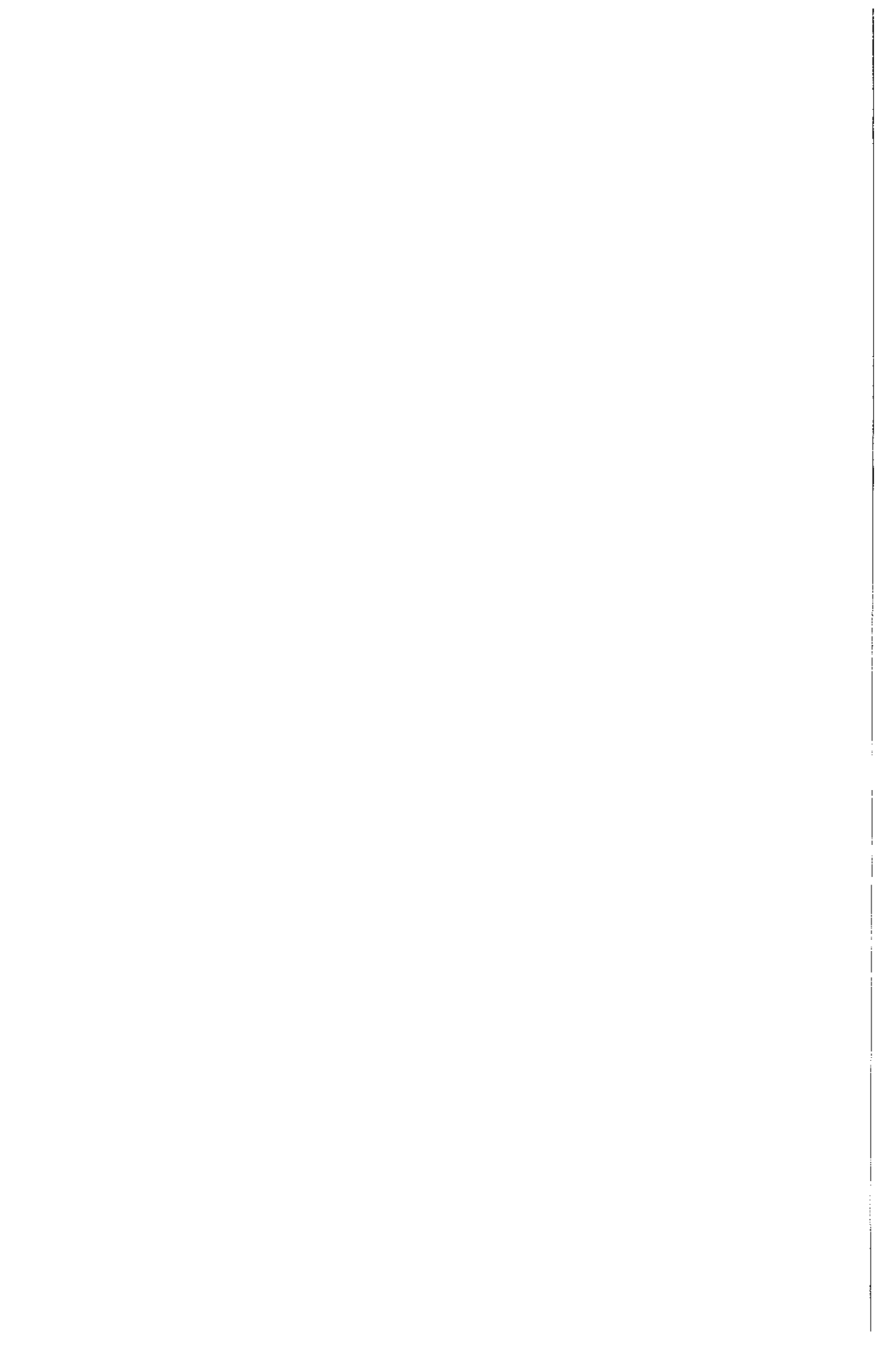
Kaynaklarını dinî metinler ve kolektif hafızadan alan Türk isim kültürünün, tarihsel gelişimi içinde ayırt edici anlam ve forumlarını muhafaza ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Osmanlı adet, merasim ve tabirleri üzerine yazdığı kitapta Abdülaziz Bey; Osmanlı'da doğumdan üç gün sonra çocuğa isim takıldığını, evin büyüğünün çocuğu kucağına alarak kibleye dönmesini ve sağ kulağına ezan okunarak ismin koyulmasını aktarır (Abdülaziz Bey, 1995: 13-14). Ancak Başgöz, Osmanlı hanedanının ilk dönemlerinde Sultan çocuklarına Türk geleneğine bağlı isimlerin verildiğini, daha sonraki dönemlerde ise Osmanlı Sultanlarının çok nadir olarak Türk isimlerini seçtiklerini belirtmektedir⁶ Başgöz'e göre Türk isimleri daha çok şehirlerin eğitimsiz kesimleri ile köylerde korunmaya devam etmiştir (Başgöz, 1983: 202). Bu yaklaşım sosyo-kültürel yapının merkez-çevre farklılaşması ekseninde anlaşılmasına atıf yapmaktadır. Buna göre Osmanlı gündelik hayatında isim kültürünün *merkez ve çevrenin* kendine özgü dinamiklerine göre farklılaştığını, merkez'deki kitabî, resmî ulema geleneğinin dinî ağırlıklı isim kültürüne karşılık, İslam öncesi Türk adet ve geleneklerinin sürdüğü çevrede ise bu örfün korunarak İslamiyet'le sentezlendiği bir isim kültürü bulunmaktadır.

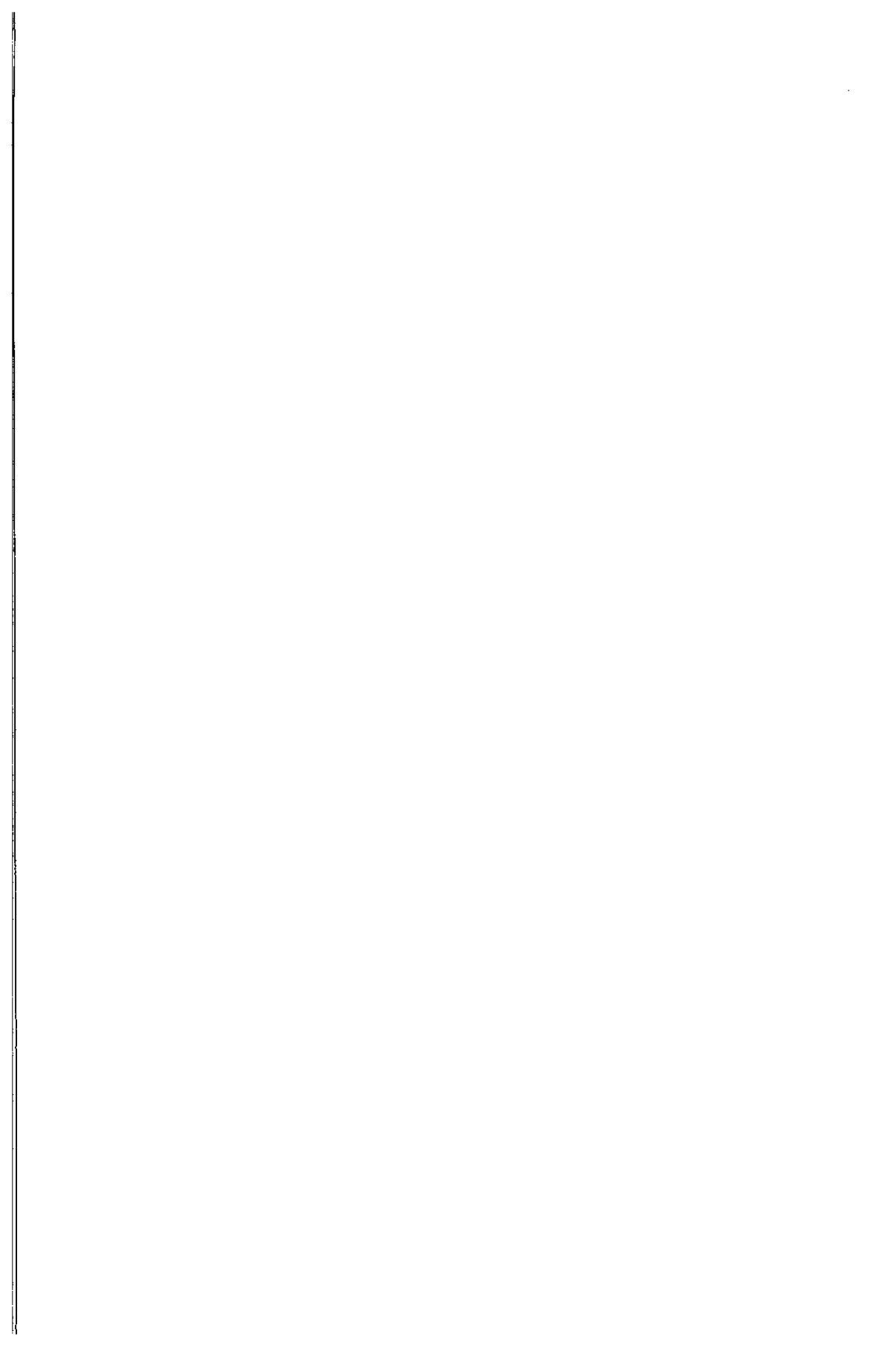
Türk isim kültürünün sosyolojik analizi, isimlendirme olgusunu sosyo-tarihsel bir perspektifte ele almayı gerektirmektedir. Türk toplumunda isimle ilgili anlayış ve pratiklerin incelenmesi mevcut değişim ve etkileşim süreçleriyle birlikte tarihsel arka planı da göz önünde tutmalıdır. Bu çerçevede özellikle İslamiyet'in belirleyici etkisi altında gelişen Türk isim kültüründe isim seçme ve belirleme hakkının ebeveynde (büyükanne ve büyükbabada) olması temel karakteristikleri arasındadır. Değişen aile yapısına göre bu anlayışın farklılaştığı, özellikle kentsel çekirdek ailede isim verme konusunda anne-baba merkezli bir eğilimin giderek yaygınlaştığı anlaşılmaktadır (Çelik, 2005: 185). Bu durum isimle ilgili bazı geleneksel anlayış ve uygulamaların belli ölçüde değişime uğradığını göstermektedir.

Kentleşme süreci ailenin kırsal-geleneksel yapısını değiştirmekte, aile kurumu kentsel hayatın dinamiklerine göre yeni bir anlam ve form kazanmaktadır. Değişimin etkilerini formel olarak yalnızca aile içi rollerin farklılaşmasında değil, anlam boyutunda isim tercihlerinde de görmek mümkün-

---

⁶ Ertuğrul Bey'in üç oğlundan ikisinin isimleri Gündüz Alp ve Savcı iken, yalnızca birinin ismi Osman'dı. Osman Bey de babasının geleneğini takip ederek çocuklarına genellikle Türk isimlerini vermişti: *Alaaddin, Orhan, Pazarlı, Savcı, Melik, Hamid ve Çoban* (Başgöz, 1983: 202).

İsim Kültürü ve Dindarlık İlişkisi

Türk isim kültüründe din, isim verme anlayış ve uygulamalarından isimlerin anlam ve sembol içeriğine kadar bütün sistemde temel belirleyici olarak yer almaktadır. Esasen hemen bütün kültürlerde de isim materyalinin ana kaynağını büyük ölçüde din oluşturmaktadır. Dinin insanlara nihai anlamda amaç ve anlam sunan bir kültürel sistem olması (Wuthnow, 2002: 61) kültürün öteki unsurlarında olduğu gibi isimlendirme olgusunda da dini ana motiflerden biri haline getirmektedir. Bu bakımdan dinsel sisteme özgü kodların, isimlerde, isimle ilgili anlayış ve uygulamalarda da yerleşik olduğunu söyleyebiliriz. Zira isimler, kutsalla bağlantı kurma, kutsala mesaj verme, temenni etme ve yakınlaşmanın sembolik araçlarındandır. Türkiye’de isimlerle ilgili istatistiklere bakıldığında, en çok verilen erkek ve kız isimlerinin genellikle dinsel isimler olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Erkek ve Kız İsimleri⁷

1	Mehmet	2.826.306	Fatma	4.199.600
2	Mustafa	2.087.134	Ayşe	3.184.045
3	Ahmet	1.734.871	Emine	2.509.480
4	Ali	1.674.448	Hatice	2.154.569
5	Hüseyin	1.345.828	Zeynep	1.004.704

Türk toplumunda geniş bir çeşitlilik içeren dinsel isimler kategorisinde, Allah’ın sıfatları, Peygamber ve Peygamber yakınlarının, sahabenin isimleri, Kur’an’da geçen isimler ve hatta sözcükler, din uğrunda yaşamış ve şehit düşmüş yatırı, evliya, din bilginlerinin isimleri ile dinî anlam ve önemi bulunan zaman ve mekânların isimleri yer almaktadır. Öte yandan dinin köklü etkisini, ‘korunma’, ‘sığınma’, ‘ait olma’ ‘taleplerini ilahi olana iletme’ amacıyla verilen isimlerde de görmek mümkündür. Çocuğa ‘hayırlı bir gelecek’ ya da ‘kötülüklerden ve şerden korumak’ amacıyla verilen isimlerin yanı sıra, çocuğu yaşamayan, sürekli kız çocuğu olan ailelerin bu kaderi değiştirme temennisi için verdikleri isimler de bu kategoriye dâhil edilebilir.

⁷<http://www.nvi.gov.tr/istatistik/2.htm>; <http://www.nvi.gov.tr/istatistik/5.htm> [15.08.2003]

*Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler:
Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*

Nitekim bugün için sözcük anlamı nedeniyle adeta kullanım değeri düşen “Satılmış” isminin, esasen Türk isim geleneğinde çocuk ölümlerine karşı isimle düşünülen bir tedbir olduğu bilinmektedir. Bu ismin verilmesinde, ‘çocuğun kendilerine ait olmadığı ve başkasına satıldığına inandırarak kandırma hilesi” söz konusudur (Emiroğlu-Aydın, 2003: 9-10). Yine nazardan ve tekin olmayan güçlerden, kötü ruhlardan koruma amacıyla anlamı kötü ve çirkin olan isimlerin verilmesi de Türk isim kültürüne özgü bir durumdur (İlyasova-Kalafat, 1998: 329; Araz, 1995: 107). Yeni doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemeye dönük ya da artık bir daha çocuk istenmediğini ima eden isimler de böyledir. Sürekli kız çocuğu olanlar son doğan çocuğa *Döne* adını vererek gelecekte doğacak çocuğun erkek olmasını; bir daha çocuk istemeyenler de *Yeter*, *Kâfi* gibi isimlerle bunun sona ermesini talep ederler (Boratav, 1999: 90). Öte yandan çocuğu hastalıklardan kurtulamayan ailelerin de “ismin yaramadığını, ya da ağır geldiğini” düşünerek verdikleri ismi değiştirmeleri, isim ile kişi arasındaki etkileşim inancını gösteren bir âdet olarak dikkati çekmektedir (Örnek, 1995: 158).

Türk isim kültüründe dindarlık tutumlarından kaynaklandığı anlaşılan ilginç bir eğilim daha söz konusudur. Buna göre, seçilen isimlerin özellikle Kur’an da geçen bir sözcük olup olmadığı önem kazanmakta, ancak bu sözcüğün anlamına pek dikkat edilmemektedir. Nitekim *Aleyna*, *Venhar*, *Tenzile*, *Ünzile*, *Yevmiddin vb.* gibi isimlerin bu şekilde ortaya çıktığı ve daha sonra yaygınlaştığı görülmektedir. Bu uygulamanın daha çok geleneksel dindarlık anlayışından kaynak bulduğu söylenebilir.

Dinsel otorite sahiplerinin isim seçimindeki etkinlikleri, isim-dindarlık ilişkisinde özel bir boyutu oluşturmaktadır. Özellikle kırsal kesimde “imam” ve “hoca”nın, Alevilerde ise “dede”nin konumları bu çerçevede önemlidir. Dinî grup ve cemaatlerin mensupları arasında da yeni doğan çocuklar için isim seçme ve belirleme, çoğu kez cemaat hiyerarşisi içinde ve cemaatin kutsadığı isimler etrafında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla burada isimlerin ve isimlendirme olgusunun dinsel, siyasal, ideolojik ya da etnik mensubiyeti ve kimliği tanımlama fonksiyonu kendini göstermektedir. İsimler böylece kişilerin gruba aidiyetlerini göstermek için verilirken, kişilerin isimlerinden de onların sosyo-kültürel kimliklerini fark etmek mümkün hale gelmektedir. Özellikle alt kültür grupları ya da azınlıklar hem farklılıklarını korumak, hem de kendi içlerindeki içsel dayanışmalarını güçlendirmek için isimleri bir iletişim kodu olarak kullanırlar.⁸ Alevî topluluklarda “dede”, isim seçiminde

---

⁸ Bu konuda özellikle Sabataistler ve onların yalnızca kendi mensuplarınca bilinen şifre mahiyetinde kullandıkları isimler üzerine yapılan spekülâtif çalışmaları hatırlamakta yarar vardır.

bir danışma merci olarak yer alırken, tercih edilen isimler de genellikle Ehlî Beyt'e ve Alevî-Bektaşî büyüklerini referans almaktadır. Alevî kimliği etrafında oluşan isim repertuarını özellikle *Ali, Hasan, Hüseyin, Cafer, Zeynel Abidin, Musa Kazım, Nâki* gibi isimler oluşturmaktadır (Selçuk, 2004: 81, 148; Saylık, 2002: 360).

İsimlerin etnik, dinsel ve siyasal topluluklarca kimliği tanımlama ve farklılaşma kodu olarak kullanılması, özellikle siyasal çatışma kültürünün güçlendiği dönemlerde artış göstermiştir. Bu olguyu kültürde olduğu gibi dindarlığın siyasallaşmış biçimlerinde de görmek mümkündür. İdeolojik isimlendirme genellikle grubun dünya görüşünü kurguladığı perspektife uygun olarak yapılmaktadır. Topluluğun şifresini yansıtan simge kavramları, seçkinleri, kahraman ve şehitleri temsil eden sembolik isimler seçime konu olabilmektedir. İdeolojik isimlendirme eğiliminin, çatışma kültürü yerine kültürel çoğulculuk ve bireyselleşme gibi değerlerin yükselişe geçtiği bir dönemde giderek güç kaybetmesi beklenebilir. Öte yandan çocukların isimlerinden dolayı toplumsal ve gündelik ilişkilerde sorunlarla karşılaşabileceği düşüncesi de, aileleri bu tür bir tutumdan sakınmaya yöneltebilmektedir. Nitekim isim ve soy isimlerde değişiklik nedenlerinin başında toplumsal ilişkilerde isimlerle ilgili karşılaşılan önyargılardan ve bunun zararlarından kurtulma isteğinin belirleyici olduğu anlaşılmıştır (Çelik, 2005: 119).

Kişi isimleri belli ölçüde ismi verenlerin istek, arzu, umut, ve inançlarına bağlı olmakla birlikte, seçimin sosyokültürel yapıdan bağımsız olmadığını ve onun etkisi altında geliştiğini göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu olguyu isimlerin çoğunlukla yaşanan zaman veya mekanı karakterize ya da sembolize etmesi desteklemektedir. Anadolu'da kişilere verilen isimler, çoğu zaman onların doğup-büyüdükleri yeri bildirmektedir. Bölgeyle özdeşleşmiş yadır, evliya ve alperenlerin yanı sıra kutsal kabul edilen zamanlar da yaygın bir şekilde isim olarak verilmektedir.⁹ Yine doğum zamanına tesadüf eden önemli olay ve durumlar, çeşitli renkler, taş ve bitki ile coğrafi yer adları da isim olarak isim olarak verilebilmektedir.

Bk. Yalçın Küçük'ün *Tekelistan* isimli çalışması konu hakkında çok ayrıntılı açıklamalar içermekte ve bazı örnekler üzerinde durmaktadır.

⁹ Sivas'ta "Ahmet Turan", G.Antep ve K.Maraş'ta Ökkeş, Diyarbakır'da Şeyhmus vb. isimler adeta bu yörelerle özdeşleşmiştir. Bayram, Kadir, Kadriye, Miraç, Oruç, Recep, Şaban, Ramazan, Kurban, Mevlüt, Arif, Arife vb. isimler de kutsal zamanlarla ilgili olarak yaygın bir şekilde verilmektedir.

İsimler ve Kimlik İlişkisi

Türk toplumunda çocuğa isim seçilirken onun cinsiyet ayırt etme özeliğine dikkat edilmekle birlikte, yine de pek çok toplumda olmayacak şekilde kullanılan ortak isimler vardır. Bu durumu dilbilimsel yaklaşımlarda Türkçe’de eril-dişil ayrımının olmamasıyla açıklayanlar olduğu gibi, kadının erkekle eşit konumuna bağlayanlar da bulunmaktadır. Yine de erkek isimlerinin sertlik, kahramanlık, kız isimlerinin ise yumuşaklık, zarafet, incelik ve duygusallık bildirmesi önemsenmektedir (Türköne, 1995: 218).

Cumhuriyetten sonra sosyo-kültürel hayatın pek çok alanında gerçekleşen değişimler, çocuklara isim vermede de etkili olmuş, bazı isimler popülerliğini yitirirken, bazıları da hızla yaygınlaşmıştır. Ancak isimlerde Türkçeleşme eğilimini daha öncelerde, yani 1906’larda Türk milliyetçileri arasında ortaya çıkan bir eğilimde görebiliriz. O dönemde Mehmet Ziya (1876-1924) kızına “Sevinç”, oğluna “Adsız” ve kendisine de “Gökalp” ismini verir. Ömer Seyfeddin (1884-1920) kızına “Güner” ismini verir. Bu yeni isimlerin verilmesinde estetik görünüm, karakteristikler ile temel ilkelerin formüle edilmesinde herhangi bir girişim bulunmazken, özellikle öne çıkan ve vurgulanan şey, isimlerin Türkçe olmasıdır (Başgöz, 1983: 205). Temel dilbilimsel ilkelerin belirlenmediği bu durumda, istisnai de olsa köken itibarıyla Moğolca ve Çince olan bazı isimlerin Türkçe sanılarak alınması, beraberinde Türk tarih ve kültürü içinden süzülüp gelen bazı isimlerin de ilgi görmemesi söz konusu olmuştur (Zülfikar, 2003: 28). İsimlerdeki değişim 1930’lardan sonra artarak yaygınlaşmıştır. Hatta bu dönemde Türkçe isimlerin derlendiği çalışmalar da kendini göstermeye başlamıştır.¹⁰ Yeni Türk isimlerinin yaygınlaşmasında, ya da bir başka deyişle isimlerin değişiminde öncü toplumsal kesimler ise daha çok bürokrat ve entelektüeller olmuştur. Eğitim düzeyindeki artış ve şehirleşme isimlerdeki değişimi (gelenekten yeni Türkçe isimlere doğru) etkileyen en önemli faktörler olmuştur (Başgöz, 1985: 229-230). Başgöz’e göre Türk isimleri şehirlere göre köylerde ve kasabalarda daha iyi korundu ve sürdürüldü. İslam’ın köylerdeki kurumsallaşmasının etkisi şehirlere göre daha az olduğu için, buralarda dinin kurumsal etkisi zayıftı (Başgöz, 1983: 204). Başgöz’ün isimlerde değişimle ilgili açıklaması, merkez ile çevre arasındaki kültürel ve dini farklılaşma temelinde yapılan bir çözümlemeyi ifade etmektedir. Ancak Türk toplumunda isimle ilgili eğilim

---

¹⁰ Bkz. Atalay, *Türk Büyüklüğü veya Türk Adları*, Devlet Basımevi, İstanbul 1935; *Türk Adları*, J. Gen. K. Matbaası, 1936. Daha sonraki dönemler için örneğin Şemsettin Kutlu, *Türkçe Kadın ve Erkek Adları*, TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969. vd.

ve tutum farklılaşması, konunun böyle merkez-çevre kavramsallaştırması içinde sınırlanamayacak kadar geniş olduğunu göstermektedir.

Geleneksel anlam kalıplarının ve yaşam biçimlerinin değiştiği modernleşme sürecinin dışında giderek dünyayı küçülten ve belli ölçüde ulusal ve yerel sınırları geçersizleştiren küreselleşme olgusu, toplumların isim kültüründe de bazı değişim ve farklılaşmalara yol açmaktadır. Ancak kitle iletişim ve bilgiye ulaşım imkanlarının arttığı bu süreçte, kolektif kimliğe ait isimlerin de bir bütün olarak açığa çıkması ve hatta kullanılmaya başlaması söz konusu olabilmektedir.

SONUÇ

İsim, bireysel kimliğin ötesinde kişiyi tarihsel ve toplumsal boyutlarda bir topluluğa veya topluma ait kılan önemli bir sembolik göstergedir. İsimlerdeki sembolik bağlayıcılık nedeniyle “isim verme uygulamaları”, belli bir kültüre, dünyaya aidiyeti ve kolektif ruha katılımı sağlama işlevine sahiptir. Bu anlamda isim özellikle kişinin sosyo-kültürel kimliğini gösteren bir varoluş parolası olmaktadır. Dolayısıyla belli bir kültür, tarih ve anlam dünyasına aidiyeti gösteren isimlerin arka planında özel bir zihniyet, inanç ve eylem yönelimleri ile bir kimlik sistemini okumak mümkündür. Ancak her ne kadar tarihsel sürekliliğin temel göstergelerinden olsa da, isimler sosyo-kültürel değişim süreçlerinde belli eğilimleri gösteren etkilere de açıktır. Bu anlamda Türk isim kültüründe meydana gelen değişimler, toplumsal tarihimizde ortaya çıkan değişimlerden bağımsız değildir. İsimlerin bu bakımdan geleneksel ve modern yapılarıdaki anlam ve işlevleri de farklılaşmaktadır. Osmanlı döneminde otantik Türk isimlerinin daha çok kırsal kesimlerde varlığını sürdürdüğü iddiasına karşın, günümüzde kırsal/kentsel ayrımını geçersizleştiren kitle iletişim araçlarının ve küreselleşmenin etkisi, artık isim tercihlerinde mekânsal kökenlerin ötesinde yeni aidiyet kalıplarını daha belirleyici hale getirmektedir.

Yaşanan sosyo-kültürel değişim tecrübelerine bağlı olarak Türk isim kültüründe farklı anlayışların ortaya çıktığı, geleneksel isim sisteminin sınırları belirsiz, hatalı dilsel kurgulara dayalı ve uydurma isimlerle bir kırılmaya uğradığı anlaşılmaktadır. Siyasi, etnik, mezhepsel ve ideolojik temelli isim verme uygulamaları, isimlerde kimlik ve aidiyet arayışını yansıtan marjinal yönelimler olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak geçmişten bugüne Türk isim kültürünü karakterize eden unsurların önemli bir kısmı varlığını sürdürmekle birlikte, hızlı ve köklü değişimin etkileriyle isim kültüründe bazı paradigma dışı farklılaşmaların da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Geleneksel ve dinî nitelikli isimler, yerini dindarlığın algılanma biçimine göre ya daha fazla dinselliği ya da modernliği

temsil eden isimlere bırakmaktadır. Kentleşme sürecindeki ailenin yapısı ve fonksiyonlarının değişmesi, sekülerleşme ile dindarlığın yeni görüntülerinin ortaya çıkması, gündelik hayatın bütün ayrıntılarında ve doğal olarak isim kültüründe de bu sürecin yapısına uygun bir yenilenme ve değişimi getirmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi, isim tercihlerinde kolektif anlamlar ve kimliğe bağlı referansların yerine, bireysel tercih ve yorumların giderek ön plana çıkmaya başlamasıdır.

SUMMARY

Personal names have a function as a sign of social culture and history. Names are influenced by social cultural changes like other elements. Besides names tend to change; as they show cultural and collective state of belonging, they can also be seen as a meaningful communication codes. In other words, in the changing social and cultural life, on one side names become collective identity connection; on the other side names become a part of communication system which makes the connection possible with existing change. On the other hand names are data sources at understanding some general inclinations and orientations which prevail over some certain periods. Subculture groups, political and religious communities have even shown inclination to prefer some certain names. In this sense, names are used as an identity sign.

At Turkish naming culture, while giving name, Islam's naming perception and traditions have an important role. Names, as a system of linguistic symbol, have been seen to be given in a way to represent cultural meeting and historical break terms. While on the traditional side, names are mostly given to show identity and state of belonging; on the modern side, it is related with personal preference and inclinations.

In Turkish society names differentiate according to various rural and urban circles and it also differentiate according to diverse social layers. While selecting names, especially with 1980's, gradual increasing at selecting the religious and euphonic names attacks attention. During the rapid changing periods, while protecting historical accumulation of Turk-Islam culture names which reflect general inclination and reactions become widespread and accepted. Individualism, increasing with modernism, has influenced name culture from name preferences to practices of naming. In the naming, collective meanings and anxieties about identity have decreased.

KAYNAKÇA

ARAS, Ö.

1998 "Ad Koyma", **TDV İslam Ansiklopedisi**; C.1, 332-333.

ARAZ, R.

1995 **Harpüt'ta Eski Türk Halk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Dil Tarih ve Yüksek Kurumu TDK Yayınları, Ankara.

ATALAY, B.

1935 **Türk Büyükleri veya Türk Adları**, Devlet Basımevi, İstanbul.

BAŞGÖZ, İ.

1983 "The Meaning of Dimension of Change of Personal Names in Turkey", **Turcica**, XV, (201-218).

BORATAV, P. N.

1999 **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

ÇELİK, C.

2005 **İsim Kültürü ve Din-Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

İLYASOVA, K. C.- KALAFAT, Y.

1998 "Türkmenistan ve Türkiye Halk İnançlarında Doğum", **Türk Folkloru Araştırmaları**, 1988/2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KOß, G.

2002 **Namenforschung-eine Einführung in die Onomastik**, (3.Aufl.), Max Niemeyer Verlag, Tübingen.

ÖRNEK, S.V.

1995 **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

SAYLIK, K.

2002 "Akçaeniş Tahtacılarında Doğum ve Çocukla İlgili İnançlar, Uygulamalar", **Folklor/Edebiyat**, c. VIII, S. 30, 359-361.

*Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler:
Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*

SELÇUK, A.

2003 **Tahtacılar, Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

WUTHNOW, R. J.

2002 “Din Sosyolojisi”, Çev. Adil Çiftçi, **Din ve Modernlik**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KİMLİK BAĞLAMINDA MİDYAT İLÇESİ ÖRNEĞİ

İhsan ÇETİN*

ÖZ

Bu makalede, Midyat'ta bulunan etnik gruplar (Mhalmiler/Araplar, Kürtler, Süryaniler, Becırmaniler/Seyyidler, Türkler, Yezidiler) arası sosyal, ekonomik ve kültürel ilişki düzeyleri ile kentsel tutumların incelendiği ve Haziran 2005'te Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim dalına sunulan "Kent Kültürü Zenginliğinde Etnik Farklılıklar: Midyat Örneği" isimli yüksek lisans tezimizde elde edilen bulgulardan çokkültürlülük ve kimlik konularına ilişkin sonuçlar tartışılacaktır. Midyat'ta bulunan etnik gruplar hakkında özet birkaç bilginin verilmesinin ardından, ilçenin etnik yapısı "çokkültürlülük" ve "çoğulcu toplum" kavramları açısından analiz edilecek ve bunun yanında bireylerin bu yapıya ilişkin görüşleri ile alt ve üst kimlik tanımlamaları etnik gruplar bazında karşılaştırılacaktır. Ayrıca bu tür değişkenlerin Midyat'ın tarihsel geçmişi ve sosyal yapısıyla ilişkili olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Araştırmamızda toplam 162 bireyle yapılan görüşmede, örneklem sayısı etnik grupların nüfussal ağırlıklarına göre oransal olarak dağıtılmış ve kimi gruplar (Mhalmiler, Kürtler) için kota, kimileri (Yezidiler, Süryaniler, Becırmaniler, Türkler) için ise kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Bilgilerin toplanmasında ise "görüşme cetveli" kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, Etnisite, Çoğulcu Toplum, Etnik Kimlik, Midyat.

---

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, İzmir

THE SAMPLE OF MIDYAT DISTRICT IN THE CONTEXT OF MULTICULTURALISM AND IDENTITY

ABSTRACT

This article will discuss the level of social, economic and cultural relations between and urban attitudes among the ethnic groups in Midyat (i.e., Mhalmians/Arabs, Kurds, Syriacs, Becirmanians/Seyyids, Turks and Yezidians) in relation to the issues of multiculturalism and identity. Following a brief discussion on the characteristics of ethnic groups in Midyat, the ethnic structure of the town will be analyzed vis-à-vis the concepts of "multiculturalism" and "plural society". I will also examine the subjects' ideas about these concepts and compare their definition of sub- and common identities based on the ethnic group belongings. I will also try to show how these variations are related to the history and social structure of Midyat.

In the research 162 people were interviewed, and the number of samples distributed according to per ethnic groups' population. For some groups (Mhalmians, Kurds) quota, but for some (Yezidians, Syriacs, Turks and Becirmanians) snowball sample technique were applied. The data collected by an interview schedule.

Key Words: *Multiculturalism, Ethnicity, Plural Society, Ethnic Identity, Midyat.*

Çokkültürlülük

Özetle; uluslaşmanın ilk dönemlerinden itibaren ABD'de uygulanan *eritme potası* (melting pot), *Anglo-uyum* (*Anglo-conformity*) gibi politikalar ve özellikle Fransız yurttaşlık anlayışında biçimlenen ve -ister yerli olsun, isterse sonradan gelen göçmenler olsun- içinde bulunan egemen çoğunluğa uyumunun *zorunluluğunu* ifade eden *asimilasyoncu* uygulamalar, ilerleyen dönemlerle birlikte sorgulama konusu haline getirilmiştir. "Örneğin; Amerikan toplumunun bir eritme potası olmadığı, bunun yerine çok çeşitli sebze ve yeşilliklerin ayırt edilebileceği bir *mevsim salasına* (toss salad) benzediği" (akt. Somersan, 2004:91) iddia edilmiştir. Bununla birlikte *çoğulculuk* (plurality) veya *çoğulcu toplum* (plural society) gibi tartışmaların ardından, kimi yazarın savunduğu üzere postmodern söylemle desteklenen *çokkültürlülük* (multiculturalism) anlayışına varılmıştır.

Birden fazla kültürün *birarada* ve *içiçe* bulunduğu durumu ifade eden *çokkültürlülük* kavramı üzerine tartışmalar 1960'lı yıllardan itibaren başlamıştır. Erken dönem ırk, etnisite ve göç araştırmalarının pek çoğunda varsayılan asimilasyoncu söylemin karşıt bir tezi olarak yansıtılan çokkültürlülükte temel kabulün; *öteki kültürü kendine benzetmeye çalışmadan, onu kendine özgü özellikleri ve yapısıyla olduğu gibi kabul etmek ve buna yönelik olarak da ortak yaşam alanlarını paylaşmak*" olduğu ileri sürülebilir. Bu sebeplerden dolayı genelde *olumlu bir uygulama* olarak kabul edilen çokkültürlülük, küreselleşmeyle birlikte yerelliklerin de yükselişe geçmesi neticesinde son 20 yıl içinde son derece popüler bir kavram haline gelmiştir. Ancak buna rağmen, çokkültürlülüğü olumsuz anlamda değerlendirip ona büyük eleştiriler yöneltmeyen yazarlar yok değildir. Özellikle sol çevreden gelen bu eleştiriler John Russon'un görüşlerinden özetle; "çokkültürlülük ideolojisinin etnik azınlık kültürlerinin folklorik niteliklerini ön plana çıkardığını, böylece onları ötekileştirdiğini ve hatta egzotikleştirdiğini bunu yapmakla da, onları dışladığını, ilgiye korunmaya ve desteğe muhtaç acizane birer varlık olarak gördüğünü, bu nedenle ötekinin bizim üstün sadakatimize ve hoşgörümüze tabii olmasını gerektiren ciddi bir iktidar ilişkisi ortaya çıkardığı savunulur." (akt, Kaya, 2000:160)

Çokkültürlülük ve Çoğulculuk/Çoğulcu Toplum Arasındaki Fark

Çokkültürlülük üzerinde çalışmalar yapılırken genelde bu kavramın kendisine yakın veya karşıt duran diğer kavramlarla olan ilişkisi ve farkları üzerinde bir karşılaştırılmaya gidilir. Bunların başında *çoğulculuk* (pluralism) veya *çoğulcu toplum* (plural society) gelmektedir. Konumuz açısından kilit bir tartışmayı oluşturacak bu hususun genel hatları, Somersan'ın eserinde verilmiştir. Buna göre; "1930'larda John Furnivall, Endonezya toplumunu incelerken, orada çok çeşitli etnik grupların yan yana yaşadığını ama *pazaryeri* (ekonomik sistem) hariç, hemen hiç etkileşimleri olmadığını gözlemişti: *Paralel hayatlar, aynı coğrafyada ama kesişmeyen yaşamlar*. "Potpuri (medley)... Çünkü karışıyor ama birleşmiyorlar. Her grup kendi dinine, kendi kültür ve diline sıkı sıkıya yapışıyor. Birey olarak karşılaşıyorlar ama sadece pazaryerinde, alışverişte. Bu çoğulcu bir toplum: Farklı kesimler toplum içinde, aynı siyasi birimde, yan yana ama ayrı ayrı yaşıyorlar..." John Rex, 1985'de yayımlanan bir makalesinde, bu kesitten yola çıkarak çoğulculuğun, çokkültürlülüğten ayırt edilmesi gerektiğini

belirtiyor. Çoğulcu toplum, ayrımcı, hatta ırkçı olabilirken, "çokkültürlü toplum, farklılıklar ile birlikte tüm eşitlik haklarını tanıma temeli üzerinde yapılandırılmalı" diyor (akt. Somersan, 2004:92-94).

Smith'e göre çoğulculuk; herhangi bir toplumun üyelerinin kendi kurumsal alışkanlıkları içerisinde temel birtakım farklılıklar tarafından içten ayrıştıkları bir durumdur. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar bu tür farklılıklar rasgele dağılmamıştır. Onlar normalde demet halindedirler ve bu demetler aracılığıyla kurumsal olarak farklı olan kümelerini (aggregate) veya gruplarını tanımlarlarken aynı zamanda bunlar arasında derin sosyal bölünmeler tesis ederler. Bir toplum içinde farklı topluluklara mensup üyeler arasında bu tür sistematik bir birliksizliğin egemen olması, çoğulculuğu meydana getirir. Bu sebeple, çoğulculuk; temel birliksizlikler ve kümelenmeler aracılığıyla nitelendirilen ve sistematik bir farklılık üzerine temellenmiş kültürel karmaşadan oluşmuş bir sosyal yapıya işaret eder (Smith, 1996:238).

Etnik Kimlik

Çokkültürcü teorilerin temelinde yatan ortak özellik, Goldberg'in belirtmiş olduğu gibi "kimlik" ve "farklılık" kavramlarıdır. Kimlik kavramı hem başkalarını dışarıda tutmaya yarar ve hem de bir kimliği paylaşan grup üyelerine "biz" duygusunu ve bilincini verir. Kimlik kavramının pek üzerinde durulmayan bir başka yönü ise yine Goldberg'in işaret ettiği gibi, bazı durumlarda, bir kimliğe ait birisinin istemese bile o kimlikten kurtulamamasıdır. Bu anlamda, bazı kimliklerin yapışkanlık özellikleri önem kazanmaktadır(akt, Yalçın, 2002:50).

Etnik kimlik toplumsal yaşamda yaratılan kolektif kimliklerden bir tanesidir ve kısaca; mensup olunan veya içinde yaşanılan topluluk nedeniyle kişiler tarafından sahiplenilen veya başkaları tarafından onlara yüklenen bir kimlik türünü ifade eder.

Etnik kimlik kavramı kuramlar açısından değerlendirildiğinde; *araçsalcı* (instrumentalist) *kurama* göre, etnik kimliklerin içerik ve anlamları, kültürlere, döneme, ekonomik ve siyasal koşullara, her bir ögenin algılamasına ve tutumuna göre değişme eğilimindedir. Asla statik ve sabitleşmiş değildirler. Etnik kimliklerde bir "öz" aramak boşunadır, çünkü onlar hep dönüşüm halinde olmuşlar ve ihtiyaca göre sürekli olarak yeniden şekillendirilebilmişlerdir. Heraklit'in ırmağı gibi, onların biçim ve içerikleri de hep akışkandır, o andaki duruma ve söz konusu grup ve bireylerin ihtiyaçlarına, önceliklerine göre değişir. Yalnızca toplumsal sınırları kalıcıdır. Araçsalcı görüşlerin tam karşısı olarak, kolektif kültürel kimliklere ve özellikle etnilere insan toplumu ve tarihi içinde derin kökler atfeden *ilkçilik* (primordialism) *kuramında* ise, bu kuramın içinde etnik kimlik

konusunda en yaygın düşünceye göre, etnik kimlik, konuşma, görme ya da koklama duyularımız gibi vazgeçilmez bir olgudur. İlkiliğin bu biçimi, “doğaları itibariyle” insanları, bir ailenin üyesi olmalarına benzer şekilde, değişmeyen etnik toplulukların üyeleri olarak görür (Smith, A, 2002:28-29).

Midyat’ın Etnik Yapısı

Buraya kadar aktardığımız kuramların Türkiye’de uygulanabilme şansını sağlayan en uygun yerlerden bir tanesi olan Midyat ilçesi ile bünyesinde barındırdığı etnik gruplar hakkında özet birkaç bilgi aşağıda sunulmuştur.

Mardin ilinin en büyük ilçelerinden biri olan Midyat ilçesi aralarında yaklaşık 3 km’lik mesafe olan Midyat ve Estel kesimlerinden oluşmaktadır. İlçenin ilk yerleşim yerini oluşturan Midyat kesiminde, genel olarak Kürt, Süryani, Becırman ve Yezidi halkları bulunurken, Estel kesiminde ise, ağırlıklı olarak Mhalmiler ile 90’lı yıllarda köylerden şehre yapılan göçlerle oranları bir hayli artan Kürt aileler yaşamaktadır. 80’li yıllar öncesine kadar yerleşimin fazla olmadığı iki kesim arasında oluşan 3 km’lik mesafe, 90’lı yıllarda hızla artan inşaatlarla birlikte günümüzde tamamen kapanma durumuna gelmiştir. 2000 yılı nüfus sayımlarında ilçe nüfusu merkez; 56.669, kır; 71.416 toplam da ise 128.085 olarak saptanmıştır.¹

Midyat’ın en başta gelen niteliği hiç şüphe yok ki, sahip olduğu *kültürel zenginliği*dir. Bu durumun bir zenginlik olarak yorumlanmasının asıl sebebi; bu şehrin, içinde barındırdığı halklar arasında uzun tarihsellik boyunca ciddi ve uzun süren herhangi bir çatışmanın meydana gelmemiş olmasıdır. Bu yargı, “halklar arasında bugüne kadar herhangi bir çatışma yaşanmamıştır” şeklinde anlaşılmalıdır. Elbette tarihin çeşitli dönemlerinde birtakım çekişmeler ve kavgalar olmuştur. Ancak herşeye rağmen bu olaylar, Midyat’ın, “etnik grupların çatışma alanı” şeklinde algılanmasına sebep olmamıştır.

Şemsettin Sami Kâmus’ul A’lâm eserinde 1900’lü yıllarda Midyat’ta bulunan etnik gruplar hakkında şunları kaydeder: “Kaza 5 nahiye ve 226 karyeye havi olup 45874 ahali vardır. Ki bunların mısıfı (yarısı) Kürt, Türk, Çerkes ve Arap olarak Müslim ve diğer mısıf-ı (yarısı) mezahib-i selaseye (Ortodoks, Katolik ve Protestan) mensup Ermeni, Rum, Keldani, Süryani ve Ya’kubi olarak Hıristiyan’dır.” (1996:4248) Sıralanan etnik gruplar arasında

Midyat’ta bir dönem yaşadıkları hususunda herhangi bir kayıdın bulunmadığı

¹ T.C. DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.

Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği

Çerkezler'in, Sami'nin sıraladığı etnik gruplar arasında yer alması dikkat çeken bir noktayı teşkil etmektedir.

Günümüzde Midyat'ta 6 etnik grup bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; *Kürtler, Mhalmiler(Araplar), Süryaniler, Becırmaniler(Seyyidler), Türkler ve Yezidilerdir*. Bu gruplar hakkında özetle şunlar aktarılabilir:

a) **Kürtler:** “Şammıkan Aşireti”ne bağlı “Nehrozoğlu ve Mehmedo Aileleri”nin Budaklı (Kerşef) ve Sivrice (Dallin) köylerinden göçüp, ilçede daha önceden yaşayan Gayrı Müslimlerin yardımıyla, Midyat'a ilk defa 1800'lü yıllarda yerleşen Kürtler, günümüzde nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Bu tarihten önce Midyat kesiminde Süryaniler, Estel kesiminde ise Mhalmiler yaşamaktaydı Kürtlerin Estel kesimine yerleşimi ise, ekonomik ve güvenlik gibi sebeplerden dolayı çevre köylerden parçalı şekilde gelen Kürt ailelerin göçü ile olmuştur. Kürtler, Midyat kesiminin her mahallesine dağıldıkları halde, Estel kesiminde ise ağırlıklı olarak Ortaçarşı mahallesinin dış taraflarına yerleşmişlerdir.

b) **Mhalmiler (Araplar):** Kendileriyle ilgili yazılı kaynaklar bir yana, sözlü kaynakların bile yok denecek kadar az olduğu ve bugüne kadar haklarında akademik anlamda geniş bir araştırmanın bulunmadığı *Mhalmiler* bir başka deyişle, *Araplar*, Midyat çevresinde bulunan yöre diliyle “Izyağ-ıl Mihallamiyye” (Mhalmilerin köyleri) olarak isimlendirilen köy ve ilçelerde ve özellikle de Midyat'ta Estel kesiminde yoğun olarak yaşarlar. Mhalmilerin dini İslam-Şafii, dilleri ise; ağırlıklı Arapça olmak üzere Süryanicenin de içine karıştığı “Mhallami”dir

c) **Süryaniler:** 1800'lü yıllardan önce, ilçenin Midyat kesiminde büyük çoğunluğu oluşturan Süryanilerde; Beyt Zatto (Zatto Ailesi) ve Beyt Şağbo (Şağbo Ailesi) isimlerinde iki büyük aile bulunmaktaydı. Kürtlerin bu tarihlerde Midyat kesimine yerleşmesiyle, ilçedeki ağırlıkların kaybetmeye başlayan Süryaniler, özellikle 1960'larda başlayan dış göçleri sonucunda, hızlı bir nüfus kaybına uğramış ve bugün Midyat'ta azınlık durumuna gelmişlerdir. Dinleri Hıristiyan-Ortodoks, dilleri ise Süryanicedir.

d) **Becırmaniler (Seyyidler):** Halk içinde kimi zaman “Seyyidler” kimi zaman ise “Becırmaniler” olarak isimlendirilen bu topluluk, sadece Midyat'ta değil çevre ilçe ve köylerde bulunan geniş bir topluluktur. Kendilerini Hz. Muhammet'in soyundan gelen

Seyyid Bilal'ın torunları olarak tanımlayan Seyyidlere ayrıca *vergisiz* anlamına gelen *Becırman* da denmektedir. Bilindiği gibi, "Osmanlı tebaasının en önde gelen tabakasından bir tanesi peygamber soyundan geldikleri kabul edilen Emir ve Seyid'lerdi" (bkz. Timur, 1996:22). Bu sebeple de, bu halktan vergi alınmıyordu. Becırmanilerin dinleri İslam-Şafii, dilleri ise Kürtçedir.

e) **Türkler:** Mecburi hizmet nedeniyle çoğunlukla Güneydoğu Anadolu bölgesi dışından Midyat'a gelen memur, asker, polis, öğretmen, doktor ve ailelerinden oluşan Türklerin Midyat'taki nüfusları yaklaşık olarak 1000-1500 arasındadır. Çoğunlukla Estel tarafındaki Bahçelievler, Ulu Cami, Bağlar ve Yeni mahalle ile Midyat-Estel arasındaki Cumhuriyet Bulvarını yerleşim alanı olarak seçen Türk memur aileleri, mecburi hizmetin bitimiyle birlikte temelli olarak Midyat'tan ayrılmaktadırlar.

f) **Yezidiler:** Kitab el-Cilve (Tanrısal Açıklama Kitabı) ve Kitab el-Asvad/Meshaf-ı Reş (Kara Kitap) isimlerinde iki kutsal kitaba, Melek-i Tavus ile güneş kültü inancına ve katı bir kast sistemine sahip olan "sır din" Yezidilik inancının kurucusu, 1075 Lübnan'da doğup 1162 yılında Laliş'te (Irak) vefat eden, Şeyh Adi bin Musafir olarak kabul edilir (Sever, 1996:10). Yörede genel olarak Midyat'ın çevresinde yer alan köylerde yaşayan Yezidiler Midyat'a sonradan yerleşmişlerdir. 1980'li yıllardan itibaren hızla artan dış göçleri sonucunda günümüzdeki nüfusları bir hayli azalmıştır. Yezidilerin Dilleri Kürtçedir.

Bulgular

123'ü (%76) erkek, 39'u (%24) kadın olmak üzere toplam 162 kişinin katıldığı araştırmamızda, bireylerin etnik gruplara göre dağılımları şu şekilde olmuştur; 70'i (%43) Mihalmi, 68'i (%42) Kürt, 16'sı (%10) Süryani, 4'ü Becırman, 3'ü Türk ve 1'i Yezidi.

Tablo 1: Midyat'ta Bulunan Etnik Grupların Oransal Dağılımı

Etnik Gruplar		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Mihalmi	Sayı	58	12	70
	Yüzdelerik %	35,8%	7,4%	43,0%
Kürt	Sayı	50	18	68
	Yüzdelerik %	30,9%	11,1%	42,0%
Süryani	Sayı	10	6	16
	Yüzdelerik %	6,2%	3,7%	10,0%
Becırman	Sayı	4		4
	Yüzdelerik %	2,5%		2,5%
Türk	Sayı		3	3
	Yüzdelerik %		1,9%	2,0%
Yezidi	Sayı	1		1
	Yüzdelerik %	,5%		,5%
Toplam	Sayı	123	39	162
	Yüzdelerik %	76,0%	24,0%	100,0%

Aşağıda maddeler halinde araştırmamızın sonuçlarından bazılarını teşkil eden ve Midyat'ın çokkültürlü toplum yapısı ile çoğulcu toplum yapısı arasındaki tartışma içerisinde ilçenin çokkültürlülüğe daha yakın olduğuna ilişkin elde ettiğimiz birtakım bulgulara ve ayrıca Midyat halkının çeşitli alt ve üst kimlik anlayışları ile bunların etnik gruplar bazındaki değerlendirilmelerine yer verdik.

a) *Ortak Mekan Kullanımı*: Midyat ilçesi her ne kadar ağırlıklı olarak Kürt ve Süryanilerin yaşadığı Midyat kesimi ile çoğunluğunu Mhalmilerin oluşturduğu Estel kesimlerinden oluşsa bile, bu kesimler içerisinde yer alan mahallelerde farklı etnik gruptan olan aileler birlikte komşu olarak yaşayabilmektedir. Örneğin; Midyat kesiminde yer alan Gölcük ve Akçakaya mahallelerinde hem Kürt hem Süryani hem de Mihalmi halkları bir arada bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarımıza göre her mahallede en az iki farklı etnik grup yer almaktadır.

b) *Karşılıklı Ziyaretler*: Bayram, başsağlığı, sohbet, hasta ziyareti gibi nedenlerden dolayı gerçekleşen komşu ziyaretleri o

toplum yapısının niteliği hakkında önemli bir bilgi sunar. Görüşülen bireylerin %98'lik gibi büyük bir kısmı, farklı etnik gruptan olan aile veya kişileri ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Ziyaretler ise genelde, komşu olan halklar arasında gerçekleşmektedir. Örneğin; Kürtlerin Süryanileri ziyaret oranı, Mhalmiler'e göre daha fazladır. Yine buna paralel bir başka örnek ise Mhalmiler ile yöredeki Türk Memur aileleri arasındadır. Mhalmilerin yaşadığı mekânları genelde tercih eden bu aileler, doğal olarak Mhalmiler'le daha yoğun ilişkiler içerisine girmektedirler.

c) *Çapraz Evlilikler*: Etnik gruplar arası gerçekleşen evlilikler hiç şüphe yok ki o gruplar arasında bulunan sosyal ilişki düzeyi hakkında çok önemli bir veri kaynağıdır. Bu amaçla araştırmamızda incelemeye çalıştığımız bu konu hakkında elde edilen bulgulardan bazıları şöyledir: Etnik gruplar arası "çapraz evlilik" oranının yaklaşık olarak %15 olduğu Midyat'ta, Kürtlerin %37'si, aileleri veya akrabaları arasında Mhalmilerden evliliklerin olduğunu, Mhalmilerin ise %56'sına yakını da, aileleri veya akrabaları arasında Kürtlerden evliliklerin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Din faktörü nedeniyle Müslüman ve Hıristiyan gruplar arasında evlilik oranının yok denecek kadar az olduğu ilçede kimi zamanlarda ise Hıristiyan kızın Müslüman bir erkek tarafından kaçırılması neticesinde sınırlı da olsa evlilikler gerçekleşebilmektedir. Farklı dinlere mensup bu halklar arasında yaşan(a)mayan bu durum, bilindiği üzere sadece Midyat'a özgü değil, dünyanın birçok bölgesinde de karşılaşılan bir gerçeği oluşturmaktadır.

Bu konuda elde edilen bir başka bulgu; bireylerin etnik gruplar arası evlilikler hakkındaki görüşlerine ilişkindir. Görüşülen bireylerin %40'ına yakını *bir kişinin dini ne olursa olsun, farklı etnik gruptan birisiyle evlenebileceğine*, %50'lik bir kesim ise *bir kişinin evliliğinde aynı dine sahip olan birisiyle evlenmesi gerektiğine* ve son olarak %6'lık küçük bir kesim ise; *bir kişinin ancak kendi etnik grubundan olan birisiyle evlenmesi gerektiğine* inandığını ifade etmiştir.

d) *Ekonomik Sistem*: Yukarıda Furnivall'ın tartışmasında aktarıldığı üzere, ister çokkültürlü yapıda olsun ister çoğulcu toplum yapısında olsun, ekonomik çıkar sebebiyle etnik gruplar arası ilişkiler ekonomik sistem içerisinde genel anlamda çakışmaktadır. Bir başka deyişle, ekonomik sistem içerisinde etnik kimlik önemini yitirmektedir. Araştırmamızda bu konuya ilişkin elde edilen verilere göre şu sonuçlara ulaşılmıştır: Midyat halkının %67'si alış-verişte,

Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği

“karşıdaki kişilerin etnik kimliğine dikkat etmediğini”, buna karşılık yaklaşık %6’lık küçük bir kesim ise, “kendi etnik grubundan veya dininden olan kişilerle alış-veriş yapmayı tercih ettiğini” ifade etmiştir. Bir önceki sonuca paralel olarak; alış-verişte öncelikli olarak tercih edilen etnik grubun işaretlenmesi istendiğinde, %66’lık bir oranla bireyler “fark gözetmem” tercihinde bulunmuşlardır.

e) *Çokkültürlülüğe İlişkin Kanaatler:* Midyat’ın etnik yapısına ilişkin bireylerin kanaatleri ise genelde *olumlu* olmuştur. Halkın %82’lik gibi büyük bir kesimi ilçenin bu yapısını “*kültürel bir zenginlik*” olarak tanımlamış, %9’luk bölümü ise “*kayda değer bir durum olarak görmediğini*” ve %6’lık kısmı ise “*kargaşaya sebep olan bir durum*” şeklinde değerlendirdiğini ifade etmiştir. İfadelerden anlaşılacağı üzere, ilk seçenek olumlu, ikincisi yansız, üçüncüsü ise olumsuz bir niteliğe sahiptir.

f) *Etnik Kimlik Memnuniyeti:* Yukarıda etnik kimlik başlığı altında aktardığımız kuramlar çerçevesinde yer alan, etnik gruplar arası geçişlerin sorgulanması amacıyla araştırma konusu edilen “etnik memnuniyet”le ilgili elde edilen oranlara göre; bireylerin %87.3’lük gibi büyük bir kısmı, mensup olduğu etnik gruptan *memnun olduğunu*, %4.5’i ise *memnun olmadığını* belirtmiştir. %8.3’lük bir kısmı ise bu konuda fikir beyan etmemiştir.

“Evet” yanıtını veren bireyler, bunu açıklarken genelde; “*kişinin kendi etnik grubunu seçemeyeceğini, doğumla aile ve çevre tarafından belirlendiğini, başka bir etnik gruba mensup ailede de dünyaya gelinebileceğini, bunun yanında etnik grubun çok önemli olmadığını ancak dinin çok önemli olduğunu*” savunan ifadeler kullanmışlardır. Bu konuda, Süryani ve Yezidiler dışında etnik grubu nedeniyle memnuniyetlerini belirten bireylerin birçoğu, özellikle “*Müslüman olma durumuna*” vurgu yapmıştır. Ayrıca, kimi bireyler (özellikle Süryaniler) kendi etnik grupları için, “*köklü ve zengin bir kültürel geçmişe sahip olması*” gerekçesini ön plana çıkarmıştır.

Elde edilen sonuçlar üzerinde vurgulanması gereken önemli noktalardan bir tanesi ilçedeki *etnik milliyetçiliğin* boyutu hakkındadır. Etnik memnuniyete ilişkin %87.3’lük oranla “Evet” yanıtını veren bireylerin bunu gerekçelendirmek amacıyla ortaya koydukları yukarıdaki fikirler, bu bireylerin etnik kimlik konusunda katı bir taassup içinde etnik milliyetçi bir tutuma sahip olmadıklarının birer göstergesi olarak yorumlanabilir.

g) *Alt ve Üst Kimlik Tanımlamaları:* Çeşitli kimlik alt ve üst kimlik tanımlamalarının sorgulanmaya çalışıldığı araştırmamızın bir bölümünde ilk beş kimliğe ilişkin elde edilen bulgular şu şekildedir: Toplamda “Müslüman’ım” kimliği %19.2’le 1’nci sırada yer alırken, %16.6 ile “Türkiyeliyim” 2’nci, %15.5’le “Midyatlıyım” 3’üncü, %10.4’le “Mardinliyim” 4’üncü ve %9’la “Kürdüm” ise 5’inci sırada yer almıştır.

Müslüman’ım kimliğinden sonra %16’lık oranla 2. sırada yer alan Türkiyeliyim üst kimliği ilçedeki yurtseverlik anlayışı hakkında önemli bir bilgi vermektedir. Bunun yanında 3. sırada yer alan Midyatlıyım kimliği, halklar arasında ortak kentsel bir kimlik algılamasının olduğunu göstermektedir. Etnik gruplar açısından bakıldığında Kürtlerin %72,1’i, Mhalmilerin ise %84,3’ü Müslüman’ım kimliğini 1. sırada saymışlardır. Süryanilerde ise, “Süryani’yim” kimliği %75’le 1. “Hıristiyan’ım” kimliği ise %68,8’lik oranla 2. sırada yer almıştır.

Bireylerin *yurtdışında* bulunulması durumunda, tercih ettikleri veya edebilecekleri kimliğin; %45.6’lık oranla “Türkiye Cumhuriyeti Yurttaşı” olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada ise, %18’lik oranla “Türk” kimliğinin tercih edildiği/edileceği beyan edilmiştir. *Yurtiçinde* ise başka bir şehirde bulunulduğunda bireylerin %47’si kendilerini “Mardinli” olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Nihayetinde, çokkültürlülük iyi bir şey ise şayet, doğal olarak, “*farklılıkların da güzel olduğu*”nu söylemek durumunda kalırız. Ancak, bu farklılıkları meydana getiren kültürlerin güzel olması, bunlar arasında varolan “ortak paylaşım alanları ile birtakım birlikteliklerle” mümkündür. Aksi durumda, bu, çokkültürlülük değil, halklar arasında çatışma ve gerilimlerin her an ortaya çıkabilme potansiyeli taşıdığı, kültürler arasında herhangi bir ilişki veya alışverişin gerçekleşmediği ve gruplar arasındaki sınırların da kalın ve keskin olduğu *çoğulcu bir toplumsal yapı* olur ki, bu da hiçbir koşulda olumlu olarak değerlendirilmesi mümkün olmayacak bir durum olur.

Tüm bu söylenenlerden sonra araştırmamız sonucunda Midyat ilçesinin etnik yapısına ilişkin yapılacak bir tartışmada, Midyat’ın tarihsel boyutu göz önünde bulundurulmak kaydıyla, -ideal anlamda olmasa bile- ilçenin

Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği

çoğulcu toplum yapısından çok *çokkültürlü* bir yapıya sahip olduğunun iddia edilmesi mümkündür. Halklar arasında kurulan ilişkilerin sadece pazaryeriyle sınırlı kalmaması, bunun ötesinde çeşitli sebeplerden ötürü ziyaretlerin gerçekleşmesi, ortak yaşam mekânlarının paylaşılması, komşuluk ilişkilerinin sağlanmış olması, ortak din temelli de olsa çapraz evliliklerin gerçekleşmesi, Mhalmilerin düğünlerini genelde Kürtçe oyun havalarıyla yapması gibi diğer etnik gruplara ait folklorik müziğin dinlenilmesi gibi olaylar bu savın ileri sürülmesine imkân veren örnekler olmaktadır.

Son olarak şunun da belirtilmesi gerekir ki; çokkültürlü bir toplumun ideale yaklaşmasında veya sürdürümünde engel teşkil edebilecek en önde gelen faktörlerden bir tanesi hiç şüphesiz, son zamanlarda dünyanın çeşitli bölgelerinde hızla yükselişe geçen ve ayrımcı bir niteliğe sahip olan *etnik milliyetçiliktir*. Etnik kimliğin yüceltilmesiyle ortaya çıkan bu tür bir milliyetçilik anlayışı, her türlü çoklu etnik yapıya dayalı toplumlar için potansiyel bir tehlikedir. Araştırmamızda bu konuda elde ettiğimiz ve bazılarını yukarıda aktardığımız bulgulara göre, bugün itibariyle Midyat için bu tür bir durumdan söz etmenin -tamamen olmasa da- henüz mümkün olmadığı şeklindedir. Toplumsal yapının geleneksel olması nedeniyle din kurumunun güçlü olması sonucunda dinsel kimliğin ön plana çıkarılması dışında alt ve üst kimlik tanımlamalarında ve ayrıca etnik memnuniyete ilişkin belirtilen yukarıdaki gerekçeler bu savın ileri sürülmesine imkân vermektedir.

SUMMARY

In the passing years, there has been a growing interest in the research on ethnicity in Turkey. This paper follows in the footsteps of these examples and investigates the ethnic structure of Midyat. In brief, the findings of the research are as follows:

There are six ethnic groups in Midyat. Based on the proportion of the individuals interviewed for the research these groups are: 1- Mhalmians (Arabs) (%43), 2- Kurds (%42), 3- Syriacs (%10), 4- Becirmanians (%2.5), 5- Turks (%2), 6- Yezidians (%.5)

Ethnic groups are observed to use common spaces. In some of the neighborhoods, residents belonging to at least two or three different ethnic groups live together.

Mutual visits happen among ethnic groups on the occasions such as religious feasts, tea gatherings, visiting sick neighbors and so on.

Marriages between different ethnic groups sharing the same faith are common. Yet marriages among different faiths are very rare.

Ethnic identity seems to have no bearing on the economic relations between ethnic groups. Majority of individuals have emphasized that ethnic identity is not a significant concern for them when they choose where to shop from.

The majority of the population assess the ethnic structure of Midyat in positive terms.

Individuals seem to emphasize religion more than ethnicity in defining their identities. The only exception is the Syriacs.

In conclusion, considering the history of Midyat, the town seems to display a multicultural structure more than a plural social structure.

KAYNAKÇA

ÇETİN, İhsan

2005 **Kent Kültürü Zenginliğinde Etnik Farklılıklar: Midyat Örneği**, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bil. Enst. Sosyoloji ABD. İzmir.

KAYA, Ayhan

2000 "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük" (mak), Marshall, T.H. ve Bottomore T. (der.), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Gündoğan Yayınları, Ankara

SEVER, Erol

1996 **Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni**, Berfin Yayınları, İstanbul

SOMERSAN, Semra

2004 **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul

SMİTH, M.G.

1996 "Plural Society"(mak.), Hutchinson, John and Smith, Anthony, D. (der.), **Ethnicity**, Oxford Readers, Oxford University Press.

SMİTH, Anthony D.

2002 **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Everest Yayınları, İstanbul

SAMİ, Şemsettin

1996 Kâmusu'l A'lâm, **Kaşgar Neşriyat**, Cilt:6, Ankara.

TİMUR, Taner

1996 **Osmanlı Çalışmaları İkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, İmge Kitabevi, Ankara

YALÇIN, Cemal

2002 "Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç", (mak.), **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, No:1

2003 **2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın no: 2759, Ankara.

TÜRKİYE'DE KALKINMA SÜRECİNDE KIRSAL ÇEVRE SORUNLARI VE TOPLUMSAL BİLİNÇ DÜZEYİ

Müge K. DAVRAN*

ÖZ

Bu çalışma kırsal çevre sorunları ile ilgili toplumsal bilinç düzeyini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Adana İli Yemişli Köyünde yaşayan kadın ve erkekler yaş gruplarına göre ayrılmış ve bireysel görüşme yapılmıştır. Araştırmada çevre, tarımsal çevre (organik tarım, girdi kullanımı vb.) ve tarım dışı çevre (içme suyu, atık sular, sivrisineklerle mücadele, vb.) ile ilgili bilgi düzeyi, beklentiler ve katılım incelenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Çevre, Kırsal Çevre, Tarımsal Çevre, Tarım Dışı Çevre, Toplumsal Bilinç, Kırsal Kalkınma.*

ABSTRACT

This paper aims to examine the level of societal conscious related to rural environment problems. In this regard, women and men living in Yemişli Village of Adana were divided to age groups and personal interview were made. Level of knowledge, expectations and participating related environment, agricultural environment (organic agriculture, input using etc.) and non-agricultural environment (drinking water, waste water, combating with mosquitoes etc.) were analyzed in the research.

***Key Words:** Environment, Rural Environment, Agricultural Environment, Non-Agricultural Environment, Societal Conscious, Rural Development.*

---

*Yrd.Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

GİRİŞ

Çevre, insanların ve diğer canlıların içinde buldukları fiziki, biyolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ortamlardır. Sosyal ve kültürel çevre insanların doğuştan kontrol edemeyecekleri fakat zamanla eğitim, yeterli ekonomik gelir vb. faktörlerle geliştirebilecekleri/ değiştirebilecekleri ortamlardır. Ekonomik çevre de yine doğuştan kontrol edilemeyen fakat eğitim, sosyal çevre vb. unsurlara bağlı olarak gelişebilecek/değişebilecek bir çevre ortamıdır. Fiziki ve biyolojik çevre ise diğerlerinin aksine insanların kontrolünde olabilen, özellikle eğitim seviyelerine bağlı olarak değişebilen ortamları içermektedir ve çevre sorunları fiziki ve biyolojik çevre üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Türkiye fiziki ve biyolojik çevre açısından genel olarak sürdürülebilir olmayan bir gelişme seyri göstermektedir. Özellikle yetersiz eğitim (örgün eğitim, yetişkin veya yaşam boyu eğitim, hizmet içi eğitim vb.) sonucu çevre sorunları kırsal ve kentlerde önemli derecede kendisini hissettirmeye başlamıştır. Çevre sorunları kırsal ve kentsel kesimde farklı özellikte meydana gelmektedir. Kentlerde genel olarak gürültü, görüntü, hava kirliliği, ulaşım, gecekondulaşma, doğal alanların yok olması gibi konularda yoğunlaşan çevre sorunları, kırsal kesimde özellikle tarım topraklarının amaç dışı kullanımı ve yok olması, gıda güvenliği, insan sağlığını tehlikeye atabilecek düzeyde su ve toprak gibi temel yaşam maddelerinin kirlenmesi ve yok olması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamda çevre sorunları, tüketim ve üretim etkinliğinin doğal çevreyi dikkate almadan gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır (Ertürk,1994). Çevre sorunlarına neden olan etmenleri ise genel bir sınıflandırmayla 3 ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar nüfus artışı ve kentleşme, sanayileşme ve bu iki grubun dışında kalan etmenlerdir (Altuğ,1990).

Kırsal kesimde meydana gelen çevre sorunlarının en önemli nedenleri ise bilinçsizce yapılan tarımsal faaliyetler ve insanların çevre ile ilgili bilinçsiz davranışları, özellikle çevre konusunda eğitimsiz ve kaygısız olmalarıdır. Nitekim “çevrenin (doğa-su-hava) kirlenmesi” ile ilgili kişisel fikirlerin alındığı bir araştırmada verilen cevapların %80’i “çöplerin toplanmaması” gibi basit ve bireysel olmuş, %20’si de bilgisi olmadığını belirtmiştir (Kalaycıoğlu, 1993).

Diğer bir neden ise çevre sorunları konusundaki çalışmaların genelde kentsel kesimde yoğunlaşmasıdır. Gökçe (1996) bunun nedenlerini, konunun ülke gündemine Batı’dan girmesine, konuyla ilgilenen kişilerin kentte yaşayanlar olmasına, çevre sorunları konusunda suçlanan kişilerin kentli insanlar

olmasına ve önerilerin de yine bu kentli guruplardan gelmesine bağlamaktadır. Bir diğer önemli etmen ise çevre sorunları konusunda insan unsurunun gözardı edilmiş olmasıdır.

Kırsal çevre sorunları dendiğinde akla gelen tüm sorunlar doğrudan tarımla bağdaştırılan veya bundan kaynaklanan sorunlar şeklinde görülmektedir. Aslında, kırsal çevrenin öğeleri, başta ormanlar olmak üzere topraklar, bozkırlar, sulak alanlar, akarsular, yabancı hayvanlar ve kırsal yerleşmelerden oluşur ve dolayısıyla kırsal çevrenin konusu içine ormancılık, tarım, hayvancılık, avcılık ve turizm gibi etkinlikler de girmektedir (www.kırsalcevre.org.tr).

Klasik çevre sorunları da diyebileceğimiz çevre sorunları “doğal kaynakların kullanımına ilişkin sorunlar” ve “çevre kirlenmesi sorunları” olarak iki kısımda incelenebilir. Bununla birlikte tarım sektörü bir yandan çevre kirliliğinden büyük ölçüde etkilenirken aynı zamanda çevreyi bozucu ve kirletici etki de yapabilmektedir (Gökçe,1996; Gültekin,1997). Bu nedenle tarımsal açıdan çevre sorunları “sektörün yol açtığı çevre sorunları” ve “tarımı etkileyen çevre sorunları” olarak iki şekilde incelenebilir¹ (Gültekin, 1997).

Verim artışı sağlayıcı teknolojik gelişmeler ve tarım sektörüne yapılan yardımlar üretimin entansifleşmesine yol açmaktadır. Yoğun girdi kullanılan tarım sistemleri sadece maliyetleri yükseltmemiş, su kirliliği, toprak erozyonu, pestisid kalıntıları, bitki hastalıklarının kimyasallara dayanıklılık kazanması gibi sorunlara da yol açmıştır. Bunun yanı sıra yanlış arazi kullanımı nedeniyle binlerce hektar tarıma elverişli arazi tarım dışı amaçlarla kullanılmaktadır. Toprak kullanan inşaat ve seramik sanayi kaliteli tarım arazilerini bir daha kullanılmayacak şekilde tahrip etmektedir. Ayrıca yanlış arazi kullanımı nedeniyle orman ve mera alanları da hızla azalmaktadır. Merelardaki aşırı otlatma biyolojik çeşitliliği azaltmakta ve erozyona neden olmaktadır. Tüm bunlar doğadaki dengeyi bozarak doğal yaşamı etkilemektedir (Eraktan ve Olhan, 1996).

Sonuçta, yoğun ve bilinçsiz tarım ilacı ve gübre kullanılması, yanlış toprak işleme uygulamaları, kalıntı riski, toprağın fiziksel yapısının bozulması, organik madde ve canlılığın yitirilmesi, ve besin maddesi dengesinin bo-

---

¹ Tarımı veya sektörü etkileyen çevre sorunları: tarım topraklarının amaç dışı kullanımı, yetenek sınıfları dışında kullanımı ve uygun ekim nöbeti yapılmaması; Tarımın veya sektörün yol açtığı çevre sorunları: Tarımsal mücadele ilaçları, gübre kullanımı ve etkileri, çayır-mera-orman alanlarının tarıma açılması ve hayvancılık faaliyetleri olarak özetlenebilir (Gültekin,1997).

zulması, tuzlanma, çoraklaşma gibi önemli tarımsal-çevre sorunlarının oluşmasına neden olmuştur (Aksoy,1999).

Bu çalışmada, kalkınma süreci içinde çevre ile ilgili faaliyetlere yer verilmiş, kırsal kesimde yaşanan çevre sorunlarına değinilmiş ve özel olarak Adana İli Yüreğir Ovası'nda yer alan Yemişli Köyü'nde yaşayan değişik yaş guruplarındaki kadın ve erkeklerin çevre konusundaki bilinç düzeyleri ve davranışları bireysel görüşme yöntemiyle incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kalkınma Sürecinde Çevre Ve Kırsal Çevre İle İlgili Faaliyetler

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren başlayan kırsal kalkınma çalışmalarını toplumsal düzeyde iletişim, ulaşım, sanayileşme, sağlık vb. konularda olumlu gelişmeler sağlarken, diğer yandan da geleceği öngörememenin bir sonucu olarak plansız iç göç, çarpık kentleşme, yetersiz altyapı, aşırı nüfus artışı ve çevre sorunları gibi olumsuz gelişmeleri de içerisinde geliştirmiştir. Günümüzde yaşadığımız toplumsal sorunların en önemlilerinden biri çevre sorunlarıdır ve çevre sorunları plansız ve/veya geleceği düşünmeden yapılan çalışmalar/uygulamalar sonucu meydana gelmektedir.

Türkiye'de "*çevre sorunu*" sayılan oluşumların kamuoyu tarafından da bir sorun olarak algılanması ve giderek "*toplumsallaşması*", temelde, 1980'li yılların ilk yarısında gündeme gelen bir gelişmedir. Oysa, bilindiği gibi sorun 1968 yılında Roma Kulübü'nün "*İnsanlığın Geleceğinin Tahmini Projesi*" ve daha kapsamlı olarak da 1972 yılında BM tarafından Stockholm'da düzenlenen "*İnsan Çevre Konferansı*"yla Dünya düzleminde gündeme gelmiştir. Bu gelişmenin ilk yansımaları, Türkiye'de, resmi olarak 1973-1977 dönemini kapsayacak biçimde hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ve dolayısıyla da 1973 yılı programında; 1970'li yıllardaki hükümetlerin programlarında somutlaşmıştır. Kimi kuruluşlarda (DPT, TÜBİTAK, çeşitli bakanlıklar vb) açılan birimlerin yanı sıra 1974 yılında alınan 8329 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "*Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu*"nun oluşturulması ve 1978 yılında da Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın kurulması ise, söz konusu gelişmelerin kurumsal boyutundaki önemli adımlar olarak sayılabilir. Ancak, Türkiye'de, 1980 öncesinde, resmi düzlemdeki bu gelişmelerin yanı sıra şimdilerdeki anılma biçimiyle söylenirse "*çevreci*" sayılabilecek çeşitli gönüllü kuruluşlar da bulunmaktadır. Ek olarak; kimi meslek odaları da "*çevre sorunu*" sayılan oluşumların önlenmesine ve çözümlenmesine yönelik çabalara girmektedir. Yine de bu gelişmelerin toplumun duyarlı kesimlerini hareketlendirebilmesi için 1980'li yıllara gelmesi gerekmiştir (Çağlar,2003.).

1990'lı yıllarda çevre konusunda yapılan çalışmalar ise sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak meydana gelen çevre sorunlarını irdelemiştir. Türkiye'nin çevre sorunlarını araştıran bir çalışmada, özellikle ön plana çıkan çevre konusu veya sorunu hava ve toprak kirliliği olmuştur (TÇV, 1995). Çukurova Bölgesi'ne bakıldığında, özellikle Mersin-Osmaniye ve Adana-Karataş yolunun her iki tarafında hızla artan endüstriyel yatırımların, tarım toprakları aleyhine bir gelişme gösterdiği saptanmıştır (TÇV, 1995).

Kalkınma sürecinde resmi ve/veya sivil toplum örgütleri tarafından çevre ile ilgili yapılan faaliyetlerde kırsal çevre ayrımı hemen hemen yok gibidir. Bu anlamda yapılan çalışmalar genelde tarımsal çevre sorunlarını ele almaktadır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma yapılacak köyün seçimine karar vermek için Yüreğir Ovasında yer alan köyler ziyaret edilerek incelenmiş ve farklı özelliğe sahip 4 tip köy belirlenmiştir. Bunlar:

a. Boş Köyler: Bu köylerde aileler eğitim, iş bulma vb. nedenlerle Adana'ya göç etmekle birlikte, halen köydeki evlerini korumaktadırlar ve şu anda bu köylerde sürekli yaşayan toplam 5-6 hane bulunmaktadır.

b. Etnik Farklılığı Olan Köyler: Bu köyler, Adana'ya göç eden ve köyle bağlantısını kesen ailelerin yerlerine Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dan gelen kürt kökenli ailelerin yerleşmesiyle dolan köylerdir. Yine alanda uzun yıllardır ikamet eden arap kökenli ailelerin oluşturduğu köyler de bulunmaktadır.

c. Belediyelik Köyler: Belde statüsüne sahip olan bu köylerde yerli halk ve yine göçle gelen aileler bulunmaktadır ve nüfusu oldukça kalabalıktır.

d. Yerli Halkın İkamet Ettiği Köyler: Bu köyler Yüreğir ovasında uzun yıllardan bu yana ikamet eden yerli halktan oluşmaktadır.

Bu dört tip köy içerisinde boş köyler, yeterli nüfusa sahip olmaması nedeniyle; etnik farklılığı olan köyler kültürel yapı nedeniyle; belediyelik köyler hem kültürel yapı hem de tarımsal faaliyetle uğraşan nüfusun az olması nedeniyle araştırma dışında tutulmuştur. Yerli köy halkının bulunduğu köyler içerisinde ise Yemişli köyü, araştırma alanının merkezinde yer alması, ana yola yakınlığı, özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olması, elektrik-su-ulaşım-eğitim vb. altyapı hizmetlerinin yeterliliği gibi çevre üzerinde

etkili olabilen kriterlere sahip olması açısından Gayeli Örnekleme Yöntemi ile seçilmiştir.

Araştırmanın ana materyalini anketle toplanan birincil veriler oluşturmaktadır. Bu amaçla Yemişli köyü birkaç kez ziyaret edilerek muhtardan köy ve köyde yaşayan kişiler hakkında bilgi alınmıştır. Köyün toplam nüfusu olan 876 kişi (DİE, 1997), kırsal alan ortalama aile genişliği olan 5.4'e oranlanmış (DPT, 1993) ve hanehalkı sayısı 162 olarak bulunmuştur. Muhtarlık kayıtlarına göre araştırma alanındaki hanelerin yaklaşık %75'i sürekli köyde yaşamaktadır. Buna göre toplam 162 hanenin %75'i olan 122 hane ile görüşülmesi planlanmış ancak bazı hanelerde yaşayan kişilerin görüşmek istememesi, ve bazı kişilerin araştırmada kullanılan 15-64 yaş aralığının dışında olması nedeniyle görülen toplam kişi sayısı 100 olmuştur. Çevre hakkında bilgi sahibi olmada yaşın önemli bir kriter olduğu düşünülerek yetişkin yaş grubundan (15-64) 5 yaş grubu oluşturulmuş ve 100 kişi bu yaş gruplarına cinsiyet de dikkate alınarak orantılı bir şekilde dağıtılmıştır (Tablo 1). Araştırmada ikincil veriler de kullanılmış ve araştırma 2006 yılı Şubat-Mart-Nisan aylarında sahada bireysel görüşme yöntemiyle yapılmıştır. Veriler bilgisayarda değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Yaş Grupları	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-25	9	40.9	13	59.1	22	100.0
26-35	10	55.6	8	44.4	18	100.0
36-45	10	55.6	8	44.4	18	100.0
46-55	9	36.0	16	64.0	25	100.0
56-64	9	52.9	8	47.1	17	100.0
Toplam	47	47.0	53	53.0	100	100.0

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma Alanı Hakkında Bilgiler

Araştırma alanını oluşturan Yemişli köyü Adana’ya 35 km, idari yönetim olarak bağlı olduğu Karataş ilçesine ise 10 km. mesafededir. Altyapı ve kamusal hizmetler (yol-su-elektrik-telefon-radyo-ulaşım-eğitim imkanları vb.) açısından yeterli imkanlara sahiptir.

Köy halkını, eskiden konar-göçer olan ve 19. yüzyılın ikinci yarısında yerleşik hayata geçen Karakayalı aşiret üyeleri oluşturmaktadır. Yemişli köyünde tarımsal alet ve makine kullanımı 1950’li yıllardan itibaren başlamıştır. Gübre ve tarımsal savaş ilaçları gibi girdiler köye 1965-1970 yıllar arasında girmiştir. 1950’li yıllara kadar yaylacılık faaliyetlerini devam ettiren köylüler, tarımda mekanizasyonun gelişmesi ve pamuk yetiştiriciliğinin önem kazanması ile yaylacılık faaliyetlerini terk etmişlerdir (Soysal,1991). 1850’li yıllarda meşe ormanları ile kaplı olan köyün orman varlığı 20. yüzyıl başlarına doğru tarım arazisi açma nedeniyle yok edilmiştir (Kotschy,1858 ve Schaffer,1903; Aktaran: Soysal,1991).

Görüşme Yapılan Kişilerle İlgili Bilgiler

Araştırma alanında görüşülen kişilerin yaş ortalaması 39.98 olarak bulunmuştur. Görüşülen kişilerin %53’ü erkek, %47’si ise kadındır. Doğum yerlerini ise %89 ile köy, %11 ile kent oluşturmaktadır. Bu kişilerin %77’si sürekli olarak köyde; %23’ü ise kışın şehirde (Adana), yazın ise köyde oturmaktadır. Görüşülen kişilerin %84’ü evli, %16’sı ise bekindir. Meslek yapılanmasına bakıldığında erkeklerin çiftçi, kadınların ise ev hanımı olduğu saptanmıştır. Araştırma alanında aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,8 olarak bulunmuştur.

Araştırmada görüşülen kişilerin eğitim düzeyleri ilkokulda yoğunlaşmakta (%68); üniversite mezunu ise yok denecek kadar (%1) azdır. Yaş ve eğitim düzeyi ters orantılıdır (Tablo 2).

Tablo 2. Yaş Gruplarına Göre Eğitim Düzeyi

Yaş Grupları	Eğitim Düzeyi (Kişi)						Toplam
	O.Y. Bilme yen	O.Y.	İ.M.	O.M.	L.M.	Ü.M.	
15-25	-	-	7	6	9	-	22
26-35	-	-	12	2	4	-	18
36-45	-	-	15	2	-	1	18
46-55	-	1	19	5	-	-	25
56-65	1	1	15	0	-	-	17
Toplam (%)	1	2	68	15	13	1	100

Çevre Hakkında Bilinç Düzeyi

Araştırmada görüşülen kişilerin %62'si çevre kavramını duyduklarını belirtmişlerdir. Çevre kavramını duyanlar 1. 2. ve 5. yaş gruplarında, bu kavramı duymayanlarla hemen hemen eşit iken; 3. ve 4. yaş gruplarında bilenlerin oranı yüksektir. Bu rakamlar sırasıyla % 66.7 ile %80'dir.

Çevre kavramını duyanların %74.2'si (46 kişi) çevreyi "yaşadığımız ortam", %14.5'i (9 kişi) "akrabalarımız-köyümüz", %6.5'i (4 kişi) "evimizin önü", %4.8'i (3 kişi) ise "insanların olduğu yer" şeklinde tanımlamışlardır. Bu tanımlamalar, insanların çevre kavramından genel olarak "fiziksel ve sosyal çevreyi" anladıklarını göstermektedir. Çevre ile ilgili bilinç düzeyi yaş guruplarından bağımsızdır ($p=0.267 > p=0.05$)

Çevre ile ilgili bilgilerin öğrenildiği kaynakları ise %59.7 ile (37 kişi) görsel basın (TV), %24.2 ile (15 kişi) ilkökul bilgileri ve kişisel fikirler ve

%16.1 ile (10 kişi) yazılı basın (dergi-gazete) oluşturmaktadır. Çevre hakkındaki bilgileri ilkokuldan öğrenen 8 kişinin %75.0’ı 15-35 arası yaş grubundadır. Görüşülen kişilerin %25’i çocuklarının çevre ile ilgili olarak eğitim aldıklarını (ilköğretimde), %56’sı ise almadıklarını belirtmiş; %19’u ile bilmediğini söylemiştir. Çocuklarının okulda eğitim almadığını söyleyen kişilerin %76.8’i (43 kişi) ilköğretimde çevre ile ilgili derslerin olduğunu bilmektedir.

Araştırma alanında çevre ile ilgili faaliyet gösteren kurumlar hakkında bilgi düzeyi incelendiğinde, görüşülen kişilerin %23’ü herhangi bir kurumu bilmediklerini belirtmişlerdir, Bununla birlikte görüşülen kişiler %29.2 ile en fazla il Çevre Müdürlüğü’nü bilmekte; bunu sırasıyla İl Özel İdaresi (%26.8), TEMA (%20.8), ÇEVKO (%20.8) ve diğer (DHKD) kurumlar (%2.4) izlemektedir. Yaş gruplarına göre alındığında 4. yaş grubundakilerin çevre ile ilgili kurumları bilme oranları her kurum için diğer yaş gruplarından yüksek çıkmıştır.

Tarımsal Çevre İle İlgili Bilinç Düzeyi

a. Organik / Ekolojik Tarım: Araştırmada görüşülen kişilerin çoğunluğu (%74) organik veya ekolojik tarım ile ilgili bir şey duymadıklarını belirtmişlerdir. Böyle bir kavram duyduğunu belirtenlerin oranı ise %26’dır. Yaş grubu itibariyle baktığımızda; her yaş grubunda konu ile ilgili bilgisi olmayanların oranı oldukça yüksektir (sırasıyla %86.4; %66.7, %83.3, %64.0 ve %70.6). Organik tarım hakkındaki bilinç düzeyi yaş guruplarından bağımsızdır ($p=0.140 > p=0.05$). Yaş gruplarının hepsinde organik tarım veya ekolojik tarımın tanımı olarak “hayvan dışkısı ile yapılan tarım” veya “kimyasal-sentetik gübre kullanmadan yapılan tarım” cevabı verilmiştir. Konu hakkında bilgi sahibi olan kişilerin %12’si görsel basından (TV’den), %11’i yazılı basından (dergi-gazete) ve %3’ü ise diğer kaynaklardan (tarım il müdürlüğü, çiftçi broşürler, ilkokul dersleri vb.) bu bilgiye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yaş gruplarına göre bakılınca, televizyonun özellikle 4. ve 5. yaş grubunda (toplam %75), yazılı basın ise 1. 2. ve 3. yaş gruplarında (toplam % 81.9) ağırlık kazandığı görülmüştür.

Araştırmada görüşülen kişilerin çoğunluğu (%73) yakın çevresinde böyle bir tarım yapılmadığını, %19’u yapıldığını ve % 8’i ise bilmediğini belirtmiştir. Yaş grupları itibariyle bakıldığında, bu soruya evet şeklinde net cevap verenlerin 3. 4. ve 5. yaş gruplarında (%84.3) hayır veya bilmiyorum diyenlerin ise 1. ve 2. yaş gruplarında yoğunlaştığı saptanmıştır (sırasıyla %42.5 ve %75). Görüşülen kişilerin %51’i organik-ekolojik tarım yapmak istediğini, %47’si istemediğini ve %2’si ise bilmediğini belirtmiştir. Bu ta-

rımı yapmak isteyen ve istemeyenler arasında yaş grupları itibariyle önemli bir farklılık görülmemiştir. Ekolojik tarım yapma isteği ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.341 > p=0.05$).

Ekolojik-organik tarımın yapılmak istenmesinin nedenleri arasında verimin artmasına katkı sağlaması (%21.6), çevreye zarar vermemesi (%23.5), sağlıklı bitki ve toprağa imkan vermesi (%41.2), doğal olması (%9.8) ve halihazırda organik gübre kullanılıyor olması (%3.9) şeklinde belirtilmiştir. Olumsuz cevap verenlerin çoğunluğu (%51.1) organik-ekolojik tarımı riskli ve masraflı bulmakta, %25.5'i kendi tarımsal gübresinden memnun olduğunu, %17.0'ı eşinin uygun görmediğini ve %6.4'ü hiç denemediğini belirtmiştir.

b. Tarımsal Faaliyetlerde Kullanılan Girdiler, Toprak Islahı ve Anız Yakma: Araştırmada görüşülen kişilerin %90'ı kimyasal, %10'u ise hayvansal gübre kullanmaktadır. Hayvansal gübre kullananlar 3. 4. ve 5. yaş grubunda yer almaktadır. Görüşülen kişilerin %96'sı kullandıkları gübre miktarının yeterli olduğunu, fazla gübre kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Gübre kullanım miktarı ile ilgili bilinç düzeyi yaş guruplarından bağımsızdır ($p=0.460 > p=0.05$). Fazla miktarda gübre kullanıldığını söyleyen 1 kişi ise 2. yaş grubundadır. Kullanılan gübrelerin dolaylı veya doğrudan doğaya – bitkilere ve insanlara zarar vereceğini düşünenlerin oranı % 35 olup; zarar vermez diyenlerin oranı %65'dir. Zarar vereceğini düşünenlerin %29'u 2. yaş grubunda, %25.8'i ise 4. yaş grubundadır. Bu konu hakkında görüşülen kişilerin fikirleri ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.672 > p=0.05$). Gübrelerin zararlı olduğunu belirtenlerin temel gerekçeleri gübrelerin doğal olmaması (%48.6), bitkiye ve toprağa zarar vermesi (%34.3) olarak açıklanmıştır. Bunun yanında gübrelerin zararlı olduğunu fakat nasıl zarar verdiğini bilmediğini söyleyenlerin oranı ise %17.1'dir. Zararlı olmadığını düşünenlerin çoğunluğu (%78.5) gübrelerin faydalı olduğunu, yeterli miktarda gübre atıldığını (%4.6) ve doğal gübre kullandıklarını (%16.9) belirtmişlerdir.

Araştırma alanında görüşülen kişilerin ortalama tarımsal mücadele ilacı kullanım süreleri 12.10 yıldır. Görüşülen kişilerin %48'i yeterli miktarda ilaç kullandığını, %44'ü fazla ilaç kullandığını, %3'ü az ilaç kullandığını ve %5'i ise fikri olmadığını belirtmiştir. Kimyasal ilaç kullanım miktarı ile ilgili bilinç düzeyi yaş guruplarından bağımsızdır ($p=0.207 > p=0.05$). Fazla ilaç kullandığını belirtenlerin %60'ı 4. yaş grubundadır. Az ilaç kullananların nedenleri çevre duyarlılığından çok, maddi yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Kullanılan tarım ilaçlarının ekolojik çevreye (bitki-hayvan-toprak) ve insanlara zararlı olduğunu düşünenlerin oranı çoğunlukta olup %59'dur ve zararlı olmadığını düşünenlerin oranı %27'dir. %14'ü ise konu ile ilgili fikri

olmadığını belirtmiştir. Yaş grupları itibariyle gruplar arasında önemli farklılıklar yoktur ve her grupta zararlı diyenlerin oranı yüksektir. Bu konu hakkında fikir belirtenlerin bilinç düzeyleri ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.446 > p=0.05$). Tarımsal ilaçları zararlı bulan 59 kişinin % 88.1’i cilde ve bitkiye zararlı olduğunu, %85’i toprağın çoraklaştığını, %3.4’ü ise kanser yaptığını belirtmiştir. Zararlı bulmayanların (27 kişi) en önemli gerekçeleri ise bugüne kadar somut bir zarar görülmemiş olması (%51.6), dozaja dikkat edilip yeter miktarda ilaç kullanılması (%44.4) ve ilacın suyla yıkanabiliyor olması (%3.7) şeklinde açıklanmıştır.

Görüşülen kişilerin sadece %25’i kullandığı ilaç kaplarını imha ettiğini belirtirken, %39’u araziye attığını, %36’sı ise çöpe attığını söylemiştir. Diğer bir ifadeyle görüşülen kişilerin %75’i ilaç kaplarını doğaya bırakmaktadır. Yaş grupları itibariyle baktığımızda kutuları imha edenlerin %44’ü 4. yaş grubunda yer almaktadır. İlaç kutularının imhası ile ilgili bilinç düzeyi yaş guruplarından bağımsızdır ($p=0.130 > p=0.05$)

Gübre ve ilaç kullanımı konusunda İzmir’de yapılan bir çalışmada (Gökçe,1996) da görüşülen kişilerin yoğun kimyasal kullanımının çevreyi etkileyebileceğini düşünmediklerini ortaya koymuştur. Bu araştırmada, görüşülen kişilerin %96.6’sı çevreyi kirleten bir tarımsal atık ve atığın bulunmadığını belirtmiştir.

Tarımsal sulama yapılırken toprağın verimli tabakasının aşınmaması önemli bir kriterdir ve bu gereken zamanda ve yeter miktarda sulama ile sağlanabilir. Bu nedenle sulamada dikkat edilen özellikler sorusu yöneltildiğinde, görüşülen kişilerin tamamı temiz ve/veya yeterli miktarda su kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Yaş grupları arasında verilen cevaplarda farklılık bulunmamaktadır. Görüşülen kişilerin %92’si arazilerde temiz su kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedenleri atık su (%73.9) ile suların bulanık ve çamurlu olması (%26.1) şeklinde belirtilmiştir. Aynı zamanda görüşülen kişilerin tamamı, sulama birliklerinin sulama yönetimi (kalite, miktar vb) hakkında hiçbir bilgi vermediklerini de ifade etmişlerdir. Bunun en önemli nedeni olarak sulama birliğinin köyde bulunmaması gösterilmiştir.

Toprağın eski gücünü sağlaması için (toprak ıslahı) görüşülen kişilerin önemli bir kısmı (%45) hiçbirşey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Nadasa bırakanların oranı %14, gübre atanların oranı ise %3’tür. Gübre atmak aslında toprağı güçlendirmek adına yapılan yanlış bir harekettir. Bu konuda görüş belirtmeyenlerin oranı %38’dir. Toprağı güçlendirmek adına hiçbirşey yapmayanlar 4. yaş grubunda yoğunlaşmakta ve bu gruptakilerin %64’ünü oluşturmaktadır; nadasa bırakanlar içinde ise %42.9 ile 5. yaş grubu ağırlık kazanmaktadır.

Anız yakımı konusunda genel kanı olarak anızın yakılmasını ve bunun faydalı olduğunu düşünenlerin oranı %47'dir. Bunun tersine anızın yakılmaması gerektiğini ve bunun hem çevreye hem de toprağa zararlı olduğunu düşünenlerin oranı ise %51'dir. Fikri olmayanların oranı %2'dir. Anız yakımının yararlı olduğunu düşünenlerin çoğunluğu 1. 2. ve 3. yaş grubunda yer almakta; zararlı olduğunu düşünenlerin çoğunluğu ise 4. ve 5. yaş grubunda yer almaktadır.

Üreticilerin kullanmış oldukları tarım alet ve makinelerinin çevreye zararlı olmadığını düşünenlerin oranı %95'tir. Bu konudaki bilinç düzeyi ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.660 > p=0.05$).

Kullanılan gübrelerin çevreye zararlı olduğunu düşünenlerin oranı ise %27'dir. Bu konudaki bilinç düzeyi ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.332 > p=0.05$). Bunun nedeni olarak gübrelerin kimyasal olmaları gösterilmiştir. Tarımsal ilaçlar konusunda görüşülen kişiler daha duyarlıdır. Çevreye zararlı olduğunu düşünenlerin oranı % 57; zararsız diyenlerin oranı ise %41'dir. Bu konudaki bilinç düzeyi ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.334 > p=0.05$). İlaçların zararlı görülmesinin temel nedeni ürünlerin üzerinde kalıntı bırakması ve sonuçta ilaçların bir tür zehir olması gösterilmiştir.

Tarım Dışı Çevre İle İlgili Bilinç Düzeyi

a. İçme Suları: Görüşme yapılan kişilerin tamamı içme sularının sağlıklı olduğu görüşündedir. İçme sularının sağlıklı olabilmesi için görüşme yapılan kişilerin % 59.0'ı denetleme olması gerektiğini, %39.3'ü ilaçlama yapılması gerektiğini, %1.7'si ise fikri olmadığını belirtmiştir.

b. Sivrisineklerle Mücadele: Araştırma alanında sivrisineklerle mücadele için ilaçlama yapıldığı fakat bunun yetersiz olduğu belirtilmiştir. Çöp, atık su vb. nedenlerle alanda sivrisinek sorunu yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

c. Atık Sular: Araştırma alanında kullanılan atık suların (banyo ve tuvalet) %67'si foseptik çukuruna %33'ü hendeğe dökülmektedir. Mutfakta kullanılan sular için ise görüşülen kişilerin % 59'u dışarı avluya döktüğünü belirtmiştir. Buradaki en önemli etmen foseptik çukurunun dolmamasını sağlamaktır. Bu kişilerin %14'ü atık suları foseptik çukuruna, geriye kalanı da hendeğe dökülmektedir (akıtmaktadır). Bu suların çevreye verdiği zararların ortadan kalkabilmesi için görüşme yapılan kişilerin %65'i önerisi olmadığını, %18'i suların arıtılması gerektiğini, %11'i belediyenin veya devletin

cezai yaptırımlar getirmesini ve %6'sı kanalizasyon sisteminin olması gerektiğini belirtmiştir.

d. Çöpler: Araştırma alanında çöpler çoğunlukla evin önüne bırakılmakta (%93) ya da meydana atılmaktadır (%7). Görüşülen kişilerin % 95'i çöpleri için çöp poşeti kullandığını, %5'i ise kullanmadığını belirtmiştir. Çöp poşeti kullananların %74.7'si çöp torbası satın aldığını, %25.3'ü ise alışveriş yaparken almış oldukları poşetleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Çöp poşeti kullananlar (%95) çöplerini çöp torbası ile diğerleri ise çöp kovası ile atmaktadırlar.

e. Fiziksel Ortam: Görüşülen kişilerin %77'si yaşadıkları ortamın fiziksel görüntüsünden memnundur. Bunun nedenleri olarak köyün şehirden rahat olması ve fiziki ortamın köy hayatına uygun olması şeklinde açıklamışlardır. Memnun olmayan kişilerin (%23) temel problemi ise köy yollarının bozukluğu ve düzensizliğidir.

Görüşülen kişilerin %99'u evlerinin önünün temizliğinin kendileri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Yine görüşülen kişilerin %75'i yaşadıkları çevrenin temiz olmadığını belirtmiş; bunun nedenleri olarak da foseptik çukurlarının taşmasını (%14.7) çöplerin kokmasını (%50.7), çöp-hayvan pisliği vb. şeylerin ortalıkta olmasını (%13.3) ve devletin ilgisizliğini (%21.3) belirtmişlerdir. Temiz olduğunu düşünenlerin (25 kişi) % 56'sı herkesin evinin önünü temizlemesi nedeniyle çevrenin temiz olduğunu düşünmekte; %44'ü ise havanın temiz olmasını gerekçe göstermiştir.

Beklenti, Öneri ve Katılım

Görüşülen kişilerin %39'unun çevre adına devletten herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Köylerinin belediye olmasını isteyenlerin oranı %23, çevre hizmeti bekleyenlerin oranı % 20 ve fikri olmayanların oranı %3'tür. %15'i ise konu ile ilgili olmayan isteklerde bulunmuşlardır (yüksek taban fiyatı, kredi vb). Muhtar sözkonusu olduğunda da görüşülen kişilerin %45'inin çevre ile ilgili olarak muhtardan bir beklentisi-isteği olmayıp, %55'i muhtarın köyle ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Araştırma alanında görüşülen kişilerin %96'sı yaşadıkları ortamda yapılacak herhangi bir çevre çalışmasına gönüllü olarak katılabileceklerini ya da bağış yapabileceklerini belirtmişlerdir. Bunun temel nedeni "çevreye faydalı olma" şeklinde açıklanmıştır. Bu konudaki bilinç düzeyi ile yaş gurupları birbirinden bağımsızdır ($p=0.488 > p=0.05$). Katılımın niteliği ve niceliği ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Görüşülen kişilere yapılan araştırma ile bağlantılı olarak eklemek istedikleri veya herhangi bir önerileri olup olmadığı sorulduğunda çoğunluğu önerileri olmadığını (%91), %7'si çevreyi korumanın gerektiğini, sadece %2'si halkı bilinçlendirici çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmiştir. Halkın bilinçlendirilmesini isteyen 2 kişi de 3. yaş grubundadır. Araştırma alanındaki içme sularının sağlıklı olmadığını düşünenlerin oranı %15 olup kirli olmasını ve içinden bazı tortuların çıkmasını neden olarak açıklamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kalkınma süreci içerisinde çevre ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak 80'li yılların sonuna doğru önem kazanmaya başlamış ve genellikle sanayileşme ve kentleşmeye bağlı çevre sorunları şeklinde ele alınmıştır. Kırsal çevre sorunları ise tarımsal çevre sorunları olarak değerlendirilmektedir. Oysa kırsal alan olarak anılan yerler sadece tarımsal faaliyetlerle geçinen insanların yaşam yeri değildir. Tarımsal faaliyetlerle uğraşan nüfusun kırsal alanlarda yoğun olması, sorunların genellikle tarımsal içerikli olarak görülmesine neden olmakla beraber, sürdürülebilir kırsal ve çevresel kalkınma açısından çevre sorunlarının sadece tarımsal odaklı olarak görülmemesi gerekmektedir. Kent merkezlerinde yaşanan çevre sorunları kırsal alanlarda kendisini tam anlamıyla hissettirmeden gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Araştırmada yaş guruplarının çevre bilinci üzerinde önemli bir farklılık yaratacağı düşünülmüş ancak incelenen tüm konularda görüşülen kişilerin bilinç düzeylerinin yaş guruplarından ve cinsiyetten bağımsız olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar arasında çevre ile ilgili bilinç düzeyi bakımından gerek yaş gerekse cinsiyet olarak önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Gençlerin bu konuda daha bilgili ve duyarlı olabilecekleri savı doğrulanamamıştır. Bunun aksine 4. yaş gurubunda yer alan kişilerin çevre hakkında daha bilgili oldukları söylenebilir. Bunun temel nedeni ise bu kişilerin bizzat tarımla ilgileniyor olmalarına ve tecrübelerine bağlanabilir.

Tarımsal ve tarım dışı kırsal çevre sorunlarının çözümlenebilmesi için özellikle Kırsal Çevre Yönetimi ile ilgili yaygın eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Bu eğitimin kapsamı ilkökul öğrencilerinden başlayarak yetişkinlere doğru olmalı ve her yaşa uygun yayım teknikleriyle anlatılmalıdır. Özellikle Katılımcı Kırsal Değerlendirme gibi teknikler bu sorunların çözümünde ve yerel katılımın sağlanmasında oldukça önemli olacaktır. Tarım dışı çevre sorunlarında özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde durmak daha etkili sonuç alınmasına imkan verecektir. Çocukların olabildiğince erken çevre bilin-

cine sahip olmaları, onları ileride önemli bir kalkınma ajanı durumuna getirecektir.

SUMMARY

Environmental studies in rural development periods of Turkey had been generally started end of the 1980's and it has taken into consideration as industrial and urbanization problems related environment. Rural environment problems are generally seen as agricultural environmental problems. In fact, rural places are not a place which is living only farmers. In this regard, environmental problems should not be seen as only agricultural context for sustainable rural and environmental development.

In the research, people were divided according age group and sex which can effective on environmental conscious. But level of conscious is independent from age group and sex. On the other words, there were no important differentiation related the environmental conscious level of young, middle-age and old- age people. One of the main assumption of the research is "young people have more conscious related the environment". But this assumption was rejected. Especially, people who are in 46-55 age group have more conscious because of they are more dealing with agricultural activities on the contrary of young people and they spend their time mostly in village.

To solve environmental problems related both agricultural and non-agricultural, informal education activities should be organized and local participation should be provided. Especially women and children should be taken into consideration as development agent to rising awareness of environment because of rural women have very important role in children' primary education term. If they can be educated in sufficient level, environmental problems can decrease in the near future.

KAYNAKÇA

ALTUĞ, F.

1990 "Çevre Sorunları", Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:41, U.Ü.İ.İ.B.F. İşletme İktisadi ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi No:41, Uludağ Üniversitesi Basımevi,Bursa, 152 s.

AKSOY, U.

1999 "Ekolojik Tarımdaki Gelişmeler", **Ekolojik Tarım Eğitimi Ders Notları**, İzmir, Sayfa:30-35.

ÇAĞLAR, Y.

2003 "Çevremizde 25 Yıllık bir Emek: Türkiye Çevre Vakfı", **Türkiye Çevre Vakfı 25. Yıl Etkinlikleri** (www.cevre.org.tr).

ERAKTAN,G. ve E. OLHAN

1996 "Tarımda Çevre Politikaları Çerçevesinde Organik Tarım Uygulamaları", **Tarım Çevre İlişkileri Sempozyumu: Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı**, Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, 13-15 Mayıs, Mersin, s:150-158.

ERTÜRK, H.

1994 "Çevre Bilimlerine Giriş", Uludağ Üniversitesi Basımevi,Bursa, 229 s.

DİE

1997 **Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş**, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 2281, Ankara.

DPT

1993 **Türk Aile Yapısı Araştırması**, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT:2313-SPGM:421, Ankara.

GÖKÇE, O.

1996 "Tarımda Çevre Politikaları Çerçevesinde Organik Tarım Uygulamaları", **Tarım Çevre İlişkileri Sempozyumu: Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı**, Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, 13-15 Mayıs, Mersin, s:679-687.

GÜLTEKİN,U.

1997 “Ülkemizde Uygulanan Tarıma Özgü Çevre Politikaları, Sorunlar, Öneriler”, **Ç.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Basılmamış Master Tezi**, Kod No:1413, Adana,189 s.

KALAYCIOĞLU, S.

1993 “Çevre Sorunlarına Sosyolojik Bir Bakış”, **Toplum ve Çevre** (Yayına Hazırlayan: Yakın Ertürk), Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 136 s.

www.kirsalcevre.org.tr

SOYSAL,M.

1991 “Çukurova Bölgesi’nde Köy Araştırmaları: Yemişli-Adana”, **Ç.Ü.Z.F. Dergisi** 6 (4):65-80, Adana.

TÇV

1995 “**Türkiye’nin Çevre Sorunları’95**”, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 548 s.

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLDİĞİ ALANLARDA YAŞAYANLARIN BU PROJELERE BAKIŞLARI

Nevin GÜNGÖR ERGAN*

Birsen ŞAHİN**

ÖZ

Türkiye'deki gecekondulaşma sorunu, son yıllarda belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri" ile aşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile kentsel dönüşüm projesi kapsamında olan "Hacılar Mahallesi"nde yaşayanların kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgileri ve bu projenin mahallelerinde uygulanması isteyip/istemedikleri konusundaki görüşleri alınmıştır. Araştırmanın sonucunda, ev sahiplerinin ve özellikle gençlerin kentsel dönüşüm projelerinin mahalleleri için çok faydalı olacağını, kiracıların ise faydalı olmayacağını düşündükleri saptanmıştır. Çok katlı evi olanların büyük bir kısmının da yine bu uygulamanın kendileri için faydalı olmayacağını düşündükleri ve projenin uygulanmasını istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Göç, Kentleşme, Gecekondulaşma, Kentsel Dönüşüm, Toplumsal Kalkınma, Modernleşme, Toplumsal Değişme, Sosyal Bütünleşme.

ABSTRACT

The squatter problem in Turkey has been recently tried to be overcome by the urban transformation projects of the municipalities. In this paper, we examined the knowledge of the population living in the Hacılar quarter which is regions of urban transformation projects regarding these projects and whether they want the projects to be implemented in their quarters with semi structured interview technique. At a result we determine that host

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

** Dr., Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

whose squatter has got one floor and especially young thinks that urban transformation project will be useful for their quarters but renters think that urban transformation project will not be useful for their quarters. Many of the host whose squatter has got many floors think that this project will not be usefull for them either and they don't want to done this project.

Key Words: *Migration, Urbanization, Squatter, Urban Transformation, Social Development, Modernization, Social Change, Social Integration.*

GİRİŞ

Türkiye’de önemli kent sorunları içinde öncelikli alanlardan olan gecekondular hem Batı’daki kent merkezleri içinde yer alan yoksulluk alanları şeklinde, hem de Batı’ya benzemeyen bir biçimde merkezden uzak alanlarda görülen gecekondulaşma şeklinde yaşanmaktadır. Çünkü Türkiye’de gecekondulaşma daha çok, büyük ve gelişmiş kentlerin olduğu bölgelerde göç ve işsizlik sonucu oluşmuştur.

Türkiye’de çarpık kentleşmenin ve gecekondulaşmanın neden olduğu büyük toplumsal sorunların giderilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmak için yeni bir çözüm önerisi olarak son dönemde yerel yönetimlerce kentsel dönüşüm projeleri başlatılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Türkiye’de kentleşme olgusu, göç ve gecekondulaşma sorunu ile iç içedir. Özellikle büyük kentlerde yoğun biçimde görülen gecekondulaşma sorunu, son yıllarda belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri” ile aşılmaya çalışılmaktadır. Gecekonduların yıkılarak, bu alanlarda modern konutlar yapılmasını içeren kentsel dönüşüm projeleri, o bölgelerin sadece fiziki yapısında değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapısında da değişmelere neden olmaktadır.

Bu çalışmada yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği ile kentsel dönüşüm projesi kapsamında olan -Ankara’nın Altındağ İlçesindeki- “Hacılar Mahallesi”nde yaşayanların kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgileri ve bu projenin mahallelerinde uygulanması isteyip/istemedikleri konusundaki görüşleri alınmıştır.

Araştırmanın amacı; kentsel dönüşüm projeleri kapsamında, yol yapımı dışında yıkım yapılmayan Hacılar’da yaşayan nüfusun, bu projeler hakkın-

daki bilgi düzeylerini, projeye bakışlarını, projenin yaşadıkları yerde uygulanmasını isteyip istemediklerini ve bunun gerekçelerini betimsel bir şekilde ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Örneklem ve Veri Toplama Teknikleri

Nitel bir çalışma olan bu araştırmanın evreni, Ankara'nın Altındağ İlçesine bağlı Hacılar Mahallesi'dir. Evren olarak, kentsel dönüşüm planının uygulanacağı Hacılar Mahallesi'nin seçilmesinin birbiriyle bağlantılı iki nedeni vardır.

Bunlardan ilki Hacıları'nın Altındağ ilçesine bağlı bir mahalle olmasıdır. Özellikle Altındağ'a bağlı bir mahallenin seçilme nedeni ise, Türkiye'de gecekondulaşmanın diğer şehirlerden daha yoğun olarak görüldüğü Ankara'da, "ilk gecekonduların - Altındağ İlçesi sınırları içinde olan- Kale dolaylarında... (Şenyapılı 1998:303)" ortaya çıkmış olması, günümüze kadarki süreçte "Altındağ İlçesinin %85'ini gecekonduların oluşturması (Altındağ Belediyesi 2005 Faaliyet Raporu:21) ve gecekonduların sorununu en yoğun şekilde yaşanmasına rağmen son birkaç yıla kadar herhangi bir değişiklik görülmemesidir.

Hacılar Mahallesi'nin seçilmesinin ikinci nedeni ise, bu mahallenin Altındağ Kentsel Dönüşüm Projeleri kapsamında olmasına rağmen burada henüz yıkımın başlamamış olmasıdır. Civarındaki yerleşim yerlerinde yıkım ve yol çalışmaları başlayan Hacılar'da, hem halkın henüz kendi mahallelerinde uygulanmayan kentsel dönüşüm projelerine ilişkin düşüncelerini saptamak, hem yapılan uygulamalardan yola çıkarak bunun kendi mahallelerinde de uygulanmasını isteyip/istemedikleri belirlemek ve bunun gerekçelerini ortaya koymak, hem de kentsel dönüşüm planı uygulanmadan önceki toplumsal yaşama ilişkin veri toplayarak, bunu -bir başka çalışmada- kentsel dönüşüm projesi uygulandıktan sonraki durum ile karşılaştırmak amacı ile seçilmiştir.

Örneklem: Genelleme yapmak yerine, derinlemesine bilgi toplamak amacı ile yapılan çalışmada, örneklem grubu; cinsiyet, yaş, ev sahibi olma ve kiracı olma değişkenine göre kartopu yöntemiyle seçilmiş 20 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada ayrıca 10 kişiden oluşan 1 odak grup görüşmesi yapılmış, mahalle muhtarı ve Altındağ Belediye Başkanı ile de derinlemesine görüşme yapılmıştır. Toplam 32 kişi ile görüşülmüştür.

Çalışmada veri toplamak için yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Ses kayıt cihazının kullanıldığı görüşmeler deşifre edilmiş ve kapalı uçlu sorularının analizi için SPSS kullanılmıştır.

Araştırma Soruları

Çalışmanın araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Hacılar mahallesindeki gecekonduların genel fiziki durumu ve sahip oldukları imkanlar (sağlık imkanları, gıda, ve giyim üzeri- ne faaliyet gösteren birimler, park, camii ...vb.) nelerdir?
- Gecekonduya yaşayan nüfus kentsel dönüşüm hakkında bilgi sahibi midir? Eğer bilgi sahibi ise bu neleri kapsamaktadır?
- Gecekonduya yaşayan nüfus, kentsel dönüşüm projesinin uygulanması konusunda neler düşünmektedir?

KAVRAMLAR

Kentleşme, Göç ve Gecekondulaşma

Şehir toplumlarını diğer toplumlardan ayıran en temel özellik “kendi içinde farklılaşmış, ihtisaslaşmış tarımsal olmayan bir iş düzeni ile bu işlerde çalışan, yine kendi içinde farklılaşmış ve tabakalaşmış bir nüfusa sahip olmalarıdır (Kıray 1998:19)”. Aldığı göçlerle gittikçe daha büyük nüfusa sahip olan şehirlerin gelişim süreci toplumdan topluma ya da zamandan zamana farklılıklar göstermektedir.

Türkiye’de kentleşmenin gelişim sürecine baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme çağında, büyükçe kentlerin olduğu ve bunların imparatorluğun her tarafına dağılmış oldukları görülmektedir. Kentlerin bu şekildeki dağılımı aynı zamanda ticari, kültürel ve mekansal icraatların da dengeli bir şekilde dağılmasını sağlamıştır. Ancak 17. yüzyılın başlarından itibaren yoksul, işsiz kalan köylüler kente (özellikle İstanbul’a) göç etmeye başlamıştır. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise, Batı ülkeleriyle olan ilişkiler ve ticari anlaşmalar sonucu, gelişmiş sanayi üretimini yapamayan Osmanlı kentlerinin eski önemini yitirme süreci hızlanmıştır (Keleş 1978:26-27).

Avrupa’da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devriminin gerçekleşmesi sonrasında evrensel bir proje olarak 1840’lı yıllardan itibaren Osmanlı ekonomisini etkileyerek, Osmanlıyı kapitalist ilişkilere açmıştır. Bu

gelişmeyle aynı dönemde, hem sağlık koşullarında yaşanan bazı gelişmeler, hem imparatorluğun kaybedilen topraklarından gelen Müslüman nüfusun göçü ile Osmanlıda kentlerin büyümesi ve kentlerin çevrelerinde göçmen mahallelerin oluşması söz konusu olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşanan bu sorun, Avrupa Ülkelerindeki kurumsal yapılara benzer kurumların geliştirilmesi ile aşılmaya çalışılmış ve İstanbul'da 1855'te "şeh-remaneti" yani "belediye" kurulmuştur. 1877'de ise I. Meşrutiyet döneminde çıkarılan Belediye Kanunu ile bu yeni yönetim biçimi tüm imparatorluğa yayılmıştır. Ayrıca aynı dönemde, 1836-37 yıllarında İstanbul'da ilk kent planlaması yapılmıştır (Tekeli 1998:2-3). Aslında bu faaliyetler, Osmanlıda - bir nevi- ilk kentsel dönüşüm hareketinin gerçekleşmesi olarak değerlendirilebilir. Osmanlıda yaşanan bu değişimler Cumhuriyet dönemine, -özellikle liman kentlerde- büyük ölçüde dönüşmüş bir kentsel yapı ve yaşam, güçsüz de olsa bir belediye kurumu ve önemli kentlerde -mevzii planlar düzeninde de olsa- uygulanmaya başlanmış bir kent planlama pratiği bırakmıştır (Tekeli 1998:3).

Cumhuriyet döneminde, modernite hareketinin başkentini oluşturma amaçlı politika ve uygulamalar sonucunda, Ankara'nın ülkedeki tüm kentlere örnek olması açısından (2002:12) kentsel yapının şekillenmesine önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarla, II.Dünya savaşı arasındaki dönemde kentleşmede görülen çok hafif kıvrımdanmalar, devlet eliyle kurulan temel sanayi kuruluşlarına bağlanabilir. II. Dünya savaşı sonrasında başlayan hızlı kentleşmenin ise tarımda makineleşmenin sonucu olduğu söylenebilir (Keleş 1978:26-27).Türkiye'de II. Dünya savaşı sonrası çok hızlı bir sosyal ve ekonomik değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim aslında Dünyadaki diğer ülkelerde de görülen kırsal alanlardan kentlere göçün artması ile yaşanmıştır. Türkiye'de 1927 yılında toplam nüfusun %24'ü kentlerde yaşarken, bu oran 1990 yılında %59'a (Erman 1997:92), 2000 yılında ise %60'a ulaştığı görülür (Torunoğlu 2005:4). Ancak kırsal alanlardan kentlere göç başladığında kentler bu göç dalgasına ne ekonomik olarak, ne de fiziksel imkanlar olarak hazır değildir (Erman1997:91-92). Örneğin Türkiye'nin başkenti Ankara, yeni bir kent planı yapılmasına rağmen, gelen göç dalgasına belirli bir süre sonra cevap verebilecek gerekli alt yapıya ve koşullara sahip olmadığı için hızla gecekondulaşmaya başlamıştır.

1940'lı yıllardan itibaren halk diline girmiş bulunan gecekondu (Sarioğlu 2001:95) ile ilgili tanım "Ankara'da 158 Gecekondu" isimli monografik çalışmasında yapan İbrahim Öğretmen'e göre gecekondu,

" İmar yasalarına tamamen aykırı ve çoğu zaman en iptidai konfor şartlarından yoksun bir şekilde ve aceleci yapılan konutlara verilen addır".

Aynı eserde bir başka gecekondü tanıımı daha yapılmıştır. Buna göre ise “gecekondü uygunsuz ve tapusuz olarak kullanmak amacı ile başkasına ait arazinin zorla elde edilmesidir. Gecekondular amme veya kişilere ait emlak üzerine kurulur” (Aktaran Sevgi 1989:79).

Gecekondulaşmanın Ankara’da İlk Şekillendiği Ve Günümüzde En Yoğun Olduğu Altındağ’dan Bir Görüntü.

Türkiye’de özellikle büyük kentlerde yoğunlaşan gecekonduların yerleşim alanları farklılık göstermektedir. Bu alanlarda hem kent merkezinin içinde, hem de merkezden uzak alanlarda gecekondulaşma bir arada görülmektedir. Örneğin, Altındağ’da kent merkezine yakın yerlerde gecekondü yapılırken aynı zamanda, Ankara’da gecekondulaşmanın ilk görüldüğü dönemde Topraklık, İncesu, Mamak ve Çankaya gibi merkeze uzak yerlerde de gecekondular oluşmuştur.

Burada önemli olan bir başka hususu Kıray (1998:24) şu şekilde özetlemektedir. Başlangıçta geçici mekanlar olarak görülen bu yerleşim birimleri zamanla kalıcı bir hale dönüşmüş, oturanların yaptığı kendilerine ait olan gecekondular hakim hale gelmiştir

Böylece bir nevi alt orta tabaka konut mahallesi ortaya çıkmıştır. Fakat şehre yayılma devam ettikçe, hızla bu alanda hem kiraya verilmek üzere

spekülatörler tarafından hem de yeni gelenlerin kendileri tarafından birçok gecekondü birden yapılmaya devam etmektedir. Böylece bölgenin nüfus yoğunluğu birden artmakta ve bütün çevre birden sefalet alanı olmaya doğru gitmektedir.

Modernleşme, Kentsel Dönüşüm ve Toplumsal Değişme

Akılcı ve pozitivist bir ruhun benimsenmesi temelleri üzerinde yükselen modernleşme hareketleri (Lerner 1964:44) toplumsal yaşamda sanayi devrimi ile daha da belirginlik kazanmıştır. Geneksel-modern toplum dikotomisi üzerine şekillenen modernleşme teorileri zamanla bu dikotomik yapıda yumuşamalara sahne olmuştur.

Modernleşme teorilerinin temellerini oluşturan geleneksel-modern toplum ayrımında kullanılan ölçütler Smelser'da; teknoloji, tarımdan ticari üretime geçiş, sanayide makine gücüne geçiş, kırsal alandan kentsel alana geçiştir (Kongar 1993). Lerner (1964:61-63)'da; gönüllü kentleşme oranının artışı, okur-yazar oranının artışı, kitle haberleşme araçlarının etkisine girme ve siyasal katılımdır. Levy(1967:192-200)'de ise bu kesin ayrımlara eleştirel yaklaşım esastır. Ona göre modern toplumlarda görülen nitelikler, modern olmayan toplumlarda modernleşmek için gerekli ön koşullar olmayabilir. Böylece o, geleneksel-modern arasındaki kesin dikotomik yapıyı yumuşatarak, görelilik olarak modernleşmiş ve görelilik olarak modernleşmemiş toplum tanımlı yapmıştır. Bu toplumlar arasındaki görelilik ise şu unsurlara dayanmaktadır; örgütlerin uzmanlaşması, örgütler arasında karşılıklı bağımlılık, ilişkiler farkı, merkezileşme, genel bir değişim ortamı ve pazarlar, genel yapının tutarlılığı, bürokrasi, ailenin öneminin azalması ve kent-köy karşılıklı bağımlılığıdır.

Görüldüğü üzere "kentleşme", modernleşme teorilerinde modern toplum olmada ele alınan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Günümüzde de kentsel alanların iyileştirilmesi, kent sorunlarının giderilmesi gibi konular küreselleşmenin artan etkisi ile önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde kentsel yaşama ilişkin çeşitli düzenlemelerin yapılması ve yasal uygulamaların getirilmesi ile kentler, bir modern toplum göstergesi olarak önemini korumaktadır. Türkiye'de de kentleşme önemli toplumsal sorunlar arasında yer almakta ve buna çözüm önerileri geliştirme yönünde çalışmalar devam etmektedir.

Kentleşme, göç ve gecekondulaşma ile bağlantılı olarak özellikle son dönemde Türkiye'de kentsel dönüşüm projeleri arka arkaya başlatılmaktadır. Bu projeler gelişmiş ülkelerin, kentsel sorunların çözülmesi temelinde aldık-

doğulan yer, eğitim düzeyi ve meslekten oluşan demografik özellikleri şu şekildedir:

Örneklem grubunu oluşturanların 12'si evli, 3'ünün eşi ölmüş, 5'i ise bekar dır. Evli olanların 7'si erkek, 5'i kadındır. Eşi ölmüş olanların üçü de kadındır. Bekarların ise tamamı erkektir. Görüşmecilerin yaşlarına ilişkin veriler incelendiğinde, bekar olan 5 kişinin 23-28, diğerlerinden ise 2'sinin 28-32, 1'inin 33-37, 3'ünün 43-47, 3'ünün 48-52 yaş grubunda ve yine 3'ünün de 53 ve üstü yaşta olduğu görülmüştür.

Katılımcıların 13'ü ilçede, 7'si ise Ankara il merkezinde doğmuştur. İlçede doğduğunu belirtenlerin ise 4'ü Bolu Gerede'de, 4'ü Kızılcahamam'da, 2'si Kırıkkale Keskin'de, 1'i Ankara Polatlı'da, 2'si ise Ankara Çamlıdere'de doğmuştur. Genellikle hemşerilerin mahallede yoğun olduğu görülmüştür bu diğer gecekondulara araştırmalarındaki (Gökçe 1993), kente göç ederken, akrabaların, hemşerilerin belirli alanlara gitmeleri ve gecekonduların oluşturulmaları ile benzerdir

Eğitim düzeyi oldukça düşük olan görüşmecilerin daha çok ilkököl mezunu oldukları (8 kişi), bunu 3 kişi ile ortaokul mezunları, 2 kişi ile de lise mezunları izlemektedir. Okur-yazar olmayan ise 2 kişi vardır bunların ikisi de kadındır. Bu Karpat(1976:99)'m yaptığı araştırmada 1970'lerde gecekondularda okur-yazar olmayan oranının oldukça yüksek olması durumunun günümüzde düştüğünü göstermektedir.

Görüşülen gençlerin ise 2'si ortaokul, 2'si meslek lisesi, 1'i ise ilkököl mezunudur. Üniversite mezunun mahallelerinde çok az olduğunu belirten gençler, en fazla lise eğitimi alabildiklerini, meslek lisesini bitirseler de mesleklerinde iş bulamadıklarını, genelde güvenlik görevlisi, satış elemanı, sitelerde işçi olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Gençlerin 2'si güvenlik görevlisi, 1'i inşaat işçisi, 1'i market sahibi, 1'i ise mobilyacıdır. Kadınlardan sadece 1 tanesi anaokulunda çocuklara bakmakta ve yemek işleri ile uğraşmaktadır. Diğer kadınlar herhangi bir yerde çalışmamaktadır. Erkeklerin ise 2 tanesi işsizdir ve kısa süreli çağırılan inşaat işçiliği tarzında işlerde çalışmaktadır. 1'i aşçı, 1'i perdecisi, 1'i memur, 2'si ise mobilyacıdır.

Görüşmecilerin Gecekondu Yaşama Süreleri

6'sı kiracı, 18'i ise ev sahibi olan katılımcılara, şehre ne kadar süre önce yerleştikleri sorulduğunda, kente gelme süresi 35 yıldan fazla olan kişi sayısının 15 olduğu görülmektedir.

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

Mahallede yapılan gözlemler ve muhtarla yapılan görüşmeler de Hacılar Mahallesi'nde yaşayanların 1960'lı yıllardan itibaren kente geldikleri ve bu alanlara yerleştikleri yönünde bilgi edinilmiştir.

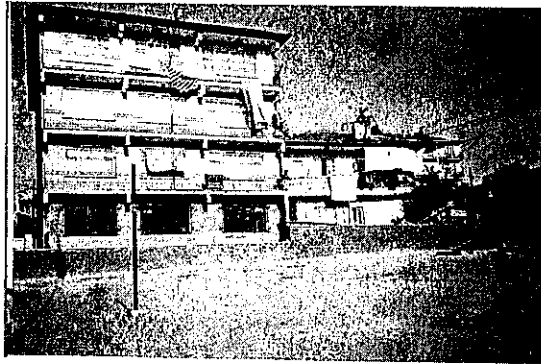
Kentte kaç kuşaktır yaşadıkları konusunda, 7'sinin (yaklaşık 35 yılın üzerinde bir süre önce ilk kendileri gelmişler) ilk kuşak oldukları, 8'inin ikinci kuşak oldukları ve gençlerin tamamının ise (5 kişi) 3'üncü kuşak oldukları öğrenilmiştir.

Kendileri ya da ailelerinin şehre göç etmedeki en önemli nedeninin ne olduğu sorulduğunda ise, görüşmecilerden 15'i bunu iş bulmak için, 3'ü evlilik nedeni ile ve 2'si daha iyi yaşam koşulları sağlamak için şehre göç edildiği şeklinde yanıtlamışlardır.

Gecekonduların Mekansal Özellikleri

Görüşmecilerin oturdukları gecekonduların kat ve oda sayıları, mahalle- nin alt yapısı ve sahip olduğu imkanlara ilişkin elde edilen veriler şu şekildedir.

Görüşmecilerden 9'unun evi tek katlı, 5'ininki 2 katlı, 3'ününki ise 3 katlıdır. Daha çok tek katlı evlerin olduğu Hacılar'da iki, üç ve daha çok katlı olan ev sayısı da oldukça fazladır. Odak grup görüşmesi yapılan gruptaki 10 kişi de çok katlı evi (3 kat ve üzeri) olanlardır. Bu kişilerle özellikle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Çünkü Altındağ Belediye Başkanı Tiryaki yıkım çalışmaları ve kentsel dönüşüm çalışmaları için bu alanın daha sonraki bir döneme bırakılma nedenini, çok katlı yapıların bu alanda fazla olmasına ve bu kişilerin kentsel dönüşüme olan itirazlarına bağlamıştır.

Hacılar Mahallesi'nden Gecekondu Görüntüleri

Hacılardaki evlerin oda sayısı ise daha çok 2 tanedir. Evlerin tamamında elektrik, su, (içeride) tuvalet ve banyo vardır. Mahallede kanalizasyona ilişkin bir sıkıntı görülmemektedir. Çöpleri belediye tarafından düzenli olarak alınan mahallenin, okulu, camisi, kahvehanesi, internet kafesi, kuyumcusu, marketi, kasabı, manavı, pastanesi, giyim mağazası vardır.

Hacılar'da çocukların oynayacağı parkların olmaması ve ailece gezecekleri park olmaması mahallenin en büyük sıkıntılarındandır. Bunu mahallede yollarının tamamının asfaltlı olmaması izlemektedir. Görüşmecilerden 2'si bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Parkımız yok. Çocuklara ait park yok, ailece gezecek park da yok. Sadece Altınpark var, o da çok uzak. Sincan'daki gibi bir gençlik merkezi yapılabilir. Onun içinde her şey var, spordan bilgisayara, meslek eğitimine kadar her şey var.(28-32 yaş, erkek)

"Her şeyimiz var, parkımız yok. Düğün olduğunda kuyumcumuz bile var altın alacak. Sadece parkımız yok.(48-52 yaş, kadın)"

Yaşadıkları Yere İlişkin Düşünceleri

Yaşadıkları gecekondu mahallesinden ve yaşadıkları evden memnun olup/olmadıkları sorulduğunda görüşmecilerin tamamı hem memnun oldukları, hem de memnun olmadıkları yönlerinin olduğunu söylemiştir.

Memnun olunan yönler tamamında ilk sırada komşuluk ilişkileridir (20 kişi), ikinci sırada ise evin müstakil olması nedeniyle serbest olmaları, apartman yaşamındaki sesten rahatsız olma gibi durumların olmamasıdır. Dışarıda rahatça oturabilme görüşmecilere göre gecekondu yaşamının en güzel yanlarından biridir.

Memnun olunmayan yönler ise, evlerin küçük olması, yolların çok kötü olması, parkların olmaması, kömür ve odunu taşımanın zor olması, sobanın her yeri ısıtmaması ve temiz olmaması, yeni taşınanlarla mahallenin artık karışık hale gelmesi, metrosunun olmaması ve ulaşım sıkıntısı şeklinde sıralanmıştır.

"Burada komşuluk çok iyi. Doğduk burada gözümüzü açtık, ölünce de burada ölmek isterim. Ama tek sıkıntımız otobüs yok, metro yok, ulaşım sıkıntısı var (28-32 yaş, erkek)."

"Komşular iyide, evleri iyi değil, Dar geliyor, yollar da kötü." (43-47 yaş, kadın)"

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

"Arkadaşlık, komşuluk çok güzel. Bağırduğım zaman hemen birileri gelir. Ama artık eskisi gibi değil. ... çakalı pek çok. Özentisi çok. Televizyondaki karakterlere özeniyorlar. Polat gibi olmaya çalışıyorlar. (28-32 yaş, erkek).

Aynı kendi köyümüz gibi. Ama evler çok dar. Aslında apartman dairesi istemiyorum. Sıkıcı. Kapının önünde oturamam. Komşuluk burada çok güzel. Çay demleriz, yemek yeriz birlikte. Gelinim de burada. Hep birlikte komşularla oturuyoruz." (48-52 yaş, kadın)".

Gecekonuda Yaşayanların Kentsel Dönüşüm Projelerine İlişkin Düşünceleri

Kentsel dönüşüme ilişkin düşünceler, görüşmecilerin kentsel dönüşüm projesi hakkındaki bilgi düzeyleri ve kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasını isteyip/istememedikleri doğrultusunda elde edilen veriler çerçevesinde ele alınmıştır.

Kentsel Dönüşüm Projelerine İlişkin Bilgi Düzeyi

Görüşmecilere "Kentsel dönüşüm nedir? Bu konuda bir bilginiz var mı?" diye sorulduğunda, genç görüşmecilerin (5 kişi) ve erkeklerin tamamı ve odak grup görüşmesi yapılan -çok katlı evi olan- 10 kişi de "kentsel dönüşüm projesi"ni duyduklarını belirtirken, 8 kişiden oluşan kadın görüşmecilerin 7'si kentsel dönüşüm projesini duymadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak, kentsel dönüşüm yerine mahallelerde yıkım yapılması ve bunların yerine yeni konutların yapılmasına ilişkin bilgileri olup/olmadığı sorulduğunda, tamamının bunu duydukları ve bu konuda bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Kavram olarak kadınlar arasında pek bilinmeyen kentsel dönüşüm projeleri, yıkım olarak sorulduğunda özellikle çevre mahallelerde yapılan yıkımlar nedeni ile oldukça iyi bilinmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgilerini nereden edindikleri sorulduğunda ise, 7 kişi çevreden, 2 kişi televizyondan, 2 kişi belediyeden, 1 kişi gazeteden ve 1 kişi belediyenin web sayfasından bilgi edindiklerini belirtmiştir. Bu konuda belediyeden birilerinin kendilerine bilgi verip/vermediği sorulduğunda ise bu konuda kimsenin kendilerine bilgi vermediğini, ancak kendilerinin bu konuda görevliler tarafından bilgilendirilmek istediklerini ifade etmişlerdir. (Görüşmelerinin yapılmasından bir hafta sonra belediye başkanı "Seğmenler Kent Meydanı"nın açılışı için mahalleye gitmiş ve kentsel dönüşüm hakkında da kısaca bilgi vermiştir.).

"Kentsel dönüşümü, kendimiz ağızdan ağza yıkılacak denilince biliyoruz. Onun dışında bir şey bilmiyoruz. Görevli kimse gelmedi.(53 üstü, kadın)"

"Sadece seçimlerde bilgilendirildik. Başkanlığa aday olanların hepsi kentsel dönüşümü anlattılar. Zaten biliyorduk yıkılacağını ama seçimden sonra gelip kimse bize anlatmadı nasıl olacağını (28-32 yaş, erkek)"

"Her hafta tanıdıklardan duyuyoruz gelişmeleri. İstiyorum ki Altındağ Belediye Başkanı bölge bölge gezip, insanları toplayıp bilgi versin. Sinevizyon gösterisi yapılabilir. Herkes aydınlansın. (28-32 yaş, erkek)"

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kendi Mahallelerinde Uygulanmasına İlişkin Düşünceleri

Görüşmecilere mahallelerinin ne zaman kentsel dönüşüm projeleri içine alındığı sorulduğunda, tamamı bunun son 1 yıl içinde olduğunu belirtmiştir.

Bu konuda Altındağ Belediye Başkanı Tiryaki;

"Hacıların Hacıları yüzünden Hacılar'da imar yapamadık. Oraya cami yerleri, okul yerleri koyduk. Hepsini dilekçelerle cami, okul istemiyoruz dediler. Ben bu imarı yapacağım. Burası 50 yıl sonra yapılacak olsa da ben imarını yapacağım." demiştir.

Mahalle muhtarı Hüseyin Arık ise mahallelerindeki kentsel dönüşüm hareketlerinin başlangıcı hakkında şunları söylemiştir:

Bundan önceki Altındağ Belediye Başkanı 'Burada bina çok. Önce bunlar ekonomik ömrünü tamamlasın, öyle yıkalım' dedi. Kentsel dönüşüm o yüzden gecikti, geçen yıl yollar için yıkımlar başladı. Bu başkanımız çok çalışkan, o gelince her şey değişti. İmarımız devam ediyor. Mahallemize tapu veriliyor. Önce yollar yapılarak başladı, sonra da evler yıkılıp binalar yapılacak. Başkanımız kentsel dönüşümü Doğanentepe'de başlattı. Oraların tapu tahsisi vardı ve enkaz bedelini ödemek daha kolaydı. Onun için bizimki biraz gecikti. Haftaya da başkanımız (12 Temmuzda) buraya Seğmenler Kent Meydanı'nın açılışına gelecek ve mahalleliyi kentsel dönüşüm hakkında bilgilendirecek."

Mahallelerinin kentsel dönüşüm projeleri içine alınma gerekçesi konusunda ise 2 kişi bunun gerekçesini bilmediğini, 3 kişi yıkım, 1 kişi imarın yeniden yapılması, 2 kişi yol yapımı, 5 kişi gecekonduların kaldırılması, 2 kişi daha iyi bir yaşam oluşturulması ve 5 kişi çevre ve görüntü kirliliğinin ortadan kaldırılması gerekçesi ile yapıldığını ifade etmiştir. Kentsel dönüşüm

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

kapsamına alınma gerekçesini çevre kirliliği olarak gösteren 5 kişi de gençtir. Bu ise gençlerin gecekondü bölgesinin halkın gözünde yarattığı imajdan rahatsız olduklarının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

"Kentsel dönüşüm projesinin sizin mahallenizde uygulanmasını istiyor musunuz?" sorusuna ise görüşmecilerden ev sahibi olan 12 kişi uygulanmasını istediklerini, kiracı olan 6 kişi uygulanmasını istemediklerini ifade etmiştir. Odak grup görüşmesi yapılan 10 kişiden ise 3'ü uygulanmasını istemekte, 7'si ise uygulanmasını istememektedir.

Uygulanmasını isteyenler buna gerekçe olarak, daha iyi bir çevrede yaşama, temiz evde oturma, soba derdinden kurtulma, parkı, yolu olan bir mahallede yaşamının daha sağlıklı olacağını düşünmeleri, çocuklar ve gençler açısından daha sağlıklı ve güvenli bir yer olacağı düşüncesidir. Ancak her ne kadar kentsel dönüşümün uygulanmasını istiyoruz deseler de bir yandan da komşuluk ilişkileri ve müstakil evde yaşamının verdiği rahathğı özleyeceklerini de ifade etmektedirler.

"Kentsel dönüşüm yapılsın. Kış zorluğu var buraların. Soba olayı, çevre kirliliği, yollar açılmıyor yaz gelene kadar. Sanayiye yakın. Kızlar burada rahat edemiyor. Kent olunca burada abdallar, çingeneler azalır. Ama yazları müziğimi istediğim kadar açıp dinlemeyi özlerim.(28-32 yaş, erkek)."

"Dairede oturayım. Sıcak olsun, odun kömür derdinden kurtulayım. Yapılsın tabi. (53 üstü, kadın)."

"Buralar Ankara'ya yakışmıyor. Burası Kızılay'a en yakın yer. Ama hemen üstte çingene mahallesi var. Buralar yapıldığında onlar da dağılmak zorunda kalırlar. Asayiş sağlanır (23-27 yaş, erkek, bekar)."

"Kentsel dönüşüm yapıldığında buralar daha yaşanılır olacak. Buraya dışarıdan gelen birisi oturamaz. Özellikle gece 9.00-10.00'dan sonra bayan dışarı çıkamaz. Sanayi bölgesi olduğu için bakışla bile rahatsız ederler. Ama mesela Hüseyin'in kız kardeşi ise dışarıdaki, o zaman onu tanıdıkları için kimse rahatsız etmez.(28-32 yaş, erkek, bekar)."

Mahalle muhtarı Arık ise bu konuda kentsel dönüşümün mahallelerinde uygulanmasının çok faydalı olacağını düşünmektedir:

"Vatandaş ile uyumlu yapılırsa çok faydalı olur. Burada başıbozukluk var. Buralara iyi müteahhitler girerse, çok katlı güzel evler yapılır. Ev sahiplerinin dışında memurlar, öğretmenler gelip burada oturmaya başlar. Farklı insanlar gelince eğitim seviyesi de artar. Ortam değişir. Uhucu, balıcı sorunu kalmaz. Buralarda kapkaç çok fazla, adam öldürme, yaralama olayı oluyor her gün. Bir karakol 8 mahalleye bakıyor. 1 ekip var, bir olay oldu-

ğunda o gelene kadar olay bitiyor. Yeni yapılanma olduğunda bunlar da düzelir. Asayiş sağlanır.(Mahalle muhtarı Hüseyin Arık)”

Görüşmecilerden kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasını istemeyen kiracıların bunu istememesinin nedeni, oturdukları ev yıkıldığında nereye taşınacakları sorunudur. Görüşmeciler, kentsel dönüşüm projelerinin hızla yayılması ile oturacakları gecekonduların kalmaması ya da fiyatların çok yükselmesi nedeni ile büyük sıkıntı yaşayacaklarını, bu yüzden de kentsel dönüşümün daha güzel bir çevre yaratacak olsa da uygulanmasını istemediklerini belirtmişlerdir.

”Buralar yıkılsın istemiyorum. Kiracıyım. Nereye gideceğimi bilmiyorum.(43-47 yaş, kadın)”

”Kira ödeyemem. Ben memleketime dönerim, evim yok. Gücüm yetmez artık buralarda benim kiralara. Zaten burada ev sahibi olanlar zengin olanlar hep taşındılar. Etilik civarına gittiler. (53 üstü, kadın).”

Çok katlı ev sahiplerinin yıkım yapılmasını istememelerinin nedeni ise, daha çok yola giden 3 ile 6 kat arasındaki evlerine verilen enkaz parasını az bulmaları ve kendileri için önemli bir gelir kaynağı olan kira gelirinden mahrum olma düşüncesidir.

”30 yıl Almanya’da çalıştım ve bu binayı yaptım. Bütün emeğimi buraya yatırdım. Şimdi diyorlarki yol geçecek yıkacağız. Yolu evimin yanında boş arazi var oradan geçirsinler. Doğru düzgün imar planı yapsınlar. O boş arazi sahibine yine arazisi verilecek. Ama bana arazimi de verseler arazim az, asıl kıymetli olan 6 katlı binam. Onu yıktıkları zaman verecekleri enkaz parası bir işime yaramayacak. Onun için ya düzgün yapsınlar bu işi ya da yıkım istemiyorum (60 yaş üstü, erkek)”.

Mahalle muhtarı Arık da, yıkım yapılmasını istemeyenlerin büyük bir kısmının çok katlı evi olanlar ile kiracılar olduğunu belirtmiştir:

”Bizim buralarda çok katlı bina fazla. Bunlar 1987 yılından sonra yapıldı. Bunların çoğu bu evleri kiraya verip, başka semtlerde yaşamaya başladılar. Parası olan ev aldı, olmayan da kirada yaşıyor. Bunlardan kirada yaşayanlar burası yıkılsın ve düzgün bir ev yapılsın biz de tekrar kendi evimizde yaşayalım diyorlar. Ancak kendisi hala burada oturup diğer evlerin kirasını alanlar ya da başka yerden ev almış buradaki evlerin de kirasını alanlar bu evlerin yıkılmasını istemiyorlar. Çünkü yıkım yapıldığında kendilerine 1 en fazla 2 ev verilecek. Ama şimdi 3-4 yerden kira alıyorlar. Bunlar da daha çok mahallenin Hacıları. Onlar yıkıma sorun çıkarıyorlar. Bir de parası olmayan bu evlerde kirada oturan gidecek yeri olmayanlar var. Ama asıl yıkımı engellemek isteyen grup Hacılar. Benim de 5 katlı yerim var, 160

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

m2 . Ama ben yıkılıp yeni yerler yapılsın istiyorum. Kiradaki evlerim olmayacak bir ya da iki ev alacağım ama çevre değişecek, sağlıklı güvenli olacak.”

Altındağ Belediye Başkanı Tiryaki'nin bu konuda yaptığı açıklamalar da mahalle muhtarı Arık ile benzerdir.

“Hacılar'da yıkıma 2 katlı, 3 katlı binası olanlar itiraz ediyorlar. Çünkü, kira alıyorlar. Mahallede baba namaz kılıyor, çocuk bali kullanıyor. Uyuşturucu kullanıyor. Biz bunu değiştireceğiz. Sağlıklı bir çevrede yaşasınlar istiyoruz.(Altındağ Belediye Başkanı Veysel Tiryaki).”

Kentsel dönüşüm çerçevesinde yıkım başladığında, yapılar tamamlanana kadar nerede yaşayacakları sorulduğunda ise görüşmecilerin tamamının bu konuda bilgi sahibi olmadıkları, ancak komşulardan ya da tanıdıklardan duydukları kadarı ile buna cevap verdikleri görülmüştür:

“Bilmiyorum ama bazı bölgelerde yer gösteriyorlarmış. İstersen o evi satın alıyormuşsun, istersen ev bitene kadar parasını ödeyip oturuyormuşsun.,28-32 yaş,erkek,bekar).”

“Kendi imkanlarımızla bir ev bulacak ve orada kirasını ödeyerek oturacağız.(53 üstü, kadın).”

“Kirada oturacağım. Dairede otururken kira yardımı yapacaklarmış. (48-52 yaş, erkek)”

“Bilmiyorum, bir bilgi verilmedi. Herkes kendine uygun bir yerlere gidecek. (23-27 yaş, erkek).”

“Kentsel dönüşümle yeni yapılan dairelere gideceğim. Kendi imkanlarımla orada oturacağım. (28-32 yaş, erkek).”

Mahalle muhtarı Arık kentsel dönüşüm başlatıldığında yapılar tamamlanana kadar diğer bölgelerde yapılan uygulamaların kendi mahalleleri için de yapılacağını belirtmiştir:

“Diğer yıkımlarda belediye çok mağdur olanları Doğanatepe'ye yerleştirdi. İhtiyacı olana da kira bedeli verdi. Biz de kendi imkanlarımız ile bir yer bulup kirasını ödeyeceğiz. Çok mağdur olanlara da yine belediye yardım edecektir”.

Altındağ Belediye Başkanı Tiryaki ise bu konuda;

“Biz Çiçin'i yıkmaya başladık. Düşünün bir eve giriyorsunuz 9 ev var içeride, iç içe geçmiş. Bir tuvaleti 9 aile kullanıyor. Sağlıksız koşullarda hayvanlarla birlikte yaşıyorlar ve burası Ankara'nın göbeği. Biz evi olanla-

ra yıkım parası verdik ve onların kirasını karşılayacak bir miktar bu. Kirada oturanlara da yine 1 milyar para verdik. Kimse mağdur olmuyor. Enkaz parasını veriyoruz. Bina tamamlanınca da evini veriyoruz. Eğer bu arada kendi gücü yetmiyorsa kirasını da veriyoruz.” demiştir.

Kısaca, kentsel dönüşüm çerçevesinde evi yıkılanlara arsasının karşılığı olarak ev verildiği ve bundan sonraki yıkımlarda da verileceği, eve yerleşene kadarki sürede ise kirayı ödeme konusunda yardıma çok ihtiyacı olanlara yardım edildiği ve edileceği belirtilmektedir.

SONUÇ

Gecekondu mahallesinin yerleşim yerine bakıldığında, yaklaşık olarak 1960’larda kurulan Hacılar Mahallesi’nin gecekondulaşmanın ilk ortaya çıkış tipine, bir başka ifade ile “kent merkezine yakın alanlardaki gecekondulaşma tipine (Keleş 1978:187)” uygun özellikler gösterdiği görülmektedir. Çünkü Hacılar Mahallesi Ankara’nın sanayi alanlarından sayılan Siteler bölgesine çok yakın bir bölgeye kurulmuştur. Katılımcılara bir başka yerdeki gecekondu bölgesinde değil de neden bu bölgede yaşadıkları sorulduğunda, katılımcılar buna gerekçe olarak Hacıları’nın hem şehir merkezinde olması, hem de iş yerlerine yakın olmasını göstermişlerdir.

Gecekonduların fiziksel özelliklerine bakıldığında bunların ilk dönem gecekonduları gibi derme çatma, içeride tuvaleti olmayan, alt yapı sorunları olan gecekondulardan çok farklı oldukları gözlenmiştir. Mahalle daha çok 2 ve 3 odalı, içeride tuvaleti banyosu olan, alt yapı sorunu olmayan, bakımlı sayılabilecek evlerden oluşmaktadır. Bu da Kıray (1998:24)’ın söylemi ile, başlangıçta geçici mekanlar olarak görülen bu yerleşim birimlerinin zamanla kalıcı bir hale dönüşmesi, oturanların yaptığı kendilerine ait olan gecekondu hakim hale gelmesi ile örtüşmektedir. Hem ilk gelenlerin birçok gecekondu birden yapılması hem de ekonomik durumu biraz düzelenlerin başka alanlara taşınmaları ile mahallede kiracı sayısı artmış ve gecekonduların tipik özelliklerinden olan bahçe ve bahçede sebze yetiştirme, kümeste hayvan besleme gibi özellikler artık görülmemektedir.

Katılımcıların kentsel dönüşüm projeleri hakkındaki bilgi sahibi olup/olmama durumlarına bakıldığında ise, 8 kadın görüşmecinin 7’si hariç diğer görüşmecilerin tamamı kentsel dönüşüm projesini duymuştur.

Katılımcıların kentsel dönüşüm projelerinin kendi mahallelerinde uygulaması konusunda; ev sahibi olanlar kentsel dönüşümün uygulanmasını istediklerini, kiracı olanlar ve çok katlı evi olanların çoğu ise uygulanmasını istemediklerini ifade etmiştir. Uygulanmasını isteyenler buna gerekçe ola-

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

rak, daha iyi bir çevrede yaşama, temiz evde oturma, soba derdinden kurtulma, parkı, yolu olan bir mahallede yaşamanın daha sağlıklı olacağını düşünmeleri, çocuklar ve gençler açısından daha sağlıklı ve güvenli bir yer olacağı düşüncesidir.

Ancak her ne kadar kentsel dönüşümün uygulanmasını istiyoruz deseler de bir yandan da komşuluk ilişkileri ve müstakil evde yaşamanın verdiği rahatlığı özleyeceklerini de ifade etmektedirler. Kiracıların kentsel dönüşümün uygulanmasının istememelerinin nedeni ise, oturdukları ev yıkıldığında nereye taşınacakları sorunudur. Çok katlı olanların istememe nedenleri ise kira alamayacak olmalarıdır.

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasını kendileri için faydalı olarak görmeyen kiracılar ve çok katlı ev sahipleri belediyeden bazı isteklerde bulunmaktadır. Kiracılar, yapılacak evlerden, kira öder gibi 100-200 YTL arasında taksitlere bölünmüş uzun vadeli borçlanma ile kendilerine de verilmesini, çok katlı ev sahipleri ise imar planı yapılırken çok katlı ev sahiplerinin de düşüncelerinin alınmasını ve yolların, yeşil alanın boş arazilerden geçirilmesini istemekte ve bunlar sağlanırsa, projelerin kendileri için faydalı olacağını düşünmektedirler.

SUMMARY

This paper specifically examines the knowledge of the population living in the Hacılar quarter which is regions of urban transformation projects regarding these projects and whether they want the projects to be implemented in their quarters with semi structured interview technique.

Findings of this study indicate that host whose squatter has got one floor and especially young thinks that urban transformation project will be useful for their quarters because of central heating and security. Renters think that urban transformation project will not be useful for their quarters. Because they can not pay the rent of new flat. But they believe that municipality can solve their problem. If they pay for a flat in instalments which is 100- 200 YTL, they can buy a flat so this project will be useful for them. Many of the host whose squatter has got many floors think that this project will not be useful for them either and they don't want to done this project because they do not want to lose their renters. Host who do not want to done this project think that this project will be useful for them too, if mayor will meet with the host and rearrange the project.

KAYNAKÇA

BAYRAKTAR, Erdoğan

2003 **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu**, 11-12-13 Haziran 2003, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

ERMAN, Tahire

1997 "Squatter (Gecekondu) Housing Versus Apartment Housing: Turkish Rural-To- Urban Migrant Residents' Persepectives", **HA-BİTAT INTL.** Vol.28, No:1, pp:91-106

GÖKÇE, Birsen

1993 **Gecekondularda Aileler arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, Ankara, TC. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları

GÖKSU, Emel

2004 **Kentsel Dönüşüm Toplantıları**, Yayına Hazırlayan:Nilüfer Çınarlı, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları; İzmir

GÖRGÜLÜ, Zekai

2005 **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Ekim 2005

KARPAT, Kemal

1976 **The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization**, Cambridge University Pres, Cambridge.

KELEŞ, Ruşen

1978 **100 soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

KIRAY, Mübeccel

1998 "Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe", **Kentleşme Yazıları (İçinde)**, Mübeccel Kiray, Bağlam Yayınları, İstanbul

KONGAR, Emre

1993 **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projelere Bakışları

LERNER, Daniel

1964 **The Passing Of Traditional Society**, The Free Press of Glencoe
Collier Macmillan Limited, London

LEVY, J. Marion,

1967 "Social Patterns and Problems of Modernization", **Readings on Social Change**, (İçinde), W. Moore, Robert Cook, Prentice Hall. Inc., New Jersey.

SARIOĞLU, Mehmet

2001 **Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları/2594, Ankara

SEVGİ, Cezmi

1989 **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, Kuvvet Matbaacılık, İzmir.

ŞENYAPILI, Tansı

1998 "Cumhuriyetin 75. Yılı, Gecekondunun 50. Yılı", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

TEKELİ, İlhan

1998 "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** (İçinde), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul

Teknik Toplantı, Başkent Ankara "Üst Ölçek Planlama Sorunsalı"

2002 TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, Ankara

ÜNVERDİ, Hayat Z.

2004 **Kentsel Dönüşüm Toplantıları**, Yayına Hazırlayan: Nilüfer Çınarlı, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları; İzmir

KÜLTÜREL ETKİLEŞİM SÜRECİNDE DEĞİŞEN GÜNDELİK YAŞAM: ANKARA'DAKİ "SANDIKLILILAR"

Serkan GÜZEL*

ÖZ

Modern sosyal bilimin alternatif bir yaklaşımı olarak değerlendirilen nitel araştırma yöntemi, sadece antropoloji de değil aynı zamanda sosyolojide de yaygınlaşmaya başlamıştır. Nicel araştırma yönteminin aksine nitel araştırma yönteminin temel özelliği, belirli bir örnekleme tekniği, teori, hipotez ve istatistik kullanılmadan uygulanabilmesidir. Bu, bazı grupların gündelik yaşamının "hayat hikayesi" veri toplama tekniği ile incelenmesinin günden güne daha da kolaylaşması anlamına gelir. Bu nedenle, bu çalışma özellikle Sandıklılular grubunun Sandıklı'dan Ankara'ya göçün önemli sonuçlarından biri olan kültürel değişim sürecine odaklanmaktadır. Bu bakış açısından, bu göçün diğer "plansız" ve "rastlantısal" göçlerden farklılığı belirginleşir. Aile gruplarının ev sahipliği ve Sandıklı düğünlerinde önemli yer tutan diğer kültürel etkinliklerin sürdürülmesindeki güçlükler, bu çalışmanın dikkate değer iki sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Etkileşim, Gündelik Yaşam, Eğitim, Göç, Kentleşme

ABSTRACT

Estimated as an alternative approach of modern social science, qualitative method has begun to widespread not only in anthropology but also in sociology. Unlike quantitative method, main characteristics of qualitative method is that it could be applied without using any accurate sampling techniques, theories, hypothesis and statistics. This means examining some group's everyday life getting easier day by day via "life story" data collection. That's why, this paper particularly focuses on "San-

---

* Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

dikkatli” group’s cultural change process which is one of the significant outcome of migration from Sandıklı to Ankara. From this perspective, differences of this migration from other “unplanned” and “accidental” migrations become clear. Hosting of family groups, and difficulties to sustain other cultural activities which took crucial place in Sandıklı wedding ceremonies is two considerable result of this paper.

Key Words: *Culture, Cultural İnteraction, Everyday Life, Education, Migration, Urbanization*

GİRİŞ

Modernleşme süreci ile birlikte sanayi devriminin ürünü olan kent temelli toplum yapısının oluşumunu açıklayabilmek için sosyolojinin makro kavramlaştırmalara ve teorilere yönelmesi, insan yaşamının kültürel boyutunu büyük oranda göz ardı etmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece, uzun yıllar “insan ve grup yaşamı”nın kültürel temelleri, sosyal antropologların inceleme alanı gibi anlaşılmıştır. Sosyal antropologlar kültürel farklılıkları, ilk zamanlarda grupların “fiziki özellik”lerine göre belirlemeye çalışmışlar; ancak modernleşmenin olgunlaşma aşamasında grupları birbirinden farklılaştıran en önemli etkenin “kültürel özellik”ler olduğuna ilişkin yaklaşımlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda kültürlerin “kendine özgü”lüklerini “kültür çevresi” (Kösoğlu, 1998:16) ile açıklamaya çalışan yaklaşımların sayısı artmaya başlamıştır.

Postmodern kuramların öngördüğü gibi akıl ve aydınlanma projesinin tam anlamıyla başarısızlığa uğramaması ve postmodernistlerin alternatif olarak öne sürdükleri toplum yapısının beklenildiği kadar somutlaşmaması nedenlerinden dolayı sosyologlar, daha büyük topluluklar içerisindeki grupların kültürel boyutlarının önemli ölçüde göz ardı edildiğini giderek daha çok fark etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda insan davranışının nedenlerinin sadece “makro kavramsallaştırma”lar ile açıklanamayacağı daha iyi anlaşılmağa başlanmıştır. Bu değişim, çeşitli sosyal bilim dallarının-buna modernleşmenin başlangıç aşamalarında bireysel nitelikte olmadığı için kültürü inceleme alanı dışında tutan psikoloji de dahildir-kültürün “bireysel temelleri”ni araştırmaya başlamışlardır (Bock, 2001:18). Böylece, modernleşmenin erken aşamalarında bireysel nitelikte olduğu için göz ardı edilen; fakat “sosyal gerçekliği” açıklamada oldukça işlevsel nitelikte olan “gündelik yaşam”ın önemi artmaya başlamıştır. Bu değişim sürecinin en önemli göstergesi, “fencemenoloji” ve “etnometodoloji” yaklaşımlarının makro kavramlaştırmaları mümkün olduğunca göz ardı ederek “gündelik yaşam gerçekliği”ni birey ve/ya da grupların bakış açısından ortaya koymaya çalışmasıdır.

ÇALIŞAMANIN YÖNTEMİ

Sosyologların gözlem yaparken "etkileşmeme"lerine ve "tipolojiler oluşturarak gerçekliği anlamaya ve açıklamaya çalışmalarına eleştirel bakış açısını vurgulayan çok önemli iki yaklaşım "fenomenoloji" ve "etnometodoloji"dir. Bu iki yaklaşıma göre, gündelik yaşamda kazanılan deneyimlerin "anamlandırılma biçimleri" göz önünde bulundurulmadan "gerçekliğin algılanışı"ni bireyin ve/ya da grubun bakış açısından ortaya koymak oldukça zordur. Çünkü "gerçeklik, bireylerin gündelik yaşamı 'üretmeleri' ile başlar ve 'yeniden düzenlemeleri' ile tamamlanır." Bireylerin soysal koşulları ise, büyük oranda söz konusu "kendiliğinden oluşan bağlama" göre şekillenir (Dooley, 2001: 258; Holstein and Gubrium, 1994: 264-265; Poloma, 1993: 241-252; Wolff, 1990: 529-545). Bu iki yaklaşım aynı zamanda nitel araştırmaların, nicel araştırmalardan farklılığını da belirginleştirir.

"Nicel araştırma" tasarımlarından farklı olarak "nitel araştırma"ların en temel özelliği kesin ve "belirlenmiş kurallara dayalı herhangi bir 'kuramsal model'" gerektirmemesidir (Alasuutari, 1995: 9-39). Bu özellik aynı zamanda "nitel araştırmaların 'tanımlanması'ni güçleştirmiştir." (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 19-22) Bu güçlüklerle rağmen yine de, nitel araştırmaların sınırlılıklarından belli başlıları şu şekilde belirlenir: "Keşfedici" (gerçeklik yaratıcı) özelliği, araştırmacıya daha fazla "özerklik" tanımıştır. "Yaşanmış deneyimleri araştırması", "grubun bakış açısından gerçekliği kavraması", "bir teori test etme amacının olmaması", "araştırma raporunun yazılış biçimini büyük oranda araştırmacıya bırakması" (Woods, 1995: 3-38), "günlük dilde yazılmış bir 'öykü' niteliği taşıması" (Dooley, 2001: 250), "araştırma bulgularına göre 'gerçeklik' üzerinde tartışmalar yapılabilmesine kaçın araştırma evreni ile ilgili genel kanunlara varılmaması" (Holstein and Gubrium, 1994: 264), "birden fazla 'teknik' kullanarak 'güvenirlilik ve geçerliliği'ni arttırması" (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 56), "güvenirliliğe göre geçerliğin ön plana çıkması" (a.g.e: 77), "daha fazla ayrıntı içermesi" (Dooley, 2001: 248), "çok özel 'örnekleme' tekniklerine gereksinim olmaması ile birlikte çok nadiren de olsa 'olanaksız örnekleme' tekniklerinden biri olan 'zincir örnekleme' yöntemini kullanması"dır (Neuman, 2003: 211).

"Betimsel gerçekçi bilgilere ulaşmayı amaçlayan nitel araştırma"larda (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 27) yaygın olarak kullanılan veri toplama teknikleri "gözlem", "görüşme" (genellikle derinlemesine görüşme) ve "yaşam öyküsü"dür (Atkinson, 2002: 125; Yıldırım ve Şimşek, 2000: 55). "Soruların 'duygusal' temalar içermesi her ne kadar yaşam öyküsünün olumsuz bir

özelliği gibi görünse de; grup üyelerinin ‘yaşam deneyimi’, ‘değerleri’, ‘kararları’, ‘iş yaşamı’, ‘ideolojisi’, ‘kültürel birikimi’ ve ‘bakış açısına ilişkin dikkate değer veriler sağlaması” açısından yaşam öyküsü (Gubrium and Holstein, 2004: 140-147; Johnson, 2002: 104-109) “en iyi nitel veri toplama tekniklerinden birisi olarak değerlendirilir” (Miller and Glossner, 2004: 131-132). “Görüşme yönteminde bilgi alınacak kişilere araştırmanın amacına ilişkin “açık ve anlaşılır bilgiler vermek”, kullanışlı veriler elde etmenin en temel koşullarından birisidir. Fakat araştırma daha önceden yapılmamış ise soruların. “açık uçlu” olması, verilerin toplanmasında çok daha işlevseldir” (Bernard, 1994: 211-213). Böylece, nitel veri toplama teknikleri araştırmacının görüşme yaptığı grup üyelerinin “farklı bakış açıları”nı da değerlendirme olanağı sağlar (Warren, 2002: 84-92). Üstelik, “yaşam öyküsü tekniğinde bireyin gündelik yaşamında ‘gizlediği şeyleri’, ‘gizemli yönleri’ni, ‘çevresi ile etkileşimi’ni görüşme esnasında ‘eğlenceli bir şekilde’ ve ‘kendi istediği biçimde’ anlatması, bireyin topluluk üzerindeki etkisini ya da topluğun birey üzerindeki etkisini ortaya çıkardığı için araştırmacının da bir parçası olduğu ‘gerçekliği’ daha kolay anlamasını da sağlar” (Atkinson, 2002: 122-125). Burada araştırmacının göz önünde bulundurması gereken en önemli noktalardan birisi de, “anlatılanların tamamen gerçekliğin kendisi olmadığıdır” (Atkinson, 2002: 136). “Oldukça uzun süren yaşam öyküsü esnasında aktarılan bilgilerin kağıt üzerine not edilmesi, görüşmenin akışını olumsuz etkileyeceğinden her görüşmede ‘kayıt cihazı’ kullanmak oldukça önemlidir” (Bernard, 1994: 222-223).

Sandıklı’dan Ankara’ya göç sonucunda “Sandıklılılar Grubu”nun karşı karşıya kaldığı “kültürel etkileşim süreci”nin ayrıntılı bir şekilde ortaya konabilmesi için çalışmada “gündelik yaşam” ölçütünü ön plana çıkaran “fenomenolojik” ve “etnometodolojik” yaklaşımlar kullanılmıştır. Bu da, araştırmanın “betimsel gerçekçi bilgiler öngören ‘nitel araştırma’ modeli”ne (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 27) göre tasarlanmasını gerektirmiştir. Her ne kadar nitel araştırmalarda “herhangi bir teori test etme”, “araştırma evrenine ilişkin genel kanunlara varma ve çok özel örnekleme teknikleri kullanma” zorunluluğu olmasa da; en azından çalışmanın sınırlılıklarının çizilmesi açısından örneklem, Ankara’da yaşayan 15 “Sandıklılı” ile sınırlandırılmıştır. Grup üyelerinin “gerçekliğe bakış açıları”nı ortaya koyabilmek için nitel araştırmaların yapısına uygun olan “yaşam öyküsü” veri toplama tekniği kullanılmıştır. Grup üyelerinin olumlu yaklaşımları, görüşmelerde “kayıt cihazı”nın kullanımını kolaylaştırmıştır. Görüşmecilerin kimlikleri gizli tutulmak koşuluyla, araştırma raporunun “güvenirliliğinin artırılması” için mümkün olduğu kadar görüşmecilerin “doğrudan ifadeleri”ne yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak göz önünde bulundurulması gereken önemli ayrıntı da,

görüşme yapılan kişilerin ifadelerinin "tamamı"na yer verilememesidir. Bunun, ilk nedeni görüşmelerin uzun sürmesi, ikini nedeni ise bu çalışma kapsamında yer verilemeyecek kadar çok ifade olmasıdır. Daha sonra görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Değerlendirilen verilere uygun olması koşuluyla, kültürel etkileşime ilişkin kavramların sınırlılıkları belirlenmiştir. Bütün bu etkenler göz önünde bulundurularak oluşturulan çalışma raporunun aşamaları şöyle özetlenebilir: Veriler "göç öncesi: Sandıklı'da gündelik yaşam", "göç süreci", "göç sonrası: Ankara'da gündelik yaşam" şeklinde üç temel kategoriye ayrılarak araştırma raporuna aktarılmış; bu kategoriler aynı zamanda çalışmanın temel bölümlerini oluşturmuştur.

Kültürel Etkileşim

Kültürel etkileşim kavramının belirgin şekilde ortaya konması, büyük oranda kültür kavramının sınırlılıklarına bağlıdır. Ancak kültürün sınırlılıklarının belirlenmesi varsayıldığından daha zordur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi kültür kavramının pek çok etkenle yakından ilişkili olması, diğeri ise kültürün "somut olmayan doğasıdır. Bu iki özellik, kültürün doğasına ilişkin tanımların sayısını dikkate değer oranda arttırmıştır. Bu bağlamda kültürün tanımını yapmaya çalışmak yerine boyutlarını ortaya koymak, kavramın sınırlılıklarının belirlenmesini daha da kolaylaştırır. Kültür kavramının tanımları incelendiğinde, neredeyse tamamına yakınının Latince kökeni ile yakından bağlantılı olduğu görülür: Kökeni Latince olan ve Fransızca'da "culture" anlamı daha da belirginleşen kültür kavramının, ilk başlarda "hayvan yavrusu meydana getirme", "besleme" ve "tarlaya ekin ekme" anlamında kullanıldığı öne sürülür. Kavramın bu anlamlarının 19. yüzyılın sonlarına doğru "grup yaşamının farklılıkları"ni belirginleştirmek anlamına taşındığı görülür (Aslantürk, 1999:195; Williams, 1995:10). Kültür kavramının önemi, özellikle "grup yaşamının farklılıkları"ni belirginleştirmek için kullanılmasından sonra daha da artmıştır. Bu doğrultuda kavram önceleri sosyal antropolojinin sonraları ise sosyolojinin ilgi alanına girmiştir.

İlk bakışta karmaşık gibi görünse de kültür kavramının "bireysel", "süreçsel", "grup dinamiği", "kuşaklara aktarım", "imgesel" ve "maddi boyut"una ilişkin yaklaşımlar doğrultusunda ele alınması, kavramın belirginleşmesini sağlaması açısından oldukça önemlidir. Bu ele alış tarzı aynı zamanda "grup yaşamının kültürel etkileşim sürecinde değişme düzey"ini ön plana çıkarması bakımından, kavramın sosyolojik bakış açısına taşınmasını sağlar. Kültür kavramı "bireyin ve halkın yaşam biçimi" (Eriksen, 2001:25; Uygur, 1984:17), "bireyin, kendisini, 'kendi evinde hissetme'sini sağlayacak bir mekanizma" (Uygur, 1984:17), "alışkanlık" (Fitcher, 1994:85), "bireyin

kendisini algılama ölçütü” (Uygur, 1984:17) olarak ele alındığında “bireysel boyut”u; “toplum, birey, eğitim gibi değişkenler arasındaki karmaşık süreçlerin bir işlevi” (Güvenç, 1994:101), “doğanın insanlaştırma biçimine özgü bir süreç” (Uygur, 1984:17) olarak yorumlandığında ise “süreçsel boyut”u ön plana çıkar. Ayrıca “öğrenilen, okunan, işitilen şeylerin zihinde bıraktığı tortu” (Güngör, 1991:50-51), “toplum veya gruplardaki kişiler için bir rehber, model veya norm” (Fitcher, 1994:85), “bir insan ve toplum kuramı” (Güvenç, 1994: 95), “sembolleştirilmiş anlam sistemleri” (a.g.e:133) şeklinde değerlendirildiğinde “imgesel boyut”u belirginlik kazanır. Bireysel, süreçsel ve imgesel boyutlar birlikte değerlendirildiğinde ise kültürün “grup dinamiklerini birbirlerinden farklılaştırma” niteliği daha da somutlaşır. Üstelik bir grup dinamiğini diğerinden farklılaştıran en önemli etkenlerden birisi de, “grup üyelerinin ‘aynı biçimde’ gerçekleştirdikleri etkinliklerdir.” (Fitcher, 1994:85). Bu özellik bir yandan bireylerin grupla bağlantısını güçlendirirken; diğer yandan da tek tek bireylerden bağımsız bir ‘grup yaşamı’nın temelini atar.

Grup üyeleri tarafından aynı tarzda yapılan etkinlikler aynı zamanda kültürün “kuşaktan kuşağa aktarılan” özelliğine vurguda bulunur. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılan özelliği ise grupların, “kültürel etkileşim süreci”nde varlıklarını sürdürebilmeleri için en temel gerekliliklerden biri olduğunun göstergeleri şöyle belirlenebilir: “Bir toplumun üyesi olarak insanlığın öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek, beceri ve alışkanlıkları içine alması” (Taylor’dan aktaran Güvenç, 1994: 101); “sosyal deneyimlerden geçerek zamanımıza kadar gelmesi” (Nirun, 1994: 63); “aynı geleneği paylaşanların yeni nesillere aktardıkları bir grup öğrenilmiş davranışlar bütünü” olması (Erkal, 1998:131); “bir topluluğun kendi hayati problemlerini çözmek üzere denediği ve uzun yıllar içinde standart hale getirdiği araçlar” olmasıdır (Güngör, 1997:68).

Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılan özelliklerinin “kültürel etkileşim süreci”nde sür(dürül)mesi, tamamen olmasa bile büyük oranda grupların birbirleriyle karşılaşmalarından ortaya çıkan kültürün “maddi yapı”sına bağlıdır. “Herhangi bir kültürün, başka bir kültürü maddi yapısına uydurmadan kabul edemeyeceği”ne ilişkin bakış açısı (Özönder, 1984:142), bunun en önemli göstergelerinden birisidir. Ancak “yapı, kimlik ve anlamlı sınırlılıklardan oluşan kültür kavramının düşünce, inanç, tutum vb. gibi boyutlarını göz ardı etmemek de oldukça önemlidir. Kültürü anlamak için bile olsa kültür kavramının tamamını maddi boyuta indirgememenin gerekliliği oldukça açıktır” (Namenwith and Weber, 1987:8-10). Bu bağlamda kültürün maddi boyutunun, “insan-insan etkileşimi”nden çok “insan-doğa etkileşimi” ile yakından ilişkili olduğu öne sürülebilir: “Doğanın yarattıklarına karşılık

insanoğlunun yarattığı her şey" (Zvorokine'den aktaran Güvenç, 1994: 100) "bir toplumun 'yiycek', 'giyecek', 'barınak', 'korunak' gibi "temel gereksinim"lerinin karşılanabilmesi için kullanılan her türlü araç gereçten oluşan 'özdeksel' ve 'tinsel' alanlardır." (Fuat, 2000:73)

Dünya tarihinin hemen hemen hiçbir aşamasında grup yaşamının sadece daha büyük topluluktan değil büyük topluluk içindeki diğer gruplardan da bağımsız olmadığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, grupların pek çoğunun belli bir etkileşim süreci sonunda karşılaştığı grubu değiştirdiği oranda kendisinin de değiştiği görülür. "kültürleme", "kültürleşme", "kültürlenme", "zorla kültürleme", "kültürel gecikme", "kültür şoku" gibi kavramlar bu bağlamda ortaya konmuştur. Buna göre "birey davranışının kurumlar aracılığıyla toplumun istek ve beklentilerine uyacak şekilde değiştirilerek kültürün sürekliliğinin sağlanması "kültürleme" kavramı ile karşılaşılırken (Güvenç, 1994:122); iki ya da daha çok grubun etkileşimi sonucunda gruplardan birisinin ötekine ait kültürel öğeleri benimsemesine bağlı olarak yeni bir kültür bileşiminin ortaya çıkması ise "kültürleşme" kavramı ile karşılaşılır" (a.g.e: 126). "Kültürlenme" kavramını bu iki kavramdan (kültürleme ve kültürleşme) farklılaştıran en önemli nitelik ise, belli bir etkileşim sonucunda "her iki kültüre de ait olmayan yepyeni bir sentez" ortaya çıkmasıdır. Buna karşın "bir grubun, diğer bir grubun kültürel değerlerini "zor kullanarak" benimsetmesi ise "zorla kültürleme" kavramı ile karşılaşılır." (a.g.e:122) "Belli bir kültür içindeki 'maddi ve maddi olmayan' bölümlerin uyumlu bir şekilde değişmemesinden [bu genellikle kültürün maddi boyutunun, maddi olmayan boyutunun hızından dikkate değer oranda fazla olmasından kaynaklanır] kaynaklanan değişme "kültürel gecikme" kavramına denk düşerken (Erkal, 1998:140); "bir kültürden başka bir kültüre geçen birey ya da grupların, yeni kültüre uyum sağlamakta karşılaştıkları 'güçlük', 'sıkıntı' ve 'kısmi bunalımlar' ise "kültür şoku" kavramına denk düşer (Güvenç, 1994:122). Bu kavramların bu çalışma açısından önemi bir yandan Afyon-Sandıklı'dan gelerek Ankara'ya yerleşen "Sandıklılar Grubu"nun kendi kültürel niteliklerini "kent kültürü"nde ne derecede yaşatabildiklerini ortaya koymak; diğer yandan da grubun "kent yaşamı"ndan etkilenme düzeylerini ortaya koymaktır.

Göç Öncesi: Sandıklı'da Gündelik Yaşam

Sosyolojik bakış açısından göç, en önemli sosyal değişim süreçlerinden birisi olarak değerlendirilir. Bundan dolayı sosyoloji göçün nedenleri ve sonuçları üzerine odaklanmıştır. Göç olgusu, "coğrafi bölgeler arasındaki yerleşim yeri değişiklikleri" (Ünalın, 1998:91-92) olarak değerlendirildiği

gibi; “mekan organizasyonunun yeni koşullara uyumu” olarak da değerlendirilir (Marrison’dan aktaran Tekeli ve Erder, 1978:17). Ancak göç sadece “mekân” değişimiyle sınırlı değildir aynı zamanda “zaman”, (Özcan, 1998:78-81) alışkanlık, norm, değer, tutum gibi etkenlerin de değişimini kapsayıcı niteliktedir.

O dönemde belirgin şekilde etkili olan geçim sıkıntısına rağmen kültürel etkinliklerin gerçekleştirilmesine önem verildiği görülür. Görüşme yapılanlardan birisi, o dönemdeki geçim sıkıntısını şu şekilde ifade etmiştir:

“Tarla, bağ bahçeden kaldırılan ürünlerle geçim sağlanırdı. Çocukluğumda tarladan kaldırılan buğday, yarıcı kullanılarak bulgur haline dönüştürülürdü. Buğday un edilir, hazır bulundurulurdu. Tarlalardan kaldırılan haşhaştan, haşhaş yağı yapılırdı. Büyükbaş hayvanlardan sağdığımız sütlerle, beslenirdik. Eskiden çay, kahve yoktu. Tarladan getirdiğimiz buğday, yağ, un, haşhaş gibi mahsullerle ihtiyaçlarımızı karşılardık. II. Cihan harbi devreye girdiğinde et bulmak zorlaştı. Olanlar tavuk keserdi. Bir zamanlar hatırlıyorum, çocukluk yıllarımda, Sandıklı’da dokuma tezgahları kurulmuştu. Bunun kooperatifi oluşturuldu. İlçedeki kadınlar kooperatifin kurslarında dokumacılığı öğrendiler. Tarlalardan gelen gelirlerin yanında, dokumacılıktan Amerikan bezi, astar vb. yapıldı ve kooperatif bunları satın aldı.”

İlerleyen dönemlerde Sandıklı’nın geçirdiği sosyo-ekonomik değişim süreci aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“Sandıklı’ya Cumhuriyetten bu yana önemli ölçüde yatırım yapılmamıştır. Eğer yatırımlar yapılmış olsaydı, göçler % 80 oranında azalırdı. Ankara’ya yerleşmiş “Sandıklılılar”, eğer kentte kazandıklarının yarısını Sandıklı’da kazanabilselerdi, büyük kentte yaşamak yerine Sandıklı’da yaşamayı tercih ederlerdi. 1960 da bıraktıkları Sandıklı, şimdikinden daha iyi bir kültürel ve sosyal yaşam [tiyatro, konser, ailece yemekli toplantılar vb. gibi] seviyesine sahiptir. 1960’larda Sandıklı’nın nüfusu 9.000 iken, günümüzde 40.000’e ulaşmıştır. Sandıklı dışarıya göç verdikçe, zirai faaliyet yetersizliklerinden köy halkı daha çok Sandıklı’ya göç etmeye başlamıştır.”

Veriler; “bayram ateşi”, “yağmur pilavı”, “odun toplama” ve “köy odaları sohbeti” gibi göz önünde bulundurulması gereken dört kültürel etkinliği ortaya çıkartmıştır. Birincisi sembolik, ikincisi ve üçüncüsü işbirliği, dördüncüsü ise sosyal içeriklidir. Bu üç kültürel etkinliğin hem ilçenin yaşadığı

sosyo-ekonomik değişim sürecinde hem de Ankara'ya göçten sonra "Sandıklılılar"ın Ankara'daki "sosyal birliktelik" şeklini güçlendiren bir niteliğe sahip olduğu, yapılan görüşmelerden de ortaya çıkmaktadır. Buna göre görüşme yapılan grup üyelerinden birisi "bayram ateşi"ni şu şekilde anlatmıştır:

"Bayramdan bir gün önce, gece saat ikide, çocuklar ateş yakar. Ateşi güçlendirmek için yanık yağları, patlamasını sağlamak için de maytap ve kaya tuzları serpiştirilir. Bu ateş gece boyunca yanar. Bayram namazı vaktinde bir kişi, o ateşi bekler. Bayram namazına gidildiğinde kadınlar aşağı iner, o ateşin külünden bir parça alarak bayram namazından gelen eşlerine kahve yaparlar. Daha sonra ateş söndürülerek mahalle süpürülür. Buna 'bayram ateşi' denir. Hava şartları bozuk olduğunda, ateş yakmak yerine 'gecine' adı verilen odunlar toplanarak mahallenin fakirlerine dağıtılır."

Bir başka kültürel etkinlik olan "yağmur pilavı"nı, görüşme yapılan "Sandıklılılar"dan birisi şöyle anlatmaktadır:

"Yağmurdan sonra pilav yapmak önemlidir. Çünkü çocuklar 'işbirliği ve ekip çalışması' yapmayı öğrenirler. Çocuklar sokak sokak dolaşırlar, pilav yapmak için malzeme toplarlar. Her ev, mutlaka bir şey vermek zorundadır: Zenginler yağ, orta halliler bulgur, durumu daha kötü olanlar odun verirler. Çocuklar, pilavı pişirttirirler. Şimdilerde bu gelenekleri Sandıklı'daki gençler bile çok zor devam ettirirler. Bunun da sebebi ekonomiktir."

Bir başka görüşe göre, "Sandıklı'da kahvehanelere gitmek çok önemlidir. Bu sayede, küçükler, büyüklerin hayatta edindikleri "deneyimleri" [askerlik, kent dışına çıkma, ve seyahat ile ilgili tecrübelerini] dinlerler; kendilerine pay çıkartarak, onların düştükleri hatalara düşmezlerdi." Buna ilişkin olarak bayramlardaki "köy odası sohbetleri"ni, görüşme yapılanlardan birisi şöyle anlatmaktadır:

"Bayramlarda köy odalarına gidilirdi. Herkes evinde yaptırdığı yemekleri köy odasına götürürdü. Onları ikram ederdi. Odada toplanan mahalle halkı, yemekleri yedikten sonra, dualar eder, bayramlaşırlar, birbirlerine iyi niyet temennilerinde bulunarak ayrılırlardı. Herkes evine gider, bir kez de orada bayramlaştıktan sonra, büyüklerin evlerine gidilerek orada da bayramlaşırdı. En son olarak ta köy ortasında bayramlaşırdı."

Her ne kadar kente göçle birlikte söz konusu kültürel etkinlikler ortadan kalkmış gibi görünse de; “bayram ateşi”, “yağmur pilavı”, “odun toplama” ve “köy odası sohbetleri”nin, Ankara’ya göç eden “Sandıklılılar”ın oluşturdukları grup dayanışmasındaki belirgin etkisi dikkati çeker. Bu, aynı zamanda “Sandıklılılar”ın “büyük kent kültürü” içinde kendi varlıklarını sürdürmelerini ve kent kültürüne uyumlarını kolaylaştıran en önemli etkenlerden birisi olarak k arşımıza çıkar.

Göç Süreci

Sosyolojik açıdan göçü ortaya çıkaran etkenler “itici”, “iletici” ve “çekici” olmak üzere üç temel kategoride toplanır. “Tarımda verim düşüşü”, “tarımsal gelirden azalma”, “toprak iyeliğindeki dengesizlik”, “tarım topraklarının parçalanması ve tarımın makineleşmesi” itici; “taşınım olanaklarındaki gelişme”, “kentleşme devinimleri”, “mal ve hizmet alışverişinin belli taşıma ve haberleşme ağları çerçevesinde yapılması” ise iletici; “büyük kentlerin sunduğu olanaklar” ise çekici etkenleri oluştururlar” (Keleş, 1996:47-50). Görüşmelerden elde edilen veriler de bu üç etkene ilişkindir. Buna göre, görüşme yapılan kişilerden bir tanesi özellikle bölgedeki “okullaşma düzeyi”ne vurgu yaparak göçün itici etkenlerinden biri olan eğitim olanaksızlıklarını şöyle ifade etmiştir:

“İlkokulu bitirdiğim yıllarda ortaokul yeni açılmıştı. Lise olmadığı için Afyon’da okumak zorunda kaldım. Bütün imtihanlara girerek, tüm sınavları kazandım. O yıllarda meslek okulu mezunları, mesleki fakültelere gidiyorlardı. Bizim bölgemizdeki eksiklik yüksek öğrenim talebini arttırdı, ama ziraat geliri geçimimizi sağlamaya yetmediği için çoğumuz okuyamadık.”

Görüşme yapılan kişilerden birisi ise Sandıklı’dan göçün başlama nedenlerini şöyle ifade etmiştir:

“1974’ten sonra Sandıklı’dan göç başlamasının iki nedeni vardır: Birisi Almanya’dan kesin dönüş yapanların Sandıklıya yerleşmesidir. Diğeri 1980’den sonra devlet memuru görevinde olan Sandıklı’ların, tatillerde Sandıklı’ya gelmemeleridir. Çünkü bu kişiler, turizmin de Türkiye’de desteklenmesinden doğan koşulları değerlendirerek, tatillerde sahil kentlerine gitmeye başlamışlardır.”

Keleş (1996:50)’e göre nüfusun büyük kentlerde toplanmasını açıklayan kuramlar, daha çok “sanayi kentleri”ne yapılan göç üzerine odaklanırlar.

Türkiye'de sanayi kuruluşlarının hemen hemen hepsi büyük ya da küçük kentlerde kurulmuş ya da kuruldukları kasabaları kısa sürede büyük kent durumuna getirmişlerdir. Sanayinin kentleştirdiği kentler arasında Sandıklı'nın; sanayiye çeken kentler arasında da Ankara'nın bulunmaması, göçün sanayileşme ile ilişkisini azaltmaktadır. Bu bağlamda Sandıklı'dan Ankara'ya göç sürecinde "eğitim", bürokrasi", "prestij" gibi etkenlerin ön plana çıktığı görülür. O dönemde Sandıklı'da okullaşmanın çok az olmasına karşın eğitim fırsatlarının Ankara'da fazla olması, Sandıklı'dan Ankara'ya göçün "plansız göçlerden farkı"nı ortaya çıkarır. Bölgedeki "okullaşma oranının düşüklüğü" ve "çiftçilik gelirlerindeki azalma" göçün "itici" etkenlerini oluştururken; eğitim fırsatlarını değerlendirmek için göç ettikleri bölgedeki "okullaşma oranının yüksekliği", "iş olanaklarının fazlalığı" ve "Ankara'nın 'bürokrat kenti'" olması göçün "çekici" etkenlerini oluşturmaktadır. Her ne kadar 19. yüzyılın en önemli kitle iletişim araçları gazeteler* olsa da görüşme yapılan grup üyelerinin doğum tarihlerinin ortalama 1933-1955 yıllarına denk düşmesi, o dönemde çıkan gazetelerin "iletişim devrimi"* niteliğinden uzak olduğu ortaya koymaktadır. Ayrıca o dönemde ülkenin genelinde iletişim için yeterli alt yapı yatırımlarının olmaması da göz önünde bulundurulması gereken önemli bir etkidir. Bu da, "iletici" etkenlerin Sandıklı'dan Ankara'ya göç sürecindeki etkisini oldukça azaltır.

Göç Sonrası: Ankara'da Gündelik Yaşam

Sandıklı'dan Ankara'ya göç her kadar "Sandıklı Kültürü"nden uzaklaşmaya neden olsa da görüşmelerden elde edilen veriler, Ankarada'ki "Sandıklılıklar"ın, "Sandıklı Kültürü"nden kopmalarının zor olduğunu göstermektedir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de, kültürel etkinliklerin Ankara'da ancak "aile grupları" ve "vakıf etkinlikleri" ile sürdürülmesidir. İlki kent yaşamı içerisindeki "birincil ilişkileri", ikincisi ise "ikincil ilişkileri" içermesi açısından önemlidir.

---

* Günlük gazeteler, ancak ondokuzuncu yüzyıl sonlarından bu yana, binlerce ya da milyonlarca okuyucuları olan "günlük gazete"lere dönüşmüşlerdir. Gazete, çağcıl iletişim tarihindeki temel gelişmeydi. Çünkü birbirlerinden farklı pek çok bilgiyi, sınırlı ve kolayca yeniden üretilebilir bir formatta bir araya getiriyordu. Gazeteler tek bir paket içinde, cari durum hakkındaki bilgiyi, eğlenceyi ve reklamları içeriyordu. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Anthony Giddens, Sosyoloji, s. 389.

** "İletişim devrimi" ise, burada daha çok internetteki gelişmelere bağlı olarak sınırlı grupların ulaşabilecekleri bilgilere kitlelerin de ulaşması anlamında kullanılmıştır.

Aile Grupları

Büyük kent içinde bir anlam arayan her hemşehri grubu gibi “Sandıklılılar” da “aile grupları” içinde kendi kültürlerini en somut şekilde beslenme boyutunda sürdürürler. Bu bağlamda genel anlamda Afyon, özel anlamda ise “Sandıklı Mutfağı” önemini korumaktadır. Üstelik aile gruplarında “alacaş”, “ağız açık”, “sürtülmüş haşhaş” ve “mercimekli bükme” gibi “Sandıklı Kültürü”nü içeren gıdaların misafirlere sunulmasına; yerel şivenin kullanılmasına; yöreyi tanıtan sembolik eşyaların bulundurulmasına önem verildiği aşağıdaki ifadelerden kolaylıkla anlaşılmaktadır:

“İlçemizin yiyeceklerini Ankara’ya getirmeye devam ediyoruz. Bunları misafirlere ikram etmekten çok mutlu oluyoruz.”

“Yörelerimiz Türkülerimiz” adlı kültür programından da (Belgesel, 2002) izlenebildiği kadarıyla, Sandıklı’da “sucuk”, “mercimekli bükme”, “alacaş”, “kesme”, “kaymak”, “helva”, “leblebi” vb gibi gıdalar “Sandıklı Kültürü”nü en temel öğelerindendir.

“Aileler bir araya geliriz. Erkekler genellikle Sandıklı’daki gençlik yıllarını anlatırlar. Herkes yaptığı yemekleri davetli olduğu yere götürür, ev sahibinin yükünü azaltır. Bu yiyeceklerin isimleri “mercimekli bükme”, “haşhaş”, “ıspanaklı börek”, “alacaş”tır”. Bu toplantılarda ilçemizin şivesini kullanırız ve birbirimize kaynaşırız.”

Bir başkası şöyle devam etmektedir:

“Aile toplantılarında bir araya gelerek, eski günleri anar bundan huzur duyarız. Gençlerin de bundan çok fazla yararlanmaları gerekir. Ben, gençlere her fırsatta Sandıklı’dan ve tarihimizden kopmayın, eğer koparsanız bir sürü bunalımlara girersiniz diye söylerim. Memleketimize katkılarda bulunun diye her fırsatta söylerim. Tabii, böyle şeyler sadece benim faaliyetlerim ile olmayacak kadar büyük bir şeydir.”

Aile toplantılarını o kadar önemli görmeyen bir kişi ise düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Çocukları kültüre bağlamada aile toplantıları ve Sandıklı geceleri çok etkili değildir. Zaten evlerimizdeki şive, Sandıklı Şivesidir. Çocuklar bunları duyuyorlar. Her akşam yemeklerimizde çocuklarımızın günlük değerlendirmelerini alırız. Bu da bizi birbirimize zaten kaynaştırır.”

Sandıklı ile bağlarını koparmadıklarını, sıklıkla kentin yorucu ortamından sıyrılarak “Sandıklıklı”lı” hemşehrileri ile bir araya geldiklerini ve bundan aldıkları hazzın farklı olduğunu yapılan görüşmelerin neredeyse tama-

mına yakınından çıkarsamak mümkündür. Ancak büyük kentteki yerleşim yerlerinin birbirinden kopuk olmasından kaynaklanan "ulaşım külfeti"nin, hemşehirlileri ile daha sık bir araya gelmelerini engelleyen en önemli etken olduğunu ifade edenlerin oranını da göz ardı etmemek gerekir.

Sosyal dayanışmanın çok önemli olduğunu, kültürün kendi aralarında yaşatılması amacıyla "iki haftada bir" toplandıklarını ve bu gibi toplanmalarda yerel dilin yayvan tarzı olan ne yapıyorsun anlamına gelen "netcen" vb. gibi "kelime, kalıp ve deyimler" in kullanımına önem verdiklerini belirtmişlerdir. Birincil ilişkilerini sürdürdükleri aile toplantılarında yumurta yapılan tava anlamına gelen "dığan", eskiden bacaların uzantıları olup üstlerine bir şeyler konulan "bacağası", tencerenin büyüğü anlamına gelen "haranı" gibi kelimelerin kullanıldığını, yapılan görüşmelerin pek çoğundan anlamak mümkündür. Ayrıca gözlemlerden ve yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler, aile gruplarında sembolik değer taşıyan yöresel "halı", "kilim", "çeyiz", "el örmesi giysi" ler ve "resim" lerin görülebilecek yerlere konmasının oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kültürel Formlar

Sandıklı'dan kopmayı hiçbir zaman düşünmedikleri için Sandıklı'ya arada bir, çok az sürelerle de olsa gitmek çok önemlidir. Sandıklı'dan Ankara'ya göçten sonraki kültürel değişimler bir yana, Sandıklı'daki gençlerin bile "doğum", "düğün", "ölüm" vb. kültürel etkinlikleri gerektiği gibi yerine getirmekten oldukça uzak olduklarını ileri sürenler dikkate değer oranlardadır. Bunu, aşağıdaki ifadelerin tamamına yakınından çıkarsamak mümkündür:

"Ankara'daki salon düğünleri, Sandıklı'daki düğünlere benzemiyor. Sandıklı'da erkekler, dışarıda otururlar; trampet, davul, zurna eşliğinde eğlenirler. Belediye düğün salonlarında düğün merasimleri yapıldıktan sonra, gençler kendi aralarında eğlenmeye giderler. Zeybek gibi oyunlar üç beş dakika ile sınırlı kalıyor şimdi."

"Sandıklı'da bile insanlarımız zamanla salon düğünlerine kaydılar. Oynama ve çalgı yerini dansa bıraktı. Ankara'da da düğünlerin salonda yapılması kültürü yaşamamıza engel oldu."

"Düğünlerin salonlarda yapılması oyunları, türküleri vb adetleri kullanmamızı zorlaştırıyor. Düğün, doğum durumlarında aileler arasında hediyeleşmeye çok önem veririz."

"Başka yerlerden kız alış-verişleri konusunda bir tutuculuğumuz yoktur. Evliliklerde karşılıklı konuşma ve uzlaşma yoluyla görev bölümü yapılır. Düğün törenleri Ankara'daki genel usule göre gerçekleştirilir. Mekân uygun olmadığı için köy düğünlerini, Ankara'ya taşıyamıyoruz. Bir de salon düğünlerinin daha cazip olması bunu hepten zorlaştırıyor. Davul, zurna Sandıklı'da ve Ankara'daki Sandıklılılar gecelerinde kullanılır."

Teknolojik değişim sürecine rağmen Sandıklı'da doğum, düğün, duvak, gelin ve damada ilişkin "tel koptu", "kim vurdu", "güvey dirilmesi", "duvak başı" gibi adetlerin büyük oranda yaşatıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2001). Ancak ikinci kuşaktaki grup dışı evlenmelerin "salon düğünlerini" zorunlu kılması, söz konusu kültürel etkinliklerin Ankara'da sürdürülmesini güçleştiren en önemli etkenlerden birisidir.

Vakıf Etkinlikleri

Sandıklı'dan Ankara'ya göç eden grubun kendi kültürlerini yaşatmak ve mümkün olduğu kadar sonraki kuşaklara aktarmak için "dernek" ve "vakıf" etkinliklerine önem verdikleri görülür. Üstelik bu organizasyonlar hem Ankara'daki "Sandıklılılar"ın Sandıklı ile bağlarının sürekliliğini sağlamış hem de "Sandıklılılar"ın Ankara'ya uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır. Başlangıçta dernek yapısında sürdürülen etkinlikler, daha sonraları ülkenin içinde bulunduğu durum da göz önünde bulundurularak vakfa dönüştürülmüştür. Bunu, görüşme yapılan "Sandıklılılar" çeşitli görüşmelerde ifade etmişlerdir.

"Şubat 1967'de "Sandıklı Kültür ve Kalkındırma Derneği" benim teklifimce kuruldu. İlk işimiz, Kilis düğün salonunu kiralayarak 1967 yılında Sandıklı gecesi yapmak oldu ve bu salona yedi yüz kişi geldi. Daha sonra Ekim 1967'de çapını daha da büyüterek, Akay düğün salonu gibi 800 kişilik salona, 1000 kişinin gelmesini sağladık. Bu faaliyetimizde en çok dikkati çeken folklor ekibinin getirilmesi oldu. 1968'de ilk yemekli Sandıklı gecesi yapıldı. Ankara'daki "Sandıklı'lar"ın bu şekilde başlayan sosyal faaliyetleri, çok sıcak bir ilgi gördü. Düğün, sünnet töreni vb faaliyetlerde de aileler, hemşehrilerimizin adres listelerini alarak, birbirleri ile haberleşme imkanına kavuştular. 1978'de dernek kapanıncaya kadar, her bayramda salon kiralamak suretiyle, Ankara'daki Sandıklılı hemşehrilerin, yorulmadan kaynaşmaları ve görüşmelerini sağladık. Ankara'daki Sandıklılılar arasında diyalogu kurunca, dernek görevini zaten tamamlamıştı."

*Kültürel Etkileşim Sürecinde Değişen Gündelik Yaşam: Ankara'daki
"Sandıklılılar"*

"Biz Ankara'ya öğrenim görmeye geldiğimizde, Yüksek Tahsil Cemiyetleri vardı. Biz bunların faaliyetlerini pek fazla beğenmiyorduk. Buna tepkiden biz "Sandıklılılar" da büyük kentte diğer gruplar karşısında konumumuzu belirlemek için "Sandıklılılar Derneği"ni kurmaya karar verdik. Büyüklerimiz buna öncü oldular. Gelen hemşehrilerimize, kalabilsinler diye bir yurt açmak niyeti ile bu faaliyetlere başladık. Ankara'da diğer illerin yurtları varken, Afyon ve "Sandıklılılar"ın birer yurtları yoktu. Dernek faaliyetleri sayesinde pek çok hemşehrilerimizi bir araya getirdik. Gazeteler yazdık. Bu faaliyetler basamak basamak ilerledi. Sıkı yönetim zamanında amacından sapmasın diye, kapatıldı."

"Ülkedeki genel gidişe bağlı olarak Vakıf faaliyetlerine yöneldi. 1996 yılında "Sandıklılılar Yardımlaşma, Dayanışma, Araştırma, Tanıtma ve Kalkındırma Vakfı" kuruldu. Sandıklılı'daki gelenek ve görenekleri, Ankara'daki koşulların elverdiği ölçüde yaşatmaya çalıştık. Esas itibariyle, Sandıklılı'da doğup büyüyerek Ankara'ya yerleşmiş ve belli yaşlara gelmiş insanların (ailelerin) çocuklarının, o kültürü unutmaması ve yaşatması amacı vardır. Bu amaç büyük oranda gerçekleşiyor. Yemekli ve yemeksiz kültür faaliyetlerinde ikinci ve üçüncü nesil gençler de yerlerini alıyorlar."

Görüşmecilerden birisi de şöyle devam etmiştir:

"Aşağı yukarı 30 sene evvel, Sandıklılıları tespit etme çalışmalarına başladım. Tek tek isim, adres ve telefonları kaydettim. Bu birikimlerimi yeni kurulan vakıf faaliyetlerinde kullanılması için, oraya veriyorum."

"Sandıklılı'nın kalkınmasını ve tanıtılmasını sağlamak gayesiyle her türlü sanayi, iktisadi, sosyal, kültürel, eğitim, turizm, sağlık ve çevre koruması çalışmalarını gerçekleştirmek; amaçları doğrultusunda gazete, dergi, kitap vb. gibi yayımlar yapmak ve panel, konferans, seminer, sempozyumlar düzenlemek; yazışma ve yardımlaşmayı sağlamak üzere çeşitli etkinlikler düzenlemek; iş imkanı sağlamak için dil kursları düzenlemek, meslek kursları açmak; kültür gelişmesine katkıda bulunmak; yerel yönetimlerle karşılıklı yardımlaşmak, vakfın başlıca amaçlarındandır" (Yönetmelik, 1996: 5-8). Söz konusu temel amaçlara ilişkin çeşitli vakıf etkinliklerinden başlıcaları: "1996 yılından başlayarak her yıl hem Sandıklılı'da hem de Ankara'da ve diğer kentlerde geleneksel "Sandıklılılar Gecesi" düzenlemek, Sandıklılı dışında yaşayan hemşehrilerinin adreslerinden oluşan adres kütüğünü oluşturmak, hemşehrilerin çocuk ve torunlarını bir araya getirmek amacıyla yılın belli dönemlerinde piknik ve toplantılar düzenlemektir." (Sandıklılılar Yardımlaşma, Dayanışma, Araştırma Tanıtma ve Kalkındırma Vakfı faaliyet raporu, 2001). Evlilik, düğün, doğum, ölüm vb. gibi faaliyetler esnasında

“çiçek ya da çelenk” göndermek yerine “Sandıklı’lı” gençlere daha da fazla eğitim olanağı sağlanması için vakfa bağış yapmalarını sağlayan “tebrik kartları”nın bulunduğu görülür. Bu ise, ilk kuşak Ankara’ya gelen “Sandıklı’lıların” eğitime verdikleri önemin hala sür(dürül)düğünü göstermesi açısından üzerinde durulması gereken en temel etkenlerden birisidir. Vakfın etkinliklerini görüşme yapılan grup üyelerinden bazıları şöyle ifade etmiştir:

“Vakıf birleşmeyi sağladı. Bilinmeyen adresleri buldu. Hemşehrilerin bir birleri ile dayanışmasını sağladı. İletişim mekanı oldu. Sandıklı ile bağlantıyı sağladı. En son “Sandıklılılar” Gecesi’nde geleneksel giysilerimiz sergilendi. Sergilenen giysinin adı “Fıta-kıvrak”tır. Fıta-kıvrak, üstte atkı altta siyah kumaştan yapılan, etekten oluşan geleneksel bir giysidir. Modernleşme ile paltoya dönüşen bu giysiyi, sergilenmesi gerektiğinde, bunu sergileyecek pek kimse bulunamadı. Genelde kadınların giydikleri bu giysiyi, o geceye mahsus olmak üzere kültürünü yaşatmaya daha çok önem veren bir erkek olarak ben giydim. Bu etkinlik çok fazla beğeni topladı”.

“Sandıklı gecelerine daha çok kişinin katılmasında vakfın kurulması çok etkilidir. Böyle gecelerde büyüklerin bulunması, onların ellerinin öpülmesi, çok güzel bir şey. Böyle ortamlar, çocuklarımıza zaman zaman garip gelir. Çocuklar arasında bir etkileşim yaratmak kolay olmuyor.”

“Kültürel etkinliklerimizi vakfın düzenlediği Sandıklı gecelerinde yaşatabiliyoruz. Daha önceden hiç birbirlerini tanımayan çocuklarımız, böyle Sandıklı gecelerinden sonra, “baba ben Sandıklı’lı filan filanın oğlu/kızı ile görüşmeye gidiyorum” der hale geldi. Hele bunların içinden en sonuncusu çok güzeldi. Sandıklı’dan gelen bando ve müzik grubu, geleneksel çalgılar çaldılar ve oyunlar oynadılar. Yörenin giysilerini giydi çocuklarımız. Bu tür geceler maziye canlandırıyor. Hayatımda hiç görmediğim hemşehrilerimi gördüm. muhabbet ettim.”

Göç öncesinde Sandıklı’da oldukça fazla önem verilen “bayram ateşi”, “yağmur pilavı”, vb. gibi etkinliklerin yanı sıra vakıf etkinlikleri de “Sandıklılılar”ın büyük kent kültürü içerisinde varlıklarını sürdürmelerini sağlayan en önemli etkenlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Vakıf etkinliklerinin bir yandan “Sandıklı’lılar”ın büyük kente uyumlarını sağlarken; diğer yandan da koşullar elverdiğince Sandıklı’nın gelişmesine ilişkin olanakları değerlendirmeye çalıştığı görülür.

SONUÇ

Kültürel etkileşim sürecindeki gündelik yaşam değişimini, Sandıklılıların Ankara'ya göç sürecinin bir ürünü olan kültürel etkileşim süreci ile ortaya koyan bu çalışmanın sonuçları, göçün nitelikleri ve gündelik yaşam değişimi olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Ayrıca gündelik yaşam değişimi de kendi içinde aile grupları ve kültürel formlar olarak iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Buna göre;

Sandıklı'dan Ankara'ya göç, gündelik yaşama ilişkin pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Göçten önce ilçeden ayrılma nedeni yalnızca "askere gitmek" iken; göçten sonra ilçeden ayrılma nedeni "kaliteli eğitim" olanaklarını daha iyi değerlendirme yönünde değişim göstermiştir. Katılımcıların yaşam öykülerinde eğitim olanaklarına vurguda bulunmaları, bunun en önemli göstergesidir. Sandıklı'dan Ankara'ya göçün nedenleri "kaliteli bir eğitim", "iyi bir meslek", "yüksek statü ve gelir", "sosyal onur" ile yakından ilişkilidir. Böylece, söz konusu göçün nedeninin sadece II. Dünya Savaşı'nın olumsuz sosyo-ekonomik sonuçları ile sınırlanmayacağı ortaya çıkar. Bu bağlamda Sandıklı'dan Ankara'ya göçün; "ilçenin etrafının dağlarla çevrili" olması açısından coğrafi, Sandıklı'daki "okullaşma" oranının yok denecek kadar az olmasına karşın Ankara'daki "okullaşma" oranının oldukça fazla olması ve nitelikli işlere yönelmek açısından "eğitsel", Ankara'nın merkezi bir kent olması açısından "bürokratik" olmak üzere üç temel nedeni söz konusudur. Göç sürecinin gündelik yaşam üzerindeki etkilerinin ortaya konmasında, bu üç temel nedenin göz önünde bulundurulması oldukça önemlidir. Böyle bir sonuç ise, Sandıklı'dan Ankara'ya yapılan göçün niteliğinin "rastlantılara" ve "risklere" dayalı "plansız bir göç" olmadığını göstermesi açısından üzerine odaklanması gereken önemli ayrıntılardan birisini oluşturur.

Sandıklı'dan Ankara'ya göçten kaynaklanan kültürel etkileşim süreci, Sandıklılıların gündelik yaşamını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu değişim "aile grupları", "kültürel formlar" ve "vakıf etkinlikleri" temelinde gerçekleşmiştir. Aile gruplarında kullanılan kelime, deyim, atasözü vb gibi kalıplar; beslenme alışkanlıkları; evlerinde kullandıkları sembol, gösterge ve nesnelere, Sandıklılıların hem kültürel etkinliklerini Ankara gibi büyük kent merkezlerinde yaşatmalarını hem de kendi aralarındaki sosyal dayanışmalarını güçlendirmelerini sağlamıştır. Ancak kent yaşamının "farklı düşünceleri bir potada eritme" özelliği, genç kuşakların grup dışı evlilik (exogami) eğilimleri, düğünlerin salonlarda yapılmaya başlanması, büyük mekânların olmayışı vb. gibi etkenlerin, Sandıklı düğünlerinde çok önem verilen "tel koptu", "kim vurdu", "güvey dirilmesi", "duvak başı" gibi kültürel etkinliklerin giderek daha da azalmaya başladığını ortaya koymaktadır. Üstelik kuşaklar

ilerledikçe grup dışı evlenmelerin artması da, kendi kültürel kalıplarının yaşamasını güçleştiren diğer bir etken olarak karşımız çıkmaktadır. Bu bağlamda kültürel etkinliklerin, sosyal grup ve organizasyonlarla sınırlı kaldığı ileri sürülebilir. Böyle bir sonuç ise “sanayileşme”, “teknoloji”, ve “modernleşme”nin göç üzerindeki etkilerinin, öngörülenden daha fazla oluşunu açıkça ortaya koyar.

SUMMARY

Social scientists who have launch new research techniques, including phenomenologists, ethnomethodologists, interactionists f.g. have begun to discuss cultural dimensions of micro groups rather than their predecessors. That's why, the increasing role of everyday life issue which is outcome of created, shared and reviewed meanings of group members' experiences may examining clearly.

Taken all of these improvements in social science approaches into account, this paper evaluating Sandıklı Group's changing everyday life during migration process from Sandıklı to Ankara is achieved. Although quantitative researches do not require any accurate theory test, general conclusions-laws, and special sampling techniques; nonetheless, the population of Sandıklı Group living in Ankara is limited with 15 participants to determine the restrictions of the sample clearly. However, “life story” data collection is implemented to unveil group member's view. Group member's positive approach is also facilitated using (tape) recorder in interviews.

Above all, participants' statements are reflected as much directly as to increase reliability and therefore validity of the study. Afterwards, variables are distinguished into three main categories as everyday life in pro-migration of Sandıklı, migration process, and everyday life in Ankara. And the restrictions of some concepts are defined in accordance with the cultural interaction. In this way, two main result, such as the characteristics of immigration and everyday life change is achieved. However, the category of everyday life changes distinguished into three subcategories as family groups, foundation activities and cultural forms.

Differences between pro-migration and after migration situations unveils three definite reasons accelerated migration from Sandıklı to Ankara: The first is geographic reason put forward the characteristics of the region surrounded by high mountains. The second is educational reason which expresses the increasing rate of educational and job opportunities in Ankara. And the third is bureaucratic reason pointed out the size of Ankara in which

*Kültürel Etkileşim Sürecinde Değişen Gündelik Yaşam: Ankara'daki
"Sandıklılılar"*

several daily needs may easily meet. So, different characteristics of migration from Sandıklı to Ankara from any other "unplanned" and "accidental" migrations with respect to targeting education, income, prestige and therefore social honour may easily understand.

These characteristics of migration play crucial role in cultural interaction process which has considerably effected everyday life which materializes especially in the "context of family groups", cultural forms" and "foundation activities". Indeed, words, idioms, proverbs, symbols and signs as well as local nourishments are still functional in Sandıklı Group's everyday life. Furthermore, all of these factors have particularly strenghtened social solidarity of Sandıklı Group in Ankara. But, on the other hand, the characteristics of urbanization which harmonize different viewpoints, the increasing rate of exogami, spread of wedding ceremonies held in city halls and therefore lack of big squares e.g. have notably limited the role of cultural forms, named "tel koğu", "kim vurdu", "güvey dirilmesi" and "duvak başı" which was the most important part of the culture in Sandıklı. Nonetheless, it should be kept in the mind that none of other factors mentioned above is not as much effective as the increasing rate of exogami between new generation Sandıklı youths.

KAYNAKÇA

ALASUUTARI, P.

1995 **Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies**, London: Sage Publications.

ASLANTÜRK, ZEKİ.

1999 **Sosyoloji**, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

ATKINSON, R.

2002 "The Life Story Interview", **Handbook of Interview: Research, Context&Method**, J. F. Gubrium and J. A. Holstein (eds.), California: Sage Publications, pp. 121-140.

BERNARD, H. R.

1994 **Research Method in Anthropology: Qualitative Quantitative Approaches**, London: Sage Publications.

BOCK, P. K.

2001 **İnsan Davranışının Kültürel Temelleri (Psikolojik Antropoloji)**, N. S. Altuntek (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

DOOLEY, D.

2001 **Social Research Method**, New Jersey: Printice Hall.

ERIKSEN, T. H.

2001 **Kültür Terörizmi: Kültürel Arınma Düşüncesi Üstüne Bir Deneme**, A. Ö. Otçu (çev.), İstanbul: Avesto Yayınları.

ERKAL, MUSTAFA

1998 **Sosyoloji**, İstanbul: Der Yayınları.

FITCHER, JOSEPH.

1994 **Sosyoloji Nedir?**, N. Çelebi(çev.), Ankara: Atilla Kitabevi.

FUAT, MEMET

2000 **Kültür Alışverişi**, İstanbul: Adım Yayınları.

GIDDENS, ANTHONY

2000 **Sosyoloji**, H. Özel vd. (çev.), Ankara: Ayraç Yayınları.

GUBRIUM, J. F and J. A. HOLSTEIN

2004 "The Active Interview", **Qualitative Research, Theory, Method and Practise**, D. Silverman (eds.), London: Sage Publications, pp.140-161.

GÜNGÖR, EROL

1997 **Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

GÜNGÖR, NEVİN

1991 **Kültür-Dil-Eğitim Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÜVENÇ, BOZKURT

1994 **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi kitabevi.

HOLSTEIN, J. A and J. F. GUBRIUM

1994 "Phenomenology, Ethnometodology, and Interpretative Practise", **Handbook of Qualitative Research**, N.K. Denzin and Y.S. Lincoln (eds.), London: Sage Publications, pp. 262-276.

JOHNSON, J. M.

2002 "In-Depth Interviewing", **Handbook of Interview: Research, Context&Method**, J. F. Gubrium and J. A. Holstein (eds.), California: Sage Publications, pp. 103-119.

KELEŞ, RUŞEN

1996 **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi.

KÖSOĞLU, NEVZAT

1998 **Türk Kimliği ve Türk Dünyası**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

MILLER, J. and B. GLOSSNER

2004 " 'The Inside' and 'The Outside': Finding Realities in Interviews", **Qualitative Research, Theory, Method and Practise**, D. Silverman (eds.), London: Sage Publications, pp. 125-139.

NAMENWITH, J. Z and R. P. WEBER

1987 **Dynamics of Culture**, London: Printed and Bound in Great Britain by Biddles.

NEUMAN, W. L.

2003 **Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches**, Boston: Pearson Education Inc.

NİRÜN, NİHAT

1994 **Aile ve Kültür**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

ÖZCAN, YUSUF ZİYA

1998 “İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar”, **Türkiye’de İçgöç**, A. İçduygu, İ. Sirkeci ve İ. Aydıngün (der.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ss. 78-90.

ÖZÖNDER, M. CİHAT

1984 “Kültür Bütünleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, ss. 132-152.

POLOMA, M. MARGARET

1993 **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, H. Erbaş(çev.), Ankara: Gündoğan Yayınları.

RAPOR

2001 “**Sandıklı’lılar**” Yardımlaşma, Dayanışma, Araştırma, Tanıtma ve Kalkındırma Vakfı Faaliyet Raporu.

SANDIKLI BELGESELİ

2002 “**Yörelerimiz, Türkülerimiz**”, A. İçli (Sun.), Ankara: TRT 2-GAP Yayını.

TEKELİ, İLHAN ve L. ERDER

1978 **İçgöçler**, Ankara: H.Ü. Yayınları.

UYGUR, NERMİ

1984 **Kültür Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÜNALAN, TURGAY

1998 “Türkiye’de İçgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de İçgöç**, A. İçduygu, İ. Sirkeci ve İ. Aydıngün (der.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ss. 91-10.

*Kültürel Etkileşim Sürecinde Değişen Gündelik Yaşam: Ankara'daki
"Sandıklılılar"*

WARREN, C. A. B.

2002 "Qualitative Interviewing", **Handbook of Interview: Research, Context & Method**, J.F. Gubrium and J.A. Holstein (eds.), California: Sage Publications, pp. 83-101.

WILLIAMS, R.

1995 **The Sociology of Culture**, Chicago: The University of Chicago Press.

WOLFF, H. K.

1990 "Fenomenoloji ve Sosyoloji", **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, H. Rızatepe (çev.), T. Bottomore ve R. Nisbet (der.), Ankara: Verso Yayıncılık, ss. 509-571.

WOODS, P.

1995 **Successful Writing for Qualitative Researchers**, London: Routledge.

YILDIM, A ve H. ŞİMŞEK

2000 **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILMAZ, NİYAZİ

2001 **Afyonkarahisar Sandıklı'da Kültür ve Sanat**, Ankara: ?.

YÖNETMELİK

1996 **"Sandıklılılar" Yardımlaşma, Dayanışma, Araştırma Tanıtma ve Kalkındırma Vakfı Resmi Senedi**. Ankara: ?.

SOSYO-EKONOMİK STATÜ VE SUÇ: MALATYA'DA SUÇ VE SUÇLULUK

Abdullah KORKMAZ*

ÖZ

Suç ve suçlulukla ilgili araştırmalar, suç eylemi ile düşük sosyo-ekonomik statü arasında ilişki olduğu varsayımı ile yapılır. Özellikle kentleşme sürecinin suçluluğu artırdığı, kent ortamının bir taraftan suç işlemek için daha çok fırsat sunması, diğer taraftan kent sosyal yapısında artan ihtiyaçları karşılamakta fırsat eşitsizliklerine sebep olması düşük sosyo-ekonomik statü ve suç arasında doğrusal ilişki kurulmasına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sapma, Suç, Suç Ekolojisi, Statü.

SOCIO-ECONOMIC STATUS AND CRIME: CRIME AND DELINQUENCY IN MALATYA

ABSTRACT

The researaches about crime and delinquency are carried out for the assumption that there is relationship between crime action and low socio-economic status. That the process of urbanisation has increased delinquency and on hand the urban environment offers much more opportunities to commit crime, on the other hand causing unequal opportunities in meeting the increasing needs in social urban structure lead to create direct relation between low socio-economic status and crime.

Key Words: Deviant, Crime, Statue, Crime Ecology.

---

* Doç.Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edb. Fak. Sosyoloji Bölümü

GİRİŞ

Sosyolojik çalışmalar, sosyal problemlerin kaynağı olan sosyal çatışmaların başladığı dönemde önem kazanmaktadır. Çağımızın sosyal problemleri, sosyolojik değerlendirmelerin önemini ve gerekliliğini gün geçtikçe daha fazla hissettirmektedir. Her sosyal problem, ortaya çıktığı dönemin sosyal yapısı ve sosyal ortamının özelliklerini yansıtmaktadır.

Kentleşme süreci, sürekli artan bir değişme ve yeniden yapılanma süreci olması itibariyle bir takım sosyal problemlerin de sebebi olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının artan etkinliği, rol tanımlamalarının değişmesine sebep olurken, yeniden tanımlanan rol algılayışı fertlerle gruplar arasında, ailede, eğlence anlayışında, iletişimde, barınma ve giyinme anlayışlarında farklılıklara sebep olmaktadır. Bu olgu, bir taraftan sunulan yeni rol davranışını içselleştirme veya içselleştirememenin yarattığı sorunlar, diğer taraftan yeni rol anlayışını gerçekleştirmenin ekonomik boyutu, fırsat eşitliği yada eşitsizliğinin ortaya çıkaracağı sorunlar olarak ifade edilebilir. Bu sorunlar, etkileşim süreci ile birleşerek yasa ihlali yada, yeni yapılanma sürecinde fertlerin ihtiyaçlarını karşılayamayan normlardan sistematik kaçınmayı neticelendirebilmektedir.

Güntümüz toplumlarının kent yapılarında yaşanan en büyük sorunlarının başında suç ve suçluluk gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde, kentleşmeye paralel artan suç ve suçluluk sosyolojinin önemli araştırma konularından birisi olmuştur. Biz Malatya kent merkezinde emniyete intikal eden suç olaylarını ve suçluları dikkate alarak yapmış olduğumuz araştırmada, sosyal problem olarak suçu inceleyen araştırmaları ve yaklaşım tarzlarını özellikle kent suçluluğu çerçevesinde dikkate alarak incelemeye çalıştık. Bu incelemeyi yaparken pek çok sosyolog tarafından yapılmış izahların, Türk toplumunun sosyal yapısına ve kent dokusuna uyup uymadığını da dikkate alarak değerlendirme yapma yoluna gittik.

Çalışmamızda, verilerin toplanması hususunda büyük emekleri geçen Malatya Emniyeti, Önleyici Hizmetler Şube Müdürlüğüne teşekkürü bir borç biliriz.

Suç ve Suçlulukla İlgili Yaklaşımlar

Sosyal düzen, belirli bir toplumun etkin işlemlerini temin eden sosyal kurallar ve normlar vasıtasıyla korunur. Bu normları sürdürmeyi ve korumayı amaçlayan, fiziki güç kullanımından psikolojik baskıya uzanan çeşitli sosyal kontrol vasıtaları vardır. Herhangi bir sosyal kontrol sisteminin arka planın-

da kabul edilebilir davranışlar düzenini ilgilendiren bir varsayımlar takımı vardır (Berger, 1972: 277). Kabul edilebilir davranışların özelliği ve alanı toplumdaki topluma değişir. Sosyolojik teoride, sosyal yapı ve sosyal sistemin işleyiş prensiplerini dikkate alarak suç ve suçluluğu izah eden yaklaşımlardan **yapısal-fonksiyonel** yaklaşım perspektifinde olguyu tahlil eden **farklılaşan fırsatlar** yaklaşımı ve **sosyal süreç** teorileri sosyo-ekonomik statü ile suç ilişkisinin kent alanlarındaki önemini ve oluşumunu izah etmek için dikkate alınmalıdır.

Batı sosyoloji düşüncesine göre izah edilmiş olan yapısal-fonksiyonel bakış açılarını doğru anlamak için, suç ve suçluluk izahlarına temel teşkil eden günümüz Batı toplumlarının dününe, özellikle sanayileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan kent yapılarına dikkat etmek gerekir.

Durkheim'in İntihar adlı çalışmasından günümüze değişimin toplumlar üzerinde, özellikle kentli toplumlar üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Sanayileşme ve kentleşme arasındaki organik bağ, Batı toplumlarının sanayileşme sürecinde hızlı bir şehirleşme olgusu ile yüz yüze gelmesine sebep olmuştur. Hızlı şehirleşme, sosyal yapıda fertlerin mekik gibi işlendiği dönemlerdir. Yeni durumlar için yeni roller icat edilmelidir. Başarının yeni standartlarını benimsemek, mahrumiyetlere ve mükâfata cevap vermek için gereklidir (Wilson-Shultz, 1978: 57). Yaşanan süreç, yüksek hareketliliğe yol açmış ve beraberinde pek çok sosyal problemi toplumun gündemine taşımıştır. "Kent'in kalbindeki varlıkları düzen için çok yönlü tehdit oluşturan, fakirliği suçluluğun sebebi sayılan yoksulların tehlike arz ettikleri inancı yaygındı. "Tehlikeli sınıflar" olarak nitelendirilen alt sınıflar, yoğun sapmayı temsil etmektedirler. "Yoğun sapma" fikri, bu tehlikeliliğin algılanmasının bazı ipuçlarını verir.

Birincisi, sağlıklı ve kalabalık yaşam şartlarından dolayı kamu sağlığına ve daha düzenli yaşamaya öncülük edenlere yönelik sürekli tehdit vardı. İkinci olarak; sosyalizm, faşizm vb. tehlikeli fikirleri benimsemeleri ve bu grupların sürekli hareketlilikleriyle bu gibi tehlikeli fikirleri çalışan sınıflara yaymaları kamu düzenine tehdit oluşturmaktaydı. Üçüncü olarak; fakirlikleri ile tanımlanan bu sınıfların farklılığı ve çeşitliliği, temel Victorian değerler olarak tanımlanan kendi kendini disipline etme, tutumluluk, ağırbaşlılık ve ciddiyet prensiplerine dayanmayan hayat tarzlarından dolayı, toplumun moral düzenine yönelik tehdit arz ediyorlardı. Dördüncü olarak; işlenmiş oldukları suçlar dolayısıyla yasal takibata uğramış olmaları, yapmış oldukları marjinal işler ve bu tür işlerin çalışma düzeni, yasal düzene karşı tehdit oluşturmuyordu" (Graham and Clarke, 1936: 145). Batı sosyoloji düşüncesi açısından, 19. yüzyılda "tehlikeli sınıflar" la izah edilen sosyal problem, modern

kentin dinamikleriyle sosyal ve siyasal düzen problemi haline dönüşmüştür. Böyle bir sosyal zemine dayanan izahları Beckher'in "dışarıdakiler" inde, Cloward ve Ohlin'in "alt kültür" yaklaşımında, Merton'un "anomi" izahında ve Şikago Okulu mensuplarında görmekteyiz. Merton, sosyal yapının suç işlemek ve suça angaje olmak için toplumun bazı kesimlerine baskı yaptığı kanaatini taşımaktadır. (Griffin and Griffin: 130) Anomi teorinin ilk izahını 1958'de yayınlayan Merton, Durkheim'in anomi anlayışından esinlendiği izahında anomiyi suç ve suçluluğun sebebi olarak değerlendirir. Fert, kültürel yapının neticelendirdiği ve sosyalizasyon sürecinde içselleştirdiği hedeflere ulaşmak için kullanması gereken, sosyal yapının sunduğu vasıtalara ulaşmada engellendiği ya da sunulan vasıtaların hedeflerine ulaşmasında yetersiz kaldığını düşündüğü zaman suça yönelir (Hogan, 1991: 167).

Meşru ve gayri meşru vasıtalar arasındaki çizgi pek çok yazar tarafından belirtilmiştir ve toplumun alt birimleri arasında bu ayrımın aynı şekilde algılanmayacağı hususu ortaya konulmuştur. Bakış açısındaki bu farklılık, kendilerini suçlu olarak görmeyenlerin eylemleri, otoritelerin değerlendirmeleriyle sonuçlanabilir (Wilkins, 1964: 51).

Yapısalcı yaklaşım çerçevesinde sosyo-ekonomik statü ve suç izahında dikkate alınması gereken bir diğer izah tarzı Cloward ve Ohlin tarafından geliştirilmiş olan fırsat yapısı teorisi veya suç alt kültürü yaklaşımıdır. Cloward ve Ohlin'e göre insanlar istedikleri statülere ve finansal kaynakları elde etmek için meşru vasıtalarının yokluğundan dolayı suça yönelir.

Cloward ve Ohlin, suç alt kültürü izahlarını önemli ölçüde Merton'a borçludurlar. Cloward ve Ohlin farklılaşan fırsatlar kavramlarıyla, bazı tahlillerinde ekolojik kültürel etkileşim (yayılma) okulunun ve Merton'un anomi yaklaşımını uzlaştırmaya çalışmışlardır. "Fertlerin, birisi meşru diğeri gayri meşru iki fırsatı vardır. Fertlerin meşru vasıtalarla hedefleri başarma imkânının sınırlandırılması, değişik gayri meşru vasıtaların varlığına göre neticelenen suç fırsatları yaratır" (Cloward and Ohlin, 1960: 152).

Fırsat yapısı kavramı, bir mahalde mevcut olan vasıtaların envanterinden daha fazlasına işaret eder. Kavram, bir mahaldeki güvenlik ve eğitim imkânlarını kapsamaz, fakat çevrenin ayırt edici sosyal ve kültürel unsurlarını izah eder. Kişi meşru yollardan amaçlarına ulaşma fırsatlarını elde ederse, gayri meşru bir yola yönelmeyecektir. Cohen'e göre fert faydacı olmayan eylemlerden kaçınacaktır. Fert açısından bu bilgi, kitaplarda olmaz, hâlihazırda o işi yapanlar tarafından aktarılmalıdır, bu genç ve yaşlı arasında işbirliğini gerektirir. Belli bir zaman diliminde akılcı suç eylemlerindeki başarılı işbirliği aynı zamanda polis ve diğer sosyal kontrol birimlerinden nispeten kurtuluş olarak nitelenir.

Bu şartlarda, istekli gençler için suç işleyiş modelleri sunulduğundan, gençleri yetişkin suç toplumuna taşıyabilecek yollar vardır. Orada gayri meşru ve meşru sektörler arasında bütünleşmiş ilişkiler mevcuttur (Taylor, 1973: 174). Bu gibi suç bölgelerinde geçlerin şiddet eylemleri, dikkatleri üstlerine çekeceğinden yaşlılar tarafından istenmez.

Şikago okulu teorisyenleri, hızlı gelişen bir şehrin algılanışının çevresel izahını sunarak, suç ve sapmayı belirli bir çevrenin hususileşmiş hayat tarzı ile irtibatlandırdılar. Çevreciler, fiziki bozulma ve ahlâki bozulma, nüfus yoğunluğu ve suçluluk, çete hayatı ve köhne evler arasında ilişki olduğunu göstermeye çalışmışlardır. R.Park, C.Shaw ve H.McKay'ın çalışmalarında nüfus yoğunluğu veya harabe binalardan ne anlaşılması gerektiği tam olarak izah edilmemiştir ama Şikago okulu teorisyenleri bu gibi şartların dinamik bir analizini yapmışlardır. Bir grubun belirli bir bölgede oturmak için diğerlerinden daha fazla çaba sarf etme sebeplerini izah etmeye çalışmışlardır. Sosyal hareketlilik ve göç oranları, bu gibi değişimleri etkileyen teknolojik yenilikler, iş bölümündeki değişimler, ekolojistlerce bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir. Bağımlı değişkenler, suçu oluşturan "patolojik" faktörlerdir. Ara değişken kişisel ilişkilerin yapısındaki değişimdir (Taylor, 1973: 123).

Ekolojik Okul "sosyal çözülme" kavramını yüksek oranlı suçluluğu yaratan bölgeler için kullanmışlardır. Ekolojistler, alan için mücadeleyle yaratılmış geçiş bölgelerini karakterize eden toplumsal bozulmanın gözlemlendiği alanlar çözülmenin yaşandığı yerlerdir. Böyle bir toplumda istikrarlı yaşam standartları olmaz. En küçük olumsuzlukta normatif yapı suçlanır. Kalabalık evler insanları sokaklara ve çetelere yöneltir. Geçiş bölgesini sosyal çözülme kavramıyla sınırlamak gerekmemektedir. Bu durum aynı zamanda herhangi bir sosyal değişimin neticesi olabilir (Taylor, 1973, s.127).

"Her şey bir çalkantı içindedir- her şeyin değişime maruz kaldığı görülür.... Alışkanlıklar yalnızca nispeten istikrarlı bir çevre içinde şekillenebilir.....sosyal hayatın olağanlığındaki herhangi bir ölçülebilir değişikliği meydana getiren herhangi bir değişim formu alışkanlıkları bozmaya meyilidir ve mevcut sosyal organizasyonun alışkanlıklarının bozulması organizasyonun kendisini yok eder. Sosyal hayatı ve sosyal rutini etkileyen her yeni vasitanın çözülmeye etkisi vardır. Her yeni keşif, yeni icat, her yeni fikir sosyal hayatı ve olağanı dağıtır" (Taylor, 1973: 130). Kiralık ev hayatının psikolojik şartları, özellikle hareketlilik, aile hayatının sosyolojik olarak önemli bir olgusu olan duygusal bağımlılığı, ailenin önemli ritüelleriyle birlikte ev hayatı hakkındaki tutumları imkânsızlaştırır. "Sosyal çözülme" ile karakterize olan bir çevreye kendine özgü bir tepki olarak suç ve suçluluğun

meydana gelişi kenar mahallerde bir suç geleneğinin varlığını gerektirir. Fert, geleneksel bağlardan bağımsızdır, toplumsal baskılarla sınırlanmaz ve bu yüzden var olan sapma uyumlara intibak etmekte özgürdür (Taylor, 1973: 128) Çevreci yaklaşım, bu gibi geleneklerin kaynağını izah etmez, bu durum alışlagelmiş hayat tarzının çözülme ve değişme sürecinde rol beklentilerinin işlevsizliği ve engellenmesiyle meydana gelir.

Kültürel etkileşim teorilerine göre, sapma eylem “kişiliğin” ya da “karakter yapısı”nın ürünüdür. Yani, kişilik değişkenleri amaca bağlılık, cinsiyet rol algılayışı, ihtiyaç eğilimi, değişik gelişme dönemlerindeki sevk ediciler ve bilinçsiz manalar sistemleri kişilik gücü olarak farklı özellikler içerebilir (Cohen, 1966: 93). Kültürel etkileşim teorileri bu hususlardaki değişkenliği reddetmezken, sapma davranışla bunları irtibatlandırmaz. Daha ziyade tutumları ve belirli bilgileri -sapma teşkil eden eylemlerin öğrenilmesi- sapma davranışın motivasyonu (sevk edicisi) olarak görme eğilimindedir. Kısaca, sapmayı anlamak için izah edilmesi gereken değişkenler, diğer şahsiyet bileşenlerinden çok ya da az bağımsız kişilik alt sistemini oluşturur.

Kültürel etkileşim teorileri, kişiliğin diğer unsurları ve sapmanın belirli şekillerini dikkate alan tutumlar ve bilgi arasındaki bağın önemini azaltırken, aktörün kültürel çevresindeki tutumların ve bilginin önemini kuvvetle vurgular. Sapma davranış, hususi durumlardaki sapma davranış şekillerini tavsiye etme yada onaylamayı mümkün kılan tutumlar, inançlar ve bilgi alt sistemi vasıtasıyla belirlenir. Bu bilgi, tutumlar ve inançlar, aktörün kültür çevresindeki herhangi bir diğer unsur gibi kişiliğine dahil olur ve egemen olur.

Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Yukarıda ana hatlarıyla izah edilen yaklaşımlar, suçluluğu genellikle aşağı sınıf olgusu olarak tanımlamaktadırlar. Bu gibi araştırmalar, resmi suç kayıtları, mahkeme dosyalarını kullanarak neticeye varırlar. Bu temeller resmi suçluluğun incelenmesi için belirli sınırlar içinde yeterlidir, fakat genel nüfus içindeki suçlu davranış indeksi için güvenilmezdir. Genel nüfus içindeki suçlu davranış boyutunun tahmini, resmi kayıtlara inanmaya yol açmaktan ziyade farklı sosyoekonomik tabakalarda daha ihtiyatlı dağılabileceğini göstermektedir.

Sosyo-ekonomik statü ve suç arasındaki ilişki, teorik izahlar ve yapılmış olan pek çok araştırmadan hareketle sorgulandığında; *sosyal hareketlilik, gelir seviyesi, kent değerlerini benimseme seviyesi-kentlileşme, suçlu çevre ile irtibat, eğitim seviyesi* bağımsız değişken olarak alınmalıdır.

Araştırma, Malatya kent merkezinde yaz aylarında gerçekleşen suç eylemlerinin faili olarak emniyet kayıtlarına geçen 853 suçludan elde edilen verilere dayanmaktadır. Örneklem grubunun %49 oranında orta öğrenimli kişiler ve %33 oranında ilk okul mezunu fertlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Gelir değişkeni açısından incelendiğinde, yoksul olanların %25 oranında olduğu, %71'in orta ve %4'ünün üst gelir grubunda olduğu tespit edilmiştir.

TABLO 1: Öğrenim Durumu İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

		İşlenen Suçun Türü					Total	
		Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs		Diğer Suçlar
Kendi Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil	23 48,9% 6,1%		3 6,4% 6,1%	12 25,5% 12,8%		9 19,1% 2,9%	47 **** 5,5%
	Okur-yazar okul bitirmemiş	13 39,4% 3,5%	2 6,1% 9,1%	1 3,0% 2,0%	7 21,2% 7,4%		10 30,3% 3,2%	33 **** 3,9%
	İlkokul	121 42,3% 32,2%	7 2,4% 31,8%	18 6,3% 36,7%	34 11,9% 36,2%	1 ,3% 50,0%	105 36,7% 34,0%	286 **** 34%
	Orta ve dengi okul	94 44,1% 25,0%	4 1,9% 18,2%	16 7,5% 32,7%	21 9,9% 22,3%		78 36,6% 25,2%	213 **** 25%
	Lise ve dengi okul	97 48,5% 25,8%	9 4,5% 40,9%	9 4,5% 18,4%	12 6,0% 12,8%		73 36,5% 23,6%	200 **** 23%
	Yüksekokul/ Fakülte	28 38,4% 7,4%		2 2,7% 4,1%	8 11,0% 8,5%	1 1,4% 50,0%	34 46,6% 11,0%	73 **** 8,6%
	Total	376 44,1% 100,0%	22 2,6% 100%	49 5,8% 100,0%	94 11,0% 100,0%	2 ,2% 100,0%	309 36,3% 100%	852 **** ****

Statü düşüklüğü ve suç arasındaki ilişki, eğitim seviyesi ve suç arasında, bilhassa toplumun üzerinde mutabakat sağladığı değerlere karşı tepkisel davranışları yansıtan suç türleri arasında ters yönlü ilişkiyi gerektirir. Yani eğitim seviyesi düştükçe bu tür suç oranının artması beklenir.

Suçluların eğitim seviyesi düşük olanları şahsa karşı suçlar ve mala karşı suçları daha çok işlerken, mutabakat sağlanmış değerlerin ihlali ile irtibatlı olan suçları daha düşük oranda işlemektedirler. Bu durum sosyolojik düşüncede hakim olan alt sınıfların hakim değerlere karşı tepkici davranış içerisinde olacağı kanaati ile uyusmamaktadır. Batı toplumlarından farklı olarak Türk toplumunda, sınıf temelinde değer farklılaşması olmadığından, Amerikan ve Avrupa toplumlarının aksine Türk toplumunda alt gelir grupları kültürel değerlere daha bağlı ve daha muhafazakardır.

TABLO 2: Şehirde Oturulan Süre İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

	Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	İşlenen Suçun Türü					Diğer Suçlar	Total
		Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs			
Şehirde Oturduğu süre	14 38,9%		2 5,6%	3 8,3%		17 47,2%	36 100%	
1-5 yıldır şehirde yaşıyor	3,7%		4,2%	3,3%		5,5%	4,3%	
6-10 yıldır şehirde yaşıyor	12 35,3%	1 2,9%	1 2,9%	5 14,7%		15 44,1%	34 100%	
11-15 yıldır şehirde yaşıyor	3,2%	4,5%	2,1%	5,5%		4,9%	4,0%	
Şehir doğumlu	18 37,5%	1 2,1%	3 6,3%	10 20,8%		16 33,3%	48 100%	
	4,8%	4,5%	6,3%	11,0%		5,2%	5,7%	
	69 40,1%	4 2,3%	8 4,7%	31 18,0%		60 34,9%	172 100%	
	18,4%	18,2%	16,7%	34,1%		19,5%	20,3%	
	262 47,1%	16 2,9%	34 6,1%	42 7,6%	2 4%	200 36,0%	556 100%	
	69,9%	72,7%	70,8%	46,2%	100,0%	64,9%	65,7%	
Total	375 44,3%	22 2,6%	48 5,7%	91 10,8%	2 2%	308 36,4%	846 100%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100%	100%	

Kentleşme, kent değerler sistemini içselleştirme ve kent ortamına uyum sağlayabilme açısından önemlidir. Kent ortamının bir taraftan fertlere suç işlemek için daha çok fırsat sunması, diğer taraftan yarattığı hoşnutsuzluk ve artan ihtiyaçların karşılanabilmesi için kent kurumlarının farkında olma, bireyin ihtiyaçları karşılayabilmesi için önemlidir. Bütün bu sebeplerden dolayı kentte kalış süresi kent tutum ve değerlerini benimseme ve suçluluğun ortaya çıkmasında, yapısal yaklaşımın ileri sürdüğü hedef vasıta çatışması açısından önemlidir. Hedeflere ulaşmak için kullanılacak vasıtalarından faydalanma, her şeyden önce hedef ve vasıtaların farkına varma ve doğru tanım-

lama ile mümkündür. Vasıtaları doğru tanımlama ile kentleşme arasındaki doğrusal ilişki, kentte kalış süresi ve suçluluk arasında ters orantı olmasını gerektirir.

Araştırma verilerine göre kentte kalış süresi arttıkça hemen bütün suçlarda artış görülmektedir. Suçlulukta en düşük oran %4 ile bir ile beş yıl kentte yaşayanlardır. En yüksek oran ise % 65,7 ile kent doğumlu olanlardır. Bu durum kentleşme ile suçluluk arasında eş yönlü ilişki olmadığını göstermektedir.

Sosyo-ekonomik statü ve suç arasındaki ilişkiyi sorgularken ele alınması gereken bir diğer değişken sosyal hareketliliklerdir. Ekolojik yaklaşım, düşük statü gruplarının özelliklerini belirtirken kente yönelik hareketliliği hem sosyal problem olarak hem de problemin çözümünde vasıta olarak kabul eder. Aşağıda yer alan tablo incelendiğinde, kente yönelik hareketlilik ile suç işleme arasındaki ilişki yüksek oranlara ulaşmamaktadır. Kent doğumlu olanlar %53 oranı ile herhangi bir şekilde hareketlilik yaşamamış olanlardır. İkinci sırada %21 ile Malatya'nın ilçelerinde doğup kente göçmüş olanlar gelmektedir. Burada dikkate değer diğer bir husus, her iki grupta da şahsa yönelik suçların oranının yüksek olmasıdır. Bu husus kentleşme sürecinin, fertlerin kişilikleri üzerindeki olumsuz etkisinin ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Küçük yerleşim birimlerinde insanlar arkadaşlık temelleri üzerinde birbirlerine bağlanır ve birbirleriyle şahsi ilişkiler kurarlar. Kentlerdeki insan topluluklarında, geniş tanışıklık imkansız olur. Yabancılar olarak nasıl biri diğeri ile ilişki kuracağını bilemez. Çünkü, sürekli gelişen ve hızla değişen sosyal bünyeler içinde insan, şahsiyetini arama çabasıyla çırpınıp durmaktadır. Bu durum kent yapısı içinde gerginlikleri ve düşmanlıkları artırmakta ve şahsa yönelik suçların yüksek oranlarda işlenmesine sebep olmaktadır.

TABLO 3: Doğum Yeri İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

		İşlenen Suçun Türü					Diğer Suçlar	Total
		Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs		
Doğumyeri	Malatya Merkez	212	14	31	31	2	164	454
		46,7%	3,1%	6,8%	6,8%	,4%	36,1%	****
		56,2%	63,6%	63,3%	33,0%	100,0%	53,2%	53%
	Malatya İlçe	77	4	7	29		65	182
		42,3%	2,2%	3,8%	15,9%		35,7%	****
		20,4%	18,2%	14,3%	30,9%		21,1%	21%
	Malatya Köy	11		3	6		17	37
		29,7%		8,1%	16,2%		45,9%	****
		2,9%		6,1%	6,4%		5,5%	4,3%
	Diğer İl Merkez	30	2	5	20		32	89
		33,7%	2,2%	5,6%	22,5%		36,0%	****
		8,0%	9,1%	10,2%	21,3%		10,4%	10%
	Diğer İl İlçe	31	1	1	3		12	48
		64,6%	2,1%	2,1%	6,3%		25,0%	****
		8,2%	4,5%	2,0%	3,2%		3,9%	5,6%
	Diğer İl Köy	16	1	2	5		18	42
		38,1%	2,4%	4,8%	11,9%		42,9%	****
		4,2%	4,5%	4,1%	5,3%		5,8%	4,9%
Total		377	22	49	94	2	308	852
		44,2%	2,6%	5,8%	11,0%	,2%	36,2%	****
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	****

Araştırmada, Malatya kent merkezini imar durumu, ikamet edenlerin gelir durumu ve gelişme seviyesi açısından üç bölgeye ayırarak incelenmiştir. Birinci bölge tarih itibarı ile kent merkezini oluşturan alanları içermektedir. İkinci bölge, imarlı ve genelde orta tabakaya mensup olanların ikamet ettiği alandır. Üçüncü bölge ise imarsız ve yarı imarlı, alt gelir gruplarının ikamet ettiği yerleşim alanıdır.

TABLO 4: İkamet Edilen Bölge İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

		İşlenen Suçun Türü					Diğer Suçlar	Total
		Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs		
İkamet Ettiği Bölge	1.Bölge	78	3	8	9	1	44	143
		54,5%	2,1%	5,6%	6,3%	,7%	30,8%	100%
		22,4%	15,0%	18,6%	11,5%	50,0%	16,3%	18,8%
	2.Bölge	174	8	17	51		171	421
		41,3%	1,9%	4,0%	12,1%		40,6%	100%
		50,0%	40,0%	39,5%	65,4%		63,3%	55,3%
	3.Bölge	96	9	18	18	1	55	197
		48,7%	4,6%	9,1%	9,1%	,5%	27,9%	100%
		27,6%	45,0%	41,9%	23,1%	50,0%	20,4%	25,9%
Total	348	20	43	78	2	270	761	
	45,7%	2,6%	5,7%	10,2%	,3%	35,5%	100%	
	100%	100%	100%	100,0%	100,0%	100%	100%	

İkinci bölge, yani orta tabakaya mensup olanların ikamet alanlarında yaşayan suçluların oranı %55,3 ile en yüksek orandır. Beklenenin aksine alt gelir gruplarının ikamet ettiği bölgede oturanların toplam suç içindeki payı %18,8 ile en düşük orandır. Yapısal yaklaşımın ileri sürdüğü yüksek suçluluk bölgeleri izahının araştırma verileri ile doğrulanmadığı görülmektedir. Batı sosyolojisinin suç ve suçluluğun izahında kriter olarak kullandığı orta sınıf değerlerin temsilcilerinin toplumun en intibakçı kesimi olduğu zannı verilerle uyumsuzdur.

TABLO 5: Gelir Durumu İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

	İşlenen Suçun Türü						Total
	Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs	Diğer Suçlar	
Aylık Gelir Durumu	102	9	12	41	1	50	215
.../ 200.000.000 TL	47,4%	4,2%	5,6%	19,1%	,5%	23,3%	****
	27,4%	42,9%	24,5%	45,1%	50,0%	16,3%	26%
201.000.000-400.000.000 TL	133	8	21	20		131	313
	42,5%	2,6%	6,7%	6,4%		41,9%	****
	35,8%	38,1%	42,9%	22,0%		42,8%	37%
401.000.000-600.000.000 TL	79	4	8	16	1	58	164
	48,2%	2,4%	4,9%	9,8%	,6%	34,1%	****
	21,2%	19,0%	16,3%	17,6%	50,0%	18,3%	20%
601.000.000-800.000.000 TL	33		6	7		28	74
	44,6%		8,1%	9,5%		37,8%	****
	8,9%		12,2%	7,7%		9,2%	8,8%
801.000.000-1.000.000.000 TL	15		1	5		21	42
	35,7%		2,4%	11,9%		50,0%	****
	4,0%		2,0%	5,5%		6,9%	5,0%
1.001.000.000' den fazla	10		1	2		20	33
	30,3%		3,0%	6,1%		60,6%	****
	2,7%		2,0%	2,2%		6,5%	3,9%
Total	372	21	49	91	2	306	841
	44,2%	2,5%	5,8%	10,8%	,2%	36,4%	****
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100%	****

Yapısalcı teorilerin iddialarına göre, suç gelir seviyesi ve suçluluk arasında ters orantı olmalıdır. Yani gelir seviyesi düştükçe suçluluk artmalı, yükseldikçe düşmelidir. Araştırma verileri bu varsayımları doğrular durumdadır. Verilerin istisnası, en düşük gelir grubunda suçluluk oranının ikinci gelir dilimine nazaran düşük olmasıdır. Bu durum suç fırsatları açısından değerlendirilmelidir.

TABLO 6: Sosyal Tabaka İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

	İşlenen Suçun Türü						Total
	Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs	Diğer Suçlar	
Kendisini gördü: Ust tabaka sosyal tabaka	7	1	2	1		14	25
	28,0%	4,0%	8,0%	4,0%		56,0%	****
	1,9%	4,8%	4,1%	1,1%		4,6%	3,0%
Orta Tabaka	246	10	27	51		204	538
	45,7%	1,9%	5,0%	9,5%		37,9%	****
	65,8%	47,6%	55,1%	54,3%		56,4%	64%
Alt Tabaka	121	10	20	42	2	89	284
	42,6%	3,5%	7,0%	14,8%	,7%	31,3%	****
	32,4%	47,6%	40,8%	44,7%	100,0%	29,0%	34%
Total	374	21	49	94	2	307	847
	44,2%	2,5%	5,8%	11,1%	,2%	36,2%	****
	00,0%	00,0%	100%	00,0%	100,0%	100%	****

Sosyal tabaka suç ilişkisinde, kendisini orta tabakada görenlerin toplam suçluluk içinde %64 oranında temsil edilmesi, en azından Türk toplumunda suç ve yoksulluk ilişkisinin düşünce seviyesinde doğru olmadığını göstermektedir. Fertlerin suça yönelmesinde fırsat eşitsizliği veya hedef vasıta uyumsuzluğu ve vasıtalara ulaşmada engellenmenin yaratacağı gerginlik, suçluluk sebebi olarak değerlendirilecek olursa, fertlerin kendilerini hangi tabakada gördükleri önemli olmaktadır. Tabakalaşma ve suç ilişkisinde gelirin objektif kriter olarak değerlendirilmesi halinde ise, subjektif bir hüküm olan bireyin kendisini tanımlaması, gelir ve meslek kriterleri de dikkate alınarak yorumlanmalıdır. Meslek dağılımı bakımından işçi, memur, ticaret erbabı ve bunların emeklileri araştırma grubunda %62 oranında temsil edilmektedir. Suçlular arsında en yüksek meslek grubu ise %25,8 ile ticaret erbabıdır. Bu veriler gelir verileri ile uyumsuzdur. Araştırma verilerindeki bu çelişki, toplumun gelir seviyesine ilişkin verdiği cevaplarda çeşitli sebeplerle gelirini olduğundan düşük göstermesi sebep olmaktadır.

İrdelenmesi gereken son değişken suçlu çevre ile temasın suçluluğu artırdığı varsayımdır. Malatya kent merkezinde dikkate alınan altı aylık dö-

nemi kapsayan suç verilerine göre, suçluların % 86'sı ilk defa suç işlemektedir. Bu durum suçluluk ile suçlu çevreyle ilişki varsayımını doğrular mahiyette değildir.

TABLO 7: Sabıka Durumu İle İşlenen Suçun Türü Arasındaki İlişki

		İşlenen Suçun Türü					Total	
		Şahsa Karşı İşlenen Suçlar	Cinsel Suçlar	Genel Adaba Aykırı Suçlar	Mala Karşı İşlenen Suçlar	İntihara Teşebbüs		Diğer Suçlar
Sabıka Durumu	Sabıkası yok	327 44,7% 87,0%	18 2,5% 81,8%	39 5,3% 79,6%	64 8,7% 68,1%	2 .3% 100,0%	282 38,5% 91,3%	732 100% 85,9%
	2-3 kez	47 40,5% 12,5%	4 3,4% 18,2%	10 8,6% 20,4%	30 25,9% 31,9%		25 21,6% 8,1%	116 100% 13,6%
	6 ve daha fazla sabıkası var	2 50,0% .5%					2 50,0% .6%	4 100% .5%
Total		376 44,1% 100,0%	22 2,6% 100,0%	49 5,8% 100%	94 11,0% 100,0%	2 .2% 100,0%	309 36,3% 100%	852 100% 100%

SONUÇ

Fertler, yaratılan sosyal üretime sağladıkları katkının karşılığı olarak, sosyal mükâfat elde ederler. Mükâfatların farklılaşan tahsisi, nüfusun hiyerarşik olarak sıralanmasına yol açar. Mükâfatların farklılaşmasının temelinde, fertlerin işgal ettiği statü yapısının sosyal düzen içinde hiyerarşik yapı özelliği arz etmesi yatmaktadır. Sosyal yapıda statülerin hiyerarşisi, statüler vasıtası ile kazanılan mükâfatların da farklılaşmasına sebep olurken, toplumda düşük, orta ve alt statüler meydana gelmektedir. Aşağı statüleri işgal edenler, kazandıkları mükâfatlar açısından toplumun en yoksul kesimini oluşturmaktadırlar. Bu kesim, sosyal hasılaya katkıları en düşük olanlar ve hiç bir katkısı olmayanlardan oluşmaktadır. Sosyal yapının özgün olmasının sebebi, işleyiş prensiplerinden ziyade, her toplumun yapı unsurlarının oluşumuna ve işleyişine tesir eden faktörlerin, o topluma özgü olduğu gerçeğidir. Sosyal yapı unsurlarının içeriği ve işleyiş prensipleri, cemiyette ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntı çeken mağdurlar yaratabilmektedir.

Toplumdaki düzeni sağlayan sosyal kurumlar arasında işlevsel bütünleşmenin olmaması, suçluluğu davet etmektedir. Sosyal kurumlar arasındaki işlevsel çatışma halinde, birinin işlevselliği diğerinin işlevselsizliğine veya eksik işlevselliğine sebep oluyorsa, sosyal normların toplum üyelerine hangi durumlarda nasıl hareket edebileceğini gösterebilmesi ve sunulan davranış kalıbının bazı durumlarda suçluluğa sebep olması kaçınılmazdır.

Sosyo-ekonomik statü ve suç ilişkisinde, her statüden insanın karşılaşılabileceği bir suç türü olan "beyaz yaka" suçlarına ilişkin tespitlerin yeterli olmaması suç oranlarındaki siyah rakamları artırmaktadır. Mensup olduğu cemiyete karşı bağlılık duyan insanların, karşılaşılmış oldukları sosyal problemler karşısında ilgisiz kalması söz konusu olamayacağına göre, insanlar beyaz yaka suçlarının mağduru olsalar dahi, işlev çatışmasından kaynaklanan, işlevsizleşmenin yansıması olarak tavır koymaktan kaçınılmaktadır. Beyaz yaka suçlarının yanı sıra bütün siyah rakamlar için geçerli olan bu durum, statü farklılaşması ile suç ilişkisinin sağlıklı değerlendirilmesini engellemektedir.

Statü farklılaşması, sosyal gelişmenin sebebi ve neticesi olarak ortaya çıkmadığı zaman suçluluğa zemin hazırlamaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve kültürün kazandırdığı hedeflere ulaşmada, kurumsallaşmış vasıtaları kullanmada fırsat eşitliğinin sağlanamaması, fertleri kurusallaşmış vasıtalar dışında yeni vasıtalar aramaya sevk etmektedir. Belirtilen husus toplumdaki hemen her statü açısından geçerli olduğu için, statü farklılığının suçla ilişkisi sadece düşük statüler açısından söz konusu olmamalıdır. Araştırma verileri bu neticeye ulaşmamızı sağlamaktadır.

SUMMARY

Social differentiation depends on the rewards individuals acquire as a result of the contributions they assure for social production. Every social structure awards various statues differently which are different in terms of their peculiar operation characteristics and principles. Differentiation of statues as downward and upward due to social structure brings about the hierarchical differentiation of population. People who share downward statue constitute the part in which there are those who acquire less reward and are poor. It has frequently been asserted in various studies related to crime that there is a connection between one's act of crime and his socio-economic statue and that the process of urbanization increases crime.

Differentiation of statues which have not come into being as a consequence of social development creates an appropriate ground for crime;

inequalities and injustice on this ground cause people refuse legitimate social means; and the refusal of legitimate means and seeking other means leads individuals to the act of crime. This situation, as it can be seen in this study, is approximately cogent for all statues.

In addition to injustice statue differentiation, disorganization in institutional operation cause people head towards crime as well. A healthy community assemble in a social environment in which social institutions are in a harmonious unity. Crime comes out of operational conflicts and disharmony of institutions which exist in community.

KAYNAKÇA

BERGER, Peter L. ve Brigitte BERGER
1972 **Sociology**, NewYork, 1972.

CLOWARD, R.A. ve L. E. OHLIN
1960 **Delinquency And Opportunity:A Theory of Delinquent Gangs**,
Gleonce.

COHEN, Albert
1996 **Deviance and Control**, New Jersey.

GRIFFIN, Brenda S. ve Charles T. GRIFFIN
1978 **Juvenile Delinquency in Perspective**, NewYork.

HOGAN, Frank E.
1991 **Introductory To Criminology**, Illinois.

PEGGOTTY, Graham ve John CLARKE
1936 "Dangerous Places: Crime and the City", **The Problem of Crime**
(Ed. J.Muncie and E.Mc Laughlin), London.

TAYLOR, Laurie
1973 **Deviance And Society**, London.

WILKINS, T. Leslie
1964 **Social Deviance**, London.

WILSON, R.A. ve D.A. SHULTZ
1978 **Urban Sociology**, New Jersey.

TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNDE DEMOKRATİKLEŞME İKİLEMİ*

Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN**

ÖZ

Toplam Kalite Yönetimi (TKY), son yirmi yıldır hem dünyada hem de Türkiye’de giderek yaygınlaşan bir yönetim tarzıdır. TKY, içinde hem ürün kalitesini artırmaya yönelik teknik süreçlerden oluşan katı öğeleri, hem de çalışma ortamını demokratikleştirmeye, örgüt kültürünü geliştirmeye ve işçi kalitesini artırmaya yönelik çeşitli süreçlerden oluşan esnek öğeleri barındırmaktadır. Gerek katı, gerek esnek öğeler söz konusu olsun, yönetimin TKY uygulamalarında merkezi bir role sahip olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Esnek öğelerin de katı öğeler kadar başarıyla uygulanması için yönetim, TKY’ye çalışan katılımı sağlama ve çalışanların özgür ve yaratıcı bir şekilde çalışabilecekleri bir çalışma ortamı yaratma görevini üstlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, yönetim ve çalışanlar arasında olduğu varsayılan biz/onlar ayrımının TKY uygulamalarının gerektirdiği şekilde ortadan kalkıp kalmadığının, örgütte “korku” ve gerilimi ortadan kaldıracak ve çalışanların daha yaratıcı ve katılımcı bir şekilde çalışabilecekleri bir çalışma ortamı yaratılıp yaratılmadığının Eskişehir’de yapılan alan araştırmasının verileri üzerinden incelenmesi ve TKY’nin endüstri ilişkilerinin demokratikleşmesine ne derece katkıda bulunduğu ortaya konmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Toplam Kalite Yönetimi, Yeni Yönetim Teknikleri, Endüstriyel Demokrasi, Çalışma Sosyolojisi, Hiyerarşi, Katılım.*

---

* Bu çalışma, “Türkiye’de Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Endüstriyel Kuruluşlarda Çalışanlar Üzerine Etkileri: Eskişehir’de Sosyolojik Bir İnceleme” (Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN, 2005) adlı yüksek lisans tezinin bir kısmını içermektedir.

** Öğr. Gör., Anadolu Üniv. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

ABSTRACT

Total Quality Management (TQM) practices are widely being implemented in the developed and developing countries since 1980's. TQM has hard and soft elements, which include in turn, technique processes aimed at increasing the quality of the products, and various processes aimed at increasing the worker quality, improving organizational culture and democratizing the work environment. It is frequently emphasized that management has a central role in the implementation of both hard and soft elements of TQM. In order to implement soft elements as successful as the hard elements, management is committed to provide employee involvement and to create a work environment in which workers could work creatively. Drawing upon the data of the fieldwork conducted in Eskişehir, the aim of this study is to examine whether the so-called us/them distinction between the managers and workers is eliminated, whether a work environment is created in which workers could work with more involvement and more creatively through the abolishment of the "fear" and tension in the organization and to put forward to what extent TQM contributes to the democratizing of industrial relations.

Key Words: *Total Quality Management, New Management Techniques, Industrial Democracy, Sociology of Work, Hierarchy, Involvement.*

GİRİŞ

1980'lerden beri, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok ülkede devlet politikalarının ve sendikaların endüstriyel demokrasiye verdikleri önemde azalma gözlemlendiği söylenebilir (Poole, 2001; Gill ve Kriegler, 1999). Bu durumun temel nedenleri arasında, piyasaların ve üretimin küreselleşmesi, neo-liberal ekonomi politikalarının yükselişi, teknolojideki gelişmeler ve bunlara bağlı olarak yeni yönetim ideolojilerin ortaya çıkması sayılabilir. Çağdaş politik ve ekonomik konjonktürde işçilerin 'hakları' kavramına dayanan makro düzeyde endüstriyel demokrasi çerçevesi önemini yitirmiş ve yerini örgütlerin işçilere sağlayacağı demokratik çalışma koşullarına bağlı olan işyeri demokrasisi kavramına dayalı olan mikro düzeyde bir endüstriyel demokrasi çerçevesine bırakmış gibi görünmektedir. Ancak küresel düzeyde artan ekonomik rekabet, endüstriyel örgütleri işçilerin yönetime daha fazla katılması hedefinden uzaklaştırmaktadır. Toplam Kalite Yönetimi (TKY) ve bu yönetim altında kullanılan yetkilendirme, katılım, takım çalışması gibi teknikler, işçileri, yönetimin hakimiyetine yönelik herhangi bir tehdit oluşturmaksızın karar alma süreçlerine katmanın bir yolu olarak kullanılmakta ve bu anlamda da endüstriyel demokrasiye giden ana yol olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de endüstriyel

demokraside ulaşılan düzey, uygulanan yetkilendirme katılım programlarının içerikleri ve işçiler açısından sonuçları ile ilişkilidir.

TKY, ürünlerin, süreçlerin ve insanların kalitesini merkeze alan ve örgütteki tüm çalışanların katılımına dayanan bir yönetim anlayışıdır. TKY'nin bilgisayar temelli teknolojiler ve istatistiksel süreç kontrolü gibi kalite yönetimi ve istatistiksel araçları içeren bir dizi araç ve tekniği içeren bir katı yönü (Power ve diğ. 2001; Wilkinson ve diğ., 1999) ve örgütün müşteri yönelimliliğini artırma, çalışanların eğitimi, takım çalışması, yetkilendirme, çalışan katılımı ve kültürel değişim gibi alanlara daha fazla önem veren esnek bir yönünün olduğu çok sayıda yazar tarafından vurgulanmaktadır (Rahman ve Bullock, 2002; Dow ve diğ., 1999).

TKY üzerine yapılan tartışmalarda TKY'nin gerçekten de yetki dağıtımı, katılım ve bağlılık anlamına geldiğini savunanlar ile yönetim kontrolü, iş yoğunluğu ve artan gözetim üzerinde yoğunlaşan eleştiriler arasında bir kutuplaşma yaşandığı söylenebilir. Olumlayıcı yaklaşım tarafından TKY'nin hem yönetimin hem de çalışanların aynı amacı paylaşabileceklerini ve paylaşmaları gerektiğini vurgulayan, hiyerarşik ve bürokratik kontrol yapılarını ortadan kaldıran; bu anlamda istihdam ilişkilerini radikal bir şekilde değiştiren bir yönetim anlayışı olduğu ileri sürülmüştür (Oakland, 1989; Hill, 1991a; Hill, 1991b). Savunucuları, TKY uygulamalarının çalışanların çıkarına olduğunu, çalışma hayatının kalitesini artırdığını ve TKY kültürünün işyerinde çalışan bağlılığını artıracak olan heves ve heyecanı oluşturacağını ileri sürmüşlerdir (Biddis ve Wilkinson 2001). Endüstrinin topluma ait olduğunu ve asıl amacının insanı merkeze koyarak insanın yönetime katılmasını sağlayabilmek olduğunu belirten Ishikawa'ya göre TKY'nin yararları arasında "... daha neşeli bir çalışma ortamı yaratmak ... insanlığa saygı göstermek ... insan kaynaklarını desteklemek ve çalışanların mutluluğunu düşünmek" yer almaktadır (Ishikawa, 1997, s.96-98). Ishikawa (1997), TKY'nin kökleri olan Japon yönetim sisteminin bu yönleriyle Batılı ülkelere işyerinde otoritenin yatay olarak dağıtılması sayesinde işçilerin ya da işçi temsilcilerinin kendi işleriyle ilgili kararlar üzerinde yetki sahibi olması (Poole, 1986) ya da 'işçilere veya işçi temsilcilerine kendi işleriyle ilgili örgütsel karar alma sürecini etkileyebilme fırsatı veren yapılar ve kurumsal mekanizmalar' (Hammer 1998:143) olarak tanımlanan 'endüstriyel demokrasi' olarak adlandırıldığını belirtmektedir.

Diğer taraftan eleştirel yaklaşım, ödenen bedeller üzerinde yoğunlaşmış ve TKY uygulamalarıyla birlikte artan iş yoğunluğu, sömürü ve kontrol üzerinde durmuştur (Webb, 1995; Steingard ve Fitzgibbons, 1993; Garrahan ve Steward, 1992; McArdle ve diğ.,1995). Eleştirel yaklaşım içindeki yazarlar,

TKY'nin takım çalışması ve çalışanları yetkilendirme sayesinde oluşturulan kozmetik bir dille, işin yoğunlaşmasını, işgücü üzerinde artan gözetimi ve yönetim kontrolünü saklayan bir pelerin görevi gördüğünü belirtmektedirler (Webb 1995, s.107). Bu iki yaklaşımın yarattığı kutuplaşmanın ortasında bulunan ilerlemeci yaklaşım ise daha orta yolcu bir bakış açısı geliştirmiş ve TKY stratejilerinin ne rasyonelliğinin ne de etkililiğinin önceden varsayılama-yacağı ileri sürmüştür (Knights ve McCabe, 1998; Fairhurst ve Wendt, 1993).

Bu çalışmanın amacı, TKY'nin çalışanların yükümlülüğünü, yetkilendirilmelerini ve katılımlarını sağlama aracılığıyla örgütlerdeki hiyerarşiyi azaltıp daha demokratik çalışma koşulları sağladığına ilişkin varsayımın, yürütülen alan araştırmasının verileri üzerinden sınanmasıdır. Başka bir deyişle çalışma, Toplam Kalite Yönetiminin katı yönlerinin başarıyla sağlandığı bir firmada, işçilerin yetkilendirilerek karar alma sürecine katılımları ve hiyerarşik basamakların azaltılması süreçlerinin ne derece gerçekleştirilebildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma, 2005 yılı Şubat ayı içerisinde Eskişehir'de, 1990'ların başından beri kalite uygulamaları yürüten ve motor endüstrisinde faaliyet gösteren bir firmada anket tekniğiyle gerçekleştirilmiş ve anketler işçilerle yüz yüze ve tezgahlarının başında uygulanmıştır. Araştırmanın evreni, firmada çalışan toplam 482 mavi yakalı işçiden oluşmaktadır. Firmada 482'si mavi yakalı, 227'si beyaz yakalı olmak üzere toplam 709 kişi çalışmaktadır. Kadın çalışanların sayısı 41'dir ve hepsi beyaz yakalı olarak çalışmaktadırlar. Firmada kıdem ortalaması 8 yıldır; ancak son yıllarda 270 yeni çalışanın istihdam edilmesi nedeniyle kıdem ortalaması düşmüştür. Ayrıca firmadaki çalışanların %7'si özürlü veya eski hükümlülerden oluşmaktadır. 709 çalışan içinde 2 kişi doktora, 40 kişi yüksek lisans, 134 kişi lisans ve 98 kişi ön lisans mezunudur. Teknik lise mezunu olanların sayısı 362; lise mezunu olanların sayısı 31 ve ilkökul mezunu olanların sayısı da 42'dir. Bunların dışında firmada bahçe ve temizlik işlerinde, taşıma hizmetlerinde (servis) ve yemekhanede toplam 50 taşeron işçi çalışmaktadır.

Firmada mavi yakalı çalışanlar üretim-imalat, fabrikasyon ve kalite kontrol bölümlerinde çalışmaktadırlar. Üretim-imalat bölümünde 225; fabrikasyon bölümünde 97 ve kalite kontrol bölümünde de 59 mavi yakalı çalışmaktadır. Örnekleme, fabrikadaki üç bölümden tabakalı tesadüfi örnekleme tekniğiyle seçilmiştir. Örnekleme işçileri iki vardiyaya eşit olarak bölünmüştür. Ayrıca çeşitli kademelerdeki yöneticilerden altı kişiyle de mülakat yapılmıştır.

Araştırma Yapılan Firmaya İlişkin Genel Bilgi

Eskişehir’de endüstri, geleneksel un ve taşa-toprağa dayalı endüstrinin yanında metal, motor, ve beyaz eşya alanında gelişmiştir. Organize Sanayi Bölgesi 32 milyon metrekarelik alanı ile Türkiye’deki en büyük sanayi alanlarından biri durumundadır. Araştırma, 1985 yılında bir yerli-yabancı ortak girişimi olarak kurulmuş olan ve motor endüstrisinde faaliyet gösteren bir firmada yürütülmüştür. 506.000 metrekarelik bir alana sahip olan firmanın 50,000 metrekarelik alanı kapalı alanlardan oluşmaktadır. Firmanın alanı içinde ayrıca yüzme havuzu, sauna, bilardo salonu, spor salonu, futbol sahası gibi bölümlere sahip olan sosyal tesisler bulunmaktadır. 2004 yılı toplam satışları 75 milyon A.B.D. doları olan ve bunun 70 milyon doları ihracat olan, başka bir deyişle 2004 yılı üretiminin %93’ünü ihraç eden firma, faaliyet gösterdiği alanda lider bir kuruluşur ve formal sektörde çalışmanın bütün avantajlarını çalışanlarına sunmaktadır.

Araştırma, formal sektörün son derece iyi bir örneğini oluşturan bir firmada gerçekleştirilmiştir. Ücret düzeyi hem kent hem de yurt çapındaki ortalamanın üzerindedir; hafta içi ve hafta sonu fazla mesai ücretleri tam ve zamanında dağıtılmaktadır. Ayrıca çalışanlara üç ayda bir, bir maaş tutarında ikramiye ve bayramlarda da bayram harçlığı sağlanmaktadır. Çalışanlar, sosyal sigortalar kurumuna kayıtlı olmalarının yanında, firma tarafından sağlanan ve hem kendileri hem de aileleri için geçerli olan bir özel sağlık sigortasına sahiptirler. Öğlen yemekleri ve servis hizmetleri giderleri de firmaya aittir.

Üretim, fabrikanın çoğu bölümünde teknoloji yoğunudur. Yüzün üzerinde CNC (Bilgisayarlı Dijital Kontrol) tezgahında çalışan mavi yakalılar, kişisel mühürlere sahip oldukları ve her işlem sonrasında çalıştıkları parçaları ölçüp kaydedip altına mühürlerini bastıkları bir sistemde (CVP: Karakteristik Tanımlama Planı) çalışmaktadırlar.

Firmada 1990’ların başından beri kalite uygulamaları yürütülmektedir. Firma, kalite çalışmalarının sonucu olarak 1994 yılında TÜSIAD-KalDer büyük ödülünü kazanmış, 1996 yılında tedarikçisi olduğu bir yabancı firma tarafından uygulanan yan sanayii mükemmeliyeti programı kapsamında sınıfının en iyisi ve 1999 yılında yine tedarikçisi olduğu bir yabancı firma tarafından müşteri isteklerini karşılayan / aşan en iyi uluslararası tedarikçi seçilmiştir. 2000 yılında da Amerikan-Türk konseyi ve Türk-Amerikan iş konseyi (DEIK) tarafından liderliği, ürün güvenilirliği ve etkin yönetimi ile dünya çapındaki ününden ötürü, faaliyet gösterdiği sanayi genelinde verilen bir ödülü kazanmıştır. Firma çevre (ISO14001), işçi sağlığı ve iş güvenliği (OHSAS18001) konularında da sertifikalara sahiptir ve çevre konularına gösterdiği hassasiyet nedeniyle “TOBB Bölgesel Sanayi Çevre Teşvik Ödülü”nü almıştır.

Araştırmanın Bulguları

Yetkilendirme

Araştırma yapılan firmada işçilere “Doğrudan kendi işinizle ilgili kararları kim alır?” sorusu sorulduğunda, işçilerin %42’si ‘ilk amirinin’ (şef olarak adlandırılan ustabaşları), %20’si de ‘mühendisler veya müdürlerin’ aldığını, %24’ü kararları çeşitli kademelerdeki yöneticilerle ‘birlikte aldıklarını’, %14’ü ise kararları kendilerinin aldığını belirtmişlerdir. Kararları birlikte aldıklarını belirten işçilerden örnek vermeleri istendiğinde, ‘*gerek duyduklarında fikrimizi soruyorlar*’, ‘*tezgahta bir sorun çıktığı zaman fikrimizi alıyorlar*’, ‘*çağırıp sorarlarsa fikrimizi söylüyoruz, orta yolu buluyoruz*’ gibi örnekler vermişlerdir. Kalite kontrol bölümünde çalışan ve işi parçaların ölçümlerinin standartlara uygun olup olmadığını sınıdıktan sonra buna uygun mührü parçaya vurmak olan bir işçi, kendi işiyle ilgili kararları kendisinin aldığını dair şu örneği vermiştir: ‘*bir parça buraya (kalite kontrol noktasına) geldiği zaman parçanın geçip geçmeyeceğini söyleyebilirim. Parçaya onaylandı damgası basıp basmayacağıma sadece ben karar veririm*’.

İşçilere “işinizle ilgili karar alma sürecine katılıyor musunuz?(Katılıyorsanız, ne şekilde katılıyorsunuz)” sorusu sorulduğunda, işçilerin %42’si karar alma sürecine katılmadığını belirtmiştir. Bu sürece katıldığını belirten %52’lik gruba, bu sürece nasıl katıldıkları sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları ‘*sorun olunca şefe söylüyoruz, bizim de fikrimiz soruluyor*’, ‘*teknik konularda hata olunca mühendisler gelip fikrimizi soruyor*’, ‘*mesela parçayla ilgili bir sorun olunca mühendis bize soruyor, uygun görürse haklısın diyebiliyor*’, ‘*onların karar vermesine yardımcı oluyoruz, fikir üretiyoruz*’ şeklindedir. Örneklemin geri kalan yüzde altılık kısmı ise kararlara öneri vererek katıldıklarını belirtmiş ve bu durumu ‘*mesela takım değiştirmem gerekiyor, takım uygun değilse öneri verip farklı bir takım alabiliyorum*’ şeklinde açıklamışlardır.

Literatürde yetkilendirmenin tipik tanımları, “karar-alma gücünün, halihazırda bu güce sahip olmayanlara dağıtılması” (Cunningham *et. al.* 1996:144); “sesinizi duyurmanızı, sizi etkileyen plan ve kararlara katılmanızı sağlayacak güce sahip olmak” (Foy 1994:5) gibidir, ve araştırma yapılan firmadaki yetkilendirme, bu tanımlara uymamaktadır. Firmada işçilerin amirlerine haber verip onay almadan herhangi bir karar almalarının mümkün olmaması, yetkilendirme ve katılım tartışmalarında merkezî olan işçi özerkliği kavramıyla çelişmektedir. İşçilerin önceden izin almadan yönetim katına çıkmalarının yasak olması ve bir sorunla karşılaştıklarında doğrudan ilgili kişiyle görüşmemeleri de bu durumu doğrulamaktadır. Bazı işçiler bu durumu ‘*toplantılarda bir şeye itiraz etmeye cesaret edilemiyor, itiraz eden olursa bir hafta 10 gün sonra başka bir*

bölmeye gönderiliyor, *'istediğimizi istediğimiz kişiye anlatamıyoruz, bazı şeyleri direkt istediğimiz kişiye söyleyebilmeliyiz ama yasak'*, *'genel olarak ilk amirle muhatap oluruz, üst düzeye ulaşamayız'*, *'iş konusunda ekip çalışmalarını artırmak gerekir, şefler, mühendisler, müdürler ve işçilerin olduğu kademeler arası toplantılar yapılırsa çok iyi olur'* gibi ifade etmektedirler.

Karar-alma yetkisini örgütte hiyerarşinin alt basamaklarına yaymak, yetkilendirme ve katılım için merkezi öneme sahip olmakla birlikte (Lawler 1999:18) firmadaki uygulama bunun tam olarak gerçekleşmesini sağlayamamaktadır. İşçilerin tam olarak yetkilendirilmemeleri nedeniyle, katılımları da büyük ölçüde sınırlanmakta ve "işçilerin fikir verdikleri, ama veto etme ta da tam bir karar alma gücüne sahip olmadıkları katılım" (Cotton ve diğ.1988:12) olarak tanımlanan "danışmacı katılım" olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetim, öneri-ödül sistemi aracılığıyla işçilere Friedman'ın (1977) 'sorumlu özerklik' olarak adlandırdığı önemsiz bir miktar kontrol vererek işçi bağlılığını sağlamayı başarır. Bu, işyerindeki çatışmayı azaltmaya ve işçilerin bir kısmının yönetimin ayrıcalıklarına meydan okumaksızın kendilerini dahil olmuş hissetmelerini sağlamaya yarayan bir yönetim stratejisidir (Hardy ve Leiba-O'Sullivan 1998:470). İşçilerin kararlara ne şekilde katıldıkları sorusuna verdikleri *'fikir soruluyor, çağrılıyor, oradaki atmosfere göre sorulara cevap vermek zorunda kalıyoruz'*, *'sorulduğu zaman, mesela parçayı nasıl bağlayabiliriz diye sorduklarında katılıyoruz'* gibi yanıtlar, işçilerin kendilerini dahil 'hissetmelerine' verilebilecek örneklerdendir. Bazı işçilerin *'Kendinden sisteme bir şey katmana izin yok, insanlar buraya 7,5 saat kendilerini satmaya geliyorlar. Kendi başına iş yaparlarsa ceza alırlar, ücretlerinden kesilir'*; *'standartlara göre çalışıyoruz, sorun olunca amire iletmek zorundayız, kendi kendinize karar almak yasak'* ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, günlük çalışma süreci içinde çalışanların kendi başlarına karar almaları söz konusu değildir; örneklemin %89'unun fabrikadaki genel kararları yönetimin aldığı, %86'sının da doğrudan kendi işiyle ilgili kararları kendilerinin almadığını belirtmesi de bu durumun göstergeleridir.

Yetkilendirme tezinin, sorumluluğun yöneticilerden işçilere verilmesini, hiyerarşik olmayan iş örgütlerini ve örgüt içinde çeşitli seviyelerinin kendi içlerinde ve birbirleri arasında bilgi paylaşımını içerdiği (Fisher, 1996, s.64) düşünülürse, bulgular ışığında incelenen firmada yetkilendirmenin oldukça sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu da, örgütsel hayat konusunda mekanik bir yaklaşım benimseyen yöneticilerin, genellikle çalışanların yetkilendirilmesini çok dar biçimde yorumladığı ve yetkilendirmeyi, çalışanların gücünü ve etkisini artırmaktan çok üretimin iyileştirilmesi ile ilgili bilgileri yönetime aktarmalarını sağlamak için kullandığı tezini (Sewell, 1998, s.403) doğrulamaktadır. Şu halde örgütteki yetkilendirme biçimi; Lashley'nin (2000) belirlediği yet-

kilendirme biçimlerinden ‘dahil olma aracılığıyla yetkilendirme’ye uymaktadır. Bu yetkilendirme biçiminde yönetimin düşüncesi çalışanların deneyimlerinden, düşüncelerinden ve önerilerinden yararlanmaktadır ve çalışanların yetkilendirilmesinde asıl amaçlanan da katılımları aracılığıyla geribildirim ve bilgi paylaşımı sağlamaları ve önerilerde bulunmalarıdır. Kısaca, yönetim işçilere yetkiden çok sorumluluk vermekte ve işçi katılımı, öneri ödül sistemi dışında gerçekleştirilmemektedir.

Katılım ve Öneri Sistemi

1980’lerden itibaren sendikal hareketlerin zayıflamasıyla birlikte yönetimin çalışan katılımı konusuna olan ilgisini kaybedeceği düşünülmüşse de (Marchington ve diğ., 1992) bu ilgi son yirmi yıllık dönemde daha da artmış, ancak ‘çalışan katılımı’ adlı yeni bir biçim almıştır. Katılımın en düşük olduğu düzeyde işçilere kararlarla ilgili detaylı bilgi verilmezken, katılım derecesi arttıkça sırasıyla çalışanlara bilgi verilmesi, çalışanların karar hakkında kişisel görüşlerini sunmalarına izin verilmesi, çalışanların fikirleri de dikkate alınması ve son olarak da kararların çalışanlar tarafından verilmesi söz konusu olur. Burada söz konusu olan kararlar, çalışma ve iş tasarımı, çalışma koşulları, strateji konuları ile sermaye ve yatırım konularını içerir (Black ve Gregersen, 1997). Wagener III’e göre katılım, gücün paylaşıldığı bir süreçtir ve bu paylaşım olmaksızın bireyler eşitsiz konumda ve hiyerarşik bir yapı içinde kalacaklardır (Wagner III, 1994, s.312). Bununla birlikte, ‘çalışan katılımı’ insiyatifi, yönetim desteklidir ve bu nedenle işle ilgili amaçlara, özellikle çalışanların motivasyonuna ve örgütsel amaçlara karşı yükümlülüklerine yöneliktir (Marchington ve Wilkinson, 2000). Dolayısıyla çalışan katılımı işçilere yüksek seviyeli karar almada fazla söz vermeyecek şekilde, sorun giderme veya bilgi paylaşımı ile sınırlandırılmıştır (Marchington ve Wilkinson 2000, Ackers ve diğ.,2003:5).

Katılım, Freeman ve Kleiner’in (2000) ileri sürdüğü gibi işçilerin daha vasıflı hale geldikleri için karar alma sürecine katılmak istemelerinden kaynaklanmamaktadır; aksine, çalışan katılımı yönetimin çalışanlardan bir talebidir. Frederick (2002), yüksek katılımlı iş uygulamalarının, sıradan çalışanların aktif katılımı aracılığıyla firma performansını artırabilecek yöntemler olarak görüldüğünü belirtmektedir. Boje ve Winsor (1993) da, katılımın işçinin kendi kendini Taylorize etmesinin bir yöntemi olduğunu savunur; katılım, Taylor’un ‘eğer bir işçi işi daha kısa sürede yapmanın yeni bir yolunu bulur veya yeni bir yöntem geliştirirse, hemen bu gelişmeyi kendine sakladığını görebilirsiniz’ (Taylor, 1997) sözleriyle gösterdiği hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak için bir araç olarak katılım kullanılmaktadır.

Fabrikada katılım, öneri-ödül sistemi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sistemde her işçi yönetim tarafından belirlenen öneri kotasını doldurmak zorundadır. Öneriler çalışanlar tarafından şefe verilmekte, şef tarafından onaylandıktan sonra orta düzey yöneticiler tarafından ekonomik etkileri hesaplanmakta, daha sonra onay için bölüm müdürüne gitmekte, kabul edilirse finans bölümüne gitmekte ve sonuçta işçiye ödenecek ödül belirlenmektedir. Maddi ödüller otuz ila üç yüz Amerikan Doları arasında değişmekte, ve ödülün miktarı önerinin firma için önemine ve sağladığı kâra göre belirlenmektedir. Önerilerin değerlendirilmesinde söz konusu olan kriterler, yaratıcılık, yenilik, uygulanabilirlik, dolaylı etki (önerinin, öneride bulunan işçinin kendi branşıyla ilgili olması) ve ekonomik etki, yani sağlanan kârdır. Maddi ödüllerin yanı sıra fabrikada yıllık olarak en çok öneri veren çalışanlar belirlenmekte, kendilerine ayrıca küçük hediyeler (kalem gibi) ve plaketer verilmekte ve yönetim katındaki duvarlardan birinde bulunan bir plakaya adları işlenmektedir.

Son bir yıl içinde verilen önerilerin konulara göre dağılımı incelendiğinde, önerilerin %61'inin parçaların işlenme zamanını azaltmaya, %20'sinin maliyet düşürmeye, %12'sinin kaliteyi iyileştirmeye, ve %9'unun da risk azaltmaya (işçi sağlığı ve iş güvenliğine) yönelik olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, önerilerin büyük çoğunluğu teknik işlemlerin daha kısa sürede yapılmasına ve maliyeti yüksek bazı parçaların kullanım süresini uzatacak yöntemler geliştirip maliyet düşürmeye yöneliktir. Bu konuların dışındaki önerilere örnek olarak "metal talaşları yaymayacak bir alet geliştirme" veya "kimyasal tanklara kapak konulması" gibi öneriler gösterilebilir, ancak bu önerilerin de dolaylı olarak ürünlerin korunmasıyla ilişkili olması önemlidir. Daha sosyal konularda ise öneri verilmemektedir. Bunu kısıtlayan bir kural olmamasına rağmen işçilerden biri bu durumu "*sosyal öneriler adım çıkacak korkusu ile ve kabul edilmeyeceğini bildikleri için verilmiyor*" şeklinde ifade etmiştir.

İşçiler son bir yıl içinde yaklaşık olarak kişi başına yedi öneri vermiştir; kabul edilen öneri sayısı ise kişi başına yaklaşık altı öneridir. İşçiler, önerileri bireysel olarak vermek yerine farklı vardiyalarda aynı tezgahı paylaştıkları arkadaşlarıyla birlikte vermeyi tercih etmektedirler. Bu kişileri 'takım arkadaşı' olarak adlandırmakta, vardiya sonunda ortak kullandıkları tezgaha notlar bırakarak iletişim kurmakta ve önerileri bu şekilde geliştirmektedirler. Önerileri bireysel olarak değil de takım olarak vermek istemelerinin temel nedeni olarak da öneri kotasını doldurma zorunluluğunu göstermektedirler.

TABLO 1: Öneri Verme Nedenler

Öneri verme Nedenleri	Örneklem Genelisi n=85	Hiyerarşi- yi yüksek bulan işçiler n=43	Hiyerarşi- yi düşük bulan işçiler n=41
İşimi kolaylaştırmak için	4 %2	3 %2	4 %2
Kota zorunluluğu nedeniyle	7 %1	0 %3	7 %2
Fabrikanın çıkarı için	3 %1	2 %1	5 %1
Sorumluluk duygum nedeniyle	3 %1	6 %1	0 %1
Daha yüksek kaliteye ulaşmak için	2 %1	0 %5	2 %2
Maddi ödüller nedeniyle	6 %5	2 %2	4 %7
Belirli bir nedeni yok	6 %1	2 %1	2 %2
TOPLAM	85 %100	43 %100	41 %100

Öneri-ödül sistemi, firmada katılımın somut olarak gerçekleştiği tek alandır. Bununla birlikte, bütün işçiler bu sistemi bir katılım aracı olarak görmemektedirler. Örneklem genelinin %17'si öneri verme nedeni olarak öneri kotasını doldurma zorunluluğunu göstermektedir, bu oran, firmada hiyerarşiyi yüksek bulan işçiler arasında %30'a yükselmektedir. Genel olarak öneri verme nedenlerine bakıldığında, örneklemin %24'ünün "işimi kolaylaştırmak için" yanıtını verdiği görülmektedir. Bu yanıtı açıklamaları istendiğinde işçiler bunu "problem çıkaran bir ölçüğü değiştirebiliyorum, yoksa o problem yüzünden parça hatalı çıkacak ve bana dönecek", "Hata yapma riskimi azaltıyorum" şeklinde açıklamışlardır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, örneklemin %13'ü fabrikanın çıkarı için, %13'ü sorumluluk duygusu nedeniyle, %12'si daha yüksek kaliteye ulaşmak için, %5'i maddi ödüller için öneri ver-

diğini belirtmiş, geri kalan %16'lık bir grup ise belirli bir nedenlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Firmadaki otokratik yapı, öneri ödül sistemi üz erinde etkilidir. Geçen yıl kaç öneri yaptığı sorulduğunda işçilerden bazıları '*öneri veriyorum, maliyet düşürüyorum ama kendime yük bindiriyorum. Benim üzerimdeki yük arttıkça artık öneri vermek istemiyorum çünkü bana insan gibi davranılmıyor; mesela bize "iş mi yapıyorsunuz, bir düğmeye basıyorsunuz sizin yaptığımız işi herkes yapar" diyorlar. O yüzden artık öneri falan vermiyorum*' , '*Yazılı öneri vermiyorum çünkü bir sorun olursa bana dönebilir. sorumluluk benim omzumda kalır. Sonuç olumluysa sahiplenirler, olumsuzsa hesabı bize çıkartırlar. Ben de sözlü öneri verip zaman kazanıyorum*' gibi ifadeler, firmadaki hiyerarşinin ve yönetimle işçiler arasındaki kopukluğun işçilerin davranışlarında ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

Parçaları zamanında yetiştirmek baskısı altında olan çalışanların çalışma zamanı içinde, vardiya bitişlerinde yazışarak da olsa öneri vermelerinin bir zorunluluk olması, Imai'nin (1986) "TKY tekniklerinin uygulanmasının önceden 'boş zaman' olan sürede yapılabilecek olan görevlerin veya işlerin sayısını dramatik olarak artırdığı" şeklindeki görüşünü destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Öneri sistemi ayrıca TKY gurularının (Deming, 1986; Feigenbaum, 1991) ileri sürdüğü gibi, vasıflı işçilerin bile üretim alanında boş gezmeleri gerektiği, bu nedenle onlara meşgul olacakları bir iş bulunup verilmesi gerektiği düşüncelerinin uygulamaya geçmiş halidir ve bu da kontrolün sadece çalışanların bedenlerine değil, aynı zamanda zihinlerine de yönelik olduğunu göstermektedir.

İşçilerin katılımı, demokratik bir katılım olmaktan uzaktır. İşçilerin ne düzeyde ve hangi alanlarda yetkilendirileceği gibi, hangi konularda, ne zaman, ne kadar ve ne şekilde katılımda bulunabilecekleri de yönetim tarafından belirlenmiştir. Yönetim bu süreç içinde işçilerin, kendi çalışma koşullarını doğrudan etkileyecek konulardaki kararlara katılmalarına yönelik bir yaklaşım sergilememiş ve işçi katılımını ürün kalitesi geliştirme veya maliyet düşürme konularında verilecek önerilerle sınırlanmıştır. Bu bulgu, örgütsel hayat konusunda mekanik bir yaklaşım benimseyen yöneticilerin, genellikle çalışanların yetkilendirilmesini çok dar biçimde yorumladığı ve yetkilendirme ve katılımı, çalışanların gücünü ve etkisini artırmaktan çok üretimin iyileştirilmesi ile ilgili bilgileri yönetime aktarmalarını sağlamak için kullandığı tezini (Sewell, 1998, s.403) doğrulamaktadır.

Hiyerarşik Basamakların Azaltılması

Karar-alma sürecinin demokratikleştirildiği bir çalışma ortamında az sayıda hiyerarşik basamak olması beklenir. Araştırmanın yapıldığı firmada ise sekiz hiyerarşik basamak bulunmaktadır. Bu basamaklar genel müdür; bölüm direktörleri, bölüm müdürleri, bölüm şefleri, siyah kuşaklar, yeşil kuşaklar, parça mühendisleri, şefler (ustabaşları) şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralama içinde yalnızca şefler mavi yakalı çalışanlardır. Bu basamaklardan siyah ve yeşil kuşaklar, örgütsel yapı içinde önceden yer almayan, uygulanan kalite geliştirme teknikleriyle ilgili olarak sonradan oluşan basamaklardır. Başka bir deyişle, TKY hiyerarşik basamakları azaltacağına, kendi hiyerarşisini ve bürokrasisini yaratmaktadır.

Örneklemin %42'si karar alma sürecine katılmadığını belirttiği halde, sadece üçte biri karar alma yetkilerinin yetersiz olduğu görüşündedir. Başka bir deyişle, işçilerin yalnızca %14'ü kendi işiyle ilgili kararları kendi aldığını belirtmiş, ama örneklemin yarısından fazlası karar alma sürecindeki yetkisini yeterli bulmuş, %7'si ise kesinlikle yeterli bulmuştur. İşçilerin karar alma sürecinde çok fazla etkiye sahip olmadıkları halde yetkilerini yeterli bulmalarının nedeni, firmadaki piramit tipi hiyerarşik örgütsel yapı olarak görülebilir. Başka bir deyişle, sekiz farklı hiyerarşik basamak, kendi üstlerinde karar alabilecek çok fazla sayıda insan olduğunu göstermektedir. Hiyerarşik basamakların fazlalığı, çocuğunun da aynı işi yapmasını isteyip istemediği sorulduğunda bir işçinin verdiği '*benim gibi altı-yedi amir altında olmasın, en fazla bir-iki amir altında olsun*' yanıtında ve bu firmada çalışmanın en sevmediği yönü sorulduğunda bir başka işçinin verdiği '*çok fazla yönetici var, sıkboğaz ediliyor*' yanıtında da görülmektedir.

İncelenen firmada, yöneticiler ve işçiler arasında belirgin bir iletişim kopukluğu olduğu gözlemlenmiştir. Örneklemin %49'u firmada yüksek düzeyde hiyerarşi olduğunu düşünmektedir. Hiyerarşiyi düşük düzeyde algılayanlar, firmanın kuruluşundan bu yana burada çalışmakta olan kıdemli işçilerdir. Firmada ortalama çalışma süreleri 15 yılın üzerinde olan kıdemli işçiler örneklemin geneliyle karşılaştırıldığında hem örgütsel kimliğe hem de yönetime yönelik olarak daha olumlu tutumlar sergilemektedirler. Kıdemli işçilerin büyük çoğunluğu şu anki yöneticileri genç mühendisler oldukları günden bu yana tanımaktadırlar. Bu durum önemlidir, çünkü "düşük düzeyde" algılanan hiyerarşinin nesnel bir gözleme dayanmayabildiğini; bu algının nedenlerinden birinin kişisel yakınlık olabildiğini göstermektedir.

Firmada algılanan hiyerarşi düzeyi ile yöneticiler ve işçiler arasındaki ilişkilerden duyulan memnuniyet düzeyi ($r=-,690$; $sig=0,000$); vasıflarını kullanabilme olanaklarından duyulan memnuniyet düzeyi ($r=-,447$; $sig=0,000$); şu

anki yöneticilerden duyulan memnuniyet düzeyi ($r=-,444$; $\text{sig}=0,000$); ücretlerden duyulan memnuniyet düzeyi ($r=-,430$; $\text{sig}=0,000$) başta olmak üzere iş tatminine ilişkin bir dizi öge arasında orta şiddette ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, hiyerarşiyi yüksek algılayan işçiler işlerine ilişkin bir dizi konuda örneklem genelinden daha düşük düzeyde memnuniyet duymaktadırlar. Firmada hiyerarşiyi yüksek algılayan işçiler, yöneticilerle aralarındaki ilişkiden belirgin şekilde daha az memnuniyet duymakta ve yönetimi özellikle işçilerin sorunlarıyla ilgilenme ve işçilere adil davranma konularında örneklem geneline oranla başarısız bulmaktadırlar. Sonuç olarak, hiyerarşiyi yüksek bulan işçilerin ancak üçte biri şu anki yöneticilerden memnundur.

İşçilere, yönetimle yaşadıkları en önemli sorun sorulduğunda, işçiler için en önemli sorunların “iletişim ve diyalog problemleri” (%68); “katı davranışlar ve baskı” (%20); “yöneticilerin çalışanları üçüncü şahıslardan elde ettikleri bilgilere dayanarak değerlendirmelerinden duyulan sıkıntı” (%8) ve “performans değerlendirmelerinde adaletsizlik ve eşitsizlik” (%4) olduğu görülmektedir. Firmanın en sevilmeyen özellikleri içinde ‘yönetimle aramızda kopukluk olması, stresli olması’, ‘amirlerle aramızda kopukluk olması, diyalog problemi’, ‘iletişimsizlik, esnek çalışmanın olmayışı’, ‘anlaşılamama sorunu’, ‘çok aşırı disiplin’, ‘yöneticilerle işçiler arasındaki hiyerarşi’, ‘beyaz yaka ve mavi yaka arasında uçurum olması’, ‘askeriye gibi yönetilmesi’ gibi özelliklerin sayılması da iletişim problemlerinin işçiler için ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Yöneticilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar içinde iletişimsizlik sorunundan bahsederken de çalışanlar ‘yönetimle hiç diyalogumuz yok, ikinci kata çıkmamız yasak, birinci amire bilgi vermeden çıkamıyoruz’, ‘yukarıya ilettiğimiz şeylerin bazıları gitmiyor’, ‘korkuyla diyalog kurulunca yönetici duymak istediğini duyuyor. Fikirlerimizi kabul ettiremiyoruz’ gibi ifadeler kullanmışlardır. Ayrıca ‘dinlememe; bir sorunumuz var mı diye sorulmuyor, birebir ben yukarı çıksam dinlerler ama o da çok zor’ ve ‘bir şey söyleyecek olsan yukarı çıkıp da istediğin kişiye söyleyemezsin, yasak’ ifadeleri, yönetimle çalışanlar arasındaki yapısal hiyerarşinin ortadan kalkması durumunda, başka bir deyişle çalışanların söylemek istediklerini söylemek istedikleri kişilere söyleyebilmeleri durumunda sorunların çözülebileceğine ilişkin inancını göstermektedir. Bunun yanında, firmada genel olarak yönetim ve işçiler arasındaki hiyerarşinin yanı sıra, yöneticilerin kendi aralarındaki hiyerarşinin işçiler üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Bir işçi bu durumu şöyle aktarmıştır: ‘bir mühendisin yönetici karşısında titrediğini gördüm, bu da yöneticilerin aşırı yetkilendirilmelerinden kaynaklanıyor’.

İşçiler yönetimle aralarında biz/onlar şeklinde ifade edilen ayrımının sürdürdüğünü düşünmekte ve bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmektedirler: “yılbaşı kutlama kokteylinde fabrikada beyaz ve mavi yakalılar birlikte fabri-

kada kutlama yaptık, ama sonra bir tane de misafirhanede sadece beyaz yakalılar için kokteyl yapılmış, madem öyle buraya hiç gelip bizimle kutlamasınlar, biz kendi yılbaşımızı kutlarız.”. Diğer taraftan, yöneticilerle yapılan mülakatlarda bazı yöneticilerin ‘genel olarak yönetimin koordinasyonu ile ilişkisi oldukça iyi, yani hepimiz aynı kültürde yetiştiğimiz ve aynı dili konuştuğumuz için çok büyük problemler olmuyor’ gibi ifadelerle beyaz yakalı çalışanlarla önemli sorunlar yaşamadıklarını belirtirken, mavi yakalı çalışanlar için ‘çalıştırmak zorunda olduğun kişinin Türkiye’nin sahip olduğu insan kalitesiyle çok fazla uyummadığını görüyorsun yani en önemli şey o insanları birkaç basamak yukarı çıkarabilmek her şeyden önce anlayış olarak yaklaşım olarak tarz olarak oraya çıkarmak en büyük sorun o’ gibi ifadeler kullanmaları, TKY’nin ortadan kaldırmaya çalıştığı biz/onlar ayrımının yönetim içinde bile ortadan kalkmadığını göstermektedir. Bu da Boje ve Winsor’un (1993) TKY’nin yönetimin ve işgücünün “aynı tarafta olduğu illüzyonunu” yarattığı görüşünü desteklemektedir.

Genel iş memnuniyetini en şiddetle etkileyen üç değişkenin, işçilerin yönetimi işçilere adil davranma konusunda başarılı bulma düzeyleri ($r=0.492$; $sig.=0.005$); işçilerin sorunlarıyla ilgilenme konusunda başarılı bulma düzeyleri ($r=0.463$; $sig.=0.005$) ve çalışma saatlerinden duyulan memnuniyet düzeyi ($r=0.450$; $sig.=0,000$) olması da otokratik yönetim davranışının işçiler üzerindeki etkisini göstermektedir. Genel iş memnuniyeti ile ücret arasındaki ilişki ($r=-0.442$; $sig.=0.005$); genel iş tatmini ile yönetim davranışına ilişkin değerlendirmeler arasındaki ilişkiden daha zayıftır. Türkiye gibi düşük ücret, kötü çalışma koşulları ve iş güvencesinden yoksun olmakla karakterize edilen enformal sektörün işgücü piyasasına hakim olduğu bir ülkede yapılan bir çalışmada yöneticilerle ilişkilerin ücretin önüne geçecek kadar önemli olması, hiyerarşinin çalışanlar üzerindeki etkisinin şiddetini göstermek için yeterli olacaktır.

TKY çalışanların katılımını, hiyerarşinin ortadan kalkmasını ve yalın yönetimi gerektirdiği halde bunların sağlanamaması, Helper’in (1995), Meksika’daki fabrikalar için kullandığı ve Nichols ve Suğur’un (2004) Türkiye’deki duruma tam olarak uyduğunu belirttikleri ‘tepeden kaizen’ kavramına benzer bir ‘tepeden TKY’nin söz konusu olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle kalite, çalışanların uygulamaları gereken bir takım süreçlerden ibaret hale gelmiştir. Bazı çalışanların TKY’yi ne derece benimzedikleri sorulduğunda verdikleri ‘Kaliteyi benimsemek zorundayız’, ‘kaliteyi benimsemek bir imaj olarak gerekli’, ‘TKY’yi benimsemesem de benimsemesem de yapmak zorundayım’ şeklindeki yanıtlar da ‘tepeden TKY’ kavramının geçerliliği konusunda ipuçları vermektedir. Ayrıca ‘TKY’yi benimsemek zorundayız, benimsemesek parçalara, oradan da bize yansır’ ifadesi de TKY söyleminin hangi şartlarda

benimsendiğini açıkça göstermektedir. Başka bir deyişle, TKY her zaman işçilerin gücü içselleştirmelerini sağlayamasa bile, işgücü piyasalarındaki koşulların da yardımıyla bir rıza oluşturabilmektedir.

İşçilerin kalite geliştirme tekniklerine dahil olmasının en önemli sonuçlarından biri, iş yüklerindeki ve iş yoğunluklarındaki artıştır. Bunun nedeni bir yandan ürün kalitesinin artması sonucunda firmanın rekabet edilebilirliğinin ve dolayısıyla aldığı siparişlerin artırması, diğer yandan kalite geliştirme teknikleri nedeniyle, ölçüm, kontrol veya öneri verme gibi önceden varolmayan bazı görevlerin ortaya çıkmasıdır. Bir işçinin '*ölçümlerin hepsini tek tek yapmak çok zaman alıyor, işi de zamanında yetiştirmek zorundayım, hepsini ölçünce parça süresi artıyor, o yüzden ölçmüş gibi OK basıyorum, birçok insan bunu yapıyor çünkü hem hepsini ölçüp hem de parçayı zamanında yetiştirmek zor, hız arttıkça kalite düşüyor*' şeklindeki ifadesi, hem iş yoğunluğundaki artışı, hem de bu artışın her zaman kalite düzeyiyle doğru orantılı olmayabileceğini göstermektedir. Örneklemin %52'si iş yükünü 'ağır', %48'i 'çok ağır' bulmakta, benzer şekilde iş yoğunluğunu da örneklemin %62'si 'fazla', %38'i de 'çok fazla' bulduğu ve bunu sıklıkla bir stres kaynağı olarak belirttikleri halde, işlerini kaybetme korkusu artan iş yoğunluğuna rıza göstermelerini sağlamaktadır. Bu durumu bazı işçileri şu şekilde ifade etmektedirler: "*stres artıyor, işçi fazla, iş az, iş olmayınca rahatsız oluyoruz*", "*iş yoğunluğunun fazla olması işsizlikten iyidir*", "*işin çok az olduğu zamanlar oldu, buraya gelip akşama kadar oturup eve gidiyorduk, ... böyle sürerse işten çıkarılanlar olacağını biliyorduk, o yüzden işin yoğunluğunun yüksek olması iyi*".

Yönetim, öneri-ödül sistemi aracılığıyla işçileri kaliteye dahil etmeye çalışırken, kaliteyi sadece ürün kalitesi olarak yorumlamakta ve çalışma ortamının kalitesi üzerinde hassasiyet göstermemektedir. Örneğin, işçilere iş eldivenleri sağlanmakta, ancak işçiler bu eldivenlerle bilgisayarlı tezgahların klavyelerini kullanamamaktadırlar. Bu nedenle işçilerin büyük çoğunluğu eldivensiz çalışmakta ve zararlı kimyasallarla temas etmektedir. Başka bir deyişle, firma işçilere iş güvenliğine yönelik donanımı sağlamakta, ama bu donanımın kullanılması için herhangi bir yaptırım uygulamamaktadır. Her ne kadar firma işçilerine özel sağlık sigortası yaptırıyor olsa da, bu durum çalışma ortamının ve işçinin kalitesinin açıkça ürün kalitesinin gölgesinde kaldığını göstermektedir.

İşçi kalitesinin ürün kalitesinin gölgesinde kalmasının bir diğer göstergesi de, işçilerin firma içinde aldıkları eğitimin sadece ürünlerin işlenmesi veya temizlenmesiyle ilgili teknik süreçlerle kısıtlı olmasıdır. İşçilere eğitim almak istedikleri bir konu olup olmadığı sorulduğunda, örneklemin %32'si

'parçaların motor üzerinde nereye takıldığı ve tam olarak ne işlev gördüğü' ile ilgili eğitim almak istediğini belirtmiştir; başka bir deyişle bu eğitim TKY'nin amaçlarından biri olan 'üretim sürecinin tüm aşamalarına hakim işçileri' yaratamamaktadır. Ayrıca örneklemin %32'si CNC programıyla ilgili eğitim almak istediklerini; %20'si programlar ve operasyon şemaları İngilizce yazıldığı için İngilizce eğitimi almak istediklerini belirtmişlerdir. Geri kalan %16'lık kısım ise genel olarak psikolojik bilgiler, konsantrasyon sağlama, vatandaşlık ve hukuk bilgileri ile ilgili eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Ancak firmanın mevcut eğitim programlarında ve kısa vadede ileriye yönelik eğitim planlarında yukarıda sayılan konulardan herhangi biri yoktur.

Firmadaki otokratik kültürün, işçilerin yetkilendirilmesini ve özerklik kazanmasını engellemekte ve fabrikada "koru kültürünü" yeniden üretmekte olduğu söylenebilir. İncelenen firmada, literatürde ileri sürüldüğü gibi Toplam Kalite Yönetimi ve altındaki teknikler aracılığıyla firmadaki hiyerarşik yapının ortadan kalkması veya azalması söz konusu olmamıştır; çünkü işçilerin yetkilendirilememesi, seslerini duyuracak güçten yoksun kalmaları anlamına geldiği için, yüksek düzeyde hiyerarşiye neden olmaktadır.

Araştırmanın bulguları, TKY tekniklerinin endüstriyel ilişkilerin demokratikleşmesinden çok iş yoğunlaşması ile sonuçlanma eğiliminde olduğu şeklindeki görüşle (Webb, 1995; Steingard ve Fitzgibbons, 1993; Warhurst ve Thompson, 1998:9) paralellik göstermektedir ve TKY'nin büyük ölçekli dönüşümler gerçekleştirmediği, ancak varolan örgütsel biçim ve uygulamalarda küçük değişimler yaratabileceği Harley'nin (1994:44), örgütlerdeki güç ilişkilerini radikal bir şekilde değiştirmede Sewell'ın (1998) ve yöneticilerin TKY'yi örgütteki hiyerarşik yapıları değiştirecek şekilde değil, yeniden üretecek şekilde uyguladıkları (Rotschild ve Ollilainen 1999; Knights ve McCabe 1997) görüşlerini destekler niteliktedir.

TKY ve Sendikalar

Toplam Kalite literatüründeki olumlayıcı yaklaşım, sendikaları önemsiz görmüş (Deming 1986); negatif bir bakış açısıyla yansıtmış (Imai 1986) veya örgütler içinde çıkar çatışması olmadığı görüşüne dayanarak sendikalara ihtiyaç olmadığını savunmuştur (Ishikawa 1985). Diğer taraftan eleştirel yaklaşım, TKY'yi sendikaları parçalama veya tehdit etmeye yönelik bir araç olarak değerlendirmiş, çalışanların kendileri yoğunlaşmış çalışma temposuna maruz kaldıkları halde örgütün kârlılığıyla gittikçe daha ilgili hale geldiklerini ve artan iş yoğunluğuna karşı direnme potansiyellerinin yönetimin çıkarlarıyla girdikleri dayanışma tarafından ortadan kaldırıldığını ileri sürerek TKY'nin

sendikaları gerçek anlamda dışladığını belirtmiştir (McArdle ve diğ. 1995:66-67).

Firmada kuruluşundan itibaren tek sendikalaşma girişimi 1993 yılında Türk Metal tarafından gerçekleştirilmiş, ancak başarılı olmamıştır. Çalışanlara firmanın Amerikalı ortağının sendika istemediği bildirilmiştir ve bundan sonraki tarihlerde başka bir sendikalaşma girişimi olmamıştır. Bununla birlikte firma, sendikayı fabrikadan uzak tutma stratejisi olarak, sendikal sözleşmeleri takip etmekte ve sözleşmelerle kabul edilen talepleri benimsemektedir. Sendikanın sağlayacağı avantajları işçilere kendisi sağlayarak hem sendikalaşma taleplerinin önünü kesmekte hem de çalışanların firmaya bağımlılığını artırmaktadır. Firma, sendikanın sağlayacağı faydaları çalışanlara kendisinin sunduğunun altını çizmekte ve işçilerin sendikalaşma talepleri olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, bazı işçiler '*sendikalı olmak isteyenince işten atılıyor*', '*'93'te sendika kurmaya çalıştılar, kurmaya çalışanlar istifaya zorlandı, tehdit edildi. Yönetim "Amerikalılar istemiyor" diyor ama öyle değil*' şeklindeki ifadeleriyle bazı ipuçları vermektedirler.

TKY potansiyel olarak sendikaları çeşitli yollarla tehdit eder. İlk olarak, Kalite Geliştirme ve Kalite Eylem Takımları, işçilerin sorunlarını ve fikirlerini dolaysız olarak yönetime iletmelerini sağlayarak sendika temsilcilerinin işlevini ortadan kaldırır. İkinci olarak, yönetimin kurumlarına giderek artan bir şekilde dahil olduğu için, sendikalar üyelerinin gözünde yönetimin bir parçası olarak ya da yönetimle ortaklık içinde tanımlanma riski taşırlar. Dahası, yönetime daha çok dahil oldukça, sendika temsilcileri yönetimin dünya görüşlerini paylaşmaya ve sonuçta da üyelerine en iyi şekilde hizmet edemeyecek şekilde davranmaya başlayabilirler. (McCabe 1999:677). Bununla birlikte, işçilerin sorunlarını dolaysız olarak yönetimdeki çeşitli kademelere aktaramadıkları ve karar-alma sürecine dahil olamadıkları bir çalışma ortamında firmanın sendikaların sağlayabileceği faydaları kendisinin sağladığını söyleyerek sendika karşıtı tavır alması, sendikaların işçilere sağladığı faydaları sadece ekonomik düzeye indirgemektir. Başka bir deyişle, sendikaların işyerinin demokratikleşmesi konusunda sağlayacağı faydalar görmezden gelinmektedir. Bu durumda TKY bir yandan yönetim ve işçilerin aynı takımın üyeleri olduğu ve işçilerin yetkilendirilip katılımında buldukları için işçileri temsil edecek bir aracıya ihtiyaç olmadığı düşüncesine dayanarak bir sendikasızlaştırma stratejisi kullanmakta, diğer yandan gerçek anlamda bir yetkilendirme ve katılım sağlamayarak işçileri edilgenleştirmektedir. Bu da bu araştırma örneğinde TKY'nin endüstriyel demokrasiye giden yollardan biri olmadığını göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

TKY'ye katılımı önemseyen sendikaların sorunları, bağımsızlıklarını kaybetme korkusundan kaynaklanmaktadır (McCabe 1999:669). Yeni yönetim metotlarına dahil olmanın, sendikanın bağımsızlığına gölge düşüreceği de açıktır (Black ve McCabe 1998). Bu da sendikalaşmanın her koşulda işçilerin lehine sonuç vermeyeceği anlamına gelir. Özellikle yeni yönetim teknikleri altında varlıklarını sürdürme çabasında olan sendikalar, sarı sendikacılık tehlikesi yaratabilir veya yönetimle işbirliği yapmak adına işçilerin denetimini görevine soyunabilirler. Başka bir deyişle, sendikalar marjinalize edilmeyip sisteme dahil edilseler bile, bu durum sendikayı yönetimin bakış açısını paylaşmaya itecek ve işçi sınıfının ekonomik ve sosyal çıkarlarını savunan bir meslek örgütü olan sendikanın doğasının değişmesi anlamına gelecektir.

SONUÇ

Makro düzeyde endüstriyel demokrasi incelenirken, bunu sağlayan araçlar olarak iş yasaları ve sendikalar ele alınabilir. Ancak mikro düzeyde endüstriyel demokrasi, başka bir deyişle işyeri demokrasisi incelenecekse, bunun aracı olarak işçi katılımını sağlayacağı ileri sürülen teknikler incelenmelidir. Ancak, TKY gibi katılımcı bir çalışma ortamı yaratmaya çalışan yöntemlerde, katılımın hangi konularda ve ne düzeyde gerçekleşeceğini kimin belirlediği ve bu süreçte yetkilendirme ve katılımın amacını ne olarak kabul ettiği son derece önemlidir. Çalışan katılımını amaçlayan uygulamalarda işçilerin ne şekilde katılımında bulunmak istedikleri, hangi konularda özellikle söz sahibi olmak istedikleri geri planda kaldığı ve yönetim merkezli düzenlemeler aracılığıyla katılım da yapılması gereken işlerin bir parçası haline geldiği sürece demokratik bir katılımdan bahsetmek zor olacaktır. İşçiler, işveren tarafından yaratılan fanusun dışına çıkamamaktadırlar; işin bu tarzda örgütlenmesi, çeşitli uygulamalarla katılımı zorunlu bir şekilde sağlasa da işyerini demokratikleştirme amacından oldukça uzaktır.

Araştırmanın yapıldığı firma, Ulusal Kalite Ödülü'ne sahip olan, formal sektörde yer alan ve TKY uygulamalarının başarıyla yürütülmesi için gerekli altyapıya sahip olan bir firmadır. Firmada TKY'nin katı öğeleri başarıyla uygulanmakta ve sonuçları da verimliliğe son derece etkili bir şekilde yansımaktadır. TKY'nin esnek öğeleri de firmada uygulanır görünmektedir, ancak iletişim kopukluğundan ve hiyerarşiden kaynaklanan engeller nedeniyle çalışanların yetkilendirilme ve katılım düzeyleri düşüktür.

TKY'nin firmalara sağladığı maliyet azaltma ve rekabet edebilirlikte artış gibi çeşitli avantajlar, aslında iş yoğunluğunun artışına neden olan uygulamaların sonucudur. Bir yandan artan iş yükü, diğer yandan maliyet düşürmeye yönelik öneri-ödül sistemi, kalitenin yönetimden çok işçilerin işi haline

geldiğini göstermektedir. İşçilerin kaliteyi benimseme –ya da benimsemiş gibi görünmelerinin nedeni ise kendilerini kaliteye dahil hissetmeleri değil, firmaya bağımlı olmalarıdır. Kalite uygulamalarının firmaya sağladığı rekabet avantajı, iş yükünü artırmakta, ve artan iş yükü de işçiler için iş güvencesi anlamına gelmektedir. İşçiler ya bireysel olarak işten çıkarılma korkusu nedeniyle kendi kendilerine hata yapmalarını önleyecek tedbirler aramakta, ya da genel olarak iş yoğunluğunun azalması sonucunda muhtemel bir işten çıkarma yaşanmaması için parçalarda işlem süresini azaltarak daha çok iş yapabilmenin yollarını aramaktadırlar. İster kişisel hatadan, ister iş yoğunluğunun azalmasından kaynaklansın, işçiler sisteme katılarak kendilerini muhtemel bir işsizlikten korumaya çalışmaktadırlar. İşten çıkarılma korkusu sadece işgücü piyasasının itici koşullarından değil, yönetimin çalışanların ikame edilebilir olduklarını kendilerine sürekli hatırlatmasından da kaynaklanır görünmektedir. Başka bir deyişle araştırmanın yapıldığı firmada çalışanlar, işgücü piyasasının kötü koşullarıyla karşılaşmamak için dışarı çıkmak istemedikleri bir fabrikada kapıya doğru itilmekte ve içeride kalabilmek için kalite uygulamalarına tutunmaktadırlar.

Sonuç olarak, bir tarafta işgücü piyasalarının baskısı, diğer tarafta firmadaki hiyerarşi, yönetime işçileri kalite uygulamalarına dahil edecek gücü sağlamaktadır. Her ne kadar işçiler kalite uygulamalarına dahil olsalar da, az bir kısmı TKY sloganlarının taşıdığı fikirlere katılmakta ve bu örgütsel yapı altında başka bir şansları olmadığı için TKY'yi benimsemekte ya da benimsemiş görünmektedirler. Hiyerarşik yapı ve işçi özerkliğinin olmayışı nedeniyle işçiler kaliteyi, yapmaları gereken bir iş olarak görmekte ve bir 'yaşam tarzı' olarak benimsememektedirler.

İncelenen firma örneğinde TKY örgütteki hiyerarşiyi azaltmamakta, bu nedenle de işçilerle yönetim arasındaki biz-onlar ayrımı ortadan kalkmamaktadır. Araştırmanın verileri, olumlayıcı yaklaşımın TKY'nin hiyerarşik ve bürokratik kontrol yapılarını ortadan kaldıracağı ve daha özerk, katılımcı ve demokratik bir çalışma ortamı yaratacağı şeklindeki iddialarını desteklemektedir. Ancak, TKY uygulamalarıyla birlikte iş yoğunluğunun, sömürünün ve denetimin artacağını ileri süren eleştirel yaklaşımın iddialarını destekler niteliktedir. Kalite uygulamalarının firmaların rekabet edilebilirliğini artırması ve işçileri, işlerini yapmaya ancak yetecek zaman içinde önerilere zaman ayırmaya zorlaması, iş yoğunluğunun artmasına neden olmakta, ve kullanılan mühürlü sistem (CVP) aracılığıyla da işçilerin üzerindeki denetim ve kontrol ağırlaşmaktadır.

TKY'nin katı ve esnek öğelerinin birlikte uygulanmasının endüstriyel demokrasiye katkısı olabilir. Ancak, yöneticilerle işçiler arasındaki biz-onlar

ayırımının ortadan kaldırılmadığı, kalite kavramının sadece ürün kalitesine indirildiği ve işçi katılımının, maliyet düşürme odaklı uygulanıp işçilerin kendi çalışma koşullarını etkileyecek önemli konuların dışında kaldığı bir TKY anlayışının endüstriyel demokrasiye katkıda bulunmasının oldukça güç olduğu açıktır. Öncelikle, TKY'nin çalışma yaşamını, işçilerine işgücü piyasasında ender rastlanan bazı kazanımları sağlayabilen ve TKY'nin katkı yönleri sayesinde ulusal ve uluslararası kalite ödülleriyle sahip olan lider bir formal sektör firmasında demokratikleştirememesi, çoğu bu olanaklara sahip olmayan firmalarda uygulanan TKY ve benzeri yeni yönetim tekniklerinin endüstriyel demokrasiye ne derece katkıda bulunacağına ilişkin ipuçlarını vermektedir. İkincisi, bir işyerinde işyeri demokrasisinin sağlanması, heterojen bir yapıya sahip olan makro endüstriyel düzeyde endüstriyel demokrasiyi sağlandığının işareti olarak kabul edilmemelidir. TKY gibi yönetim tekniklerinin en başarılı şekilde uygulandığı firmaların genellikle çokuluslu ortaklara ait, büyük ölçekli ve ihracat yönelimli firmalar olduğu dikkate alındığında, bu tekniklerin özellikle de ekonomilerinde enformal sektörün başat olduğu üçüncü dünya ülkelerinde endüstriyel demokrasiye ulaşmada etkili yöntemler olmasını beklemek anlamsızlaşmaktadır.

SUMMARY

Management techniques which aim to increase worker involvement are important tools for industrial democracy and TQM plays an important role in implementing these techniques. Yet, it is vital to know who determines the extent and scope of involvement and what is aimed through empowerment and involvement in this process. It is hard to mention a democratic involvement if workers' requests of the type of involvement are disregarded and if workers are being told when, what and to what extent to get involved in. Such an implementation would only add involvement to the 'to do list' of the workers and wouldn't provide an autonomous and creative work environment. Although this type of an involvement could reach some of the managerial goals, it is far from contributing to the democratization of the workplace.

The firm researched is a national and international awards-winning, leading formal firm which has an accurate infrastructure that is needed for successful TQM implementations. The hard aspects of TQM are successfully implemented in the firm and the consequences are effectively reflected on the productivity outcomes. The soft aspects of TQM also seem to be implemented in the firm, but due to the gap of communication and intense hierarchy, the empowerment and involvement levels of the workers are low.

Drawing on the data, it is seen that workers do not adopt, they just seem to adopt TQM, and the main reason of this is their dependency on the firm. Providing the firm an important competitive advantage, TQM implementation in the firm gives rise to an increase in workload. The increase in workload, however, means job security for the workers. Workers try to protect themselves from a possible dismissal either arising from individual defects or a reduction in the workload. The reasons for the fear of unemployment are mainly the repulsive force of the labour market and management's reminders to workers that they are replaceable.

In the firm researched, TQM fails to reduce the hierarchy in the firm, thus the so-called us/them distinction between the managers and the workers is not removed. The data does not support the contention of the mainstream literature, which regards implementations of TQM practices would have a positive impact upon work life by reducing the hierarchy in the organizations through encouraging workers' participation in decision-making processes and empowerment. Findings indicate that TQM implementations increase work load, work intensity and control of workers.

The findings indicate that empowerment and involvement practices do not always positively affect the working life, and the success in the hard aspects of TQM does not always mean success in the soft aspects. The fact that TQM can not make contribution to workplace democracy even in an award-winner formal sector firm with a strong infrastructure gives us clues about the affects of TQM implementations on workplace democracy in less powerful firms. Besides, firms which implement TQM successfully are mainly large scaled, export-oriented multinational corporations, and it is hard to expect TQM to be an industrial democracy tool in developing countries whose economies are mainly driven by informal sector.

KAYNAKÇA

- ACKERS, P., M. MARCHINGTON, A. WILKINSON ve T. DUNDON
2003 'Partnership and Voice, With or Without Trade Unions: Changing UK Management Approaches to Organizational Participation'. **Loughborough University, Business School, Research Series Paper 4**, 2003.
- BİDDİS, J. T. ve A. WILKINSON
2001 'Pandoras Box or a Box of Delights: New Work Practices and the Lived Experience'. **International Employment Relations Journal** 7 (2):88-112
- BLACK, J. ve D. McCABE
1998 'Jointism and the Role of Workplace Union in the Auto-Components Industry', **New Technology, Work and Employment**. 13(1):29-42.
- BLACK, J.S. ve H.B. GREGERSEN
1997 'Participative Decision-Making: An Integration of Multiple Dimensions'. **Human Relations** 50: 861-878.
- BOJE, D. M. ve R. D. WINSOR
1993 'The Resurrection of Taylorism: TQM's Hidden Agenda'. **Journal of Organizational Change Management**. 6(4):57-70.
- COTTON, J. L., D.A. VOLLRATH, K.L. FROGGATT, M.L. LENGNICK-HALL ve K. R. JENNINGS
1988 'Employee Participation: Diverse Forms and Different Outcomes', *Academy of Management Review* 13: 8-22.
- CUNNINGHAM, I, J. HYMAN ve C. BALDRY.
1996 'Empowerment: The Power to Do What?' . *Industrial Relations Journal* 27(2):143-154.
- DEMING, W.E.
1986 **Out of the Crisis: Quality Productivity and Competitive Position**. Cambridge University.
- DOW, D., D.SAMSON ve S.FORD
1999 'Exploding the Myth: Do All Quality Management Practices Contribute to Superior Quality Performance?'. **Production and Operations Management** 8(1):1-27.

FAIRHURST, G.T. ve R.F.WENDT

1993 'The Gap in Total Quality: A Commentary'. **Management Communication Quarterly** 6(4):441-451.

FEIGENBAUM, A.V.

1991 **Total Quality Control: Engineering and Management**. Kırkıncı Yıl Özel Baskısı. New York McGraw-Hill.

FISHER ve Diğ.,

1996 **Human Resource Management**. (3.baskı), Boston, Houghton Mifflin.

FREDERIC, Guy

2002 'High Involvement Work Practices and Employee Bargaining Power Discussion Papers' ,http://www.bbk.ac.uk/manop/man/docs/0201_guy.pdf.

FREEMAN, R. B. ve M. M. KLEIER

2000 'Who benefits most from employee involvement: Firms or workers?', **American Economic Review** 90(2):219-223.

FOY, N.

1999 **Empowering People At Work**. Aldershot, Gower, 1994 Harley, B. The Myth of Empowerment: Work Organizations, Hierarchy and Employee Autonomy in Contemporary Australian Workplaces . **Work, Employment and Society** 13(1):41-66.

FRIEDMAN, A. L.

1977 **Industry and Labour: Class Struggle at Work and Monopoly Capitalism**. Londra, MacMillan.

GARRAHAN, P., ve P. STEWART

1992 **The Nissan Enigma: Flexibility at Work in a Local Economy**. Londra, Mansell.

GILL, COLIN ve HUBERT KRIEGER

1999 'Direct and Representative Participation in Europe: Recent Survey Evidence' **The International Journal of Human Resource Management**: 10(1): 572 – 591.

HAMMER, TOVE HELLAND

1998 'Industrial Democracy', içinde: Michael Poole ve Malcolm Warner (ed) *The Handbook of Human Resource Management*, Londra, International Thomson Business Press.

HARDY, C. ve S. LEIBA-O'SULLIVAN

1998 'The Power Behind Empowerment: Implications for Research and Practice', *Human Relations* 51(4): 451-483.

HARLEY, B.

1994 'Post-Fordist Theory, Labour Process Flexibility and Autonomy in Australian Workplaces'. *Labour and Industry* 6(1):107-129.

HELPER, S.

1995 Can Maquilas Be Lean: The Case of Wiring Harness Production in Mexico. içinde: S. Babson (ed.) *Lean Work, Employment and Exploitation in the Global Auto Industry*, içinde: Nichols, T., ve Nadir Suğur (2004) *Global Management, Local Labour: Turkish Workers and Modern Industry*. Palgrave, MacMillan, GB, sf.120.

HILL, S.

1991a 'How Do You Manage A Flexible Firm? The Total Quality Model'. *Work, Employment and Society* 5, 3:397-415.

HILL, S.

1991b 'Why Quality Circles Failed But Total Quality Might Succeed'. *British Journal of Industrial Relations* 29(4):541-568.

IMAI, M.

1986 *Kaizen: The Key to Japan's Competitive Success*, New York, McGraw-Hill.

ISHIKAWA, K.

1997 *Toplam Kalite Kontrol*. (ed.: S. Ordaş, N.Yayla) İstanbul, KalDer.

ISHIKAWA, K.

1985 *What is Total Quality Control? The Japanese Way*, New York, Prentice Hall.

KNIGHTS D. ve D. MCCABE

1998 'Dreams and Designs on Strategy: A Critical Analysis of TQM and Management Control'. *Work, Employment and Society* 12(3):433-456.

KNIGHTS D. ve D. MCCABE

1997 'How Would You Measure Something Like That? Quality in a Retail Bank' .
Journal of Management Studies 34(3): 371-388.

LASHEY, Conrad

2000 Empowerment Through Involvement: A case study of TGI Fridays Restaurant,
Personnal Review. 29(6): 791-815

LAWLER, E.E. III

1999 'Employee Involvement Makes A Difference', **Journal of Quality Participa-
tion** 22(5): 18-21.

MARCHINGTON, M.

1992 **Managing the Team: A Guide to Successful Employee Involvement**.
Blackwell.

MARCHINGTON, M. ve A. WILKINSON

2000 'Direct Participation', içinde: S.Bach ve K.Sisson (ed) **Personel
Management: A Comprehensive Guide to Theory and Practice**. Oxford,
Blackwell.

MCARDLE, L., M. ROWLINSON, S. PROCTER, J.HASSARD ve P.FORRESTER

1995 'Employee Empowerment or the Enhancement of Exploitation' içinde: A.
Wilkinson ve H.Wilmott (ed.) **Making Quality Critical: New Perspectives
on Organisational Change**. Londra, Routledge.

McCABE, D.

1999 'Total Quality Management: Anti-Union Trojan Horse or Management
Albatross?' . **Work, Employment and Society** 13(4):665-691.

NICHOLS, T., ve N. SUGUR

2004 **Global Management, Local Labour: Turkish Workers and Modern In-
dustry**. Palgrave, MacMillan, GB.

OAKLAND, J.S.

1995 **Total Quality Management**. Londra, Heineman.

POOLE, Michael

1986 **Towards a New Industrial Democracy**. London: Routledge.

POOLE, M., R. LANSBURY ve N. WAILES

2001 'Participation and industrial democracy revisited: A theoretical perspective' içinde: R. Markey, P. Gollan, A. Hodgkinson, A. Chouraqui and U. Veersma (ed.) **Models of employee participation in a changing global environment: diversity and interaction**, Ashgate Publishing Company, Aldershot sf. 23-34.

POWER, D.J., S.S.AMRIK ve S.RAHMAN

2001 'Critical Success Factors in Agile Supply Chain Management'. **Industrial Journal of Physical Distribution and Logistics Management** 31(4):247-265.

RAHMAN, S. ve P. BULLOCK

2002 'Relationships Between Soft TQM, Hard TQM and Organizational Performance'. (ITS-WP-02-10http://WWW.its.usyd.edu.au/publications/working_papers/WP2002/ITS-WP-02-10.pdf).

ROTSCHILD, J. ve M. OLLILAINEN

1999 'Obscuring But Not Reducing Managerial Control: Does TQM Measure Up to Democracy Standarts'. **Economic and Industrial Democracy** 43:397-428.

SEWELL, G.

1998 'The Discipline of Teams: The Control of Team-based Industrial Work Through Electronic and Peer Surveillance', **Administrative Science Quarterly** 43(2): 397-428.

STEINGARD, D. S. ve D. E. FITZGIBBONS

1993 'A Postmodern Deconstruction of Total Quality Management (TQM)' **Journal of Organisational Change Management** 6:27-37.

TAYLOR, F.W.

1997 **Bilimsel Yönetimin İlkeleri**. Konya, Çizgi (Çev: H.B. Akın).

WAGNER III, J.A.

1994 'Participation's Effects on Performance and Satisfaction. A Reconsideration of Research Evidence'. **Academy of Management Review** 19(2):312-30.

WARHURST, C. ve P. THOMPSON

1998 'Hands, Hearts and Minds: Changing Work and Workers at the End of the Century' içinde: P.Thompson ve C. Warhurst (ed.) **The Future Workplace**. Londra, Macmillan.

WEBB, J.

1995 'Quality Management and the Management of Quality' içinde: A. Wilkinson ve H. Willmott (ed.) **Making Quality Critical: New Perspectives on Organizational Change**. Londra, Routledge, sf.105-126.

WILKINSON, A., G.GODFREY ve M.ARCHINGTON

1997 'Bouquets, Brickbats and Blinkers: Total Quality Management and Employee Involvement in Practice' **Organization Studies** 18(5):799-819

WILKINSON, A.

1999 'Managing People in a TQM Context' içinde: B. G. Dale (ed) **Managing Quality**, 3.baskı, Oxford Blackwell Publishers.

YILDIRIM, E.

2000 'Türkiye'deki Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının İşçiler ve Endüstri İlişkileri Üzerindeki Etkileri'. **Toplum ve Bilim** 86:260-280.

TÜRKİYE'DE ÇEVREYE İLİŞKİN TOPLUMSAL EĞİLİMLER: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Muammer TUNA*

ÖZ

Toplumsal çevresel değerler, çevreciliğin bir bileşeni olarak farklı boyutlarda araştırılmaktadır. Toplumsal çevresel değerler, bireylerin kendilerine yöneltilen çevresel konulardaki durumlara ilişkin tutum ya da tavır alışlarını ifade eder. Çevresel durumlar, ekonomik, gelişmeye ilişkin, endüstriyel, bilimsel ya da çevre ile ilgili her hangi bir durum olabilir. Bu bağlamda toplumsal çevresel değerler batı ülkelerinde daha yoğun olarak araştırılırken, batı dışı ülkelerde daha az yoğunlukta araştırılmaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de çevresel konular giderek artan ölçüde kamuoyu ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de bir çevresel duyarlılığın oluşmakta olduğu söylenebilir. Bu araştırmada Türkiye'de çevresel toplumsal eğilimler araştırılacaktır.

Çevresel toplumsal eğilimlerin incelenmesi bağlamında, çevre toplum ilişkilerini inceleyen iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür: İnsan merkezli dünya görüşü ve doğa merkezli dünya görüşü. İnsan merkezli dünya görüşüne göre insanoğlu doğanın mutlak hakimi olduğuna ve doğanın insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip olduğuna inanılır. Diğer yandan doğa merkezli dünya görüşüne göre doğa sadece insan kullanımı için araçsal bir öneme sahip değildir, doğa insan kullanımından bağımsız olarak kendi başına varlık alanıdır. Genel olarak toplumsal çevresel değerler, farklı toplumlarda, insan merkezlilikten doğa merkezliliğe doğru farklılıklar gösterebilmektedir. İnsan merkezli dünya görüşü daha çok "gelişme" olgusuna ağırlık verirken, doğa merkezli dünya görüşü daha çok doğa koruma olgusuna ağırlık vermektedir.

---

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü

Bu araştırmanın temel varsayımı ise, Türk toplumunun çevresel değerlerinin iki çevresel yaklaşım arasında bir yerde yer aldığı yönündedir. Bu araştırma bir uygulamalı alan araştırmasıdır. 2003 yılı yaz aylarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni 18 yaş ve üstü ve yasal ve kurumsal olarak bir kısıtlaması olmayan tüm Türkiye nüfusu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemi ise tüm Türkiye’yi temsil eden 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı Çalışanlarından oluşan 135 kişiden oluşmaktadır. Örneklem tekniği çok basamaklı tabakalı örneklemdir. Araştırma tekniği, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan soru formunun belirlenen örneklem birimlerine yüz-yüze görüşme tekniği ile uygulanması şeklinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Çevre Sosyolojisi, Çevresel Değerler, İnsan Merkezilik, Doğa Merkezilik.*

ABSTRACT

Public environmental attitudes as one of the components of the environmentalism have been investigated for many respects. Public environmental values have been assumed as responses of people to given environmental issues or circumstances. The given issues or circumstances might be economical, developmental, industrial, scientific or anything related to environment. In this respect, public environmental values extensively have been investigated in the western countries and lesser extend in the non-western countries.

Turkey is as a developing country that environmental issues have taking more public attention for last few decades in there. Therefore, an environmental awareness has been emerging in Turkish public. This present research aims to investigate public environmental values in Turkey.

There are two main stream perspectives to evaluate relationship between society and the environment in the environmental sociology literature: The anthropocentric worldview and the eco-centric worldview. The anthropocentric worldview mainly underlines that human-being is the dominator of the natural environment and natural environment has valued for human usage. On the other hand, according to the eco-centric worldview, natural environment has valued for not (only) human usage, it is valued for its own sake too. In general, it is assumed that public environmental awareness varies from the anthropocentric form to the eco-centric form. The anthropocentric form of public awareness is more

development oriented and by definition human oriented, and the eco-centric form of public awareness is more environment oriented. In this research, however, it is assumed that Turkish people's environmental attitudes are in between of the anthropocentric form and the eco-centric form of public awareness.

This research is an applied field research conducted summer of 2003 in Turkey. The research population is all Turkish population with aging over 18 years old and non-institutionalized. The research sampling is 1028 and assumed to represent all general public and 135 represent experts on the environment who work in Turkish Ministry Environment and Forestry. The sampling technique used in this research is a multi-stage stratified sampling. The data collected by using face-to-face interview and the interview questionnaire has been constructed with fully structured close-ended questions.

Key Words: *Environmental Sociology, Environmental Attitudes, Anthropocentrism, Eco-Centrism, Turkey.*

GİRİŞ

Çevresel sorunlar ve çevre ile ilgili konular modern çağın son döneminde en önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir. Çevresel sorunlar önceleri sadece teknik ve ekonomik boyutları ile incelenir, araştırılırken; son birkaç on yıldır bu sorunların toplumsal boyutları da ön plana çıkmıştır. Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1970'lerden sonra, çevresel sorunların toplumsal boyutları artan oranda kamuoyu ilgisini çeker olmuştur. Bu gelişmeler bağlamında yeni bir sosyal bilim disiplini olarak "çevre sosyolojisi" ortaya çıkmıştır. Çevre sosyolojisi çevresel sorunların çok boyutluluğuna özellikle toplumsal boyutuna vurgu yapar. Bu bağlamda çevre sosyolojisi çevresel sorunların toplumsal boyutlarını incelemek amacındadır.

Çevre konusundaki toplumsal değer ve eğilimlerin araştırılması çevre sosyolojisinin ana konularından birisini oluşturmaktadır. Batılı toplumlarda çevresel değer ve eğilimler konusunda çok sayıda araştırmaya rastlanırken; batı dışı toplumlarda bu tür araştırmalar fazla yaygın değildir. Ancak çevresel konular ve sorunlar batı dışı ülkelerde de en az batılı ülkeler kadar önemli sorunlardır. Bu bağlamda, çevresel konular Türkiye'de giderek artan ölçüde kamuoyu ilgisi çeker duruma gelmiştir. Bundan dolayı çevre

konusundaki toplumsal değer ve eğilimlerin araştırılması bu makalenin temel amacını oluşturmaktadır.

Bu makale bir uygulamalı alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu araştırma, 2003 yaz aylarında Türkiye genelinde uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırma evrenini 18 yaş ve üstü olan ve herhangi bir kurumsal ya da yasal nedenle vatandaşlık haklarından kısıtlı bulunmayan Türkiye nüfusu oluşturmuştur. Örneklem grubu Türkiye nüfusunu temsil ettiği varsayılan 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı Çalışanlarını temsil eden 135 kişiden oluşmuştur. Bu araştırmada kullanılan örneklem tekniği çok boyutlu tabakalı örneklemdir. Bu araştırmada örneklem grubunu oluşturan birimler ile yüz-yüze yapılan görüşmelerde, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu kullanılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevrecilik

Çevrecilik kavramı, anlam olarak çok sayıda öğeyi içinde barındırır. Bu anlamda çevrecilik kavramı çevresel eylemi, çevresel hareketleri, çevresel politikayı ve çevresel değer ve eğilimleri kapsayan bir anlam içeriğine sahiptir. Harper çevreciliği ideoloji ve eylem olarak ifade eder; “bir ideoloji olarak çevrecilik, insanın doğa ile olan ilişkilerinde bir memnuniyeti ve değişimi ifade eden geniş bir inançlar sistemidir” (1996:293). Bu tanıma göre çevrecilik, çevresel inanç ve değerleri kapsamaktadır. Çevrecilik toplumun doğa ile ilişkilerinde geniş kapsamlı bir algılayış biçimidir.

Tarihsel olarak, bir toplumsal hareket ve ideoloji olarak çevrecilik “insan merkezli” çevrecilik anlayışından “doğa merkezli” çevrecilik anlayışına doğru bir evrilmeyi ifade eder. Doğal kaynakların korunması, insan refahı ekolojisi, hayvan özgürlüğü ve doğa merkezlik bazı temel çevreci ideolojilerdir (Eckersley, 1992:34). Doğal kaynakların korunması hareketi temel olarak, doğal kaynakların insanların daha iyi kullanımını sağlanmak amacıyla korunmasını savunan bir çevreci akımdır. İnsan refahı ekolojisi hareketi insanoğlunun daha temiz ve nezih bir doğal çevrede yaşaması için doğal çevrenin korunması gerektiğini savunur. Korumacı hareket ise insanoğlunun “vahşi doğa”dan hoşlanmasının sağlanması için “vahşi” olarak korunması gerektiğini savunur. Söz konusu edilen üç çevreci akım insan merkezlidir ve doğaya, insanoğlunun kullanımı için araçsal bir konum atfeder. Diğer yandan, modern çevreci düşünceye göre; doğa, insan için

kullanım değeri taşıyan bir araçsallığın ötesinde, kendi varoluşu bağlamında ve kendisi için vardır. Başka bir deyimle doğanın varoluşu kendisi için başlı başına bir amaçtır (Eckersley, 1992:42; Naes, 1995).

Çevresel Değerler

Çevresel değerler çevreciliğin bir bileşeni ve göstergesi olarak kabul edilir. Çevresel değerler genel olarak, herhangi bir çevresel olay ya da durum ile karşılaşıldığında bu olay ve duruma karşı takınılan tavır alış, tutum ya da kendini ifade ediş biçimi olarak kabul edilir. Söz çevresel olay ya da durum çevresel kaynakların azalması, çevresel kirlilik, çevre toplum ilişkisi ya da çevresel politika olabilir. Bu bağlamda, söz konusu çevresel durumlarda çevrenin karşısında değil de çevreden yana takınılan tutum çevrecilik olarak adlandırılır. Bu bağlamda bir ideoloji olarak çevreciliğin temel amacı, çevresel değerlerin daha çevreci bir yapıya doğru değişimini ifade eder (Harper, 1996).

Çevresel değerler konusundaki araştırmalar birçok kavramsallaştırma, örnekleme ilişkin ve ölçütlendirme sorunları taşımaktadır.

Çevresel Değerler Araştırmalarında Kavramsallaştırma, Ölçütlendirme ve Örnekleme İlişkin Yöntemsel Sorunlar

Çevre sosyolojisi literatüründe çevresel değerlere ilişkin birçok farklı yaklaşım yer almaktadır (Dunlap ve Van Liere, 1978; 1984; Buttel ve Johnson, 1987; Ramsey ve Rickson, 1976; Mohai ve Twilight, 1987; Freudenburg, 1991; Arcury, 1990; Buttel ve Flinn, 1974; Tarrant ve Cordel 1997; Cottrell ve Graefe, 1997; Arcury ve Johnson, 1987). Çevresel değerler, araştırmalarında kavramsallaştırmalar ve kavramların araştırmaya uyarlanması farklı çalışmalarda farklılıklar göstermekle birlikte, bir çok çalışmada çevresel değerler çevreciliğin bir bileşeni olarak tarif edilmiştir. Çevresel değerler araştırmaları, çevresel değerlerin araştırılabilir bir kavram olarak sosyal bilimcilerin ve bir olgu olarak toplumun ilgisini çekmeye başladığı 1970'lerden sonra yaygınlık ve yoğunluk kazanmıştır (Dunlap ve Van Liere, 1978).

Çevresel değer araştırmalarının teorik ve yöntemsel sorunlarının başında, kavramın çok boyutluluğu ve örnekleme sorunları gelmektedir. Erken dönem çevresel değer araştırmaları, kavramı tek boyutlu olarak ele almıştır. Buna karşın daha sonraki çalışmalar kavramın çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekmiştir (Albrecht ve diğ., 1982).

Toplumsal çevresel değerlere ilişkin araştırmalar çoğunlukla Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilmekte ve eyalet düzeyindeki örneklemelere dayanmaktadır. Buna karşın, Amerika Birleşik Devletlerinde ve diğer batılı ülkelerde ulusal düzeyde çevresel değerler araştırmaları da vardır. Özellikle 1990’lardan sonra küreselleşme olgusunun etkisini artan ölçüde hissettirmesi bağlamında çevresel olgular sadece batılı ülkeler için değil batı dışı ülkeler için de önemli olgular olarak değerlendirilir olmuştur. Bunun ötesinde çevre olgusunun da daha iyi anlaşılabilmesi için küresel düzeyde, başka bir deyimle batı dışı ülkelerdeki görünümünün de ele alınması gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de çevreye ilişkin toplumsal değerlerin ele alınması hem Türkiye’de çevreye ilişkin toplumsal eğilimlerin ortaya çıkarılması açısından hem de küresel düzeyde çevreciliğin anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemlidir.

Çevresel değerlerin kavramsallaştırılması: Çevresel değerler çevresel sorunlar ile ilişkilidir. Çevresel değerler, çevre toplum ilişkileri, doğal kaynakların kullanımına ilişkin kabulleniş doğal dengeyi doğrudan etkilemektedir (Dunlap ve Van Liere, 1978). Çevresel değerler, tanımlanmış çevresel bir olgu ya da duruma karşı bir zihinsel bir tutum ya da tavır alışı ifade eder. Çevresel durum, çevre toplum ilişkisi, ekonomik büyüme ve teknolojinin etkisi, doğal kaynakların azalışı, hava ve su kirliliği, sera etkisi, küresel ısınma gibi çok sayıda çevresel olgu ya da durum olabilir.

Çok boyutluluk: Erken dönem çevresel değer araştırmaları çevresel değerleri tek boyutlu olarak ölçütlendirmiştir. Yeni Çevreci Paradigma (*NEP, New Environmental Paradigm*) indeksi (Catton ve Van Liere, 1978) çevresel değerleri tek boyutlu olarak ele alan bir kavramsallaştırmaya dayanıyordu. İndekste nüfus, ekonomik büyüme, kirlilik gibi konulara ilişkin 12 soru yer alıyordu. Söz konusu indeks ilk olarak iki örneklem grubu üzerinde uygulanmıştı; genel kamuoyu örnekleme ve çevresel organizasyon örnekleme. Araştırmacılar, 63 kişiden oluşan çevresel organizasyon grubunun genel kamuoyu grubuna göre çevresel konularda daha fazla bilgili olacağını ve daha yüksek çevresel değerlere sahip olacağını öngörüyorlardı. Araştırma sonucunda çevresel organizasyon grubunun çevresel değerlerinin, genel kamuoyu çevresel değerlerinden istatistiksel olarak farklı olduğu görülmüştür. Dunlap ve Van Liere Yeni Çevreci Paradigma indeksinin araştırmaya katılanların çevresel değerlerini uygun şekilde ölçtüğü sonucuna varmışlardır.

Yeni Çevreci Paradigma indeksi Arcury ve diğ. (1986), Albrecht ve diğ. (1982) ve Tarrant ve Cordel (1997) gibi diğer araştırmacılar tarafından

da kullanılmıştır. Söz konusu araştırmacılar indeksin geçerlilik ve güvenilirliğini farklı örneklemelere dayalı farklı data üzerinde test etmişlerdir. Söz konusu araştırma sonuçları, Yeni Çevreci Paradigma indeksinin geçerlilik ve güvenilirliğini kabul etmekle birlikte bazı eleştiri noktaları da ortaya koymuşlardır. Temel eleştiri indeksin tek boyutlu oluşuna ilişkindir. Albrecht ve diğ. Yeni Çevreci Paradigma indeksini kullanmış ve faktör analizi ile test ederek üç faktör (boyut) bulmuşlardır: “doğanın dengesi,” “büyümenin sınırları” ve “insanın doğaya üstünlüğü” (1982:41).

Daha sonraki bir çalışmada Dunlap ve Van Liere (1984) de çevresel değerler kavramının çok boyutlu olduğunu bulmuşlardır. Söz konusu araştırmacılar 29 sorudan oluşan sekiz faktörlü (boyut) bir indeks oluşturmuşlardır. Buttel ve Johnson çevresel değerler üzerine olan araştırmalarında kavramın çok boyutluluğuna işaret etmişler ve kavramı doğrudan eyleme yönelik olmayan çevresel kaygı ve toplumsal yeniden yönlendirmeye yönelik çevresel kaygı olarak yeniden kavramsallaştırmışlardır (1977:56). Doğrudan eyleme yönelik olmayan çevresel kaygı aktif olmayan düzeyde bir çevresel kaygıyı ifade ederken, toplumsal yeniden yönlendirmeye yönelik çevresel kaygı daha aktif bir çevresel kaygıyı ifade eder.

Cluck ve diğ. (1997) ve Tuna (1998) çevresel değerlerin çok boyutluluk, kavramsallaştırma ve ölçütlendirme sorunlarını tartışmışlardır. Onlar Amerika Birleşik Devletlerinde ulusal düzeyde bir data kullanmışlar ve 32 sorudan oluşan bir indekste üç boyut ortaya koymuşlardır: “çevresel dünya görüşü,” “çevresel kaygı” ve “çevresel taahhüt.” Daha önceki çevresel değerler araştırmalarından hareketle, bu çalışmada da çevresel değerler kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu temel bir varsayım olarak kabul edilmiştir. Cluck ve diğ. (1997) hareketle çevresel değerler üç boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır: çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüt. Bu boyutlar şu şekilde tanımlanmıştır. Çevresel dünya görüşü, çevreciliğin genel ve temel formu olarak tanımlanmıştır. Çevreciliğin bu boyutu yanıtlayıcıların çevre konusundaki genel zihinsel kavramsallaştırmaları ve çevre ile endüstrileşme, kalkınma, bilim ve teknoloji arasındaki ilişkilere ilişkin eğilimlerini ifade eder. Çevresel kaygı boyutu, yanıtlayıcıların çevre ile toplum ve çevre ile birey arasındaki ilişkilere ve belirli bazı çevresel sorunlara ilişkin tepkilerini ifade eder. Çevresel taahhüt ise yanıtlayıcıların çevresel sorunların çözümüne ilişkin olarak hangi düzeyde taahhütte bulunacaklarına ilişkin soruları kapsamaktadır. Çevresel taahhüt boyutu, daha iyi bir doğal çevrede yaşamak

için daha fazla ödemeyi, daha fazla vergi vermeyi ve yaşam standartlarını düşürme gibi taahhütleri içermektedir.

Örnekleme: Çevresel değer araştırmalarında, çok boyutluluk sorununa ek olarak örnekleme ikinci önemli sorunu oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir çok araştırma eyalet, küçük topluluklar ve çevreci gruplar üzerinde yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri dışındaki batılı ülkelerde çevresel değerlere ilişkin araştırmalar, Amerika Birleşik Devletlerine göre daha az sayıda olmakla birlikte bu ülkelerde daha çok ulusal düzeyde çalışmalara rastlanır. Batı dışı ülkelerde ise çevresel değerler üzerine yapılan çalışmalar çok az sayıdadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan çalışmalarda söz konusu araştırmalar daha çok tesadüfi örnekleme dayanmakla birlikte, bu örneklemeler çevreci gruplar, öğrenciler, küçük topluluk liderleri gibi sınırlı bir evreni temsil eder. Riley Dunlap (1975) tesadüfi olarak seçilmiş 300 Oregon Üniversitesi öğrencisi üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Flinn'in (1978) araştırması Wisconsin eyaletinden tesadüfi olarak seçilmiş bir örnekleme dayanmaktadır. Ramsey ve Rickson'un (1976) çalışması Wisconsin'de lise öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Buttel ve Johnson (1977) Wisconsin toplum seçkinleri üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Dunlap ve Van Liere'nin (1978) Yeni Çevreci Paradigma indeksi çalışması Washington eyaletinde gerçekleştirilmiş ve iki karşılaştırmalı örnekleme dayanmaktadır; genel kamuoyu grubu ve çevresel organizasyon grubu. Albrecht ve Bultena (1982) Iowa eyaletindeki çiftçiler ile kentte yaşayanların çevresel değerlerini karşılaştırmıştır. Arcury ve diğ. (1986) çalışması Kentucky eyaleti düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Freudenburg'un (1991) çalışması Colorado eyaletindeki dört toplulukta uygulanmış bir kır-kent karşılaştırmasına dayanmaktadır. Tarrant ve Cordell'in araştırması (1997) Potomac nehrinin güneyini kapsayan ve Güney Appalachian olarak adlandırılan dağlık bölgede Virginia, Batı Virginia, Kuzey Carolina, Güney Carolina, Tennessee, Georgia ve Alabama eyaletlerinde gerçekleştirilmiş bölgesel bir çalışmadır.

Yukarıda örnekleri verilen birçok çevresel değerler araştırması tesadüfi örnekleme dayanmakla birlikte toplum liderleri, çevreci gruplar ve üniversite öğrencileri gibi sınırlı ölçüde bir evreni temsil etmektedir. Çevresel değerler araştırmaları literatürü, bu alandaki araştırmaların tamamına yakınının topluluk, coğrafi bölge, eyalet gibi bölgesel çalışmalar olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu tür çalışmalar sınırlı ölçüde bir genelleme olanağı vermektedir. Bundan dolayı çevresel değerler hakkında batı dışı toplumlara ilişkin genellemeler yapma olanağı oldukça sınırlıdır. Çevresel değerlerin çok boyutlu olarak kavramsallaştırılması ve Türkiye gibi batı dışı

bir toplumda araştırmaya uyarlanması küresel düzeyde çevrecilik olgusunun ve kavramının anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu çalışmada çevresel değerler çok boyutlu bir olarak kavramsallaştırılmış ve Türkiye’de ulusal düzeyde evreni temsil eden bir örneklem üzerinde uygulanmıştır.

Çevresel Değerler Olgusuna Etki Eden Faktörler:

Çevresel değerler olgusuna etki eden değişkenler 1970’lerden beri araştırılmaktadır. Söz konusu araştırmalar “yaş” ve “eğitim düzeyi”nin çevresel değerlere etki eden iki temel açıklayıcı değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konudaki literatür “cinsiyet,” “oturulan yer,” “gelir düzeyi,” ve “politik eğilim” değişkenlerinin de çevresel değerlerdeki farklılaşmayı açıklayan diğer önemli değişkenler olduğunu ortaya koymuşlardır (Arcury, 1990; Buttel and Flinn, 1974; Tarrant and Cordell, 1997; Cottrell and Graefe, 1997; Buttel and Johnson, 1977; Dunlap and Van Liere, 1978; Arcury ve diğ., 1986; Albrecht, 1982; Ramsey and Rickson, 1976; Mohai ve Twilight, 1987; Freudenburg, 1991; Inglehart, 1995; Bowman 1977; Buttel ve Flinn, 1978; Dunlap 1975; Stern ve diğ., 1993). Bununla birlikte çevresel değerler konusundaki araştırmalar bir biriyle çelişen sonuçlar ortaya koymaktadır.

Çevresel değerler konusundaki literatürün ortaklaşa olarak üzerinde durduğu, çevresel değerlere etki eden en önemli değişken eğitim düzeyidir. Tüm araştırmalar yüksek düzeyde eğitilmiş olanları düşük düzeyde eğitilmiş olanlara göre daha yüksek düzeyde çevresel bilinç ve duyarlılığa sahip olduğunu göstermiştir (Inglehart, 1995; Arcury, 1990; Buttel ve Flinn, 1978). Çevresel bilgi düzeyi ve eğitim düzeyi birbiriyle yakından ilgilidir. Modern çevresel ilişkilerin anlaşılması yüksek düzeyde çevresel bilgi gerektirmekte, yüksek düzeyde çevresel bilgi ise yüksek düzeyde bir genel eğitim gerektirmektedir. Eğitim çevresel değerler üzerindeki etkisi doğrudan olduğu kadar dolaylıdır da.

Çevresel değerleri etkileyen diğer önemli değişken ise “yaş”tır. Genellikle gençler yaşlılara göre daha yüksek çevresel duyarlılığa sahiptir (Arcury, 1990; Inglehart, 1995). Çünkü çevrecilik, toplumsal düzene karşı daha az sorumluluk duyguları besleyen ve yerleşik değerlere daha az saygı duyan gençler için, çevresel değerlere bağlılık bir çıkış yolu olarak algılanabilir.

Tarrant ve Cordel (1997), Stern ve diğ. (1993) ve Arcury (1990) gibi araştırmacılar cinsiyet farklılığının da çevresel değerleri etkileyen diğer

önemli bir bağımsız değişken olduğu üzerinde durmuşlardır. Söz konusu araştırmacıların bulguları çelişik sonuçlar içermektedir. Arcury (1990) kadın yanıtlayıcıların erkeklerden daha az çevresel duyarlılığa sahip olduğu yönünde bulgular ortaya koyarken, Tarrant ve Cordel (1997) ve Stern ve diğ. (1993) kadın yanıtlayıcıların erkeklerden daha fazla çevresel duyarlılığa sahip olduğu yönünde bulgular ortaya koymuşlardır. Sonuç olarak bulgular cinsiyet değişkeninin çevresel değerler üzerindeki etkisi konusunda net bir sonuç ortaya koymamaktadır. Çünkü farklı araştırmalar farklı örneklemeler üzerinde gerçekleştirilmiştir ve her araştırmanın bulguları ve açıklama yeteneği kendi örneklemini ile sınırlıdır.

Daha önce belirtildiği gibi demografik değişkenlerin çevresel değerler üzerindeki etkisi birbiriyle ilişkilidir. Buttel ve Flinn (1978) eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve meslek değişkenlerinin çevresel değerler üzerine olan etkileri yaş ve oturlan yer değişkenleri ile ilişkili olduğuna işaret etmişlerdir. Onların bulgularına göre kentte oturanlar kırsal alanda oturanlara göre fazla çevreye karşı duyarlıdır. Çünkü kentte oturanlar kırsal alanda oturanlara göre daha fazla oranda çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Buttel ve Flinn bulgularını şu şekilde sonuçlandırmışlardır: “İyi eğitim almış, genç ve kentte oturanların çevresel inançları üzerinde eğitimin etkisi daha belirleyicidir” (1978:437). Diğer yandan Freudenburg (1991) kırsal kesimde oturanların çevresel duyarlılıklarının sanılanın tersi yönde olduğuna işaret etmiştir: ‘Kırsal kesimde oturanların çevresel duyarlılıkları onların ekonomik uğraşlarıyla ilgilidir.’ Aynı kırsal topluluk içinde yaşayan ve tarım ile uğraşanların çevresel duyarlılık düzeyleri, tarım ile uğraşmayanlara göre daha fazladır.

Çevresel değerler ile sınıfsal konum arasındaki ilişki de tartışmaya açıktır ve bu ilişkide eğitim düzeyi belirleyici olabilmektedir (Arcury, 1987:1990). Buttel ve Flinn çevreciliğin orta ve orta-üst sınıflara özgü bir akım olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sınıfsal konumun çevresel değerler üzerindeki etkisi büyük ölçüde eğitim düzeyine bağlıdır. Yüksek eğitilmiş, orta-sınıf yanıtlayıcılar düşük eğitilmiş, orta-sınıf yanıtlayıcılara göre daha fazla oranda çevresel duyarlılığa sahiptirler (1978:434). Genel olarak orta sınıf yanıtlayıcılar üst sınıf ve alt sınıf yanıtlayıcılara göre daha fazla oranda çevresel duyarlılığa sahiptirler.

Sonuç olarak çevresel değerler konusunda ele alınan literatür göstermektedir ki cinsiyet, gelir düzeyi, yaş, oturlan yer, eğitim düzeyi ve politik tercih çevresel değerler araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan bağımsız değişkenlerdir. Bununla birlikte sonuçlar çelişiktir, çünkü çevresel

değer araştırmaları genellikle küçük gruplar üzerinde yapılmaktadır ve her araştırmanın genelleme düzeyi ancak kapsadığını evren ve örneklem ile sınırlıdır. Aynı bağımsız değişken farklı örneklemeler üzerinde uygulandığında farklı sonuçlar verebilmektedir. Bundan dolayı aynı bağımsız değişkenlerin farklı araştırmalarda farklı sonuçlar vermesi, bu araştırmaların örneklem sınırlılıkları ile ilgili olabilir.

Yukarıda belirtilen ve çevresel değerler araştırmalarında kullanılan yaş, cinsiyet, oturulan yer, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi ve oturulan yerde bulunma süresi gibi değişkenler bu araştırmanın da bağımsız değişkenleri olarak belirlenmiştir.

METODOLOJİ, DATA VE ÖLÇÜTLENDİRME

Bu araştırmada daha önce değinilen üç boyutlu çevresel değerler indeksi kullanılmıştır. Uygulamalı alan araştırması 2003 yazında tüm Türkiye'yi kapsayan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Araştırma tekniği, tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma anketinin yüz yüze görüşme tekniği ile belirlene örneklem birimlerinde uygulanması şeklindedir. Araştırma evreni 18 yaş ve üstü ve her hangi yasal ve kurumsal kısıtı olmayan tüm Türkiye nüfusedir. Araştırma örneklemini 1028 kişi ve Çevre Bakanlığı çalışanlarını temsil eden 135 kişiden oluşmuştur. Örneklem modeli çok aşamalı tabakalı örneklemdir. Örneklem modeli oluşturulurken öncelikle Türkiye'nin yedi coğrafî bölgesinin her biri bir örneklem tabakası olarak belirlenmiştir. Her bir coğrafî bölgeyi temsil etmek üzere en az bir il ve toplam dokuz il ikinci aşamada örneklem tabakaları olarak belirlenmiştir. Ankara, İç Anadolu Bölgesini; İstanbul, Marmara Bölgesini; İzmir ve Muğla, Ege Bölgesini; Antalya, Akdeniz Bölgesini; Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesini; Mardin, Güney-Doğu Anadolu Bölgesini ve Trabzon ve Tokat ise Karadeniz Bölgesini temsil eden iller olarak belirlenmiştir. Üçüncü aşamada ise her bir ili temsil eden en az bir kırsal yerleşim birimi ve en az bir kentsel yerleşim birimi seçilmiştir. Sonuç olarak her bir yerleşim biriminde o yerleşim birimini temsil edecek örneklem birimleri seçilmiştir.

Araştırma soru formu çevre ile ilgili birçok konuya ilişkin birçok soruyu kapsamaktadır. Yanıtlayıcıların çevreye ilişkin olarak sorulan bilim ve bilimsel gelişmenin çevre üzerindeki etkisi, gelişme, ekonomik büyüme ve çevre arasındaki ilişkiler, çevresel düzenlemeler, sağlık ile ilgili çevre sorunları, radyasyon, kirlenme gibi soruları yanıtlamaları istenmiştir. Araştırma soruları arasında çevre politikaları, çevre konusundaki

hükümetlerin düzenleyici, çevre koruma ve derin ekoloji ve enerji ile ilgili unsurları da kapsayan sorular da yer almıştır.

Bağımlı değişkenler: Bu çalışmanın kapsamında üç boyutlu çevresel değerler ölçeği geliştirilmiştir. Çevresel değerler ölçeğinin üç boyutu, çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüttür (Cluck ve diğ., 1997; Tuna, 1998). Bu indeksin oluşturulması için, faktör analizi (Tablo 1) ve iç tutarlılık güvenilirlik testi (Tablo 2) uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre üç faktör bulunmuştur. Her faktör içinde korelasyon değerleri 0.5 üzerinde olan sorular seçilerek faktörler belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırma soru formunda yer alan 30 soru üç faktör altında gruplanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre, her bir faktörde yer sorulara verilen yanıtlar arasında kabul edilebilir değerlerde bir korelasyon vardır (Tablo 1). Her bir faktörün geçerliliği ayrıca iç tutarlılık geçerlilik testiyle test edilmiştir. Test sonuçları üç faktörün kabul edilebilir değerler içinde geçerli olduğu göstermektedir (Tablo 2). En son olarak üç faktör çevresel değerlerin üç boyutu olarak tanımlanmıştır (Tablo 3).

Çevresel değerler indeksinde yer alan sorular beş kategorili bir likert tipi ölçekle ölçeklendirilmiştir. Buna araştırma soru formunda, 1'den 5'e doğru; 1=tamamen katılıyorum, 2=katılıyorum, 3=ne katılıyorum, ne katılmıyorum, 4=katılmıyorum ve 5=hiç katılmıyorum şeklinde kodlanan yanıtlar; mantıksal tutarlılık sağlamak amacıyla 1=hiç katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4=katılıyorum ve 5=tamamen katılıyorum şeklinde yeniden kodlanmıştır. Yeniden kodlanmış olan kategorilerde (1) kategorisi en düşük düzeydeki bir çevresel bilgilenme ya da bilinçlenmeyi ifade ederken (5) kategorisi en yüksek düzeyde bir çevresel bilgilenme ya da bilinçlenmeyi ifade etmektedir.

Hipotezler:

1. Çevresel değerler üç boyutlu olarak ölçütlendirilmelidir. Bu boyutlar, çevresel dünya görüşü, çevresel kaygı ve çevresel taahhüttür.

2. Çevresel dünya görüşü çevreciliğin temel ve yaygın formudur. Çevresel kaygı çevreciliğin orta düzey formudur ve çevresel taahhüt çevreciliğin daha özel bir formudur.

3. Demografik değişkenlerin çevresel dünya görüşü ve çevresel kaygı üzerinde dikkate değer ölçüde bir etkisi yoktur. Çünkü çevreciliğin bu iki formu temel ve yaygın biçimde toplumun tüm farklı kesimlerinde aynı düzeyde etkilidir.

4. Çevresel taahhüt boyutunda ise eğitim etkili bir değişkendir. Çünkü çevresel taahhüt boyutu çevreciliği özel bir formu olarak yüksek düzeyde bilgi ve bilinçlenme gerektirmektedir.

Tablo: 1. Faktör Analizi Sonuçları (Çevresel Değerlerin Üç Boyutu)

	Bileşen		
	Kaygı	Dünya Gör.	Taahhüt
D8A	8.080E-03	.138	.776
D8B	1.457E-02	.242	.766
D8C	3.925E-04	.285	.743
D9B	6.000E-02	2.633E-02	.650
D12A	.581	4.556E-02	.199
D12B	.597	7.048E-02	.153
D12C	.563	.149	.104
D13A	.435	.242	-.194
D13B	.539	.268	-.215
D14A	.633	.248	-6.180E-02
D14B	.677	.275	-.163
D15A	.676	.162	-2.153E-02
D15B	.700	.164	-3.410E-02
D16A	.672	-6.353E-02	.163
D16B	.690	-1.069E-02	.122
D17A	.591	2.636E-02	5.126E-03
D17B	.619	.107	-1.128E-02
D30A	5.228E-02	.519	.141
D30B	-1.787E-02	.567	.275
D30C	9.726E-02	.483	6.639E-02
D30D	6.014E-02	.601	-6.328E-02
D38A	5.863E-02	.640	1.782E-02
D38B	.101	.664	9.384E-02
D38C	.150	.601	-5.285E-02
D38D	.146	.599	-.125
D43A	.141	.532	6.383E-02
D43B	.150	.604	.263
D46A	.157	.524	.233
D46B	.148	.461	.223
D46C	.132	.451	.251

İndirgeme Yöntemi: Temel Bileşen Analizi. Rotasyon Yöntemi: Kaiser Normalleştirilmesi ile Varimax Rotasyonu

Tablo: 2. Çevreciliğin Üç Boyutunda İç Tutarlılık Güvenilirlik Testi Sonuçları

Çevresel Dünya Görüşü		Çevresel Kaygı		Çevresel Taahhüt	
Değişken Değeri	Alfa	Değişken Değeri	Alfa	Değişken Alfa Değeri	
D30A	.4142	D12A	.6119	D8A	.6270
D30B	.4959	D12B	.6440	D8B	.6847
D30C	.4164	D12C	.6186	D8C	.6984
D30D	.4599	D13A	.5778	D9B	.5201
D38A	.5487	D13B	.6446		
D38B	.5589	D14A	.5570		
D38C	.4756	D14B	.6168		
D38D	.4824	D15A	.6344		
D43A	.4922	D15B	.6540		
D43B	.5310	D16A	.5852		
D46A	.4903	D16B	.6240		
D46B	.4565	D17A	.5515		
D46C	.3440	D17B	.6022		

Güvenirlilik: 13 değişken

Güvenirlilik: 13 değişken

Güvenirlilik: 4 değişken

Alfa: .8316 Stan. Alfa: .8339

Alfa: .8801 Stan. Alfa: .8805

Alfa:

.8120 Stan. Alfa: .8112

Tablo: 3. Çevreciliğin Üç Boyutu (Bağımlı Değişkenler)

<u>Değişken</u>	<u>Değişken Adı</u>
Çevresel Dünya Görüşü	
D30a	Enerji tasarrufu için kamusal fonların ayrılması
D30b	Gelecek on yılda enerji tasarrufu enerji vergisi
D30c	Enerji tasarrufu sağlamak amacıyla evlerin izolasyonunun kamu tarafından desteklenmesi
D30d	Enerji kullanımının enerji tasarrufu sağlamak amacıyla sınırlandırılması
D38a	Otomobil kullanımının sınırlandırılması için kamusal destek
D38b	Araba kullanımını sınırlandırma amacıyla enerji vergisi
D38c	Toplu taşımayı özendirmek amacıyla özel araç kullanımına vergi konması
D38d	Otomobil kullanımını sınırlandırmak amacıyla yakıt kullanımının sınırlandırılması
D43a	Evsel atık üretimini sınırlandırmak amacıyla kampanyalara kamusal destek sağlanması
D43b	Evsel atıkların toplanması için daha fazla vergi toplanması
D46a	Çevresel tehlikeleri azaltmak amacıyla düzenlenen kampanyalara kamusal destek
D46b	Gelecek on yılda çevresel açıdan uygun olmayan ürünlere vergi konması
D46c	Çevresel tehlikeleri önlemek amacıyla kesin kurallar konması
Çevresel Kaygı	
D12a	Otomobillerden kaynaklanan hava kirliliği çevreye zararlıdır
D12b	Otomobillerden kaynaklanan hava kirliliği sana ve ailene zararlıdır
D12c	Gelecek on yılda hava kirliliğinden dolayı daha fazla sağlık sorunları yaşanacaktır
D13a	Nükleer santraller çevreye zararlıdır
D13b	Nükleer santraller sana ve ailene zararlıdır
D14a	Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği çevreye zararlıdır
D14b	Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği sana ve çevreye zararlıdır
D15a	Tarımda kullanılan tarımsal ilaçlar çevreye zararlıdır
D15b	Tarımda kullanılan tarımsal ilaçlar sana ve ailene zararlıdır
D16a	Nehir ve göllerdeki kirlenme çevreye zararlıdır
D16b	Nehir ve göllerdeki kirlenme sana ve ailene zararlıdır
D17a	Dünya ısısındaki genel artış çevreye zararlıdır
D17b	Dünya ısısındaki genel artış sana ailene zararlıdır
Çevresel Taahhüt	
D8a	Çevreyi korumak için daha yüksek fiyat ödemeye hazırım
D8b	Çevreyi korumak için daha fazla vergi ödemeye hazırım
D8c	Çevreyi korumak için yaşam standartlarımı düşürmeye hazırım
D9b	Çevreyi korumak için çevreye karşı daha duyarlı olmaya hazırım

Tablo. 4: Bağımsız Değişkenler

<u>Değişken adı</u>	<u>Ölçüt kategorisi</u>
Yaş	(1) 18 and altı, (2) 18-25, (3) 26-35, (4) 36-45, (5) 46-55, (6) 56-65, (7) 66 üstü
Cinsiyet	(0) Kadın, (1) Erkek
Oturulan yer	(1) Köy, (2) Küçük kent, (3) Büyük kent
Eğitim düzeyi	(1) Okuryazar değil, (2) Okuryazar, (3) İlkokul, (4) Orta okul, (5) Lise (6) Yüksekokul
Meslek	(1) Ev kadını, (2) İşsiz, (3) İşçi, (4) Memur, (5) Esnaf, (6) Profesyonel, (7) Yönetici
Gelir düzeyi mil., (4) 350-449 mil.,	(1) 150 mil. ve altı (TL), (2) 150-249 mil., (3) 250-349 mil., (5) 450-549 mil., (6) 550 mil. ve üstü
<u>Oturulan süre yıl ve üstü</u>	(1) 1-3 yıl, (2) 4-7 yıl, (3) 8-10 yıl, (4) 11-15 yıl, (5) 15 yıl ve üstü

Tablo 5 Araştırmanın Yapıldığı İl

	Türkiye		Çevre Bakanlığı Çalışanları	
	Sıklık	%	Sıklık	%
Ankara	175	17.0	36	26.7
Antalya	74	7.2	7	5.2
Erzurum	105	10.2	15	11.1
İstanbul	194	18.9	10	7.4
İzmir	125	12.2	19	14.1
Mardin	60	5.8	13	9.6
Muğla	93	9.0	9	6.7
Tokat	113	11.0	13	9.6
Trabzon	89	8.7	13	9.6
TOPLAM	1028	100.0	135	100.0

Tablo. 6: Üç Boyutlu Çevresel Değerler İndeksi Regresyon Katsayıları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken		Kaygı
	Dünya	Görüşü	
Taahhüt			
Sabit	3.921***	3.890***	
3.217***			
<i>Yaş</i>	0.058	0.031	-
0.051	(.025)	(.034)	
(.032)			
<i>Cinsiyet</i>	-0.084	-0.086	-
0.056	(.063)	(.088)	
(.082)			
<i>Oturulan yer</i>	0.098*	-0.053	-
0.075	(.043)	(.059)	
(.055)			
<i>Eğitim Düzeyi</i>	-0.030	-0.019	
0.141***	(.025)	(.035)	
(.033)			
<i>Meslek</i>	-0.110	-0.009	
0.133**	(.019)	(.027)	
(.025)			
<i>Gelir Düzeyi</i>	0.057	-0.047	-
0.053	(.018)	(.0259)	
(.024)			
<i>Oturulan Süre</i>	0.019	-0.016	
0.072	(.021)	(.029)	
(.027)			
F test	2.098*	2.110*	
2.993**			
R ²	0.034	0.031	
0.042			
*p>0.05 **p>0.01 ***p>0.001			

Tablo. 7: Genel Kamuoyu ve Çevre Bakanlığı Çalışanları Karşılaştırması.

DEĞİŞKEN	DEĞİŞKEN ADI	TÜRKİYE GENELİ	ÇEVRE BAKANLIĞI	F TEST
		Ortalama Standart Sapma	Ortalama Standart Sapma	
D1	Çocukları Hayata Hazırlamada Sizce Han Daha Önemlidir	1.662 (0.4853)	1.6184 (0.4890)	0.012
D2a	Özel teşebbüs Türkiye’nin ekonomik sorunlarının çözülmesinde en iyi yoldur.	3.5353 (1.2266)	3.5882 (1.1089)	3.199
D2b	Yüksek Gelire Sahip Olan İle Düşük Gelire Sahip Olan. Ars. Farkı Azaltmak Hükümetin Sorumluluğudur	4.2725 (0.9799)	4.2519 (0.8439)	3.440
D3a	Aşağıdakilerden Hangisi Türkiye Açısından Önemlidir			
D3b	Aşağıdakilerden Hangisi Türkiye Açısından İkinci Sırada Önemlidir			
D4a	Çoğunlukla Duygu ve İnançlarımıza Değil Bilime İnanırız	3.1670 (1.2713)	3.000 (1.990)	1.864
D4b	Modern Bilim, Yapıcı Olmaktan Ziyade Tahrip Edicidir	2.7443 (1.1719)	2.2376 (1.0237)	14.726***
D4c	İnsanların doğada yapacağı herhangi değişiklik -ne kadar bilimsel olursa olsun- kötü sonuç doğurur	3.2592 (1.2139)	2.9852 (1.3110)	4.406*
D5a	Çevre Konusunda Çok Üzülürken, Ekonomik Sorunlar Konusunda Yeterince Üzülmüyoruz	2.6730 (1.3213)	2.2370 (1.1539)	22.021***
D5b	Modern Hayatta Yaptığımız Her Şey Çevreye Zarar Verir	2.9614 (1.1612)	2.4519 (1.1507)	11.445***

D5c	İnsanların Sahip Olduğu Haklara Hayvanlar da Sahip Olmalıdır	2.9957 (1.2804)	2.8115 (1.1946)	1.429
D5d	İnsanlar, Allah Tarafından Yarattıldığı İçin Doğaya Saygı Göstermelidir	3.8807 (1.1785)	3.7895 (1.1247)	0.027
D6a	İnsanlar, Çevreye Zarar Veren Gelişmeler Karşısında Çok Üzülürler	3.2459 (1.3088)	3.3778 (1.2451)	2.981
D6b	İnsanlar, Çevreyi Kendi Haline Bırakırlarsa, O Barış ve Uyum İçinde Olur.	3.5001 (1.2026)	3.3252 (1.1314)	1.707
D6c	Çevreyi Korumak İçin Ekonomik Büyümeye İhtiyaç Vardır.	3.5685 (1.2148)	3.5111 (1.3150)	2.210
D6d	İnsanların Hayatlarını Kurtaracaksa Medikal (Tıbbi) Testlerde Hayvanların Kullanılması Doğrudur.	3.4965 (1.0868)	3.5333 (1.1316)	0.641
D6e	En İyi Yaşam Koşullarının Sağlanması İçin Doğa İle Zorlu Bir Müc. Girişmek Gerekir.	2.9757 (1.2513)	2.6066 (1.2167)	3.485*
D6f	Ekonomik Büyüme Her Zaman Çevreyi Tahrip Eder.	3.1057 (1.1576)	2.6953 (1.1193)	4.296*
D7	Düşüncelerinize En Yakın Olan Durumu İşaretleyiniz	2.2065 (0.9019)	2.2982 (2.2982)	0.027
D8a	Doğayı korumak için daha fazla ödeme yapmaya hangi düzeyde isteklisiniz	3.5464 (1.0711)	3.7478 (0.8770)	12.728***
D8b	Doğayı Korumak İçin Daha Fazla Vergi Ödemeye Ne Derece İsteklisiniz	3.0935 (1.1772)	3.4912 (1.0746)	13.917***
D8c	Doğayı Korm. İçin Yaşam Standt.Yapılacak Kısıntıyı Kabul Etme Kons Ne Kadar Gönüllüsünüz	3.2112 (1.1396)	3.5664 (1.0596)	3.817*
D9a	Benim Gibi Birisinin Çevreye Yönelik Yapacağı Çok Az Şey Vardır.	3.3912 (1.2090)	2.0444 (1.0357)	32.206***

Türkiye’de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz

D9b	Daha Fazla Zaman ve Masraf Alsa Bile Çevre İçin Doğru Olan Şeyi Yaparım	3.7698 (0.9700)	4.1102 (0.7790)	12.186***
D10a	Bütün Radyoaktifler İnsanlar Tarafından Üretilir	2.9569 (0.8035)	2.4815 (0.9220)	14.698***
D10b	Antibiyotikler Virüsleri Değil, Bakterileri Öldürebilir.	3.0810 (0.7248)	3.1321 (0.8289)	4.496*
D10c	Astrolojide Bazı Bilimsel Gerçekler Vardır.	2.7653 (0.8098)	2.8261 (0.8335)	0.934
D10d	İnsanlık Bazı Hayvanların Erken Dönem Türlerinden Gelişmiştir.	1.9905 (0.9932)	1.5161 (0.7887)	6.186*
D10e	Bütün insan yapımı kimyasallar eğer bir kısmı yenirse kansere yol açabilir	2.9115 (0.7621)	2.7957 (0.8413)	8.363**
D11a	Eğer Birisi Herhangi Bir Miktar Radyoaktiviteye Maruz Kalsa, Sonuç Olarak Kesinlikle Ölür.	2.5853 (0.8061)	2.1524 (0.7818)	7.654**
D11b	Nükleer Bir Santralden Sızan Bir Miktar Radyoaktif Atıklar Binlerce Yıl Teh. Olacaktır	3.2868 (0.6458)	3.2458 (0.6397)	7.654**
D11c	Sera Etkisi, Dünyanın Atmosferindeki Bir Delikten Kaynaklanır	2.7952 (0.8189)	2.2692 (1.0167)	15.218***
D11d	Her zaman Kömür, Petrol ve Gaz Kullanarak Sera Etkisine Yol Açarız	2.9542 (0.7114)	2.9327 (0.6273)	0.806
D11e	Bitkisel Gıdaların Yetiş. Kul.Bütün Böcek İlaç.ve Kimyasallar İnsanda Kansere Yol Açar.	2.8608 (0.7391)	2.8205 (0.6900)	0.490
D11f	İnsanlık, Bitki ve Hayvan Türlerinin Ölmesinin Asıl Sebebidir	2.7681 (0.8665)	2.5678 (0.9009)	1.424
D11g	Türkiye’de Arabalar Kava Kirliliğine Ciddi Anlamda Yol Açmaz	1.9967 (0.8113)	1.9032 (0.7033)	0.221

D12a	Genellikle Arabaların Yol Açtığı Hava Kirliliği	3.7561 (0.9856)	3.7344 (0.9431)	0.247
D12b	Arabaların Yol Açtığı Hava Kirliliği;	3.6891 (0.9846)	3.6729 (0.8806)	2.985
D12c	Önümüzdeki On Yılda, Arabaların Yol Açtığı Hava Kir. Dolayı Şehirlerde Hast. Ne Gibi Bir Artış Göst. Düşünüyorsunuz	3.9049 (0.9000)	3.9244 (0.9035)	1.364
D13a	Genellikle, Nükleer Santraller;	4.2344 (1.0242)	4.0081 (1.1298)	4.064*
D13b	Nükleer Santraller	4.0757 (0.9767)	3.6446 (1.0635)	3.204*
D14a	Genellikle Endüstrinin Yol Açtığı Hava Kirliliği	4.1298 (0.9509)	3.9360 (0.8957)	1.361
D14b	Endüstrinin Yol Açtığı Hava Kirliliği	3.9897 (0.9498)	3.8175 (0.8523)	0.904
D15a	Genellikle, Tarımda Kullanılan Böcek İlaçları ve Kimyasallar;	3.7393 (1.0729)	3.6889 (1.1426)	0.185
D15b	Tarımda Kullanılan Böcek İlaçları ve Kimyasallar	3.7685 (1.0101)	3.7857 (0.8909)	6.866**
D16a	Genellikle, Akarsu ve Göl Kirliliği	4.1405 (0.9879)	4.1406 (0.9535)	0.043
D16b	Akarsu ve Göl Kirliliği;	4.0066 (0.9535)	3.9297 (0.8620)	0.467
D17a	Genellikle, Sera Etkisinin Yol Açtığı Dünya Isısındaki Artış;	4.2248 (0.9546)	4.3167 (0.8400)	0.382
D17b	Sera Etkisinin Yol Açtığı Dünya Isısındaki Artış;	4.1342 (0.9131)	4.0776 (0.8252)	2.184
D18a	Tercih etseniz, aşağıdakilerden hangisi fikirlerinize en yakın olur?	0.1972 0.3981	0.1321 (0.3402)	18.151***
D18b	Aşağıdakilerden Hangisi Fikirlerinize En Yakın Olandır	0.1197 (0.3248)	0.026 (0.1587)	46.797***

Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz

D19a	Geri Dönüşüme Kaznd. Üzere ne Kadar Sık. Cam, Teneke, Plastik ve Gazt. Ayırmaya Çaba Sarf Edersiniz?			
D19b	Böcek İlacı ve Kimyasallar Kullanılmadan Yetiştirilen Sebze ve Mey. Sat. Al. İçin Ne Kadar Sıklıkla Çaba Sar Edersiniz?			
D19c	Ne Kadar Sıklıkla Ahlaki ve Çevresel Sebep. Dolayı Et Yemeyi Reddediyorsunuz?			
D19d	Ne Kadar Sıklıkla Çevresel Sebeplerden Dolayı Araba Kullanma Kısıtlamasına Gidersiniz?	3.7295 (1.1956)	3.5040 (1.2223)	0.179
D20	Temel Amacı Çevreyi Korumak ve Savunmak Olan Herhangi Bir Örgüte Üye misiniz?	6.6E-02 (0.2484)	0.2362 (0.4264)	134.037***
D21a	Çevresel Bir Sorun İle İlgili Dilekçe Yazdınız mı?	0.1533 (0.3605)	0.2778 (0.4497)	37.176***
D21b	Çevreci Bir Gruba Para Verdiniz mi?	0.2124 (0.4092)	0.1732 (0.3799)	4.594*
D21c	Çevresel Bir Sorunla İlgili Bir Protesto veya Gösteriye Katıldınız mı?	0.1160 (0.3204)	0.2266 (0.4203)	4.594*
D22	Allah'a Olan İnancınızın Ne Kadar Ol. Vurg. Aşğ. Durumlardan Size En Yak. Olanını İşaret.	2.0034 (1.7958)	1.4737 (1.3450)	39.689***
D23	Yaşadığınız Yeri Tarif Eder misiniz?			
D24	Aşağıdakilerden Hangisi Evinizi En İyi Şekilde Betimler?			
D25	Aşağıdakilerden Hangisi Evinizin Isınma Masraflarını Belirler?			

D26	Kışın Ortasında, Ne Kadar Sıklıkla Evin Dışında Olduğunuzda Isıyı Düşürür veya Kesersiniz?	2.4276 (1.3483)	2.6905 (1.5567)	8.092**
D27	Kısa bir süre için odanın dışına çıktığınızda ne sıklıkla ışıkları kapatırsınız?			
D28	Hanehalkı Olarak, Kullanılan Su Miktarına Göre mi Para Ödüyorsunuz?	1.1667 (0.4011)	1.1172 (0.3229)	7.884**
D29a	Önümüzdeki 20 Yıllık Süre İçinde, Petroldeki Kıtlık Ülkelerin en Ciddi Sor. Ars. Yer Alacaktır	1.7108 (0.7439)	1.7965 (0.6835)	1.694
D29b	Önümüzdeki 20 Yıl İçinde, Sera Et.Yol Açt. Dünya Isısındaki Art. Ülkelerin En Ciddi Sorunu Olacaktır	1.7754 (0.6539)	1.6174 (0.6009)	0.363
D30a	Halkın Daha Az Enerji Harcaması İçin Kampanyalara Daha Fazla Ödenek Ayrılabilir?	4.0824 (1.0287)	4.2542 (1.0475)	0.099
D30b	Halkın Daha Az Enerji Har. İçin Önümüzdeki 10 yılda Enerji Vergisi Getirilmelidir?	2.6793 (1.5028)	3.1466 (1.4935)	0.210
D30c	Enerji Tasarrufu İçin Ev Sahn. Evlerini Daha İyi İzole Etmesi Amc. Bağışlar Yardımlar Yapılabilir.	3.8435 (1.2509)	3.8291 (1.2268)	0.037
D30d	Enerji tasarrufu için, evlerde kullanılan enerji miktarı sınırlandırılmalıdır.	3.1690 1.4899	2.9583 1.5141	0.408
D31	(Araba Sahibi İseniz veya Değilseniz) Haf. Kaç Gün Araba Motosiklet veya Motorlu Araç Kulla.			

Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz

D32	Aile Üyeleriniz Düzenli Olarak Kendi Araba, Motosiklet veya Motorlu Araç Kullanır mı?			
D33a	Son Beş Yıl İç. Kend. Araba Aldınız mı veya Başkasına Motorlu Araç Seç.Yard. Oldunuz mu?	1.6698 (0.4706)	1.4919 (0.5020)	16.047***
D33b	Motorlu Araç Alırken Çev. Zarar Vermeyen Mod. Olması Sizin İçin ne Kadar Önemlidir?	2.9963 (1.4146)	3.3884 (1.1928)	5.968*
D34b	Ev dışın. iş yapıp okula gidiyorsanız iş yerinizin veya okul. evinize olan uzaklığı ne kadardır			
D34c	İşyerinize veya Okuluza Nasıl Gidersiniz?			
D34d	(İşyerinize veya Okula Kendi Arab. Gidiyorsanız) Eğer ki İşe veya Okula Giderken Arb. Kullanmayacaksınız Hangi Ulaşım Arac. Kul.			
D35	Gıda Alışverişlerinizi Yaparken Hangi Ulaşım Aracınızı Kullanırsınız?			
D36	Çevre İçin, Diğer İns. Karşılaştığında Araba Kul. Sınırlandırmada ne Kadar Çaba Sarf Edersiniz			
D37	Önümüzdeki 20 yıl içinde trafik gürültüsü ülke. en ciddi sorunları arasında yer alacaktır.”			
D38a	İnsanların araba kullanmasını sınırlandırmak için kampanyalara daha fazla para ayırmalıdır.	3.5933 (1.2439)	3.4298 (1.2335)	0.039
D38b	Gelecek 10 yılda her yıl içinde araba kullanımını sınır. amacıyla petrol vergileri artırılmalıdır.	2.5051 (1.4745)	2.4746 (1.4365)	0.32

D38c	Arabalar çev. özel vergilerin konması ve kamusal ulaşım araç. gelişmesi için paraların ay. Gereklidir	3.7004 (1.3277)	3.8039 (1.2026)	8.834**
D38d	İnsanların araba kullanımı sınırlanarak amacıyla alınabilecek petrol ve dizel miktarı azaltılmalıdır.	2.7339 (1.4199)	2.3826 (1.4484)	4.606*
D39	Alışveriş yapmadan önce ürünlerin sat. ve paket. kullanılan malz. miktarına ne derecede dikkat ed.			
D40	Geçen ay içinde, bir şeyi çok sarılmış veya paketlenmiş diye satın almadığınız oldu mu?	1.8638 (0.3433)	1.8496 (0.3591)	0.648
D41	Bazı ev atıkları (cam, kağıt, teneke, plastik vb) dönüştürülebilir. Bul. alanda, bütün mater. geri dönüş. kazan. üzere, ev. düzenli toplanıyor mu?	1.8535 (0.3538)	1.8095 (0.3942)	5.967*
D42	Aşağıdaki durumların ne derece doğru olduğunu düşünüyorsunuz?	3.1447 (0.7224)	3.1890 (0.7980)	5.802*
D43a	İnsanların daha az artık üretmesine yönelik kampanyalara daha fazla para ayırmalıdır.	3.8668 (1.1740)	4.2222 (0.9923)	3.597*
D43b	Hane halkından, üreteceği atıkları için daha fazla vergi alınmalıdır.	2.4914 (1.4869)	2.7983 (1.4177)	4.721*
D43c	Alıcılar için daha pahalı olsa da ürün. paketlenmiş mad. türü ve miktarı kont. edilmelidir.	4.1801 (1.0761)	4.3033 (1.0671)	0.165
D44	Ürünü seç. satın al. karar vermeden ne kadar sık. onun çevreci bir markaya sahip ol. Dik. edersiniz?	2.2582 (0.9976)	2.6160 (0.9901)	4.049*
D45	Bir ürünü seçerken, çevreci markaları görürseniz, ona ne derecede inanırsınız?			

Türkiye'de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz

D46a	Çevreye zarar verilmemesi yönündeki kampanyalara daha fazla para ayrılmalıdır.	4.0983 (1.1222)	4.2314 (0.9107)	5.167*
D46b	10 içinde, her yıl çev. zarar veren ürün. vergiler koyarak, halkın bun. sat. al.ve kul.engellenmelidir.	3.7551 (1.3077)	4.1525 (1.1065)	12.528***
D46c	İnsanların çev. zarar vermelerini engel. için sert yaptırımları olan çevresel kurallar çıkartılmalıdır.	4.1959 (1.0482)	4.3730 (0.9186)	3.697*
D47	Diğer insanlarla karşılaş. çev. açısından doğru ol. yapmak için ne kadar çaba sarf edersiniz?	3.7672 (0.9819)	4.2698 (0.7941)	10.847***
D48	Çevreyi korumak için kuralların belirlen. nihai sözün kimde olması gerektiğini düşünüyorsunuz?			
D49	AB'ye üye ülkeler ile karşılaş. ülkemizin çev. Kor. için ne kadar çaba sarf etmesi gerekir?	1.6423 (0.8562)	1.5656 (0.8130)	0.628
D50	Eğer AB üyesi ülkeler aynısını yapacaksa, ülk. de çev. Kor. için özel kural. yürürlüğe koymalıdır."			

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılanların illere göre dağılımı genel kamuoyu ve Çevre Bakanlığı çalışanları açısından karşılaştırıldığında, genel kamuoyunun oransal olarak illere göre dağılımı ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının oransal olarak illere göre dağılımı birbirine oldukça benzedir. Ankara'da Çevre Bakanlığı çalışanlarının oransal olarak oldukça fazla olması, Çevre İl Müdürlüğünün yanı sıra, Çevre Bakanlığı merkez örgütünün de Ankara örneklemini içinde yer almasından kaynaklanmıştır.

Genel Kamuoyu ve Çevre Bakanlığı Çalışanları Karşılaştırması

Türkiye çevresel eğilimler araştırması verileri genel olarak değerlendirildiğinde, genel olarak toplumun ve Çevre Bakanlığı çalışanlarının çevresel eğilimleri açısından son derece ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Genel karşılaştırma sonuçları Tablo 7'de verilmiş olmakla birlikte, karşılaştırma sonuçları birkaç başlık altında irdelenebilir. Buna göre, elde edilen verilerin sonuçlarına çevresel eğilimlerden önce toplumun genel nitelikleri açısından bakıldığında, toplumun genel ekonomik politika hakkındaki eğilimleri, dinsel konulardaki eğilimleri, bilim ve teknoloji konularındaki eğilimleri dikkat çekicidir.

Türkiye kamuoyunun genel toplumsal eğilimleri şu şekilde değerlendirilebilir. Bu bağlamda ilk ele alınan konu yanıtlayıcıların çocuklarını nasıl yetiştirmek istediklerine ilişkin eğilimleridir. Genel kamuoyu düzeyinde ve Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde yanıtlayıcıların çocuklarını itaatkâr olmaktan çok kendilerini düşünmek eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Bu veriye göre katılımcıların, genel demokratik eğilimlerin de bir göstergesi olarak kabul edilebilecek olan çocuklarını yetiştirmek konusunda daha fazla demokratik eğilimler içinde olduklarını belirtmek mümkündür. Bu durum bir toplumda demokratik toplumsal eğilimlerin ilk ortaya çıkış noktasını işaret etmesi açısından ve ayrıca çevreye duyarlı kuşakların ancak özgüven sahibi bireylerden oluşması açısından önemlidir.

Devletin ekonomideki rolü açısından eğilimlere bakıldığında ise, genel olarak yanıtlayıcıların özel teşebbüsün ülkenin ekonomik sorularının çözümünde en iyi yol olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Buna karşın gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesinde, özel sektörden çok devletin işlevine ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durumu uzun yıllardan beri devletin ekonomide çok ağırlıklı olduğu Türkiye'de, toplumun

özel sektöre güveni açısından kayda değer bir durum olarak değerlendirilmek mümkündür. Ancak toplum özel sektörün ekonomideki rolüne ilişkin olarak sorulan daha ayrıntılı sorularda, özel sektörün rolüne daha kuşkuca bakabilmektedir. Örneğin gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesinde katılımcılar özel sektörden çok devletin ağırlıklı olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum daha sonra ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, çevreye ilişkin kararların alınmasında devletin mi, bireysel girişimin mi yoksa toplumun mu öncelikli olması gerektiği yönündeki görüşün ortaya çıkmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda toplumda bireysel girişime önem ve öncelik verilmesi yönünde belirgin bir görüş ortaya çıkmış olmakla birlikte; halen özel girişime karşı önemli ölçüde kuşkunun var olduğunu belirtmek olasıdır.

Türkiye’nin içinde bulunduğu duruma ilişkin olarak katılımcıların algılama ve eğilimleri dikkate alındığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin en önemli önceliğinin ne olduğuna ilişkin olarak, genel kamuoyu eğilimi ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının eğilimleri arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Genel kamuoyu ağırlıklı olarak Türkiye’nin en önemli önceliğini “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ifade ederken iken, Çevre Bakanlığı çalışanları Türkiye’nin en önemli önceliğini “ulusal düzeni sürdürmek” olarak ifade etmiştir. Genel kamuoyuna göre, en yoğun olarak tercih edilen ikinci en önemli öncelik de “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ortaya çıkmıştır. Çevre Bakanlığı çalışanları açısından ikinci en önemli öncelik “hükümet kararlarında halka daha fazla söz hakkı tanımak” olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre genel kamuoyu açısından birinci ve ikinci en önemli öncelik hükümetin karar alma süreçlerine katılmak yani demokrasi talebi iken, Çevre Bakanlığı çalışanları açısından ulusal düzeni sürdürmek en önemli öncelik olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bundan daha ilginç olanı, ulusal düzeni sürdürme talebi genel kamuoyu açısından ne birinci derecede öncelik, ne de ikinci derecede önceliklidir. Bu durumun sosyolojik ve siyasal yorumu şu şekilde olabilir. Ulusal düzeni sürdürme eğiliminin, kamu bürokrasisi tarafından en önemli öncelik olarak belirlenmiş olduğu halde, genel kamuoyu tarafından önemli bir öncelik olarak belirlenmemiş olmasının nedeni şöyle açıklanabilir. Ya gerçekte böyle sorun yoktur, ancak kamu bürokrasisi bu sorunu kendi varlığına ve devlet yönetimindeki ağırlığına bir gerekçe yaratmak için abartmaktadır ya da gerçekten ulusal düzenin sürdürülmesi ciddi ve öncelikli bir sorundur, ancak kamuoyu böyle bir sorunun ciddiyetinden haberdar değildir. Ancak her iki durumda da Türkiye’nin öncelikleri açısından, genel kamuoyu eğilimleri ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının (bürokrasi) eğilimleri arasında önemli bir fark

olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin politika öncelikleri açısından genel kamuoyu eğilimleri ile kamu bürokrasisinin eğilimleri arasında böyle bir farklılaşmanın ortaya çıkmış olması, siyasal ve toplumsal meşruiyet ve toplumun gelecek perspektifi açısından başlı başına üzerinde durulması gereken bir sorun olarak algılanmalıdır. Bu durum bütün sosyo-politik konularda olduğu gibi çevresel konularda da toplum ile çevre bürokrasisi arasında belirgin bir gündem kaymasının bir ilk işareti olarak ifade edilebilir.

Bilime, bilimsel düşünceye verilen önem açısından da genel kamuoyu eğilimleri ile Çevre Bakanlığı çalışanlarının eğilimleri arasında belirgin bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak, genel kamuoyunun bilime ve bilimsel düşünceye olan inançları Çevre Bakanlığı çalışanlarından daha fazladır. Buna göre, çok ilginç olarak genel kamuoyu, % 84'ü yüksek öğrenim görmüş olan Çevre Bakanlığı çalışanlarından daha fazla oranda, duygu ve inançlarından daha çok bilime inandığını ifade etmişlerdir. Bilimsel bir eğitim almış ve bilime inanması beklenen Çevre Bakanlığı çalışanları arasında bilimden çok, duygu ve inançlarına inananların sayısının fazla olması son derece ilginç ve dikkat çekici ve manidar bir durumdur. Diğer yandan Çevre Bakanlığı çalışanları, bilimsel bilginin sonucunda ortaya çıkan sonuçlar açısından bilime, genel kamuoyuna göre daha fazla güvenmektedirler. Buna göre, Çevre Bakanlığı çalışanları bilimin temel ilkeleri açısından bilime kuşku ile bakarlar, bilimin sonuçları, daha çok teknoloji açısından bilime daha fazla güvenmek eğilimindedirler. Bu durum dinsel eğilimlerin farklılaşması açısından da desteklenmektedir. Genel olarak katılımcılar arasında tanrısal inanç oranı çok yüksektir. Ancak genel olarak karşılaştırıldığında, Çevre Bakanlığı çalışanları arasında dinsel tanrısal inançları güçlü olanların oranı genel kamuoyuna göre daha fazladır. Buna karşın tanrıya inanmayanların oranı Çevre Bakanlığı çalışanları arasında genel kamuoyuna göre daha az hatta yok düzeyindedir. Buna göre, Çevre Bakanlığı çalışanları genel kamuoyuna göre daha dindar ve muhafazakâr bir düşünce yapısına sahiptir denilebilir. Bu durum çevre bürokrasisinin tüm çevresel ve toplumsal sorunlara hangi perspektiften ve nasıl baktığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

Çevresel eğilimler açısından değerlendirildiğinde ise genel olarak Çevre Bakanlığı çalışanlarının çevresel konularda beklenebileceği gibi daha bilinçli ve duyarlı oldukları görülmektedir. Ancak çevresel duyarlılığa ilişkin bazı özel konularda örneğin hayvan hakları konusunda, insanların sahip olduğu haklara hayvanların da sahip olması gerektiği görüşü genel kamuoyu düzeyinde yarı yarıya desteklenirken, Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde bu görüşü desteklemeyenlerin oranı destekleyenlerin oranından daha

fazladır. Bu da, bir derin çevrecilik akımı olarak çevreciliğin özel bir formu olan hayvan hakları konusunda Çevre Bakanlığı çalışanlarının yeterince duyarlı olmadıklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılanlar çevresel sorunların çözülmesi için genel olarak özveride bulunmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak özveride bulunmanın biçimi söz konusu olduğunda farklı eğilimler ortaya çıkmaktadır. Genel olarak katılımcılar, daha az enerji kullanımı, daha az araç kullanımı, ısı yalıtımı, küresel ısınmanın önlenmesi gibi farklı çevresel sorunların çözülmesi için ödemedeki bulunmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak, söz konusu çevresel sorunların çözülmesi için daha fazla vergi toplanması konusunda, Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde katılımcıların istekli oldukları görünürken, genel kamuoyu düzeyinde katılımcıların fazla istekli olmadıkları görülmektedir. Bunun sosyolojik nedeni ise, genel kamuoyu düzeyinde katılımcılar ödedikleri vergilerin amaca uygun kullanımı konusunda kuşku duyduklarından dolayı daha fazla vergi ödenmesini desteklemezken; Çevre Bakanlığı çalışanları düzeyinde katılımcılar toplanan vergilerin önemli bir kısmının kamu bürokrasisi (Çevre Bakanlığı) tarafından kullanılacak olmasından dolayı bu düşünceleri destekliyor olabilirler.

Hava kirliliğinin önlenmesi, küresel ısınmanın önlenmesi gibi çevresel sorunların azaltılması ya da çözümlenmesi için daha az araç ve enerji kullanılması ve yaşam standartlarının düşürülmesi gibi konularda genel olarak katılımcılar istekli görünürken, özellikle Çevre Bakanlığı çalışanları genel kamuoyuna göre daha az istekli görünmektedirler.

Çevre Bakanlığı çalışanları, nükleer enerji ve riski, küresel ısınma, ozon tabakası, biyo-teknoloji, akarsu ve göl kirliliği, böcek ilaçları gibi daha özel ve teknik bilgi gerektiren konularda beklenebileceği gibi daha fazla düzeyde bir bilgi ve bilince sahiptirler.

Çevresel konulardaki düzenlemelere ilişkin olarak araştırmaya katılanlar genel olarak, çevresel konulardaki düzenlemelerin vatandaşların kararlarına bırakılması yerine, devletin koyduğu yasal düzenlemelerden yana bir tavır içindedirler. Ancak bu konudaki devletçi eğilim Çevre Bakanlığı çalışanları arasında, genel kamuoyuna göre daha güçlüdür. Çevre Bakanlığı çalışanları özellikle, çevresel düzenlemelerin iş adamlarına bırakılması düşüncesine karşı son derece olumsuz bir yaklaşım içindedirler. Çevresel düzenlemeler konusunda önceliğin hangi otoriteye verilmesi gerektiği konusunda da dikkat çekici bir durum ortaya çıkmaktadır. Çevresel konular açısından Avrupa

Birliği ile ilişkilere bakıldığında, katılımcıların genel olarak çevresel konularda Avrupa Birliğinin çevre konusundaki standartlarına uyulması ve bunun için çaba harcanması gerektiği görüşünde oldukları görülmektedir. Ancak, katılımcıların bu uyum sağlanırken Avrupa Birliğinin belirlediği kararlara öncelik verilmesi konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Bu bağlamda çevre konusundaki kararların alınmasında son sözün kimde olması gerektiğine ilişkin olarak, Avrupa Birliğine, iş adamlarına, çevrecilere karşı bir güvensizlik var iken, ulusal parlamentoya bir önem ve öncelik atfedilmektedir. Bunun da genel olarak siyasi egemenlik kavramı ile ilişkili olduğu söylenebilir. Katılımcıların genel olarak Avrupa Birliği ile ilişkilerde ulusal egemenlikten ödün vermemek adına Avrupa Birliğinin karar alma süreçlerinde yer almasına sıcak bakmadıkları sonucuna ulaşılabilir. Bu bulgu çevresel ve ekonomik konularda ülke düzeyinde karar alma süreçlerinde de devlete önem ve öncelik verilmesi gerektiği bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Tüm veriler genel olarak değerlendirildiğinde ise, katılımcılar genel olarak çevresel konularda bir duyarlılık ifade etmektedirler. Ancak, çevresel duyarlılığın gerektirdiği sorumluluk söz konusu olduğunda katılımcılar, çevresel konulara ilişkin sorumluluğun kendilerinde değil başkalarında (örneğin devlet, işadamları gibi) olduğu durumlarda son derece duyarlı ve istekli iken; sorumluluğun doğrudan kendilerinde olması gerektiği durumlarda yeterince duyarlı ve istekli görünmemektedirler. Bu durum özellikle Çevre Bakanlığı çalışanları için daha fazla geçerlidir. Bu da göstermektedir ki, Türk toplumu açısından çevresel duyarlılık daha bilgilenme düzeyinde olup, henüz bilinçlenme ve eylem düzeyinde değildir.

Ayrıca genel toplumsal eğilimler açısından veriler genel olarak değerlendirildiğinde, toplumda oldukça dikkate değer ölçüde bir demokratik talep ve eğilim olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplumun, söz konusu taleplerin gerçekleştirilmesi boyutunda çok fazla girişimde bulunmaya istekli olmadığı; bunun yerine, bir yandan özellikle vergi ile ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda devlete güvenmezken, diğer yandan sorumluluğu özellikle devlete bırakma eğiliminde olduğu görülmektedir. Sorumluluğu vatandaşların ve girişimcilerin iradelerine bırakmak yerine devletin koyduğu yasal düzenlemelere bırakmak yönündeki devletçi eğilim genel olarak etkisini halen sürdürmekle birlikte, söz konusu eğilim Çevre Bakanlığı çalışanları arsında çok daha güçlüdür.

Genel Değerlendirme

Türkiye’de çevresel toplumsal değerler araştırmasının araştırma sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir. Belirlenen bağımsız değişkenlerin (yaş, cinsiyet, oturulan yer, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi ve oturulan yerde bulunma süresi) çevresel değerler üzerindeki etkisini test etmek amacıyla çoklu regresyon testi uygulanmıştır. Öncelikle test sonuçları göstermektedir ki çevreciliğin üç boyutu; çevresel dünya görüşü: 3.921, çevresel kaygı: 3.890 ve çevresel taahhüt: 3.217 farklı olarak yapılanmıştır. Çevreciliğin üç farklı boyutundaki ortalama değerler istatistiksel olarak birbirinden farklıdır. Çevresel dünya görüşü boyutu çevreciliğin en temel ve yaygın formu olduğu için en yüksek ortalama değere (3.921). Çevresel kaygı boyutu ise çevreciliğin orta düzeydeki formu olarak tanımlanmıştır ve orta düzeyde ortalama değere (3.890) sahiptir. Çevresel taahhüt boyutu ise çevreciliğin en özellikli ve daha derinlikli bir bilgilenme ve bilinçlenme gerektiren formu olarak daha sınırlı düzeyde desteklenmiş ve ortalama değer çevreciliğin diğer formlarına göre en düşük değeri almıştır (3.217).

Yanıtlayıcılar kendilerine yöneltilen çevresel dünya görüşü ile ilgili sorulara -çevresel kaygı ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- en yüksek olumlu yanıtları vermişlerdir. Buna göre çevresel dünya görüşü ile ilgili sorular yanıtlayıcıların çoğunluğu tarafından en yüksek düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel dünya görüşü boyutunun çevreciliğin en temel ve yaygın formu olarak değerlendirilebilir. Yanıtlayıcılar çevresel kaygı ile ilgili sorulara -çevresel dünya görüşü ve çevresel taahhüt sorularına verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- orta düzeyde olumlu yanıtlar vermişlerdir. Bu sonuç, çevresel kaygı boyutunun çevreciliğin orta düzeydeki formu olarak değerlendirilebilir. En son olarak, yanıtlayıcıların en azı -çevresel dünya görüşü ve çevresel kaygı ile ilgili sorulara verilen yanıtlar ile karşılaştırıldığında- çevresel taahhüt ile ilgili sorulara yüksek düzeyde olumlu yanıt vermişlerdir. Başka bir deyimle, çevresel taahhüt ile ilgili sorular yanıtlayıcılar tarafından en az düzeyde desteklenmiştir. Bu sonuç, çevresel taahhüt boyutunun çevreciliğin en özellikli ve daha yüksek düzeyde bilgilenme ve bilinçlenme gerektiren formu olduğu ve bundan dolayı en az yaygın ve en az düzeyde desteklendiği şeklinde değerlendirilebilir.

Belirtilen bağımsız değişkenlerin çevreciliğin üç boyutu üzerindeki etkileri incelendiğinde şu bulgulara ulaşılmıştır. Regresyon analizi sonuçları göstermektedir ki belirtilen bağımsız değişkenlerin çevrecilin üç boyutu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır; çevresel dünya görüşü

($F=2.098$), çevresel kaygı ($F=2.110$), çevresel taahhüt ($F=2.993$). Başka bir deyişle belirlenen bağımsız değişkenler, çevresel değerlerin anlaşılmasında (tahmin edilmesinde) ön kestirimde bulunmamıza yardımcı olabilir. Ancak, her bir bağımsız değişkenin, çevresel değerlerin her bir boyutu üzerindeki etkisine ayrı ayrı bakıldığında çok fazla istatistiksel olarak anlamlı bir etki görülmemektedir. Çevresel dünya görüşü boyutunun regresyon analizi sonuçları göstermektedir ki sadece oturlan yer değişkeni çevresel dünya görüşü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre yaşanan yer büyüdükçe çevresel dünya görüşü boyunun yükselme olasılığı da artmaktadır. Başka bir deyişle, küçük kentte yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlara göre ve büyük kentte yaşayanlar küçük kentte yaşayanlara göre daha yüksek çevresel dünya görüşüne değerine sahiptirler. Diğer bağımsız değişkenlerin çevresel dünya görüşü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Bu göstermektedir ki cinsiyet açısından, gelir düzeyi açısından, eğitim açısından, yaş açısından, meslek açısından ve oturlan süre açısından istatistiksel olarak anlamlı bir çevresel dünya görüşü farklılığı yoktur.

Çevresel kaygı boyutunun belirlenen bağımsız değişkenler açısından farklılaşmasına bakıldığında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülür. Buna göre yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, cinsiyet oturlan yer, oturlan süre ve meslek açısından çevresel kaygı boyutunda bir farklılaşma yoktur.

En son olarak, çevresel taahhüt boyutunun belirlenen bağımsız değişkenler açısından farklılaşmasına bakıldığında eğitim düzeyi ve meslek değişkenlerinin, çevresel taahhüt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülür. Bu göstermektedir ki eğitim düzeyi yükseldikçe çevresel taahhüt boyutu değerleri de yükselmektedir. Aynı şekilde mesleki statü yükseldikçe çevresel taahhüt boyutu değerleri de yükselmektedir. Bu bağlamda eğitim ile mesleki statü arasında karşılıklı etkileşim ilişkisinden söz etmek mümkündür. Başka bir deyişle yüksek mesleki statüye sahip olmak yüksek eğitim düzeyine sahip olmayı getireceğinden, mesleki statü ve eğitim birlikte çevresel taahhüt boyutu üzerinde etkili olabilir. Bunun dışındaki diğer bağımsız değişkenlerin çevresel taahhüt boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmemiştir.

SONUÇ

Çevresel değerler üzerine yapılan araştırmalar batılı ülkelerde yaygın olmasına rağmen batı dışı ülkelerde çok fazla yaygın değildir. Bu araştırma büyük bir olasılıkla Türkiye’de ulusal düzeyde gerçekleştirilen ilk araştırmadır. Söz konusu araştırma 2003 yazında Türkiye genelini kapsayan bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Araştırma çevresel politika, çevresel bilgilendirme, çevresel sorunlar, hava, su, toprak kirliliği, radyasyon, enerji ve enerji kullanımı gibi bir çok çevresel konuyu kapsamaktadır.

Çevresel değerler üzerine gerçekleştirilen daha önceki araştırmalar yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi, oturlan yer ve oturlan süre gibi değişkenleri çevresel değerlerin açıklanmasında açıklayıcı değişkenler olarak tarif etmişlerdir. Ancak önceki araştırmalarda tarif edilen değişkenlerin etkisi farklı araştırmalarda, genellikle örneklem yapısına bağlı olarak çelişkili sonuçlar vermiştir. Bundan dolayı bu araştırmada da söz konusu değişkenler bu araştırmada bağımsız değişken olarak tanımlanmıştır.

Araştırma bulguları belirtilen bağımsız değişkenlerin çevreciliğin çevresel dünya görüşü boyutu ve çevresel kaygı boyutunda farklılık yaratıcı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Sadece oturlan yer değişkeninin çevresel dünya görüşü üzerinde bir etkisi vardır ve büyük kentte yaşayanlar küçük kentte ve kırsal alanda yaşayanlara göre daha yüksek düzeyde bir çevresel dünya görüşü değerine sahiptirler. Bunun dışında eğitim düzeyi yükseldikçe ve mesleki prestij yükseldikçe çevresel taahhüt boyutundaki değer artmaktadır.

Türkiye geneli açısından söz konusu bulgulara bakıldığında çevreciliğin farklı toplumsal ve demografik konumlanışlar açısından çok büyük bir farklılık göstermediği, başka bir deyişle tüm farklı toplumsal farklılaşmaların aynı düzeyde çevresel duyarlılığa (ya da duyarsızlığa) sahip olduğu söylenebilir. Bunda, genel olarak eğitim düzeyinin düşük olmasında dolayı çevresel sorunların ne kadar yıkıcı olabileceği konusunda bilgi birikiminin olmaması etkili olmuş olabilir. Ayrıca söz konusu bulgu çevresel değerler konusunda daha önce yapılan araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında; önceki araştırmalarda da söz konusu demografik değişkenlerin etkileri konusunda çelişik sonuçların ortaya çıktığı görülmüştü. Bu bağlamda, bu araştırma bulgularına göre belirlenen demografik değişkenler ile çevresel değerler arasında çok fazla belirgin farklılaşma ilişkisinin ortaya çıkmamış olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Araştırmada sonuçlarına göre ayrıca, çevresel değerler araştırmalarına ilişkin olarak teorik, kavramsal, örneklem ve çok boyutluluk sorunlarını yeniden ele almak gerekir. Kavramsallaştırma ve çok boyutluluk çevresel değerler araştırmalarının en önemli yönetsel sorunları arasında yer almaya devam etmektedir. Erken dönem çevresel değerler araştırmaları çevresel değerleri tek boyutlu bir kavram olarak kavramsallaştırmışlardır. Daha sonra yapılan çalışmalarda bu kavramın çok boyutlu olarak kavramsallaştırılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada da çevresel değerler çok boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu araştırmada “çevresel dünya görüşü,” “çevresel kaygı” ve “çevresel taahhüt” çevreciliğin boyutları olarak tanımlanmıştır. Daha önce bu makalenin yazarı tarafından kurgulanan, gerçekleştirilen ve geçerlilik ve güvenilirliği test edilen üç boyutlu çevresel değerler indeksi bu araştırma sonuçlarına göre geçerlilik ve güvenilirlik açısından bir kez daha test edilmiş ve ölçütün geçerli ve güvenilir olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları ayrıca çevreciliğin farklı boyutlarının farklı düzeyde yaygınlığa sahip olduğunu göstermiştir. Çevreciliğin en yaygın formu olan çevresel dünya görüşü formu en yüksek ortalama değere (3.921), çevreciliğin orta düzeyini temsil ettiği varsayılan çevresel kaygı boyutu orta düzey ortalama değere (3.890) ve çevreciliğin en az yaygın olan formunu temsil ettiği varsayılan çevresel taahhüt formu en düşük ortalama değere sahiptir (3.217).

Buna göre Türk toplumu çevresel değerler (çevrecilik) açısından değerlendirildiğinde, Türk toplumunda çevreciliğin en temel ve yaygın formu olarak tanımlanan “çevresel dünya görüşü” formunun en yaygın çevrecilik formu olduğu görülür. Buna karşın çevreciliğin en özellikli formu olarak tanımlanan “çevresel taahhüt” formu ise, çevreciliğin en az kabul gören formu olduğu ifade edilebilir. Türk toplumunu bu konumuna küresel çevrecilik açısından bakıldığında, toplumun çevresel sorunların çözümü konusunda taahhüt, girişim ve eylemde bulunmak yerine daha çok sosyo-ekonomik gelişme ile çevresel kaygılar arasında tercih yapmak ile karşı karşıya olduğu ve mutlaka tercih yapmak gerekirse çevresel kaygıları değil ekonomik gelişme kaygılarını tercih etmek durumunda olduğunu belirtmek mümkündür.

SUMMARY

The research on environmental attitudes is common in the Western developed countries; however it is not so common in the non-western countries. This present environmental attitude study is the first nation wide study accomplished in Turkey. This research has been accomplished in Turkey in the summer of 2003. The research includes environmental issues such as environmental politics, environmental knowledge, environmental degradation, environmental pollution, energy usage etc.

The research deals with the theoretical, conceptual, sampling and dimensionality problems of environmental attitude research. The conceptualization and dimensionality of environmental attitudes are one the important problems of the environmental attitude research. Early environmental attitude studies conceptualized environmental attitudes as uni-dimensional. However, critics of these studies identified the multi-dimensionality. After that the research on the environmental attitudes identified multi-dimensionality of the concept. In this study, following the early multi-dimensional conceptualizations, the environmental attitudes conceptualized as a three dimensional concept; “environmental worldview,” “environmental concern” and “environmental commitment.” Test results confirmed this multi-dimensionality. Moreover, mentioned test results also identified that “environmental worldview.” The variation of the environmental values identifies that environmental worldview is basic and common form of environmentalism (3.921); environmental concern is moderate form of environmental values (3.890) and environmental commitment is most specific form of environmentalism (3.217).

Depending on sampling models the early research has been indicated that impacts of independent variables such as age, education, gender, occupation, income, residence and duration of residence are contradictory. Therefore, impacts of independent variables have been hypothesized that socio-demographic variables have no significant impact on basic and common form of environmental attitudes (worldview and concern) and the environmental commitment as more specific form of environmental attitudes (environmentalism) related to education. The test results supported to the hypothesized model that education and occupation have significant impact on environmental commitment: Highly educated respondents and highly prestigious occupants have more environmental commitment scores than that of lower educated and lower occupant counterparts.

KAYNAKÇA

ALBRECHT, Don, Gordon BULTENA, Eric HOIBERG ve Peter NOWAK
1982 "Measuring Environmental Concern: The New Environmental
Paradigm Scale." **Journal of Environmental Education**. 13(3):39-
43.

ARCURY, Thomas A.

1990 "Environmental Attitude and Environmental Knowledge." **Human
Organization**. 49(4):300-4.

ARCURY, Thomas A. and Timothy P. JOHNSON

1987 "Public Environmental Knowledge: A Statewide Survey." **Journal
of Environmental Education**. 18:31-37.

BOWMAN, James S.

1977 "Public Opinion and Environment: Post-Earth Day Attitudes Among
College Students" **Environment and Behavior**. 9(3):385-395.

BUTTEL, Frederick H.

1978 "Environmental Sociology: A New Paradigm?" *The American
Sociologist*. 13:252-256.

BUTTEL, Frederick H. ve William L. FLINN.

1974 "The structure of support for the Environmental Movement, 1968-
1970." **Rural Sociology**. 39(1):56-69.

BUTTEL, Frederick H. and Donald E. JOHNSON

1977 "Dimensions of Environmental Concern: Factor Structure,
Correlates, and Implications for Research." **Journal of
Environmental Education**. 9:49-64.

BUTTEL, Frederick H. ve William L. FLINN

1978 "The Politics of Environmental Concern: The Impacts of Party
Identification and Political Ideology on
Environmental Attitudes." **Environment and Behavior**. 10(1):17-
35.

BUTTEL, Frederick ve Peter TAYLOR

1994 Environmental Sociology and Global Environmental Change: A Critical Assessment." Ed: M. Redclift and T. Benton. **Social Theory and the Global Environment**. Routledge, London.

CANAN, Penelope

1996 "Brining Nature Back in: The Challenge of Environmental Sociology." **Sociological Inquiry**. 66(1):29-37.

CATTON, William R. ve Riley DUNLAP

1978 "Environmental Sociology: A New Paradigm." **The American Sociologist**. 13:41-49.

CATTON, William R. ve Riley DUNLAP

1980 "A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology." **American Behavioral Scientist**. 24(1):15-47.

CLUCK, Rodney, Duane A. GILL, Ralph BROWN ve Xiaohe XU

1997 "Attitudes Towards and Commitment to Environmentalism: A Multidimensional Conceptualization. (Paper presented at the 60th meeting of the Rural Sociological Society, Toronto, Ontario, Canada, August, 1997)

COTTRELL, Stuart P. ve Alan R. GRAEFE

1997 "Testing a Conceptual Framework of Responsible Environmental Behavior." **The Journal of Environmental Education**. 29(1):17-27.

DOBSON, Andrew (ed)

1991 The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society. San Francisco, Mercury House.

DUNLAP, Riley E.

1975 "The Impact of Political Orientation on Environmental Attitudes and Actions." **Environment and Behavior**. 7(4):428-453.

DUNLAP, Riley E. and William R. CATTON

1994 "Struggling with Human Exemptionalism: The Rise, Decline and Revitalization of Environmental Sociology." **The American Sociologist**. Spring, 1994: 5-30.

- DUNLAP, Riley E. ve Kent D. VAN LIERE
1978 "The 'New Environmental Paradigm.'" *Journal of Environmental Education*. 9(Summer):10-19.
- DUNLAP, Riley E. ve Kent D. VAN LIERE
1984 "Commitment to the Dominant Social Paradigm and Concern for Environmental Quality." *Social Science Quarterly*. 65(4):1013-28.
- ECKERSLEY, Robyn
1996 **Environmentalism and Political Theory**. State University of New York Press, New York.
- EDER, Klaus
1996 **The Social Construction of Nature: A Sociology of Ecological Enlightenment**. Sage Publication,. London.
- FREUDENBURG, R. William
1991 "Rural-Urban Differences in Environmental Concern: A Closer Look." *Sociological Inquiry*. 61(2):35-45.
- FREUDENBURG, R. William ve Kenneth KEATING
1985 "Applying Sociology to Policy: Social Science and the Environmental Impact Statement." *Rural Sociology*. 505(4): 578-605.
- GOLDBLATT, David
1996 **Social Theory and the Environment**. Westview Press.
- HANNIGAN, John A.
1995 **Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective**. Routledge, London and New York.
- HARPER, Charles L.
1996 **Environment and Society: Human Perspectives on Environmental Issues**. Printice Hill, New Jersey.
- INGLEHART, Ronald
1995 "Changing Values, Economic Development and Political Change." *International Social Science Journal*. 145(Sep.):379-403.

HARPER, Charles L.

1996 **Environment and Society: Human Perspectives on Environmental Issues**. Printice Hill, New Jersey.

KEMPTON, Willett, James S. BOSTER, ve Jennifer A. HARTLEY

1995 **Environmental Values in American Culture**. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

LENSKI, Gerhard E.

1966 **Power Privilege: A Theory of Social Stratification**. McGraw-Hill Book Company, New York.

LOVELOCK, James

1991 "The Gaia Hypothesis." Ed: Andrew Dobson. **The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society**. Mercury House Incorporated, San Francisco.

MILBRATH, Lester W.

1984 **Environmentalists: Vanguard for New Society**. State University of New York Press, Albany.

MOHAI, Paul ve Ben W. TWIGHT

1987 "Age and Environmentalism: An Elaboration of the Buttel Model Using National Survey Evidence." **Social Science Quarterly**.

MOL, Arthur P.J. ve Gert SPAARGAREN

1993 "Environment, Modernity and the Risk-Society: The Apocalyptic Horizon of Environmental Reform." **International Sociology**. 8(4):431-459.

NAESS, Arne

1991 "Deep Ecology" **The Green Reader: Essays Toward a Sustainable Society**. Ed: Andrew Dobson. Mercury House, Incorporated, San Francisco.

RAMSEY, Charles E. ve Roy E. RICKSON

1976 "Environmental Knowledge and Attitudes." **Journal of Environmental Education**. 8:10-18.

- STERN, Paul C., Thomas DIETZ ve Linda KALOF
1993 "Value Orientations, Gender, and Environmental Concern."
Environment and Behavior. 25(3):322-348.
- TARRANT, Michael A. ve H. Ken CORDELL.
1997 "The Effects of Respondent Characteristics on Environmental
Attitude-Behavior Correspondence." **The Journal of
Environmental Education**. 29(5):618-637.
- TUNA, Muammer
1997 **Environmentalism: An Empirical Test of Multi-Effects
on Environmental Attitudes in more and Less Developed
Countries**, Unpublished Dissertation, Mississippi State University,
USA.
- TUNA, Muammer
2002 "Globalization of Environmentalism:World Environmentalism
System," Paper presented at the XV. World Congress of Sociology
and published: <http://203.94.129.73/docs/p1702.rtf>
- YEARLY, Steven
1994 "Social Movement and Environmental Change." Ed: M. Redclift
and T. Benton. **Social Theory and the Global environment**.
Routledge, London.

YAZARLAR HAKKINDA

Celeddin ÇELİK: (Doç. Dr.) Kentleşme, değişme ve din ilişkilerini çalıştığı doktorasını Erciyes Üniversitesi'nde 2001'de tamamlamıştır. Din Sosyolojinde yöntem, kentleşme, dindarlığın sosyolojisi, sistem teorisi ve din ile kentleşme sürecinde gündelik hayat dinseliliği üzerine çalışmalar yapmaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyde Din Sosyolojinin Tarihsel Gelişimi ve Temel Problemleri, Bilgi Sosyolojisi, Değişme ve Din, Sosyal Bilimler Metodolojisi gibi dersler vermektedir. Alanı ile ilgili bilimsel kitap yayınlarının dışında ulusal hakemli dergilerde yayınlanmış makale, çeviri ve yazıları bulunan Celeddin Çelik, halen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

İhsan ÇETİN: 1978 yılında Mardin'de doğdu. 2001'de Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümünden mezun oldu. 2005 yılında Ege Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim dalına sunduğu "Kent Kültürü Zenginliğinde Etnik Farklılıklar: Midyat Örneği" adlı yüksek lisans tezi "Midyat'ta Etnik Gruplar" ismiyle yayımlandı. Halen Ege Üniversitesi, Uygulamalı Sosyoloji Programında Doktora eğitimini ve Çukurova Üniversitesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümünde Arş. Gör. görevini sürdürmektedir.

Müge KANTAR DAVRAN: (Yrd. Doç. Dr.) 1969 yılı Tarsus/Mersin doğumludur. 1992 yılında Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı bölümde, 1993 yılında Araştırma Görevlisi olarak başladığı akademik hayatına Yrd. Doç. Dr. olarak devam etmektedir. Kırsal Kalkınma, Kırsal Sosyoloji ve Kırsal Kadın/Toplumsal Cinsiyet üzerine çalışmaktadır. Evli ve bir çocukludur.

Nevin GÜNGÖR ERGAN: (Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden 1979 yılında mezun olan Ergen, 1981 yılında aynı bölümde Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Yüksek Lisans (1982) ve Doktorasını (1988) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalında tamamlayan Ergen, 1989 yılında Yardımcı Doçent, 1993 yılında Doçent ve 1999 yılında da Profesör oldu. Halen Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi olarak görev yapan Ergen'in, Türk Sosyoloji Tarihi, Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yapısı, yaşlılık ve kent alanında yapmış olduğu çok sayıda yayını bulunmaktadır.

Serkan GÜZEL: (Dr.) 1975 yılında Belçika'nın Antwerp kentinde doğdu. İlköğrenimini doğduğu ülkede; Ortaöğrenimin ilk üç yılını Atatürk Ortaokulu'nda (Antalya), son üç yılını ise Antalya Lisesi'nde tamamladı. Lisans öğrenimini Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde (1999), Yüksek Lisansını aynı üniversitenin S. B. E. Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda (2001), Doktorasını Hacettepe Üniversitesi S. B. E. Sosyoloji Anabilim Dalı'nda (2004) tamamladı. Kısa süreli burs bularak, İtalya'nın Milano kentine gitti (2006). Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görevini sürdürmektedir. Endüstri sosyolojisi, çalışma sosyolojisi, gündelik yaşam, kültürel etkileşim, işgücü pazarı, meslek değişimi, kuşaklararası hareketlilik ve Türk çağdaşlaşması alanlarında yayınlanmış çeşitli makale ve bildirimleri bulunmaktadır.

Abdullah KORKMAZ: İlk ve orta öğrenimini Sivas-Zara'da tamamladıktan sonra 1978 yılında kaydolduğu Uludağ Üniversitesi'nden 1983 yılında mezun oldu. 1983-1988 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sürdürdüğü lisansüstü öğrenimini "Kentleşme ve Suç-Malatya Araştırması" konulu doktora teziyle tamamladı. 1998 yılında "Çalışma ve Yönetim Sosyolojisi" Anabilim Dalı doçenti oldu. Kent, suç ve sosyal hareketlilik konuları temel çalışma alanlarıdır. İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

Birsen ŞAHİN: (Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden 1996 yılında mezun olan Şahin, 2001 yılında aynı bölümde Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Yüksek Lisans (2000) ve Doktorasını (2005) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalında tamamlayan Şahin'in, sosyal sorumluluk, toplumsal ve ekonomik kalkınma, kentleşme ve göç alanlarında yayınları bulunmaktadır.

Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN: (Öğr. Gör.) Lisans ve yüksek lisans eğitimini Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. Anadolu Üniversitesi'nde Sosyoloji ana bilim dalında doktora eğitimini sürdürmektedir. Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim görevlisidir.

Muammer TUNA: (Doç. Dr.) Çevre sosyolojisi alanında çalışmakta olup, turizm, demokratikleşme, modernleşme, demokrasi kültürü alanlarında da çalışmaları vardır. Doktorasını ABD'de yapmış, yurtdışında birçok kez

araştırma konferans ve kongrelere katılmıştır. İlgili konularda çok sayıda araştırma projesi gerçekleştirmiş ve ulusal ve uluslararası birçok makale ve kitabı vardır. Halen Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığını sürdürmektedir.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergiye gönderilecek yazılar, makale, çeviri makale ve kitap tanıtmaeleştirisi türlerinde olacaktır.
2. Makaleler, Türkçe veya İngilizce olabilir. Her makalede, ana başlığın hemen altında, biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere 150 kelimeyi geçmeyecek iki öz/abstract yer almalıdır. “Öz”lerin altında, altı kelimeyi aşmayan anahtar kelimeler/keywords bulunmalıdır. Türkçe makalelerin en sonuna İngilizce, İngilizce makalelerin en sonuna Türkçe, ayrı bir sayfa halinde 500 kelimeyi geçmeyen bir genel özet, “Özet/Summary” başlığı ile eklenmelidir. Diğer bir deyişle makaleler, **Ana Başlık, Öz, Anahtar Kelimeler, Abstract, Keywords, Makale Metni, Notlar ve Özet/Summary, Kaynakça** sırası ile kaleme alınmalıdır.
3. Yazıların 8.000 kelimeyi geçmemesi, A4 kağıdının bir yüzüne çift aralıklı sola yaslanmış biçimde, sol, üst, alt ve sağ marjlar en az 2,5 cm olarak yazılmaları gerekmektedir. Yazıların alt başlıkları, ana başlığa göre bir küçük punto ile koyu ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır.
4. Yazılar, dört kopya olarak gönderilmeli, bir kopya hariç, hakemlere gönderilecek üç kopyaya yazar(lar)ın ad ve soyad(lar)ı yazılmamalıdır. Yazar(lar)ın ad – soyad ve yazışma adres(leri) kapalı bir zarf içinde kopyalara eklenmelidir. Ayrıca yazar(lar) 100 kelimeyi geçmeyen özgeçmişlerini zarfın içine koymalıdır ya da e-posta aracılığıyla **sosder@gmail.com** adresine göndermelidir.
5. Yayınlanması istenen yazılar, öncelikle içerik, sunum, yayım kuralları vd. yönlerden yayın kurulu tarafından incelenir ve daha sonra değerlendirilmek üzere isimsiz (şifre numaralı) olarak konu ile ilgili en az iki hakeme gönderilir. Hakemlerce, makalenin yayınlanmasına, değişiklikle yayımlanmasına veya reddine karar verilir ve sonuç yazar(lar)a bildirilir. Düzeltme istenen yazıların, en geç bir ay içinde yayın kuruluna ulaştırılmaları gerekir (Düzeltilmiş biçimde Word programı ve Times New Roman 12 ile bir adet 3.5” diskette yayın kuruluna gönderilmesi gerekmektedir). Belirtilen sürede geri gönderilmeyen yazılar, daha sonraki sayılarda yeniden değerlendirilmek üzere kabul edilir.
6. Dergiye gönderilen yazılar ile ilgili yazışmalar için posta masrafı olarak, Sosyoloji Derneği'nin İş Bankası ODTÜ 385 825 ve Kavaklıdere 331 307 nolu hesaplarına 25 YTL. yatırılması ve makbuzun fotokopisinin metin kopyaları ile birlikte gönderilmesi gerekmektedir.

7. Dergide 'APA' yazım sistemi kullanılmaktadır. Kaynaklara göndermeler, metnin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içinde yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları bulunmalıdır. Karşılaşılabilecek farklı durumlar için aşağıdaki örnekler verilmiştir.

... kanıtlanmıştır (Kıray, 1992:160-165).

... Yasa (1990:16)'nın belirttiği gibi...

... (Kösemihal ve Berkes, 1971:265).

... (Gökçe vd., 1994:33-35).

... (Fındıkoğlu, 1976:1365; Ülken, 1979:284-285)

Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli; gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir. Kaynakçada aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

GÖKÇE, Birsen

2004 **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Ankara: Savaş Yayınları, 2. Baskı.

KONGAR, Emre (der.)

1982 **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ATAY, Tayfun

1996 "Sosyal Antropoloji'de Yöntem ve Etik Sorunu: 'Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru'", iç. **İnsan, Toplum, Bilim: 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler 1995** (der. Kuvvet Lordoğlu), İstanbul: Kavram Yayınları, s.221-240.

ÖZCAN, Y. Ziya ve Ali ÇAĞLAR

1994 "Who are the Future Police Elites? Socio-economic Background of the Students of Police Academy in Turkey", **Policing and Society**, Cilt: 3, No: 4, s.287-301.

8. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Dergide yayınlanan eserlerden alıntı yapılması halinde, kaynak belirtilmesi yeterlidir. Sosyoloji Derneği'nin yazılı izni olmadan eserin bir

kısımının veya tamamının kullanılması, görsel veya işitsel malzemelerle çoğaltılması hiçbir surette yapılamaz.

9. Dergide yayınlanması uygun görülen makalelerin yazarlarına makalelerinin yayınlandığı dergiden üç adet ücretsiz olarak gönderilecektir.
10. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan yazıların içeriğinden ve tartışılan düşüncelerden yazarların kendileri sorumludur. İleri sürülen görüşler Sosyoloji Derneği'ni bağlamaz.

STYLE GUIDE FOR AUTHORS

1. The journal publishes articles, translations of articles, and book reviews.
2. The submissions can be either in Turkish or in English. Each manuscript needs to have two 150-word abstracts (*öz*), one in Turkish and the other one in English. Six keywords are to follow the abstract. For articles in Turkish, a 500-word summary in English and for articles in English, a 500-word summary (*özet*) in Turkish needs to be added as a separate page at the end. The articles, therefore, have the following sections in order: **Title, Abstract, Keywords, Öz, Anahtar Kelimeler, Article Text, Notes, Summary/Özet.**
3. The articles are 8,000 words or less. The submissions are expected to be double-spaced, aligned left, with margins of 2.5 cm on all sides and printed on single side of A4 size paper. For the subheadings, use bold font that is one size smaller than the main text and aligned left.
4. Send four copies of the manuscript. Do not write the name(s) of the authors on three of these manuscripts that will be sent to the referees. Include the name(s) and contact information of the authors in a separate envelope in your submission. Also add a 100-word biography of the author(s) and e-mail it to **sosder@gmail.com**.
5. The submissions are first examined by the Editorial Board for content, format, grammar, and spelling. The manuscripts are then sent to at least two anonymous referees. The referees decide whether the manuscript can be published as it is or with revisions, or rejected, which is then announced to the authors. Authors who are asked for a revision need to resubmit their manuscripts within one month. The revised manuscripts, typed in Times New Roman Font (font size 12) are to be sent to the Editorial Board on a disk. Manuscripts which are not received within a month can be reaccepted for the editorial process of the following issue.

6. To cover administrative and mailing costs, send 25 YTL to the following bank account and mail the photocopy of the receipt with the submission:
Sosyoloji Derneği, İş Bankası, ODTÜ 385825 or Kavaklıdere 331307.
7. The journal uses APA style guide and in-text citation. The surname of the author, publication date, and page numbers are to be written in parenthesis.

Please refer to the following examples:

- ... kanıtlanmıştır (Kıray, 1992:160-165).
... Yasa (1990:16)'nın belirttiği gibi...
... (Kösemihal ve Berkes, 1971:265).
... (Gökçe vd., 1994:33-35).
... (Fındıkoğlu, 1976:1365; Ülken, 1979:284-285)

All and only those references in the text need to be included in the references section. The references are to be provided in alphabetical order on a separate page. Page numbers of works in journals and edited volumes are to be presented. Please refer to the following examples for the references section:

GÖKÇE, Birsen

2004 **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Ankara: Savaş Yayınları, 2. Baskı.

KONGAR, Emre (der.)

1983 **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ATAY, Tayfun

1997 "Sosyal Antropoloji'de Yöntem ve Etik Sorunu: 'Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru'", iç. **İnsan, Toplum, Bilim: 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler 1995** (der. Kuvvet Lordoğlu), İstanbul: Kavram Yayınları, s.221-240.

ÖZCAN, Y. Ziya ve Ali ÇAĞLAR

1994 "Who are the Future Police Elites? Socio-economic Background of the Students of Police Academy in Turkey", **Policing and Society**, Cilt: 3, No: 4, s.287-301.

8. All rights of the published articles are reserved. All quotations taken from the articles need to provide a reference. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by

any means without the prior written consent of the Sociological Association.

- 9.** The authors will receive three complimentary copies of the journal in which their articles are published.
- 10.** The authors bear the sole responsibility for the content and the ideas expressed in the articles. The Sociological Association is not responsible for the opinions expressed in the articles.

**SOSYOLOJİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ / JOURNAL OF
SOCIOLOGICAL RESEARCH, ESKİ SAYILAR**

Cilt: 1   Sayı: 1-2   Güz 1998

H. Neşe ÖZGEN

Yerelin Otoritesi, Merkezin Demokrasisi: Şırnak-İdil'de Kalkınma Projesi
Örneği

Zülküf AYDIN

Evaluation of Social Development Projects: Can There be a Single Model?

Tahire ERMAN

Farklılaşan Kırsal Kökenli Cemaat, Değişen Gecekondu: Bir Etnografik
Araştırmanın Gösterdikleri

Zafer CİRHİNLİOĞLU

'Modernleşme', 'Post-Modernizm' ve Siyaset

H. Bayram KAÇMAZOĞLU- Hasan ŞEKER

Türk Cumhuriyetleri, Türk Ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilerin
Türkiye Ve Kendi Ülkeleriyle İlgili Gözlemlerine Dayanarak Ortaya Koydukları
Sorunlar: Atatürk Üniversitesi Örneği

Esra BURCU

Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma

SOSYOLOJİ DERNEĞİ

Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş
Organizasyonlara Dönüşümü

Nadir SUĞUR- Erol DEMİR- Aytül KASAPOĞLU ve Theo NICHOLS
Özelleştirme ve Çalışanlar: Türkiye’de Çimento Sektörü Çalışanlarının
Tutumları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma

Nilay ÇABUK

Women Factory Workers: A Case Study of Working Women İn Textiles
Factories in Manisa

İlker BELEK

Sosyal Sınıf, Eğitim, Gelir ve Mahalle; Hangisi Sağlığın En Önemli
Belirleyenidir? Antalya’da Bir Araştırma

Nefise BULGU

Amatör Futbolcularda Toplumsal Cinsiyet

Gülşen DEMİR

Nüfus Kaybeden Bir İlçe: Kıbrıscık - İki Grup Modelden Hareketle Göç
Nedenleri ve Ulaşılan Sonuçlara İlişkin Bir İnceleme

Ali ÇAĞLAR

Towards a Sociology of the Police

SOSYOLOJİ DERNEĞİ

Baraj Göl Aynasında Kalacak Yörelere İstihdam ve Yeniden Yerleşim
Sorunları -Güneydoğu Anadolu Örneği

Cilt: 3   Sayı: 1-2   Güz 2000

Mesut YEĞEN

Sendikalar Ve Kadın Sorunu: Kurumsal Gelenekler ve Cari Zihniyetler

Velittin KALINKARA

Farklı Yaşam Dönemindeki Ailelerin Konut ve Yakın Çevreye Yönelik Beklentileri

Muammer TUNA

İnsan Çevre İlişkilerinin Tarihsel Evrimi ve Modern Çevreciliğin Doğuşu

Klaus-Dieter OPP-Esma DURUGÖNÜL(çev.)

Rasyonel Seçim Yaklaşımı ve Sosyal Hareketler Sosyolojisi

Nilgün ÇELEBİ (çev.)

Sosyoloji ve Etik Kurallar

SOSYOLOJİ DERNEĞİ

Ankara'daki İki Ayrı Semtte Ailelerin Çevre Eğitimindeki Rolü

Cilt: 4   Sayı: 1   Güz 2001

Vildan AKAN

Gençliğin Değerlendirilmesinde Yeni Sosyolojik Bir Yaklaşım

Nezahat ALTUNTAŞ

Gecekondu, Getto Ve Kimlik

Ayşe AZMAN

Niyazi Berkes, Mümtaz Turhan. Türk Modernleşmesinde İki Bakış

Hülya BELEK- Necati DEDEOĞLU- İlker BELEK

Ahatlı'da Yaşayan Annelerin Çocuklarının Hastalıkları İle İlgili Düşünce, Algı, İnançları ve Çare Arayışları

Songül SALLAN GÜL

Kamu Tercih Okulu: Kamunun Yeniden Yapılandırılmasında Rasyonelliğin Değişen Anlamı ve Türkiye

Ayça DEMİR

Rasyonel Seçim Teorisi Aktör Merkezli Teoriler İle İlişkili Midir?

Sayı: 8 **Kış 2001**

İlknur ÖNER

Barajların Yaşam Seyri Sürecinde Yapılan Çalışmalara Muhtemel Afetlere Hazırlık Açısından Bir Bakış

Ali ÇAĞLAR

Türk Ulusal Basınında Hizbullah: Bir İçerik Analizi

Pelin TURAK

Women's View on Violence in Turkey

Nilgün ÇELEBİ

İsimler ve Sıfatlar

Müge KANTAR

Kırsal Kesimde Yaşayan ve Kırdan Kente Göç Eden Ailelerde Kuşaklar Arası Farklılaşma

Ali ARSLAN

Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti

Cilt: 5 **Sayı: 1** **Bahar 2002**

Gülhan DEMİRİZ

The Unfinished Story: A Case Study of Homeworkers in Denizli (Turkey)
Textile and Clothing Industries

Müzeyyen GÖNÜLLÜ

Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları ve Beklentileri:
Pamukkale Üniversitesi Örneği

Müzeyyen GÜLER

Yağlıdere, Zeytinburnu, Brooklyn Köprüsü: Tarihsel ve Güncel Olarak
Karadeniz'den ABD'ye Göç

Bilhan KARTAL- Serap SUĞUR

Almanya'da Yaşayan Türk İşçi Ailelerinin Sosyal ve Eğitsel Sorunları Üzerine
Bir İnceleme: Tübingen Örneği

Zuhal GÜLER PARLAK

Kerem İle Aslı Hikâyesinin Semiotik Açından İncelenmesi

Cilt: 5   Sayı: 2   Güz 2002

Nezahat ALTUNTAŞ

Türkiye’de Etnik Kimlik, Din-Mezhep ve Siyaset

Ali ÇAĞLAR

Barajların Sosyal Etkileri: Ceyhan- Aslantaş Baraj Örneği

Nilgün ÇELEBİ- Sezgin KIZILÇELİK

İstanbul’da Bir Alman Profesör: Gerhard Kessler

Melek İPEK

Farklılaşarak Bütünleşen Yeni Kentsel Mekânlar: Uydu Kentler

Ergün YILDIRIM

Türk Milli Kimliğinin Sosyoloji Aracılığıyla İnşası: 1980–1940

SOSYOLOJİ DERNEĞİ

Şanlıurfa-Harran Ovaları Tarla İçi ve Köy Gelişme Projesi Sosyal Değerlendirmesi

Cilt: 6   Sayı: 1   Bahar 2003

D. Ali ARSLAN

Türkiye’nin Siyasi ve Toplumsal Değişim Sürecinde Ordu ve Türk Askeri Elitleri

Zafer CİRHİNLİOĞLU

Sosyolojinin Toplumunu Yeniden Kurmadaki Rolüne İlişkin Bazı Düşünceler

Rüstem ERKAN

Batman İlindeki Kadın İntiharlarının Sosyolojik Çözümlemesi

Meltem ONAY ÖZKAYA

Mesleklerinde Tanınmış Yüz Türk Kadınının Kişilik ve Liderlik Özellikleri

İsmet PARLAK

Ege Bölgesinde Eşkıyalık: Neden-Sonuç İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

Cilt: 6   **Sayı: 2**   **Güz 2003**

D. Ali ARSLAN

Elit Teorisi Işığında Günümüz Türk Toplumunun Genel Bir Değerlendirmesi

Özlem İrmak BALKIZ

Toplam Kalite Yönetiminde Katılım ve Kalite Çemberleri: Eleştirel Bir Değerlendirme

Nalan YETİM

Esnek Üretiminin Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri: Mersin ve Adana Yöresi'ndeki Konfeksiyon ve KOBİ'leri Üzerine Bir Değerlendirme

Abdulkadir ZORLU

Tüketicilerin Ankara'daki Üç Hipermarketi Tercih Etmen Nedenleri

Talcott PARSONS

(Çv. Zeynep KARAHAN USLU)
Sosyal Araştırmada Teorinin Rolü

SOSYOLOJİ DERNEĞİ

Doğu Anadolu'da İnsan Kaynaklarının Niteliksel Geliştirilmesi Kapsamında Kadının Eğitim Düzeyinin Yükseltilmesi ve Bilinçlendirilmesi

Cilt: 7   **Sayı: 1**   **Bahar 2004**

Gönül İÇLİ

Huzurevinde Kalan Yaşlılar Üzerine Bir Araştırma

Mete Kaan KAYNAR

Sayısal Verilerle Türkiye'de Hak ve Özgürlükler

Özden ÖZBAY

Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi

Necmettin ÖZERKMEN

Ergenlerde Sigara İçme Davranışını Etkileyen Faktörlerin Sosyolojik Analizi

Ergun YILDIRIM

Türk Sosyolojisinde Pozitivizm: Bilginin Sosyolojik Tasarımı

Ayşe Güneş AYATA (Kitap Eleştirisi)

No Shame for the Sun: The Lives of Professional Pakistani Women by Shala Haeri

Cilt: 7   Sayı: 2   Güz 2004

Nezahat ALTUNTAŞ

Türkiye’de Bir Etnik Grup ve Oy Verme Davranışı Üzerine İnceleme

Yücel CAN-İbrahim BİRİ

Demokrasi ve Eğitim

Rüstem ERKAN, Alpay O. OK

Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Uygulandığı Bölgede Aşiret ve Aile Yapısındaki Değişmeler (Diyarbakır Örneği)

Şevket ÖKTEN

Batı’nın Egemen Konumunun Tarihsel Temelleri: Modern Epistemolojinin Toplumsal Tarihi ya da Sosyal Bilimlerin Kuruluşu

Meral SAĞIR, H. Serkan AKILLI

Etnikliğin Modernite Karşısındaki Durumu

Bayram ÜNAL

Sermaye Olarak Yaş ve Eğitim: Türkiye’de Ev-İçi Hizmet Sektöründe Çalışan Kadınlar Üzerine Karşılaştırmalı Bulgular

Cilt: 8   Sayı: 1   Bahar 2005

D. Ali ARSLAN

Educational Bases of Turkish Democracy: Educational Backgrounds of Turkish Elites

Mustafa Kemal COŞKUN- Bayram ÜNAL

Kayıtdışı Ekonomide Gündelikçilik

Rüstem ERKAN

Güneydoğu Anadolu Projesi’nin Etnik Yapısı Üzerine Bir İnceleme

Zahir KIZMAZ

Göç ve Yoksulluğun Patolojisi: Siyasal Şiddetten Sosyal Şiddete

Özden ÖZBAY

The Factors Leading to Juvenile Delinquency: School, Family, D'strict and Substance Use (Case of Ankara)

Cilt: 8   **Sayı: 2**   **Güz 2005**

Nurşen (ÖZÇELİK) ADAK - Necmiye CÖMERTLER
Türkiye'de Akademide Ve Akademik Yönetimde Kadınlar

Yücel CAN

Şubat 2001 ekonomik krizinin işçi ailelerine etkileri: Ankara Mobilyacılar Sitesi
örneği

Suat KOLUKIRIK

Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı

Aylin NAZLI

"Görünmeyen" Beden' den 'Görünen' 'Beden'e': Beden'in Sosyolojisi

Beyaz GÜLTEKİN-Leyla ÖZER

Tüketici Bakış Açısından Mağaza İmajı Boyutlarının Belirlenmesi

Ahmet UYSAL

Market Model of Religion and Islam in Turkey

Cilt: 9   **Sayı: 1**   **Bahar 2006**

Öznur AŞAN – Kubilay ÖZYER

Farklı iki Üniversite Akademik Personelinin Duygusal, Zorunlu ve Normatif
Bağlılıklarının Karşılaştırılması

Mustafa Kemal COŞKUN – Bayram ÜNAL

Kültürel Sermaye, Eğitim ve Eşitsizliğin Yeniden Üretimi

Mustafa KOÇ

Küresel Kriz, Kimlik Arayışları ve sosyoloji derneği

Yusuf Ziya ÖZCAN – Kıvılcım Metin ÖZCAN

Iodized Salt Usage İn Turkey

Mehmet YÜCE

Eğitim ve Birlikte Yaşamının Toplumsal Barış Üzerine etkileri: Celalabat
Örnelemi

Çisil AKALIN – Öznur AŞAN – Semra GÜNEY

Duygusal Örgütsel Bağlılık, Algılanan Örgütsel Destek ve Örgüt Temelli Öz-Saygı İlişkisi Üzerinde Bazı Demografik Faktörlerin Etkisi: Özel ve Kamu Sağlık Kuruluşu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma

Şehriban Şahin KAYA - -İbrahim KAYA

Kimlikler Çağında Toplumsal Sınıf

Elif KUŞ

Nitel Araştırmalarda Veri Analiz Süreci ve Bilgisayar Programlarının Katkıları

Cevdet ÖZDEMİR

Yeniköy'de Yaşayan Arnavut Göçmenler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma

Serap SUĞUR – Nadir SUĞUR – Temmuz Gönç ŞAVRAN

Türkiye'de Uzaktan Öğretim Sistemi: Açık Öğretim Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Suna TEKEL

Örgütsel Değişme

Cengiz YANIKLAR

Bakkal ve Süpermarket: Geleneksel ve Modern Tüketim Mekânlarının Akılcılaşıma Süreci Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Yasemin NUHOĞLU SOYSAL

Küreselleşme ve İyi Yurttaşın Ölçüsü